

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
ELEŞTİREL BİR BAKIŞ AÇISIYLA İNCİRLİK ÜSSÜ'NÜN KULLANIMINA
DAİR BAZI TESPİTLER

TEZİ YAZAN
Sevcan ÇEVİK

TEZ DANIŞMANI
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/EYLÜL-2015

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20132041 numaralı öğrencimiz olan **Sevcan ÇEVİK** tarafından hazırlanan “ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ AÇISIYLA İNCİRLİK ÜSSÜ’NÜN KULLANIMINA DAİR BAZI TESPİTLER” başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından oy birliği ile KAMU HUKUKU Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Üniv. İçi/Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

Üniv. İçi - Jüri Üyesi: Yrd.Doç. Dr. Sami DOĞRU

Üniv. Dışı - Jüri Üyesi: Prof. Dr. Harun ARIKAN
(Çukurova Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanına ait olduklarını onaylarım.

14/ 09 / 2015

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü, kurulduğu tarihten itibaren Türkiye-ABD ilişkilerinde en önemli unsur konumunda yer almıştır. Son dönemde yaşanan bölgesel dinamikler ve küresel terör ile beraber adını en çok duyduğumuz askeri üs olmuştur. Tez çalışması ile uluslararası hukuk ve Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla İncirlik Üssü'nün kullanımına dair bazı tespitler ele alınmaya çalışılmıştır.

Tez konumun seçiminden çalışmamın tamamlanmasına kadar olan süreçte; değerli fikirleriyle beni yönlendiren, çalışmalarına katkı sağlayan, desteğini esirgemeyen, tez danışmanın Sayın Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ'a ve Kamu Hukuku Anabilim Dalında yer alan değerli hocalarımıza şükranlarımı sunarım. Bu süreç içerisinde beni yalnız bırakmayan sabır ve hoşgörü ile yanımda olan aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

14.09.2015

Sevcan ÇEVİK

ÖZET

ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ AÇISIYLA İNCİRLİK ÜSSÜ'NÜN KULLANIMINA DAİR BAZI TESPİTLER

Sevcan ÇEVİK

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

Eylül 2015, 245 sayfa

Bu çalışmada uluslararası hukuk ve Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla İncirlik Üssü'nün kullanımına dair bazı tespitler ele alınmaya çalışılmıştır. Tezin amacıkuruluşundan itibaren Türkiye-ABD ilişkilerinde temel unsur olarak yer alan İncirlik Üssü'nün, hukuki statüsünü bu statü kapsamında uluslararası hukuk ilkelerinin üssün kullanımında uygulanmasını ve Türk-ABD ilişkilerine olan etkisini incelemektir.

Çalışmanın birinci bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel sürecine yer verilmiştir. Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilere başlayan ABD'nin I.Dünya Savaşından sonra Türkiye ile olan ilişkilerinde düşük profilli bir politika izlediği gözlenirken, II. Dünya Savaşının ardından ise Türkiye-ABD ilişkileri NATO'ya üye olma süreci ile beraber müttefik ülke konumuna ulaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise SSCB tehdidi Türkiye'nin Batı ile uyumlu bir dış politika anlayışı izlemesine neden olmaktadır.

İkinci bölümde Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik öneme sahip İncirlik Üssü'nün Amerika'nın üs politikası ve Ortadoğu'ya yönelik hedefleri ile beraber Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrini belirleyen yegâne faktör olduğu açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde İncirlik Üssü'nün Soğuk Savaş tehdidine karşı caydırıcı bir üs olma görevinin yerini küresel terörle mücadele üssü olmaya bıraktığı yönünde bir eğilimin mevcudiyeti üzerinde durulmuştur. İncirlik Üssü, artık yenedünya düzeninde ulaşılmak istenen yeni misyonu ile yıllardır terörle mücadele eden Türkiye ve küresel

terör çatısı altında Ortadoğu'ya hegemonyasını taşımak isteyen ABD'nin dış politikasını yönlendirici özelliğe sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.

Dördüncü bölümde İncirlik Üssü'nün uluslararası hukukun temel ilkelerine, kurucu anlaşmalara ve iç hukuka uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise İncirlik Üssü'nün Türk-Amerikan ilişkilerinde yeri geldiğinde bir baskı aracı, yeri geldiğinde pazarlık unsuru olarak kullanıldığı üzerinde durularak, Üssün kullanımına dair yasal zeminine ilişkin çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İncirlik Üssü, Türk-Amerikan İlişkileri, Askeri Üs, Küresel Terör, Uluslararası Hukuk.

ABSTRACT

SOME PROOFS ABOUT THE USE OF İNCİRLİK AIR BASE AS PART OF INTERNATIONAL LAW AND TURKISH-AMERICAN RELATIONS WITH A CRITICAL APPROACH

Sevcan Çevik

Master's Thesis, Department of Public Law

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Murat KOÇ

December 2015, 245 Pages

In this study, with a critical approach, some proofs about the use of Incirlik Air Base as part of international law and Turkish-American relations are discussed. The purpose of this thesis is to examine the legal status of İncirlik Air Base and implementation of maxims of international law for its usage in Turkish-American relations.

In the first part of the study, historical process of Turkish-American relations is given place. Although USA adopted a weaker policy with Turkey after the World War I, Turkish- American relations ended up with becoming allied countries after the process of their membership to NATO. During the Cold War, Union of Soviet Socialist Republic's threat caused Turkey to follow a consistent policy with the West.

In the second part, Incirlik Air Base which has a strategic importance in Turkish-American relations is defined as the only determinant factor in the Base Policy of America and aims at the Middle East.

In the third part, it is indicated that the fact of İncirlik Air Base gave its mission of a deterrent base against the Cold War to an anti-terror struggle base. Anymore, İncirlik Air Base has a leading feature of USA's foreign policy in the new world order with its new mission.

In the fourth part, it is explained whether its use in international law is suitable or not in terms of fundamental principles, founding treaties or domestic law.

In the conclusion part, it is indicated that Incirlik Air Base is used as a tool for pressure or a bargaining counter in Turkish-American relations when needed. Also, several results are revealed about the use of legal basis of the Incirlik Air Base.

Key Words: Incirlik air base, Turkish-American relations, military base, global terror, international law.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABCFM	: Amerikan Yurtdışı Misyonerler Komiserliği Masası
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASELSAN	: Askeri Elektronik Sanayi
ATC	: Amerika Hava Ulaştırma Komutanlığı
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAK	: Barış ve Adalet Komisyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı
CAP	: Devriye uçuşu
CENTO	: Merkezi Anlaşma Teşkilatı
CENTCOM	: ABD Merkez Komutanlığı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: ABD Merkezi Haber Alma Örgütü
DP	: Demokrat Parti
ECA	: Ekonomik İşbirliği İdaresi
FBI	: Fedaral Soruşturma Bürosu
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IEK	: Irak El Kaidesi
İİD	: Irak İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Araçları
INF	: Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması
ISAF	: BM Uluslararası Barış Gücü
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Araçları
JTF	: Müşterek Görev Kuvveti
JUSMMAT	: ABD Askeri Yardım Kurulu

MAZLUMDER	: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MEC	: Ortadoğu Savunma Örgütü
MEDO	: Ortadoğu Savunma Örgütü
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MKB	: Milli Birlik Komitesi
MLF	: Çok Taraflı Nükleer Güç
NASA	: ABD Havacılık ve Uzay Sanayi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı
NSC	: Milli Güvenlik Konseyi
OSİA	: Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PKK/KADEK	: Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi
PKK/KONGRA-GEL	: Kürdistan Halk Kongresi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SACEUR	: Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı
SEATO	: Güneydoğu Asya Anlaşması
SEİA	: Savunma ve İşbirliği Anlaşması
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SİA	: Savunma ve İşbirliği Anlaşması
SLMB	: Denizaltılardan Atılan Balistik Füzeler
SOFA	: NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSAFG	: ABD Hava Kuvvetleri Gurubu
TUSAG	: ABD Ordu Gurubu
TUSEG	: Amerikan Mühendislik Gurubu
TUSANG	: ABD Donanma Gurubu
TUSLOG	: Türkiye Amerika Lojistik Teşkilatı
TUSAŞ	: Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş

YDOSG

: Yüksek Düzeyli Savunma Programı

YPG

: Irak Savunma Birlikleri

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	I
TEZ İMZA SİRKÜLERİ	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR	VIII
İÇİNDEKİLER	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ.....3

1.1. Osmanlı Devleti-ABD İlişkilerinin Başlaması	3
1.2. Türkiye -ABD İlişkilerinin Başlaması	5
1.2.1. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri	10
1.2.2. 1980 Savunma Ekonomik ve İşbirliği Anlaşması.....	36
1.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türkiye-ABD İlişkileri	38
1.2.3.1. Körfez Savaşı	39
1.2.3.2. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi	42
1.2.3.3. 2003 Irak Savaşı Tezkere Krizi ve Süleymaniye Baskını	44
1.2.3.4. Barack Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri	48

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE İNCİRLİK ÜSSÜ FAKTÖRÜ.....55

2.1. Askeri Üs Kavramı ve Amerika'nın Üs Politikası	55
2.2. Türkiye'deki Askeri Üsler	58
2.3. Üslerin Kullanımıyla İlgili Yapılan İkili Anlaşmalar	60
2.3.1. Ortak Güvenlik Anlaşması.....	60
2.3.2. NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi (SOFA).....	61
2.3.3. Türk-Amerikan Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi	61

2.3.4. Askeri Kolaylıklar Anlaşması.....	62
2.3.5. Vergi Muafiyeti Anlaşması.....	64
2.4. İncirlik Üssü'nün Kuruluşu	64
2.5. İncirlik Üssü'nün Uluslararası Müdahalelerde Kullanılması	72
2.5.1. Suriye Krizi ve İncirlik Üssü	72
2.5.2. Lübnan Krizi ve İncirlik Üssü	73
2.5.3. Lübnan Krizi Sonrası F-100'lerin İncirlik Üssüne Konuşlandırılması	76
2.5.4. U-2 Uçuşları ve İncirlik Üssü	78
2.5.5. Küba Krizi, Kıbrıs Buhranları (1963, 1964, 1967) ve İncirlik Üssü	82
2.5.6. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve İncirlik Üssü.....	84
2.6. 1969 Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması (OSİA) ve İncirlik Üssü	86
2.6.1. 1969 Libya Devrimi ve İncirlik Üssü	89
2.6.2. Kara Eylül ve İncirlik Üssü	89
2.6.3. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve İncirlik Üssü	91
2.6.4. Kıbrıs Barış Harekatı ve İncirlik Üssü	92
2.6.5. İran Devrimi, Rehine Krizi ve İncirlik Üssü	93
2.7. 1980 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) ve İncirlik Üssü	95
2.7.1. 1983 Lübnan İç Savaşı ve İncirlik Üssü	100
2.7.2. Nükleer Silahlanma ve İncirlik Üssü	101
2.7.3. Çevik Kuvvet ve İncirlik Üssü	103
2.7.4. Soğuk Savaş Sonrası İncirlik Üssü	104
2.7.5. Körfez Savaşı ve İncirlik Üssü	105
2.7.6. Huzur Harekatı I ve İncirlik Üssü	111
2.7.7. Huzur Harekatı II Çekiç Güç ve İncirlik Üssü	113
2.7.8. Kuzeyden Keşif Hareketi	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TERÖRİZM VE İNCİRLİK ÜSSÜ.....	120
3.1. Terörizmin Kavramsal Çerçevesi	120
3.2. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve İncirlik Üssü	122
3.2.1. Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini ve İncirlik Üssü	128
3.3. 2003 ABD'nin Irak'ı İşgali ve İncirlik Üssü	130

3.3.1. İncirlik Üssü Pazarlığı ve Modernizasyon Tezkeresi	130
3.3.2. 1 Mart Tezkeresi ve İncirlik Üssü	138
3.3.3. Irak Savaşı ve İncirlik Üssü	139
3.3.4. Savaş Sonrası İncirlik Üssü	141
3.4. Arap Baharı ve İncirlik Üssü	152
3.5. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve İncirlik Üssü	156
3.5.1. Irak Şam İslam Devletinin Tarihsel Süreci	156
3.5.2. Türkiye-İŞİD Mücadelesinde İncirlik Üssü	158

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULUSLARARASI HUKUK VE İNCİRLİK ÜSSÜ.....	170
4.1. İncirlik Üssü'nün Hukuki Statüsü ve Uluslararası Hukuk.....	171
4.2. İncirlik Üssü'nün Kapatılması Sorunu	176
4.3. Soğuk Savaş Dönemi İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk	177
4.4. Soğuk Savaş Sonrası İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk	179
4.5. Terörizmle Mücadelede İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk	184
4.5.1. Stratejik Konsept Belgeleri ve İncirlik Üssü	184
4.5.2. 11 Eylül Saldırıları ve İncirlik Üssü	185
4.5.3. 2003 Irak'ın İşgali ve İncirlik Üssü	188
5. SONUÇ	200
6. KAYNAKÇA.....	208

GİRİŞ

Türk-Amerikan ilişkilerini, tarihsel süreç içerisinde ele aldığımızda her iki devletin ilişkilerinin başlamasında farklı sebepler etkili olmuştur. Fakat ABD'nin bağımsızlığına kavuşmasından itibaren ilişkilerin başladığını söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti, dağılma dönemime girmiş eski gücünü kaybetmiş bir devlet olarak Avrupa ülkelerinin karşısında denge politikası oluşturmak, yeni bir destek arayışı elde etmek çabası içindeyken ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilişki kurmasındaki asıl sebep ticari çıkarlar olmuştur. Osmanlı Devleti ile ABD arasında imzalanan ticaret anlaşması ile ABD'nin ayrıcalıklı bir devlet statüsüne kavuşması bu amacı doğrulamıştır. Bu dönemde ABD, Avrupa kıtasından politika olarak çekilerek kendi sınırları içerisinde ticari kaygılarla hareket eden bir süreç izlemeye başlamıştır. Uzun bir süre ABD, bu politikanın etkisinde kalsa da zamanla bu politikadan sapmalar görülmüştür.

Devletlerin varlığını güçlendirmek amaçlı olarak, ülke toprakları dışına yayılan politikalarına baktığımızda İngiltere, sahip olduğu geniş bir sömürge ağı ile bu alanın öncülüğünü yapmaya devam ederken, I. Dünya Savaşında sonra ise değişen güç dengeleriyle beraber İngiltere'nin yerini kısa süre içerisinde önemli bir güç haline gelen ABD, almıştır. Kuruluşundan itibaren ticari kaygılar taşıyan ABD'nin, I. Dünya Savaşı sona ermeden yayınladığı ilkeler ile kendi sınırları içerisinde yaşayan bir devlet olmaktan uzaklaşıp uluslararası ilişkileri şekillendirmeye çalıştığı izlenimini uyanmıştır. ABD'nin, II. Dünya Savaşında yer alması, savaş sonrasında ise dünyanın, bir tarafında ABD'nin bir tarafında ise SSCB'nin yer aldığı iki kutuplu bir düzen halini alması Türkiye-ABD ilişkilerini de etkilemiştir. Buna paralel olarak dönem içinde ABD'nin ekonomik ve askeri yardımları ve Türkiye'nin NATO üyeliği ile beraber Türkiye'de Batı ile uyumlu bir dış politika anlayışı oluştuğu gözlenmiştir.

ABD'nin ekonomik ve askeri yardımları, NATO'nun kuruluşundan sonra askeri üsler kurma ihtiyacının ortaya çıkması, jeopolitik konumu nedeni ile Türkiye-ABD ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. İncirlik Üssü, bu yapılanmanın dönemin askeri ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bölgesel dinamikler ve uluslararası gelişmeler, üssün öneminin gün geçtikçe artmasına neden olmuştur. Türk-Amerikan ilişkileri denilince hep ön planda olan tehdit algılamaları ve bölgesel dinamiklerle beraber kullanımı tartışma konusu olan İncirlik Üssü, artık küresel terörle mücadelede adı geçen güncel bir konu olarak da yerini almıştır.

Bu tezin amacı, İncirlik Üssü'nün uluslararası hukuk ilkeleri ve Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında kullanılmasına dair tarihsel sürece dayalı bazı tespitlerde bulunmak ve iki ülke ilişkilerinin seyrini nasıl etkilediğini yansıtmaktır.

Çalışma konumuz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel sürecine yer verilmiştir. İncirlik Üssü'nün günümüzde aldığı misyonu daha iyi değerlendirmek için ilişkiler tarihsel süreç içinde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümünde İncirlik Üssü'nün, iki ülke ilişkilerini nasıl etkilediğine üslerle ilgili yapılan ikili anlaşmalara, İncirlik Üssü'nün kullanıldığı uluslararası gelişmelere, askeri üs kavramına ve ABD'nin üs politikasına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise terörizmin kavramsal çerçevesine yer verilmiş olup, Soğuk Savaşın bitmesi ile İncirlik Üssü'nün küresel terörle mücadelede nasıl bir görev üstlendiği açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise kuruluşundan itibaren İncirlik Üssü'nün kullanıldığı gelişmelerin uluslararası hukuka uygunluğu tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise İncirlik Üssü'nün 11 Eylül'den önceki ve sonrasında görev kapsamının nasıl değiştiği ve bu görevlendirmelerin yasal zemini iç ve uluslararası hukuka uygunluk denetimi açısından değerlendirilmiştir.

Tez çalışmamızda kitap, dergi, makale, gazete ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Çalışma konumuzun günümüzde hala faal olarak kullanılan bir askeri üsle ilgili olması, gizlilik ibaresinin fazla olması, yazılmış eser olarak sadece bir adet kaynak kitabın bulunması çalışma konumuzun sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Çalışma konumuz ile ilgili yayınlanmış kitap Selin Bölme'ye ait "İncirlik Üssü ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye" adlı eseridir. Tez çalışması olarak ise Osman Atalay Akman'a ait "İncirlik Üssü'nün Kullanımı ve Türk Amerikan Stratejik Ortaklığındaki Rolü" adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu durum çalışma konumuzun daha önce bilimsel açıdan yeterince ele alınmamış bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Çıkış noktası itibarıyla askeri bir konu olması, kaynakça açısından sıkıntıların yaşanmasına neden olmuş bu nedenle dönemin açık kaynaklarından faydalanılmıştır. Daha iyi bir çalışma yapmak için üssün ziyaret edilmesi planlanmış gerekli resmi işlemlere başlanarak Milli Savunma Bakanlığından alınan izin ile üs ziyaret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK -AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Osmanlı Devleti-ABD İlişkilerinin Başlaması

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkilerin tarihsel kökeni, XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar gitmekte olup Amerika'nın ticareti geliştirme çabaları ve yeni pazarlar elde etme kaygısından kaynaklanmıştır (Özkan, 2006, s. 1). Bu ilişkiler nedeniyle Osmanlıların Amerikalılarla ilk karşılaşması, bir Osmanlı toprağı olan Cezayir, Fas, Trablusgarp ve Tunus'u içine alan Magrip bölgesinde meydana gelmiştir (Erhan, 2001, s. 33). Magribli korsanların, ticaret gemilerine saldırılarına karşı tedbir geliştirme ihtiyacı içinde olan ABD, 1784'te Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın önde gelen isimlerinden "Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams'ı" ticaret ve dostluk anlaşmaları yapmak, resmiyette Osmanlı'ya bağlı olan Magrib ülkeleri ile ilişkilerde bulunmak üzere görevlendirmiştir (Köprülü, 1987, s. 927). Bu görevlendirmeler sonucunda ABD, istediğı anlaşmaları imzalamayı başarmıştır (Bulut, 2010, s. 14). Dünya ticaretinde önemli bir yere sahip Akdeniz havzasında ortaya çıkan korsan faaliyetlere karşı imzaladığı anlaşmalarla ABD Akdeniz'de güvenliğini sağlamayı başarmıştır (Güler, 2005, s. 230). Bu durum ABD'nin Osmanlı Devleti dolaylı olarak ilişki kurduğunu da göstermektedir (Şafak, 2003, s. 10).

Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki bir diğer karşılaşma ise 1801–1812 yılında yaşanan "Berberi Savaşları'dır" (Kurat, 1964, s. 212). ABD'nin başarısı ile sonuçlanmış olup, daha önce ABD'nin Magrib ülkelerine ödemekle yükümlü olduğu vergiler bu savaşlardan sonra artık ödenmemeye başlanmıştır. Amerika için Berberi Savaşları, askeri güç ile çıkarlarını her yerde koruyabileceğı, cesaretlendirici bir galibiyetin başlangıcı olarak görülürken, Osmanlı açısından bakıldığında ise Akdenize yönelik çıkarlar yönüyle büyük bir mağlubiyet oluşturmuştur (Erol, 2013, s. 4).

Ticari açıdan ilişkiler başlamış olsada iki ülke arasında henüz resmi düzeyde ilişkilerin başlayamamasında Osmanlı Devleti'nin, denge politikasına bağlı olarak İngiltere'nin siyasi ve askeri desteğine ihtiyaç duyarken İngiltere'den ayrılarak bağımsızlığına kavuşmuş ABD ile henüz dostluk kurmak istememesi etkili olmuştur. Fakat ABD açısından durum daha farklı bir boyutta ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin üç kıtada geniş topraklara sahip olması, Akdeniz ticareti, Osmanlı Devleti'nin

“jeopolitik ve jeokültürel önemi” ABD açısından Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Birleşik Devletler İzmir Ticarî Temsilcisi olan David Offley Bab-ı Âli tarafından resmen tanınmıştır. Bu resmi tanıma, bir anlamda diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Bulut, 2010, s. 14). Osmanlı Devletinin dış politika değişikliği, ABD ile olan yakınlaşması, Osmanlı Devleti ile ABD arasında 1830 yılında dokuz maddeden oluşan “Seyr-i Sefain Ticaret Anlaşması” imzalanması ile sonuçlanmıştır. ABD’ye “en ziyade müsaadeye mazhar millet(the most favored nation)” statüsü verilerek ayrıcalıklardan yararlanmaları sağlanmıştır. Bu anlaşmadan ABD, tek taraflı olarak faydalanmışsada doğulu bir devletle imzalanan ilk anlaşma olması bakımından (Güler, 2005, s. 233) ve bölgesel siyaset bakımından önem taşımaktadır.

1830 Ticaret anlaşması hızlı bir konsüler süreci beraberinde getirmiş. 1831’de İlk Amerikan Maslahatgüzarı David Porter, İstanbul’da göreve başlamıştır (Yalçın vd, 2007, s. 462). Osmanlı Devleti elçiliği ancak 1867 yılında açılabilmiştir (Karaca, 2002, s. 7). Osmanlı Devleti’nin ABD ile imzaladığı ikinci ticaret antlaşması 13 Şubat 1862 tarihli Seyrisafain ve Ticarete dair Anlaşmasıdır. 1862 yılında 1830 Ticaret Anlaşması, ayrıntılı bir şekilde yenilenerek ABD için daha avantajlı bir hale getirilmiştir (Fendoğlu, 2002, s. 327). Ticaret anlaşmalarıyla daha önem kazanan Osmanlı topraklarında ABD geleneksel politikasını değiştirerek bazı üst düzey yöneticilerin ve akademisyenlerin “dolar diplomasisi” olarak adlandırdığı diplomasiyi uygulamaya başlamıştır. Ortadoğu’nun sahip olduğu petrol gibi değerli materyallere olan ihtiyacı nedeni ile Osmanlı’nın tren yolu inşaatı ve doğal kaynaklarıyla ilgilenen Amerikalıları desteklemiştir. Değişen bu ABD politikasının en önemli temsilcisi Osmanlı’daki ekonomik fırsatları 1900 yılından beri faal şekilde takip eden Amiral Colby M. Chester (Mordoğan, 2010, s. 32) ve projeleri olmuştur.

ABD’nin değişen politikasının ilk vesomet uygulaması Chester Demiryolu Projesi olarak karşımıza çıkmıştır. Proje 1909 yılında Amerika’da The Ottoman-American Development Company (OADC) adlı şirketi kuran Amiral Chester tarafından hazırlanmıştır (Özer, 2011, s. 314). Bu projenin en hassas tarafı Sivas, Harput, Ergani, Diyarbakır Musul, Kerkük, Süleymaniye, Samsun, Halep ve Van ilini kapsamakta olup hattın çevresindeki 40 km’ye kadar uzanan alanda madenlerin işletilmesinin 99 yıllığına imtiyaz sahibine bırakılmasıdır. Projenin ilk girişimi Avrupalı devletlerin yoğun muhalefeti ve Trablusgarp Savaşı nedeniyle, ikincisi ise I.Dünya Savaşı nedeniyle,

başarısız olmuştur (Erhan, 2001, s. 383). ABD, I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın İngiltere'ye mal götüren ABD gemilerini batırmakla başlatmış olduğu denizaltı savaşının sonucunda girmiştir (Özkan, 2006, s. 5). Monreo Doktorini, ilk kez bir tehditle karşı karşıya kalmış ve ABD yalnızlık politikasından kesin olarak ayrılmıştır (Arı, 2013, s. 249). ABD, Almanya ile diplomatik ilişkileri keserek savaş ilan etmiş, Osmanlı Devleti, müttefiği Almanya'nın ısrarına rağmen ABD'ye savaş ilan etmemiş sadece diplomatik ilişkileri kesmekle yetinmiş, her iki ülke arasında fiili bir savaş yaşanmamıştır (Bulut, 2010, s. 21). Savaşın sonuna doğru self determinasyon ile etnik milliyetçiliğin ön plana çıkarılması bu dönem Osmanlı-ABD ilişkilerinde olumsuz bir algı oluşturmuştur (Larrebe, Lesser, 2002, s. 206). Söz konusu algının değişen şiddetlerde zaman içerisinde derinleşmesine neden olacak bu gelişme gelecek dönem ilişkilerine de damgasını vurmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti, Wilson Prensiplerinin etkisi ve Avrupalı devletlere karşı denge politikası oluşturmak amacı ile bozulan iki ülke ilişkilerini yeniden düzenlemeye çalışmıştır. Amerika ise bölgedeki ticari çıkarlarını korumak ve İstanbul Hükümeti olan ilişkilerini yeniden tesis etmek amacıyla İstanbul'a önce "Lewis Heck'i daha sonra Amiral Mark Lambert Bristol'u" atamıştır (Bulut, 2010, s. 24). İki ülkenin birbirine savaş ilan etmemesi, sadece diplomatik ilişkileri kesmekle yetinmesi, Amerika'nın Osmanlı topraklarında birçok müessesinin olması, Avrupalı devletler gibi paylaşım tasarılarında yer almaması, ilişkilerin tekrar kurulmasına vesile olmuştur (Soysal, 1997, s. 258,262). Buraya kadar belirtilenlere bakarak ABD'nin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin temelinde halen ticaret temelli çabalarının olduğu görülmektedir. 18 Ocak 1919' da toplanan Paris Barış Konferansı Osmanlı Devleti ile ABD ilişkilerinin son aşamasını teşkil etmiştir. Çünkü artık Osmanlı Devleti yerine Türkiye Cumhuriyeti yeni uluslar arası arenada söz sahibi olmuştur (Karaca, 2002, s. 8).

1.2. Türkiye-ABD İlişkilerinin Başlaması

I. Dünya Savaşı sonrasında ABD, İstanbul Hükümeti ile ilişkileri yeniden tesis etmeye çalışırken milli mücadele yılları boyunca Ankara Hükümeti ile ilişki kurmaktan kaçındığı gözlenmiştir (Özkan, 2006, s. 312). 1919 yılında ABD tarafından, Tuğamiral rütbesindeki Mark Lambert Bristol yüksek komiser ünvanı ile İstanbul'a gönderilmiş daha sonra diplomatik mümessil sıfatıyla Türkiye'de ABD'yi yarı resmi olarak temsil etmiştir. Amiral Bristol, Türkiye'deki gelişmeleri ayrıntılı olarak ABD Dışişleri

Bakanlığı'na kendi kişisel görüşlerini de ekleyerek raporlar şeklinde bildirmiştir. (Köprülü, 1987, s. 942). ABD Dış politika gereği Orta Doğu ve Avrupa'daki siyasi rekabetten ne kadar uzak duruyor olsada, "Açık Kapı" politikası gereği Avrupa ve Ortadoğu'daki ekonomik gelişmelere yakından ilgi göstermiştir. Milli Mücadele sonrasında imzalanacak olan Lozan Anlaşmasında İtilaf Devletleri'nin Türkiye'den istekleri ABD'yi bölgeden elde ettiği imkânlardan yoksun kalma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiş ABD müzakerelerin gelişimi ve sonuçlarıyla yakından ilgilenmek zorunluluğunu hissetmiştir (Özkan, 2006, s. 255). Bu dönemde ABD'nin Türkiye'yi, Ortadoğu ile geliştireceği ilişkiler noktasında kullanacağı bir araç olarak kaybetmeme yönünde çaba sarfettiği, gelişmelerle yakından ilgilendiği görülmektedir.

Türk tarihi açısından büyük önem arzeden Lozan Anlaşması, Türkiye-ABD ilişkilerinde de önemli bir yere sahiptir. Her iki ülke birbirine savaş ilan etmediği için ABD Lozan Barış Konferansına, gözlemci olarak katılmıştır. ABD, Lozan Konferansı ile ilgisini kesmek istemediğinden, görüşlerini Fransa, İngiltere, İtalya'ya bildirmiş, ABD Dışişleri Bakanı Hughes'un deyimi ile "bu toplantıda yapılacak siyasi ve mülkü düzenlemelerin sorumluluğunu üzerine almak" istememiştir (Bağlan, 2014, s. 17). Bu durum ABD'nin bir yandan da ulusal çıkarlarını korumak istediğinin göstergesi olmuştur. Türkiye ve İtilaf Devletleri arasında 24 Temmuz 1923'te yoğun ve çekişmeli müzakere sürecinden sonra Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Amerika'nın dini, insani ve eğitim kurumları Türkiye tarafından tanınmış ve Türk kurumları ile eşit tutulması kabul edilmiştir. Lozan Antlaşması ABD'nin açık kapı beklentisini karşılamış olmakla beraber Türkiye'deki çıkarlarını bir antlaşma üzerinden sağlama almak isteyen ABD, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından iki hafta sonra, Türkiye ile 6 Ağustos 1923'te Dostluk ve Ticaret Antlaşmasını imzalamıştır (Karakaş, 2008, s. 12). Türkiye, Lozan Anlaşmasını müttefikleri ile imzaladıktan sonra ABD ile 6 Ağustos 1923'te "Türk-Amerikan Lozan Anlaşması ve Suçluların İadesi Anlaşmasını" imzalamıştır. Fakat kapitülasyonların kaldırılması ve Ermeni Sorununa yer vermediği için Senato tarafından reddedilmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 89,90).

İlk resmi müzakereler, Amiral Bristol'un Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü(Aras) ile görüşmesiyle başlamıştır. Türkiye-ABD ticari ilişkilerini düzenlemek amacıyla 17 Şubat 1927'de uluslararası hukukta temel sorunun çözümünün ertelenmesi sonucunda geçici bir durumla yetinmek amacı ile yapılan anlaşma olarak bilinen Modus Vivendi imzalanmıştır (Bulut, 2010, s. 83). 17 Şubat 1927 tarihli

anlaşma Modus Vivendi Türkiye-ABD arasında yeni bir dönem başlatmış, 1927 yılında Joseph J. Grew, Ankara'ya atanan ilk ABD Büyükelçisi olmuştur. Aynı dönemde Ahmet Muhtar Bey ise Washington'a atanmıştır (Torun, 2005, s. 235). Ticari ilişkiler 1 Ekim 1929 "Ticaret ve Seyr-i Sefain (Ticaret ve Denizcilik) Antlaşması" ile resmi hale getirilmiştir (Karaca, 2002, s. 9). Bu anlaşma Türkiye-ABD arasındaki ilk resmi anlaşmadır. Türkiye'nin ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için yabancı krediye ihtiyaç duyduğu bir dönemde imzalanan anlaşma Amerikan sermayesinin Türkiye'ye çekilmesi açısından önem arz etmektedir (Köse, 2010, s. 28). Sıcak para ilişkisi olarak görülebilecek bu gelişme iki ülke arasındaki uzun dönemli ekonomik temelli yeni bir yönelimin temelini de oluşturmaktadır.

Ülkenin hızlı bir ekonomik gelişme ve sanayileşme sürecine girmesinden taraf olan Atatürk liderliğindeki yeni hükümetin, Avrupa sermayesinin yanında yeni bir unsur olarak Amerikan sermayesinden de yararlanmak istemiş olduğu söylenebilir. 1929 Ticaret Anlaşmasından sonra Türkiye'deki Amerikan ekonomik yatırımlarının arttığı görülse de bu yatırımların 1929 dünya ekonomik bunalımının etkisiyle beklenen şekilde gerçekleşmemiş olması Türkiye açısından umut kırıcı olmuştur (Karakaş, 2008, s. 15). 1929 ticaret anlaşmasını sırasıyla 15 Şubat 1932 ve 1 Nisan 1939 tarihli ticaret anlaşmaları takip etmiştir (Köprülü, 1987, s. 944). Türk-Amerikan ilişkileri Atatürk döneminde belirtilen antlaşmalara rağmen genel olarak durağan devam etmiştir. Yeni kurulan Türkiye'nin iç ve dış sorunlarıyla beraber bölgesel siyasi konumunu güçlendirmeye çalışması, Avrupa Devletleri ve SSCB ile ilişkilerini geliştirmeye öncelik vermesi yanında ABD'nin siyasi yalnızlık politikası, 1929 Ekonomik Krizi'nin ülkeleri zor durumda bırakması, ABD – Türkiye ilişkilerinin, durağan devam etmesinin başlıca nedenleri arasında sayılmıştır (Köse, 2010, s. 27).

27 Ağustos 1928'de ilk önce dokuz devlet, anlaşmazlıkların çözümü için savaş yoluna gitmeyeceklerini barışçı vasıtaları öncelikle kullanacaklarını taahhüt ederek Briand-Kellog Paktını imzalamışlardır (Armaoğlu, 2005, s. 222). Briand-Kellog Paktının imzalanmasından sonra ABD Büyükelçisi Grew, ABD Dışişleri Bakanlığına Türkiye'nin de paktın kurucu üyeleri arasına dâhil edilmesini teklif etmiştir. Türkiye 1929 yılında bu oluşumda yer almıştır (Bulut, 2010, s. 100). ABD Genelkurmay Başkanı Mac Arthur'un, 1932 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret bu tarihe kadar yapılan ziyaretlerden en üst düzeyde yer alan ziyaret olmuştur. Türkiye'nin 1930'dan itibaren izlediği dengeli ve ölçülü siyasetle uluslararası politikada yer alması, Milletler

Cemiyetinin 1932’de üyeliğe kabul etmesi, ayrıca Atatürk’ün “yurtta sulh, cihanda sulh” prensibini dış siyasetin temel dayanağı yapmış olması, ABD’nin Genelkurmay Başkanı’nı göndermesinin nedenleri arasında yer almaktadır (Bulut, 2010, s. 101). Yeni küresel dengelerin oluşum sürecinde ABD’nin Türkiye’yi SSCB’den uzaklaştırma politikasının ilk somut yansıması olarak görülebilecek bu gelişmeler, Batılı müttefikleriyle ABD’nin Türkiye noktasında ayrı noktalarda duruyor olduğunu da ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Anlaşması’nın 23.maddesiyle boğazlarda barış düzeni hâkim olmuştur. “Boğazlar’dan, barışta ve savaşta, denizden ve havadan geçiş ve ulaşım serbestliği ilkesi kabul edilmiştir”. Böylece 1841 Londra Sözleşmesiyle oluşan uluslararası statü yeniden ortaya çıkmıştır (Doğru, 2014, s. 139,144). İtalya’nın Doğu Akdeniz ve Balkanlar üzerindeki amaçlarından endişe duymaya başlayan Türkiye, bu endişesini ilk kez Mayıs 1933 tarihinde Londra Silahsızlanma Konferansı’nda dile getirmiş, daha sonra katıldığı uluslararası toplantılarda da egemenlik haklarını kısıtlayıcı hükümler nedeniyle Boğazlar Sözleşmesi’nin değişmesini ileri sürmüştür (Bulut, 2010, s. 108). Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesine imza atan devletlere bir çağrıda bulunarak İsviçre’nin Montrö şehrinde Montrö Konferansı olarak geçen bir toplantı yapılmasını sağlamıştır (Göze, 1993, s. 378). Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanmıştır (Doğru, 2013, s. 154). Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye açısından çok önemli sonuçlar getirmektedir. Lozan’da boğazlardaki egemenliği kısıtlanan Türkiye, boğazlardaki egemenlik hakkını yeniden elde etmiştir. ABD’nin resmen katılmamasıyla beraber Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Amerikan Kongresi tarafından onaylanmıştır (Köse, 2010, s. 30). Boğazlar, Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik önemde bir konu olduğu için ABD bu gelişmeleri yakından takip ederek, SSCB’ye karşı geliştireceği cephe politikasının esas aktörlerinden birinin Türkiye olacağının ilk sinyallerini vermiştir.

Türkiye, 1930 yılının sonuna doğru yayılmacı politikalar izleyen İtalya ve Almanya’ya karşı İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmış ve bir bildirge ile karşılıklı yardım anlaşması yapılmıştır (Esmer, Sander, 1996, s. 138). Dönemin siyasal koşulları Türkiye’yi ittifaklar yapmaya yönlendirirken İkinci Dünya Savaşı Amerika’nın girmesiyle Türkiye-Amerika ilişkileri kesintiye uğramamış savaş sırasında da devam etmiştir. ABD ile müttefikleri arasında giderek artan işbirliği 1941 yılında Kiralama ve

Ödünç Verme Kanunu'nun çıkarılmasını sağlamış ve Türkiye'ye İngiltere üzerinden silah yardımı yapılmıştır. Fakat Türkiye'nin 1941'de Almanya ile saldırmazlık paktını imzalaması ve Almanya'ya krom satışını devam ettirmesi nedeniyle ABD, Türkiye'nin Almanya ile olan bu ilişkisine tepki olarak yardımları kesmiştir (Sander, 1979, s. 8). Türkiye savunmasının ABD açısından önemli olduğunu belirten ABD Başkanı Roosevelt, "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"ndan Türkiye'nin de yararlanmasını istemiş Türkiye 1942 yılından itibaren bu yasadan tekrar yararlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda yapılan yardım antlaşmalarının dönemsel etkilere bağlı olarak "dengeleyici bir faktör" olarak kullanıldığına dikkat çekmek gerekmektedir (Esmer, Sander, 1996, s. 160).

Müttefik ülkeler, savaş sırasında Türkiye'nin durumu ile ilgili olarak kendi arasında görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmelerden ilki Kazablanka Konferansıdır. Türkiye'nin savaşa katılması konusunda hazırlıkların yapılması konusu görüşülmüş (Armaoğlu, 2007, s. 390) Kazablanka'dan hemen sonra 30 Ocak 1943 tarihinde İsmet İnönü ile İngiltere Başbakanı Churchill Adana'da bir araya gelmiştir. Churchill, Türkiye'nin savaşa katılması için İnönü'yü ikna etmeye çalışmış ancak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk ordusunun malzeme açısından takviye edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Esmer, Sander, 1996, s. 166).

Türkiye, "Washington, Quebec, Moskova, Konferanslarına" katılmasa bile Türkiye'nin savaşa katılması ve Türk hava alanlarının kullanılması gibi kararlar müttefik ülkeler tarafından alınmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 390,391). Bu kararlar I. Kahire Konferansı'nda Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'na, iletilmiş Tahran Konferansı ile Türk Hükümeti üstündeki baskı arttırılarak II. Kahire Konferansı'nda bu kararlar İnönü'ye bildirilmiştir (Bostanoğlu,1999, s. 330). Kendi güvenliğini ABD ittifakında gören Türkiye, bu süreçte ABD'ye yakınlaşmak istemiştir. Türkiye-ABD arasındaki ilişkiler bu konferansın sonunda daha da güçlenmiş, konferans sonunda Cumhurbaşkanı İnönü "politik amaç" olarak savaşa katılmayı kabul etmiştir (Köse, 2010, s. 45). Güvenlik ittifaklarının bölgesel ilişkilerle şekillendirildiği bu dönemde Türkiye, stratejik konumunun getirdiği avantajları askeri gerekçelerle bütünleştirerek politik amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanmıştır.

Savaş sonrası durumu görüşmek üzere toplanan Yalta Konferansı'nda Almanya ve Müttefikleri dışında diğer ülkelerin Birleşmiş Milletler'e girebilmesi için, 1 Mart 1945'ten önce Almanya'ya savaş ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler Beyannamesini

imzalaması şartı getirilmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Almanya'ya savaş ilan etmiştir. San Francisco Konferansı'na resmen çağrılan Türkiye, Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Esmer, Sander, 1996, s. 182). Fakat fiili olarak savaşa girilmemiştir. ABD'nin savaştan sonra bir dünya devleti konumuna gelmesi ile Türkiye, "ABD'nin küresel stratejisi içerisinde daha kesin çizgilerle yer almaya başlamıştır" (Bostanoğlu, 1996, s. 330).

Savaş sonrasında yaşanan ekonomik çöküntülerle İngiliz ekonomisi dar boğaza girmiş ve Amerika, Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardım alacağı tek ülke konumuna gelmiştir. Bu yöndeki gelişmelerin, Washington Büyükelçisi olan Mehmet Münir Ertegün'ün naaşının ABD tarafından 5 Nisan 1946'da İstanbul'a getirilmesi ile başladığı söylenebilir (Sözüoğlu, 1992, s. 47). Amerikan donanmasının en büyük büyük zırhlılarından Missouri'nin İstanbul'a gelmesi "Amerika'nın Türkiye'ye bir teminatı SSCB'ye karşı ise yaptığı bir gösteridir" (Özdağ, 1991, s. 149). 7 Mayıs 1946'da yapılan bir anlaşmayla ABD'nin, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında aldığı borçlarını uygun bir ödeme şeklinde silmesi savaş sonrasında ekonomik sıkıntılar yaşayan Türkiye'nin sırtından ağır bir yükü kaldırmıştır (Oran, 2002, s. 525).

1.2.1. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri

II. Dünya Savaşından sonra güç dengeleri iki küresel güç olan ABD ve Sovyet Rusya etrafında şekillenmiştir. Bu iki devlet arasındaki bloklaşma ve iki kutuplu denge, Soğuk Savaş dönemini ortaya çıkarmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 419). Kırk beş yıla yakın bir süreci içeren iki kutuplu Soğuk Savaş döneminin temeli Roosevelt ile Stalin'in Yalta Konferansı'nda dünyayı nüfuz bölgeleri halinde bölüşmeleri ve "Demir-perde" kavramının isim babası Churchill'in bunu kabullenmesi ile başlamıştır. 1945'ten itibaren Türk dış politikasındaki soğuk savaş algısı ABD'nin Sovyet Rusya'yı çevreleme politikasında Türkiye'nin kilit bir rol üstlenerek ABD'nin oluşturduğu sistem içerisinde yer alma isteğini uygulamaya dönüştürmesine neden olmuştur (Bostanoğlu, 1999, s. 331). İki kutuplu bu dönemde Türkiye, tercihini Batı Bloğu ile beraber hareket ederek Batı'nın oluşturduğu organizasyonlara üye olmak yönünde kullanmıştır (Arı, 2010, s. 263). Davutoğlu (2011) ise bu tercihi, şöyle ifade etmiştir:

Türkiye bu dönemde stratejik tercihini yükselen eksenin bölgesel ölçekli çevre ülkesi olmak doğrultusunda kullanmıştır. Soğuk Savaş parametreleri içinde kaçınılmaz görülen bu

tercihin statik bir veri olarak algılanmaya başlanması bu eksen dışında kalan ülkelere ve bölgelere yönelik dış politika oluşumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum Türkiye ile Batı ittifakı dışında kalan ülkeler arasında sonraki dönemleri de etkileyen psikolojik engeller oluşturmuştur. Soğuk savaş süresince çift kutuplu sistemin getirdiği stratejik ve taktik parametrelere sıkı sıkıya bağlı kalınması alternatif stratejilerin ve buna bağlı taktik manevra alanlarının geliştirilmesini olumsuz etkilemiştir. Türkiye Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası konumdan ziyade sınırlar boyu güvenlik anlayışına dayalı dış politika ve askeri stratejiler oluşturmuş ve uluslararası konumu bu güvenlik anlayışının dar kapsamı içinde yorumlamaya çalışmıştır.

Bir başka deyişle, soğuk savaş dönemindeki gelişmelerle Türkiye bölgesel bir rolü ABD ve Dünya güvenliği adına üstlenirken, kendi güvenlik parametrelerini oluşturulan yeni düzen çerçevesinde yeniden şekillendirmiş ve tüm gelişmeleri bu parametreler içinde ele alarak bölgesel manipölasyonların pasif bir aktörü olarak yorumlanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede güvenlik, küresel ilişkilerin ve buna bağlıbirlikteliklerin ana omurgasını oluşturmuştur. Bölge ülkeleri ile tarihe dayalı ilişkilerin, denge politikasına tercih edildiği bu dönem, askeri olanak ve yeterlilikleri de içeren askeri stratejilerin de yeniden ele alındığı bir sürecin başlangıcına işaret etmektedir.

1990'lara kadar Türkiye-ABD ilişkileri, Amerikan Sovyet kutuplaşması etrafında gelişmiştir. Türkiye'nin izlediği dış politika, tamamen Sovyet tehdidine bağlı olarak, Batı Bloğu ve özellikle ABD ile ittifak ilkesine dayanmaktadır. Bu ittifak süreci 1947 Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile uygulamaya dönüşmüştür (Beriş, Gürkan, 2003, s. 5). Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidi nedeniyle altın ve döviz stokunu kullanamaması, terhis edilemeyen ordunun mali yük getirmesi, savaş sırasında yükselen gıda maddeleri ve hammadde fiyatlarının normale dönmesi ve bunları ihraç eden Türkiye'nin gelirlerindeki azalma gibi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu ekonomik sıkıntılar, dış kredilerden faydalanma yolunu beraberinde getirmiştir. ABD, o yıllarda birçok ülke için olduğu gibi Türkiye için de önemli ekonomik kaynak olarak yer almıştır (Ertem, 2009, s. 386).

Geleneksel Amerikan dış politikasındaki köklü değişimin başlangıcını Truman Doktrini teşkil etmiştir (Armaoğlu, 2005, s. 441). Bu doktrin, Başkan Truman'ın 1947 yılında Sovyet tehdidi ile karşı karşıya bulunan Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılmasını öngören ABD ekonomik yardım programından oluşmaktadır (Arı, 2013, s. 167). Türkiye-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak görülsede asıl nedeni Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunulması değil; Sovyetlerin

çevrelenmesidir (Sander, 1979, s. 11). Bu noktada çevrelemenin askeri niteliğinin ağır basarak ekonomik niteliğinin ikincil bir plana itilmesi dikkate değer bir önemdedir. Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin etkisi altına girmesi, Başkan Truman'a göre aynı zamanda ABD için büyük önem taşıyan Orta Doğu'nun da, Sovyet tehdidi altına girebilmesi demektir (Sander, 2007, s. 258).

Başkan Truman hatıralarında da şöyle ifade etmiştir: “Eğer Yunanistan kaybedilseydi Türkiye, komünizm denizinin ortasında savunmasız birileri karakol haline gelecekti”. Daha sonra literatüre “Domino Teorisi” olarak geçecek bu teoriye göre bir ülkenin bile komünist yönetimin eline geçmesi durumunda komşularının da bu durumdan etkileneceği yaklaşımı Amerika'yı harekete geçirmiştir (Ambrose, 1992, s. 64). 12 Temmuz 1947 de Türkiye ile ABD arasında Türkiye'ye yapılacak yardım anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede başlayan bir defaya mahsus yardımlar daha sonra “Dış Yardım Kanunu”(Foreign Assistance Act) ve “Karşılıklı Savunma Yasası”(Mutual Defence Assistance Act) kabul edilerek yardımlar bu yasa kapsamında verilmeye başlanmıştır (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 219). Anlaşma dönemin şartları içinde kabul edilsede dördüncü maddesi zaman içerisinde sorun oluşturmuştur. Yardımların tahsis edilen amaç dışında ABD'nin onayı olmadan kullanılmaması hükmü Türkiye'nin 1964 yılında Kıbrıs'taki olaylara müdahalede bulunmasını engellemiştir (Karaca, 2002, s. 19).

Günümüzde ülkemiz tarafından da kullanılan ABD güvenlik yardım sistemlerinden biri olan“Yabancı Askeri Satışlar Tedarik Sistemi-Foreign Military Sales-FMS'nin” temeli Truman Doktrini ile atılmıştır. Bu sözleşme ile ABD tarafından satışı yapılan malzemelerin ABD çıkarlarına uygun kullanılması şartı günümüze kadar ulaşan bir bağlayıcılığın ve yeri geldiğinde dış politik baskı aracı olarak kullanılabileceğinin göstergesini oluşturmuştur (Bağlan, 2014, s. 35). Türkiye, Truman Doktrini ile beraber artık komünizm karşıtı mücadelenin savunucusu ve temel halkası haline gelmiştir (Sander, 1979, s. 14). 1947-1949 döneminde, Truman Doktrini'nde Türkiye'ye verilen Amerikan ekonomik yardımının büyük bir bölümü kara, hava, deniz, kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken, yol yapım çalışmaları için de ayrılmıştır (Ertem, 2009, s. 390).

Truman doktrini Türk dış politikası üzerinde de etki yaratmıştır. Türkiye, Filistin sorununda Arap Devletlerini destekleyen bir politika izlerken; tutumu değiştirerek İsrail'i kuruluşundan on ay sonra tanımıştır (Sander, 1979, s. 37). Dış politikasını

savaştan sonra Batı ile paralel olarak ABD liderliğinde geliştiren Türkiye, İsrail'e destek veren tek müslüman ülke olarak anılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımı İsrail ile kuracağı ilişkilerden çok Batı bloğunun uyumlu bir üyesi olduğunu göstermeye yönelik bir adımdır (Bostanoğlu, 1999, s. 334). Bu doktrinin dış politikaya yansımalarının bir başka sonucu ise Arap ülkelerinden sonra Asya ülkelerine yönelik olmuştur. Türkiye Asya Devletleri Konferansına katılmayı reddederek Asya ülkeleriyle bağlarını kopararak ve Batı yanlısı bir dış politika izlemeye devam etmiştir (Sander, 1979, s. 37). Truman Doktrini kapsamında yapılan yardımlar o dönem içerisinde Sovyet tehdidine karşı denge unsuru olarak görülse de manevra kabiliyetini yitiren Türk Dış Politikası'na uzun vadede birçok sorun getirmiştir. Zira askeri ve ekonomik olarak üçüncü bir ülkeye bağımlılığın temel bir göstergesi haline dönüşen bu yardımlar Türkiye'nin özgün politikalar üretmesini imkânsız hale getirmiştir (Bağlan, 2014, s. 35,36).

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'n de yaptığı bir konuşmasında, daha sonra kendi adıyla anılacak olan Avrupa'ya yardım planının adını atmıştır (McGhee, 1992, s. 95). Plan savaş sonrası Batı Avrupa'nın ekonomik olarak canlandırılması amacı taşımaktadır (Amanov, 2007, s. 303). Marshall Planı adı verilen bu projenin ilk hazırlığı 12 Temmuz 1947'de Türkiye'nin de içinde bulunduğu on altı devletin katılımıyla Paris'te toplanan konferansla başlamış ayrıca "Ekonomik İşbirliği Konferansı" adı altında ihtiyaçların ortaya çıkarıldığı genel bir rapor hazırlanarak ABD'ye gönderilmiştir (Sander, 1989, s. 260).

ABD bünyesinde, Marshall Planı çerçevesinde belirlenen yardımların dağıtımı için, özel sektör temsilcilerinden oluşan, bağımsız bir ajans olan, "Ekonomik İşbirliği İdaresi" (Economic Cooperation Administration, ECA) adında bir örgüt kurulmuş, yardımların gönderilmesi ve kullanılması için örgütün onayına bağlanmıştır (Erhan, 1996, s. 283). Ekonomik İşbirliği Konferansı Toplantısına katılan Türkiye'de, ABD'den kendisine "615 Milyon \$ yardım yapılmasını" istemiştir. Fakat yardım talebi Marshall Planı'nın ülkelere ekonomik politikalarının finansmanı içindeğil savaştan sonra yıkım yaşamış Avrupa'nın kalkınması için hazırlandığı gerekçesiyle ve Türkiye'nin altın ve döviz stoklarıyla diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi konumda olması nedeniyle reddedilmiştir. Ancak diplomatik girişimler sonucunda Marshall yardımlarına Türkiye dâhil edilmiştir (Ertem, 2009, s. 391). Bu süreç içinde ABD tarafından Türkiye'ye

biçilen askeri rolün devamında ısrar edildiği görülmekte ise de Türkiye'nin bazı güvenlik kozlarını lehine kullandığı görülmektedir.

ABD Türkiye'den, yardımın amaçlarına uygun kullanılmasını, kaynakların ne şekilde kullanıldığının, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü tarafından gözlemlenmesini vegerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. Marshall Planı ile Türkiye'ye iki şekilde yardım yapılmıştır bunlardan birincisi ABD hükümetince dolarla yapılan mal ve hizmet teminini sağlayan “doğrudan yardım” ikincisi ise “tırar hakkı” ile diğerr Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye verilen satın alma imkanından oluşmaktadır. Alınan yardımların büyük bir bölümü tarımda kullanılmıştır (Köse, 2010, s. 111). Fakat yardımların beklenenden az gelmesi, kullanım alanlarının ABD tarafından belirlenmesi, Truman Doktrini ile gelen yardımlar gibi Marshall yardımlarında 1950'lerin başlangıcından itibaren Türkiye'yi her alanda dışa bağımlı olmaktan öteye geçiremediği görülmüştür (Bağlan, 2014, s. 45,46). Böylece ABD, yardım kapsamındaki ülkelerin ekonomi politikalarındaki kontrolünü genişletmiş ve kendi üretimine açık pazar haline getirmiştir (Ökmen, 2007, s. 28). Truman Doktrini ve Marshall Planı birbirini destekleyen iki sistem olmakla beraber Truman Doktrini daha çok askeri yardımları öngörürken Marshall yardımları ise ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Bu yardımlar Türk ekonomisine kısa süreli canlandırma getirirseye Truman Doktrini ve Marshall Planı Türkiye'yi uzun vadede dışa bağımlı hale getiren yardımların görünmeyen adı olmuştur (Erol, 2013, s. 14).

Türkiye, yapılan yardımların niteliği, içeriği ve sonuçları itibariyle başka bir açıdan izlenilen Batı merkezli ve güvenlik eksenli dış politikaların da etkisiyle farklı bir yalnızlık içerisine itilmiştir. Bu yalnızlık Türkiye'nin güvenlik angajmanları konusundaki alternatiflerini daraltmış, Türkiye elindeki stratejik imkânlarını (özellikle askeri) dönemsel olarak kullanması gerektiği sonucuna vararak ABD eksenli yepyeni bir dış politik sürecin inşasına girişmiştir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı ABD'nin SSCB yayılmacılığına karşı aldığı ilk önlemleri oluşturmakla beraber, Avrupa'da görülen “Çekoslovak Darbesi, Berlin Buhranı” gibi olaylardan sonra ABD Sovyetleri sınırlandırma politikası uygulamaya başlamıştır (Yalçın vd, 2008, s. 467). 1948'de H. Vandenberg'in bölgesel ve diğerr ortak anlaşmalara katılma yetkisinin senatoda kabul edilmesiyle ABD bölgesel ittifaklara yönelmeye başlamış, Monroo Doktrini resmen terk edilmiştir (Armaoğlu, 2005, s. 448). Bu karardan sonra ABD önderliğinde, 4 Nisan 1949'da harekete geçen on iki Batılı

devletin arasında imzalanan bir antlaşma ile kısa adı NATO (Nort Atlantic Treaty Organisation), olan Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur. Klasik teoriye göre NATO, Sovyet tehdidine karşı kurulmuş müşterek savunma örgütüdür. NATO Soğuk Savaşın ortaya çıkardığı bir örgüt olmakla beraber aynı zamanda güvenliğe dair süreçlerin belirlenmesinde etkin bir rol oynaması öngörülmüştür (Çalış vd, 2006, s. 173,174). Sovyet tehdidinin artması, yardımların azalması, 1949 yılında Avrupa Konseyine üye olan Türkiye'nin Batı'ya dönük politikasının zorunlu sonucu yeni demokratik düzenin korunması, Türkiye'yi NATO üyeliğine iten nedenler arasında yer almıştır. NATO'ya girme mücadelesinde ilk adım CHP hükümeti döneminde atılmış Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından NATO'ya girme isteği ABD'ye belirtilmiş fakat sonuç alınamamıştır (Sander, 1979, s. 63,66). Üyeliğe iten bu nedenleri ise Davutoğlu (2011) şöyle ifade etmiştir:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni dengeler ve bu dengelerin yönlendirdiği yeni sistemik unsurlar Türkiye açısından Kırım Savaşı parametrelerinin geri dönüşü anlamına gelmekteydi. Yükselen eksen ile işbirliği yapılarak yakın tehdidin dengelenmesi politikası Türkiye'yi Atlantik ekseninin güvenlik örgütü NATO ile bütünleştirerek Sovyet tehdidini bertaraf etmeye sevketti. Yine uluslararası sistem içinde kendine özgü bir konum elde etmekten çok sınırları koruma dürtüsüyle ortaya çıkan bu politika Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikasının temel ilkesi oldu. Jeopolitik zorunluluklarla girdiği bu güvenlik şemsiyesi altında bulunmanın bedelini kimi zaman kendi tabii etkinlik alanını ve diğer alternatif güç merkezlerini ihmal etmek suretiyle ödeyegelmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliği konusundaki çabaları hızlı bir biçimde artarken, içeride de iktidar değişikliği yaşanmıştır. CHP uzun yıllara dayanan kesintisiz iktidarını 1950 genel seçimlerini kazanan Demokrat Parti yöneticilerine devretmiştir (Sever, 1997, s. 64). Demokrat Parti, herhangi bir değişimin olmayacağını fakat daha aktif bir dış politika takip edeceklerini açıklamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Kore Savaşı, yeni hükümete hedeflerini siyasete uygulayabilecek uygun ortamı hazırlamış ve Türkiye'nin NATO'ya üyelik kampanyasını daha hızlı bir şekilde devam ettirebilmesi için fırsat vermiştir (Ökmen, 2007, s. 35). 1950 yılında Kuzey Kore, 38.paralelin altına geçmiş ABD, durumu derhal Güvenlik Konseyine taşımıştır (Bozkurt, 2007, s. 119). Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla Güvenlik Konseyi, BM bayrağı altında işgale son vermek ve Güney Kore'ye yardım etmek üzere üye devletleri birleşik komutanlığın

emrine girmeye davet etmiş ve Türkiye tarafından da destek sağlanmıştır (Sur, 2011, s. 200). Birleşik komutanlık ABD önderliğinde General Mac Arthur komutasında toplanmış (Arend, Beck, 1993, s. 52). DP İktidarı savaş başlar başlamaz TBMM onayına sunulmadan kuvvet gönderme kararı almıştır (Bağcı, 1991, s. 20). Türkiye, 4.500 kişilik bir kuvveti BM Kumandalığı emrine göndererek ABD'den sonra kuvvet gönderen ikinci ülke olmuştur (Yazıcı, 1963, s. 34).

ABD Sovyetlere yakın üs kurma ihtiyacı politikası ile Türkiyeden üs talebinde bulunmuştur. Fakat Türkiye tarafından NATO'ya girme karşılığında üsleri kullanabileceği belirtilince bunu dikkate almak zorunda kalmıştır (Cila, 2014, s. 140). ABD Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Carney ve Hava Bakanı Finletter, Türkiye'yi ziyaretinden sonra Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmalarını teklif etmiştir (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 230). 1951 yılında Ottawa'da yapılan bir toplantıda oy birliği ile üye olmasına karar verilmiş ve Türkiye 1952 yılında NATO'ya tam üye olmuştur (Tangör, 2008, s. 164). Türkiye'nin Truman Doktrini ile başlayan Batı güvenlik sistemi içinde yer alma politikası, NATO üyeliği ile amacına ulaşmış olup Türk-Amerikan stratejik işbirliğinin resmen başlamasının temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu gelişme Türk-Amerikan ilişkilerini olumlu yönde etkiledi ve Türk dış politikasının ABD ekseninde gelişmesine neden olmuştur (Demirtaş, 2009, s. 16). Böylece, "ABD eşittir NATO; NATO eşittir ulusal politika dolayısıyla ABD eşittir ulusal politika" anlayışının giderek yerleşmesine ve ABD stratejilerinin NATO stratejileri olarak benimsenmesine neden olmuştur (Sander, 1979, s. 84).

Varılan bu noktada Kore savaşının dış politik sonuçlarına Türkiye'nin güvenlik politikaları açısından bakmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. NATO'nun Türkiye angajmanı Türkiye'nin ABD stratejisinin bölgesel bir aparatı olmasının resmi bir sonucu olarak ortaya çıkarak, kendi savunma sanayinden müttefiklerin uzun menzilli uçuşlarına kadar geniş bir yelpazede uzun dönemli etkiler yaratmıştır. ABD ile 1. Dünya savaşından sonra yaşanan etkiler perçinlenerek ahde vefa yaklaşımı çerçevesinde "karşılıklı bağımlılık" algısı içine girilmiştir. Ancak karşılıklı bağımlılık zayıf taraf olan Türkiye aleyhine gelişerek, Türkiye'nin bir stratejik sıçrama tahtası olarak kullanılmasına ancak kendisinin bir adım öteye sıçramasına izin verilmemesine neden olmuştur. NATO'nun ABD gibi Türkiye sayesinde Türkiye'nin ötesine uzun menzilli uçuşlar yapan, bölgeyi gözetleyen müttefikleri mevcutken, Türkiye'nin çevresine bölgesel olarak ulaşamamasının stratejik koşulları da oluşturulmuştur.

NATO üyeliği NATO'ya taraf devletler ve iki ülke arasında üs ve tesislerin kullanımı için gizli ve açık birçok anlaşmayı da beraberinde getirmiştir (Çelik, 1969, s. 159). Bu anlaşmaların sayısı tam olarak bilinmemekle beraber büyük çoğunluğunun 1952-1960 arasında imzalanması iki ülke arasındaki yoğun ilişkiler dönemini göstermektedir (Sander, 1979, s. 103). Bütün NATO üyelerinin taraf olduğu anlaşmalar ise: "10 Mart 1954 NATO'ya Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Antlaşma, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatının Milli Temsilcilerin ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkında Antlaşma, Kuzey Atlantik Antlaşması Mucibinde Kurulmuş Olan Milletlerarası Askeri Karargâhların Statüsüne Mütteallik Protokol"dan oluşmaktadır (Armaoğlu, 1991, s. 194,230). NATO üyeleri ile yapılan anlaşmalardan başka Türkiye ile ABD arasında imzalanmış ikili anlaşmalar ise şöyledir: Türkiye'de Vazifeten Bulunan Bütün Askeri Personeline Kuvvetlerin Statüsüne Dair Antlaşmanın Tatbik Edileceğine Dair Antlaşma, Vergi Muafiyet Antlaşması, 23 Haziran 1954 Tarihli Askeri Kolaylıklar Antlaşması, 25 Nisan 1955 tarihli Savunma Kolaylıkları Yardım Programına Ait Antlaşma, 10 Nisan 1955 Tarihli Atom Enerjisi Antlaşması, 25 Mayıs 1955 Tarihli Ortak Savunma Yardım Programına Göre Verilen Artık Teçhizat ve Malzemenin Kullanılmasına Ait Anlaşmadır (Karaca, 2002, s. 33).

Yapılan bu anlaşmalarla Türkiye'de ABD askeri güç konuşlandırma, askeri tatbikat yapma ve askeri istihbarat toplama ve Adana İncirlik, Diyarbakır, Karamürsel ve Çiğli'de askeri hava üssü kurma hakkı elde etmiştir (Duke, 1993, s. 349). Türkiye'nin artık bu ittifakla tarafsız politika anlayışındanda uzaklaştığı görülmüştür. NATO'ya üye olduktan sonra Balkanlar'da da Amerika'nın etkisiyle diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 237). Doğu Bloku'nun dışladığı Yugoslavya ile görüşmeler neticesinde 28 Şubat 1953'te Ankara'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında üç ülkenin Dışişleri Bakanlarının imzalamasıyla Balkan Paktı yürürlüğe girmiştir (Gürün, 1991, s. 353). Türkiye, 1950-1960 döneminde Balkan politikasını kendi milli çıkarına göre değil, ABD dış politikasına göre belirlemiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu dönemde izlediği Balkan politikası da ABD'nin dış politikası doğrultusunda şekillenmiştir (Bağlan, 2014, s. 68). Sadece Doğu'da değil Batı'da da ABD/NATO güvenlik stratejisi çerçevesinde şekillenen Türkiye'nin nüfuz alanı, etki ve ilgi alanları bakımından daraltılarak, Türkiye'nin enyakın güvenlik sorunu olarak beliren Yunanistan sorunu bile kalıcı bir çözüme ulaştırılamamıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Asya ve Afrika’da ortaya çıkan yeni devletler siyasal bağımsızlıklarına kavuşmalar da ekonomik sıkıntılar yaşamaları sömürgeci devletlerin bu devletleri kendi tarafına çekmelerine imkân sağlamıştır. SSCB bu devletlerin bağımsızlık savaşlarını desteklerken sözkonusu devletler Batı ve Doğu bloklarına katılmayarak üçüncü bir grup olarak kendi aralarında ittifaklar kurarak ve bağımsızlıklarını daha iyi koruyacaklarını düşünerek Nisan 1955’te Bandung’da bir toplantı yapmaya karar vermişlerdir (Bağlan, 2014, s. 71). Türkiye katılma niyetinde olmadığı için 1949 Asya Konferansı’nda olduğu gibi daveti reddetmiş (Sander, 1979, s. 121) olsa da müttefiklerinin ve özellikle ABD’nin baskısı ile toplantıya katılacağını açıklamıştır (Ökmen, 2007, s. 40).

Endonezya’nın Java adasındaki Bandung kentinde 18 Nisan 1955’te Türkiye dâhil olmak üzere 29 ülke bir araya gelmiş ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin liderliğini yaptığı grup Batı yanlısı görüşü savunurken diğer grup Batı karşıtı bağlantısızlığı savunmuştur (Sönmezoğlu, 2005, s. 314). Türkiye’yi ise Fatih Rüştü Zorlu başkanlığındaki bir heyet temsil ederek komünizm tehlikesi üzerinde durulmuştur. Tarafsızlığı ilke edinen bir blok karşısında tarafsızlığı kınayarak NATO ve Batı Bloğu’nu savunması Türkiye’nin bu devletleri karşısına almasına neden olmuştur (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 275). Bu durum 1965’te BM’deki Kıbrıs oylamasında Asya-Afrika devletlerinin Türkiye’yi yalnız bırakmasına, aynı zamanda Ortadoğu’daki liderlik rolünü Mısır’a kaptırmasına, neden olmuştur (Bostanoğlu, 1999, s. 336).

Türkiye’nin bağlantısızlar grubuna karşı NATO ve ABD politikalarını savunması ABD’ye olan bağlılığını ispatlamakla beraber bağımsız bir politika izleyemediğinin onun yerine edilgen bir tavır aldığının göstergesi olmuştur. Bundan da öte bölgesel liderlik ve bölgesel ittifaklar konusunda avantajlarını yitiren Türkiye’nin ABD ile ilişkilerini “komünizm tehlikesine karşı korunma” omurgasına oturtması, kendi hareket alanını bir tehdit olgusuna dayandırmasına ve manevra alanını daraltmasına neden olmuştur. SSCB ile birlikte hareket eden diğer yaşam alanlarındaki ülkelerle olan ilişkilerini kısıtlayan bu durum Türkiye’nin kendi hacmi ile uygun olmayan bir dış politik rolü üstlenmesine de yol açmıştır. Bunun pratik sonucu “küresel düşünüp yerel hareket etmek” yerine “küresel düşünüp yerel ihtiyaçlara cevap veren” bir Türkiye’nin ortaya çıkması olmuştur. Yerel ihtiyaçların askeri niteliği ağır basan yönü ise Türkiye hakkındaki günümüze kadar varacak “güvenilir askeri partner” algılamasını perçinlemiştir.

ABD'nin 1953 yılından sonra Ortadoğu'ya bakışı değişim göstermiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'in 1953'te "Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Yunanistan ve Libya'yı" kapsayan çok geniş kapsamlı bir ziyaretinden sonra ABD'nin Ortadoğu politikası yeniden şekillenmeye başlamış bölgenin tümüne yönelik bir paktın oluşamayacağı anlaşıncı Sovyetlere yakınlığıyla komünizm tehdidini bilen "Kuzey Seddi (Northern Tier)" ülkeleri kavramı ortaya çıkmıştır (Usta, 2009, s. 15). ABD, SSCB'nin Ortadoğu'ya yayılma olasılığına karşı Sovyetlerin Ortadoğu komşularını Batı tarafından oluşturulan bir paktın içine almayı hedeflemiştir. İlk olarak 1954 yılında Asya-Pasifik alanını kapsayan "GüneyDoğu Asya Anlaşması (SEATO)" yapılmıştır. NATO ve SEATO'nun arasını doldurulacak ve bu iki örgütü birbirine bağlayacak olan Türkiye ile Pakistan arasında kalan bu boşluğun yeni bir savunma örgütü ile tamamlanması düşünülmüştür (Uslu, 2000, s. 107,110).

Balkan Paktının Ortadoğu kanadı olarak düşünülmekte olan yeni plan, Türkiye'yi ön plana çekecek olan Bağdat Paktını ortaya çıkarmıştır. Ortadoğu'da daha fazla söz sahibi olmak ve askeri yardımların devamını isteyen DP yönetimi, paktın oluşumunu desteklemiştir. Türkiye'den istenen rol Arap Ortadoğu'sunu bu paktın içine çekebilmektir (Seydi, 2011, s. 3). Bu nedenle Türkiye paktın öncülüğünü yapmıştır (Bölükbaşı, 1992, s. 3). Yapılan girişimler sonucu ilk olarak 2 Nisan 1954 tarihinde Türkiye ile Pakistan arasında Karaçi'de "Dostluk ve İşbirliği" anlaşması imzalanmıştır. Türkiye, Güney Asya'da güçlü bir müttefik edinmiştir (Price, 1969, s. 175). Anlaşmanın ABD destekli olması aynı zamanda Arap devletlerinin tepkisine neden olsa da (Günlübol, Ülman, 1996, s. 253) ABD desteğini alan Türkiye, 24 Şubat 1955'te Irak ile anlaşma yaparak paktın kurulmasını sağlamıştır. Daha sonra bu pakta İngiltere, Pakistan ve İran katılmış, ABD ise paktın oluşumu için temel rolü üstlense de İsrail ve Arap ülkeleri arasındaki sorunlar nedeniyle gözlemci üye olmakla yetinmiştir. Daha sonra paktın adı Bağdat Paktı olarak değiştirilmiştir (Usta, 2009, s. 18). Fakat Pakta katılan ülkelerin beklentileri, amaçları ve tehdit algılamalarındaki farklılıklar, paktın sağlıklı işleyişinin önünde engel teşkil etmiştir (Karaca, 2002, s. 38).

Bağdat Paktı ilk tehlikesini "Süveyş Bunalımı" nedeniyle Arap-İsrail savaşlarında yaşamıştır (Kürkçüoğlu, 1972, s. 98). İngiltere 1954'te Süveyş Kanalından askerlerini çekeceğini belirterek buradaki üssü Mısır'a iade edeceğini açıklamıştır (Kissinger, 2000, s. 493). Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etmesinden sonra 1956'da

İsrail Mısır'a savaş ilan etmiş İngiltere ve Fransa'da bu harekâta destek verdiğini açıklayarak Mısır'a savaş ilan etmiştir (Sander, 1979, s. 146). Türkiye bu krizde ABD ile eşdeğer bir politika takip etmiş ve Mısır'a yapılan harekâtı kınayarak, İsrail Büyükelçisini geri çekmiş, fakat İngiltere'ye karşı cephe almaktan kaçınmıştır (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 284). Süveyş Bunalımı, BM çerçevesinde çözümlenmiş olmakla beraber Ortadoğu'da İngiltere'nin çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu SSCB'nin doldurarak itibarını yükseltmesine neden olmuştur. Bu durumda ABD, Ortadoğu politikasını yeniden gözden geçirerek "Eisenhower Doktrini"ni hazırlamıştır (Oran, 2002, s. 561).

Başkan Eisenhower, 5 Ocak 1957'de Kongreye ilettiği mesajında Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlığını koruması için ekonomik kalkınma çabalarının desteklenmesi ve onlara askeri yardımda bulunulması gerektiğini belirtmiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 246). Doktrin, talep edildiği halde komünizm tehdidi altındaki ülke için ABD Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasını öngörmektedir (Akbaş, 2011, s. 2). Ayrıca Kongre tarafından ilk etapta kullanılması için 200 milyon dolarlık bir tahsisat ayrılmıştır. ABD'nin bölgeye yönelik askeri planlarını Eisenhower'ın "Yeni Bakış Stratejisi (New Look)" oluşturmuştur (Oran, 2002, s. 561). ABD'nin Ortadoğu'da tam olarak yer edinmesini sağlayan doktrin, Türk-Amerikan ilişkilerinde de yeni bir dönemi başlatmıştır (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 289). ABD'nin Ortadoğu'daki silahlı kuvvetlerini güçlendirmek yönündeki doktrinini etkili bir şekilde uygulamak istemesi bölgeye yakın yerlerde üs ihtiyacını doğurmuş, bu durum Türkiye'nin önemini yeniden ortaya çıkarmış ve yardımlar arttırılmıştır. Aralık 1957 tarihinde Yunanistan'ın reddettiği güdümlü füzelerin Türkiye'ye verilmesi kabul edilmiştir Küba Krizinin başlamasına neden olacağı henüz öngörülmemiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 342). Türkiye'nin izlediği Batı yanlısı dış politika, Bağdat Paktı ve Eisenhower Doktrini ile beraber Arap ülkeleriyle birçok ciddi sıkıntının yaşanmasına neden olmuştur. İlk aşamada Türkiye'nin aleyhine olmasa da ABD'nin bölgedeki çıkarları için Türkiye'ye olan ihtiyacı, Türkiye'nin dış politikasının ABD politikasıyla dolaylı olarak örtüştürülmesi, Türk- Amerikan işbirliğini arttırdığı gibi Türkiye'nin Ortadoğu'daki anlaşmazlıkların bir parçası olmasına zemin hazırlamıştır.

Suriye Krizi Arap ülkeleriyle yaşanan ilk anlaşmazlıktır. Suriye'nin Batı karşıtlığı, Sovyetlerle yakınlaşması, komünist yönetimin güdümüne girmesi Türkiye'yi kendi iç işlerine karışmakla suçlaması, iki devleti karşı karşıya getirmiştir (Karaca,

2002, s. 42). Güvenlik kaygısı yaşayan Türkiye, bunu tehdit olarak algılayıp Suriye sınırına asker yığmıştır. Gerektiği takdirde tek taraflı Suriye'ye savaş ilan edeceğini bildirmiştir (Philips, 1991, s. 26). ABD, "Türkiye'ye bir saldırı durumunda Amerika tüm savunma mekanizmalarını kullanarak bu ülkeye karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmeye hazırdır" şeklinde cevap vermiştir (Hale, 2000, s. 128,129). ABD bu krizde Türkiye'den yana tavır sergilemiş, bazı birlikler İncirlik Üssü'ne kaydırılmış fakat uzlaşma sağlanamadığı gibi herhangi bir çatışmada yaşanmamıştır (Karaca, 2002, s. 42). SSCB'nin günümüze kadar uzanacak Suriye politikasının ilk yansıması olarak görülmesi gereken bu olay, ABD'nin geliştirdiği strateji nedeniyle Türkiye'nin komşularıyla ayrı çizgilerde yol almaya başladığını da göstermiştir. Bu politikasıyla adeta cephe ülkesi haline dönüşen Türkiye, Ortadoğu'daki ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmış, kullandırılan üsler gün geçtikçe Türkiye'nin tarihsel bağları olan çevre ülkeleri ile ilişkilerini zayıflatarak yeni angajmanlara girmesine neden olmuştur.

14 Kasım 1958'de Ortadoğu'da Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir olay daha yaşanmıştır. Irak'ta General Kasım Batı yanlısı Kral Faysal yönetimini devirmiştir (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 300). Komünist darbeyle oluşan Irak devriminden endişe duyan Lübnan Devlet Başkanı Cammille Chamoun'un, ABD'den ve İngiltere'den yardım istemiştir. Bu istekler üzerine ABD Lübnan'a, İngiltere Ürdün'e asker göndermiştir (Kürkçüoğlu, 1992, s. 127,132). Türkiye, her iki krizde gerek tek başına gerek Bağdat Paktı üyeleriyle yaptığı açıklamalarda ABD yanlısı politika izleyerek askeri yardımı olumlu karşılamış, desteklemiş ve askeri müdahalelerden memnuniyet duyduğunu bildirerek İncirlik Üssü'nün kullanılmasına izin vermiştir. ABD, Lübnan çıkarması sırasında acil durumda kullanmak üzere 5000 bin askerini İncirlik Üssü'ne göndermiştir (Bölükbaşı, 1992, s. 3). Bu uygulama ile İncirlik Üssü'nün bir yığınaklanma noktası olarak da kullanılabileceği gerçeği ortaya çıkmış, üs bir çıkış noktası olarak görülebilecek mahiyette önem kazanmıştır. Bu olay Türkiye'nin bir cephe ülkesi olduğu algısını da güçlendiren bir olgu olarak bölge ülkeleri çeşitli çıkarımlarda bulunmuşlardır.

Nitekim Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün krizlerinde, ABD yanında yer alarak Batı yanlısı dış politikasını güçlendirse de Ortadoğu ve SSCB ile olan ilişkileri bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Menderes Hükümeti Ortadoğu'da Batı oluşumlu bölgesel paktlarda her ne kadar yer alsada tam tersine Ortadoğu ülkelerinden uzaklaşan

bir konuma bürünmüş, Arap Devletleri'nin tepkisini üzerine çekmiştir. Bu gelişmeler adeta domino etkisi yaratarak Arap ülkelerini sırasıyla SSCB'ye yaklaştırmış (Karpat, 2001, s. 172) askeri teknoloji ve yetenekler dâhil olmak üzere bölgedeki SSCB etkisini artırmıştır. Burcu Bostanoğlu'na (1999) göre;

Türkiye, Eisenhower Doktrini'ni tasvip ederken, geleneksel olarak Türkiye aleyhine İngiliz etkisi altında kalan Ortadoğu'da kendi etkinliğini ve prestijini arttırabileceğini ummuştur. Oysa Türkiye'nin bir "alt hegemon" diye nitelenebilecek şekilde Batı çıkarlarının biruzantısı olarak Ortadoğu'da aktif ve önder bir rol oynamasını engelleyen faktörler hesaba katılmamıştır. Çoğunluğunu Arap ülkelerinin oluşturduğu Ortadoğu'da Türkiye, nasıl algılandığını ve değerlendirildiğini bir süzgeçten geçirilmeden önderlik rolü üstlenmeye çalışmıştır. Ortadoğu ülkeleri açısından Türkiye; tarihsel, kültürel ve dini bağlara rağmen bölgede bir lider olarak görülmemiştir. Türkiye'nin, Ortadoğu'da ABD ve Batı Kampı çıkarlarının uzantısı bir alt hegemon gibi bölgede önderlik üstlenmeye yönelik girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında, ironik olarak Ortadoğu'da Batı'nın devamı şeklinde algılanışı da etkili olmuştur. Bölgede politik etkinliği olan Mısır ve Suriye gibi ülkeler, Türkiye'yi kendi çıkarlarını birlikte oluşturup savunabilecekleri bir ortak olarak çok, Batı'nın çıkarlarının bir temsilcisi olarak görmüşlerdir.

Ortadoğu'da yaşanan 1956 Süveyş Krizi Bağdat Paketi'nin güvenilirliğinin zayıflamasına, 1958 Irak Darbesi ise dağılmasına neden olurken, Irak'taki yönetim değişikliğinden sonra 1959 yılında Irak Bağdat Paketinden çekildiğini açıklamıştır. Paket, "CENTO'ya (Central Treaty Organisation – Merkezi İşbirliği Teşkilatı)" dönüşmüştür (Bağlan, 2014, s. 70). 1979 İran İslam Devriminden sonra İran da "CENTO'dan" çekildiğini belirtmiş, İran'ın ardından Pakistan'ın çekilmesiyle beraber Türk Dışişleri Bakanlığı paketin işlevini yitirdiğini açıklamıştır (Karaca, 2002, s. 43). Türkiye'nin bölgedeki liderlik vasfının zayıflamasının doğal sonuçları olarak görülebilecek bu gelişmeleri doğrudan Türkiye'nin rol değişikliğine bağlamak kolay görünmemektedir. Ancak Türkiye'nin stratejik ABD seçiminin 1950'li yıllar itibarıyla güvenlik organizasyonları ve bölgesel paketlerin değişiminde negatif etkileri olduğu muhakkaktır.

Sovyetlerin 1957 yılında uzaya fırlattığı ilk füze denemesiyle ele geçirdiği üstünlük ABD'yi endişelendirmiş, Sovyetleri kontrol altına alabilmek için ABD, Sovyetlerin bu üstünlüğü karşısında U-2 (Utility-2) uçaklarını geliştirmiştir. Lockheed Firması, tarafından üretilen bu uçaklar yüksek irtifa keşif uçağı olarak 30.000 metreye kadar çıkabilmektedir. Bu yükseklikten bile net resim çekebilecek teçhizata sahip, tek

kişilik, tek motorlu, jetlerin ve radarların kontrolü dışında kalabilen, yakıt ikmali yapmadan havada yedi buçuk saat dolaşabilen ve 3.000 mil mesafeye kadar uçabilen, motoru arıza yaptığındabilen 300 mil süzulebilen, özellik taşıyan (Meray, 1964, s. 137) bu uçaklar; ABD'nin Türkiye, Almanya, Japonya ve İngiltere üsleri'nden 1956 yılında uçuşa başlamıştır. U-2 uçuşları, ABD başkanının yetkisi altında gerçekleştirilmekte uçuşların yönetimi ise, ABD Merkezi Haberalma Örgütü'nün(Central Intelligence Agency-CIA) sorumluluğu altında yürütülmektedir (Sander, 1979, s. 192). ABD için Türkiye, SSCB'ye karşı istihbarat toplamak amacıyla en uygun coğrafi konumda bulunmaktadır. Türkiye'deki U-2 uçuşları Türk Genelkurmay'ı bilgisi dâhilinde İncirlik Hava Üssü'ne dört Amerikan U-2 uçağının getirilmesi ile başlamıştır (Pehlivanoglu, 2003, s. 45)

1 Mayıs 1960 tarihinde, Adana'daki İncirlik Hava Üssü'nden bu uçaklardan biri havalanarak Pakistan'da Peşaver üzerinden Sovyet hava sahasına girdikten bir süre sonra, motorlarının arızalanması nedeniyle alçalmak zorunda kalınca, Sovyet radarlarına yakalanıp füzelerle düşürülmüş, pilot sağ olarak kurtarılmıştır. Pilotun uçuş planı SSCB toprakları üzerinden geçip Norveç'e kadar uzanmaktadır (Karaca, 2002, s. 44).3 Mayıs 1960'da Rus lider Kruşçev'in bir Amerikan casus uçağının Sovyet hava sahasında düşürüldüğünü açıklamasıyla U-2 olayı ortaya çıkmıştır. ABD Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) tarafından yapılan açıklamada 1 Mayıs günü İncirlikten havalandıktan sonra kaybolan uçağın, meteorolojik araştırma uçağı olduğu belirtilmiştir. Fakat pilotun sağ olduğunun anlaşılması üzerine ABD tarafından bunun bir istihbarat uçağı olduğu kabul edilmiştir (Bağlan, 2014, s. 100).

Sovyetler olay karşısındaki tepkilerini bu uçuşları yapan üsleri ve ülkeleri alenen tehdit ederek ifade etmiştir. Bu doğrudan tehditten Türkiye'de payına düşeni almıştır. U-2 uçağının Adana'dan kalmış olması ABD'nin casusluk faaliyetlerine destek veriyormuş gibi bir izlenim uyandırmış, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından bir bildiri yayınlanarak Türkiye'nin kendi hava sahası dışında ancak kendi uçaklarından sorumlu olabileceği belirtilmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 135). Türkiye'nin U-2 uçuşlarına bilimsel nitelikli uçuşlar olarak izin verildiği belirtilse de bu olay ile Türkiye'nin U-2 uçuşları hakkında tam bilgisinin olmadığını ve ABD'nin üsleri Türkiye'yi tehlikeye atabilecek şekilde kullandığını ortaya çıkarmıştır. Fakat ABD desteğine olan ihtiyaç ve ilişkilerin görece iyi gittiği bir dönem olması nedeni ile U-2 olayında Türkiye ABD'nin yanında yer alarak dış politik yaklaşımından taviz vermemiştir (Karaca, 2002, s. 45).

1965 yılında, 1960 yılındaki U-2 olayına benzer bir U-2 kazası daha meydana gelmiştir. İncirlikten havalanan bir U-2 uçağı Karadeniz’de uluslararası sularda düşmüştür. Bunun üzerine 28 Aralık 1965’te U-2 uçuşları ABD’nin ısrarına rağmen yasaklanmıştır (Uslu, 2000, s. 182). Körfez savaşının ardından 1991 yılında ABD U-2 uçuşlarının yeniden başlaması için izin istemiş istek olumlu cevaplanınca uçuşlar tekrar başlamıştır. Fakat istihbarat paylaşımı yapılmaması nedeniyle 1996 yılında izin kaldırılmıştır. 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ABD uçuşlar için yine izin istemiş fakat talep reddedilmiştir (Karaca, 2002, s. 46). Bu noktada istihbarat paylaşımı ve icra edilen harekâtın takibi anlamında ülkeler arasındaki teknolojik farklılıkların, üslerin kullanılması yönünden ne gibi sonuçlar doğurabileceği de gözler önüne serilmiştir. Teknolojik olarak zayıf olan ülkenin gelişmiş ülke nezdinde sadece fiziki bir alan olarak görülmesi ve bu bağlamda Türkiye’nin kendi iradesinde olmayan bir aktivitenin uluslararası açıdan sorumlusu olması gibi bir gerçekle karşı karşıya kalınmıştır.

Demokrat Parti, on yıl süren iktidarı boyunca ABD’ye tam bir sadakat sergileyerek ABD dış politikasını sorgusuz olarak desteklemiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 342). 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbe ile Adnan Menderes Hükümeti devrilerek yerini Milli Birlik Komitesi (MBK) almıştır. İktidara el koyan askeri yönetim darbeden hemen sonra NATO ve CENTO’ya bağlılık bildirerek ABD Büyükelçiliğine bilgi vermiştir. ABD tarafından yeni yönetim hemen tanınmakla beraber yerli ve yabancı basında Eisenhower’ın övgü dolu sözleri yer almıştır (Bozkurt, 2006, s. 50). 1960 darbesinden sonra Türk dış politikasında ve Türk-Amerikan ittifakında ilk anlaşmazlık Jüpiter füzelerinin sökülmesi konusunda yaşanılrsa da Kıbrıs Sorununa kadar genel politikada belirgin bir değişiklik olmamıştır (Sander, 1979, s. 202).

1950’li yılların başlarına kadar geliştirilen ilişkilerin birer sonucu olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde imzalanan anlaşmalar, yapılan askeri yardımlar ve askeri üsler, iki ülkeyi diplomatik olarak birbirine yaklaştıran unsurları oluşturmuşlardır. Ancak Türkiye’deki Amerikan askeri varlığı sorunu ilk defa 1962 yılında yaşanan Küba Krizi ile ortaya çıkmıştır. Küba Krizi, Türkiye’nin güvenliğini yakından etkileyen Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü olan ABD ile SSCB’yi nükleer savaşın eşiğine getiren olaydır. SSCB, 1957 yılında “Sputnik” adlı uyduyu uzaya fırlatarak, artık ellerinde ABD’yi doğrudan hedef alacak, uzun menzilli kıtalararası füzelere sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum üzerine ABD, müttefiklerine füzeler yerleştirme kararı almıştır. Bu karar sadece Türkiye, İngiltere, İtalya tarafından kabul edilirken diğer NATO üyeleri

tarafından nükleer silahların yerleştirilmesi kararı reddedilmiştir (Karaca, 2002, s. 47). 1959 yılında Türkiye-ABD arasında imzalanan Jüpiter Füzeri Anlaşması ile füzeler Türkiye'ye konuşlandırılmıştır. Anlaşmaya göre füzeler Türkiye'nin malı olsa da kullanımı için Türk-Amerikan ortak kararı gerekmektedir (Demirtaş, 2009, s. 18).

Türkiye bu füzelerle kendi güvenliğini sağlarken diğer taraftan kendisine yönelik tehditleri de arttırmış, olası bir Sovyet saldırısına “paratoner ülke” konumuna gelmiştir (Bozkurt, 2006, s. 65). Bu dönemde Küba’da Amerikan yanlısı Batista’yı 1959 yılında devirerek iktidarı ele geçiren Fidel Castro, Küba’daki Amerikan şirketlerini millileştirmiştir. ABD ise bu durum karşısında Küba’ya ambargo uygulamaya başlamıştır. Ambargolar sonuç vermeyince “Domuzlar Körfezi Çıkarması” adı verilen harekât yapılmış fakat başarılı olunamamıştır. Yaşanan gelişmeler Küba’yı aksine SSCB’ye daha da yaklaştırmış Kübadaki Castro rejimi SSCB tarafından desteklenmiştir (Silinir, 2007, s. 61). 1961 yılında Küba sosyalist devlet olarak ilan edilince daha iyi korunmak için SSCB’den daha fazla silah istemiş, ABD’nin füzelerle SSCB’yi çevrelemesi üzerine 1962 yılında SSCB, Küba’ya füze yerleştirme kararı almıştır. SSCB yönetimi ile işbirliği yapan Küba bir bakıma “ABD karşıtı politikaların kalesi” haline gelmiştir (Ökmen, 2007, s. 44). Buna paralel olarak Küba’ya yük taşıyan SSCB gemilerindeki artış ABD yönetiminin dikkatini çekmiş ve Küba üzerindeki keşif uçuşları arttırılmış, yapılan istihbarat uçuşlarıyla Küba’ya taşınan füzelerin varlığı CIA tarafından tespit edilmiştir. ABD Başkanı Kennedy’nin bu bilgileri kamuoyuna açıklamasıyla olay uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Köni, 1974, s. 73).

ABD gelişmelere sert bir şekilde karşılık vererek ABD 2. Filosuna ait 19 savaş gemisiyle Küba’yı abluka altına almıştır. Fakat bu karar alınırken BM’ye ve NATO müttefiklerine danışılmayarak karara ilişkin sadece bilgi verilmiştir (Akarsan, 1995, s. 22). Türkiye bu abluka kararına ilk uyan ülkeler içinde yer almıştır (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 328). ABD, Sovyetlerden seyir halinde olan gemilerini geri çekmelerini ve Küba’daki füzelerini sökmesini istemiştir. ABD’nin sert tutumu neticesinde görüşmeler ve mektuplaşmalar başlamıştır. SSCB’nin tavrı ise “ABD’nin Türkiye’de on beş, İtalya’da otuz” toplamda kırk beş adet füzelerini sökmesi karşılığında Küba’da olan füzelerini sökeceğini bildirmesiyle yumuşamıştır (Karaca, 2002, s. 48). Bu olay, tarihe “Küba’ya karşı Türkiye pazarlığı (the Turkey-for-Cuba trade)” olarak geçmiştir (Demirtaş, 2009, s. 20). Türkiye istemeden iki süper güç arasında yaşanan krizin doğrudan parçası haline gelmiştir. ABD, bu pazarlığı füzelerin amaçlarının farklı

olduğu gerekçesiyle reddetmiş, Küba'yı işgal etmeyeceğinin garantisini vererek, silahlarla ilgili daha geniş bir düzenlemenin yapılması gerektiğini belirterek, krizin barışçıl yollardan çözülmesini ön plana çıkarmıştır (Gerger, 1980, s. 58). Krushev'in, Küba'daki SSCB füzelerinin söküleceğini kabul ettiklerini beyan etmesiyle ABD ile yapılan anlaşmanın ardından 3 Kasım 1962'de, Küba'dan Sovyet füzeleri sökülerek kriz sonlandırılmıştır (Ökmen, 2007, s. 46).

Küba Krizi yumuşama politikasının başlangıcını oluşturmuştur (Gerger, 1980, s. 58). ABD'nin kendi menfaatleri söz konusu olduğunda NATO üyelerine danışmadan karar alabileceği gibi NATO'nun 5.maddesini de stratejik çıkarlarına göre yorumlayabileceğini ortaya çıkaran olaylar zinciri aynı zamanda, ABD'nin diplomatik bir pazarlık söz konusu olduğunda gerektiğinde Türkiye'yi feda edebileceği izlenimini uyandırmıştır (Sander, 1979, s. 224). Türkiye'nin olası bir nükleer saldırıya karşı ABD'nin yanında yer almasına rağmen ABD'nin aldığı kararlarla Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürebileceği ve Türkiye'nin kendisi için pazarlık unsurundan öteye geçemediğini ve Türk tarafının çıkarlarının önemsenmediği şüphesine ulaşılmıştır (Bostanoğlu, 1999, s. 343). Türkiye'nin ABD ile uyumlu dış politika süreci, bölgesel dengeler gözetilmeden alınan füzeler ile Türkiye'nin güvenliğini riske attığını fazla askeri gücün daha fazla güvenlik olmadığını, ABD'nin kararlarının tehlikeyi nasıl yakınlaştırdığı ve nelere mal olabileceğini açığa çıkarmıştır (Sander, 1979, s. 225). Bu krizle Türkiye-ABD sadık müttefik ilişkileri yara alarak şüphelilik ve güvensizlik duygularının hâkim olmasına ve Türkiye'nin ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden olurken Amerikan karşıtı hareketler hız kazanmıştır (Ökmen, 2007, s. 49). Bundan da öte dış politikanın temel unsuru haline gelen NATO üyeliği iç siyasette tartışılmaya başlanmıştır (Ahmad, 1994, s. 497).

Uluslararası ilişkilerde, 1962-1979 arası "Detente (Yumuşama)" dönemi olarak ifade edilmektedir. Doğu-Batı ilişkilerinde çatışma ve gerginliğin aşamalı bir biçimde azalmasını öngören bir politika olarak da tanımlanmaktadır (Sander, 1989, s. 445). Küba Krizinin etkileri henüz geçmeden 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin gündeme gelmesi üzerine Amerikan Başkanı Johnson tarafından Başbakan İnönü'ye gönderilen ve tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen mektup olayı Türk Dış Politikasının yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Arı, 2010, s. 267). 1970 yılında yayımlanan "Nixon Doktrini" bu dönemin ilişkilerine yön veren temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu doktrinle ABD'nin bölgesel

çatışmalara müdahale etmeyerek, bunun yerine askeri ve ekonomik yardımı tercih edeceği belirtilmiştir. Her ne kadar ABD müdahaleci anlayışını bir tarafa bırakıyor görünse de bölgesel çıkarlarını, şekillendirdiği bölgesel güçlerle korumaya devam edeceği yolunda bazı işaretler vermiş ve bu bağlamda hazırlanan raporlar bu gerçeği doğrulamıştır (Akbaş, 2011, s. 2).

İki kutuplu sistemin 1964 yılına kadar kesintisiz ilişkiler içerisinde olan müttefik ülkeleri Türkiye ile ABD arasında pürüzlerin yaşanmasına neden olan günümüzde hala geçerliliğini koruyan Kıbrıs, ABD ile olan ilişkilerin tarihi süreci içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından 1571 yılında alınan ada, 1878 yılına kadar sorunsuz olarak yönetilmiştir. Rumların ayrılıkçı faaliyetleri ve 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının kaybedilmesiyle ada geçici olarak İngiltere'ye verilmiştir. Sorunun kökeninde, 19. yy başında, Mora İsyanı ile başlayan Yunanistan Ulusal Bağımsızlık Hareketi yer almıştır (Mordoğan, 2010, s. 96,98). Birinci Dünya Savaşının başlamasının hemen ardından İngiltere adaya el koymuş, Lozan anlaşması ile tamamen ele geçirmiştir (Meray, 1993, s. 7). 10 Şubat 1947'de on iki adayı alan Yunanlıların, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama amacı taşıyan "Enosis" hedefi güç kazanarak hedefe yönelik eylemler yoğunlaşmaya başlamıştır (Gazioğlu, 1998, s. 446).

1955 yılına kadar Türkiye, Kıbrıs konusunda tutarlı bir politika takip edemeyerek ABD ve İngiltere'nin politikalarına uyum sağlamakla yetinmiş, bu yaklaşım Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kendi çıkarlarına uygun bir politika üretmesini engellemiştir. İngiltere'nin adada hâkimiyetini arttırmaya yönelik planları ise Rumlar tarafından Enosis'e ters düştüğü gerekçesiyle kabul edilmemiştir (Çay, 1989, s. 20). Türkiye, uzunca bir süre soruna İngiltere'nin iç meselesi olarak yaklaşmış adada statükonun devamından yana tavır sergileyerek politikasızlığı tercih etmiştir. İngiltere'nin ada üzerindeki egemenliğinden vazgeçmesi söz konusu olunca konunun tarafı olmaya başlamıştır (Bostanoğlu, 1999, s. 434). Türkiye'nin Batı bloğuyla ilişkilerini bozacak dış politika sorununa uzak kalması Yunanistan'ın daha net adımlar atarak 1951'de Kıbrıs'ın kendisine ait olduğunu söylemesini sağlamış (Alasya, 1987, s. 10,11) 16 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurup ada halkına self-determinasyon hakkının verilmesi talebinde bulunmuştur. Böylece üç ülke arasında çözümlenmeye çalışılan Kıbrıs Sorunu uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

Yunanistan'a destek veren ülkelerin başında ABD gelmektedir (Gürel, 1993, s. 55). Konuyu BM'ye götürmesi için Atina'yı destekleyerek Rum çoğunluğun istediği

yönde karar alacağını belirten ABD, yaşanan gelişmeler neticesinde bu politikasından vazgeçmiş ve iki ülke arasında taraf olmaktan kaçınmıştır (Gürel, 1993, s. 55). Türkiye'nin Enosisi, Yunanistan'ında taksimi kabul etmemesi üzerine adada gerilim artmıştır (Ataöv, 1969, s. 73). 1955 yılında Rum tarafında George Grivas ve Makarios önderliğinde EOKA(Ethniki Organosis Kyprian Agoniston) örgütü kurularak 1955 yılında adadakiTürklerle karşı ilk saldırı gerçekleştirilmiştir. Türkler ise 1958 yılında Rumlara karşı can ve mal güvenliğini sağlamak gerektiğinde Rumlara karşı savaşmak amacıyla “Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)” altında toplanmışlardır (Karaca, 2002, s. 54). Adada artan olaylar nedeniyle garantör devletler ve ABD harekete geçmiştir. Türkiye'nin bu dönemde ABD'nin etkisi ve yardım beklentisi içinde olması nedeniyle taksim tezini savunmaktan vazgeçerek “Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti” tezini savunmaya yöneldiği görülmektedir. Böylece Londra ve Zürih anlaşmalarına giden süreç başlamış, 1959 Şubat'ında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden anlaşmayı imzalamışlardır. Bu ülkeler, 16 Ağustos 1960 günü resmen kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör ülkeleri olmuştur. Anlaşmaya göre her iki toplumu barındıran toprak ayrımına dayanmayan bir federasyon öngörülmektedir (Bostanoğlu,1999, s. 432).

Tarafsızlık politikasını devam ettirmekle beraber ABD, bağımsızlık planında etkin rol oynayarak sorunun SSCB ve Bağlantısızlar grubunun etkili olduğu BM yerine NATO içinde çözülmesinden yana tavır almıştır. ABD'nin bu tavrının nedenini Türkiye ile Yunanistan arasında olacak bir çatışmada NATO'nun güney kanadı zayıflayarak SSCB'nin etkili olacağı endişesi oluşturmaktadır (Hasgüler, 2002, s. 148). Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu barışın sağlanması için yeterli olamamıştır. 1961-1963 yılları arasında Rumlar anayasayı yok sayarak ve Türklerin haklarını ihlal ederek adanın statüsünü kendi lehlerine çevirmeye başlamışlardır. Tarihe “Kanlı Noel” olarak geçen şiddet olaylarıyla beraber Türkiye, ilk ciddi uyarısını yaparak uzlaşmacı politikadan vazgeçmiştir (Bilge, 1996, s. 373). Bu gelişmeler karşısında ABD'nin iki taraf arasında ayırım yapmamaya dikkat ettiği teziyle hareket ettiğini beyan ederek Kıbrıs sorununa uzak bir görünüm arz etmesi Türkiye'nin konjonktürel bir konuda yeniden yalnızlaştığının tipik bir göstergesi olmuştur. Bir bakıma bölgesel vekâlet ilişkisinin sonuna gelindiği izlenimini veren bu yaklaşım neticesinde Yunanistan sorunu 1964 yılında tekrar BM'ye taşınmış ve adaya Barış Gücü gönderilmesine karar verilmiştir (Fırat, 1997, s. 128). Olayların hız kesmeden devam etmesi ve Makarios'un İttifak

Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması üzerine Türkiye adaya müdahale kararı almıştır (Ökmen, 2007, s. 54). Başlangıç tarihi 7 Haziran olarak belirlenen müdahaleden ABD'ye 5 Haziran tarihinde Başbakan İnönü tarafından bilgi verilmiştir. Harekât, ABD Başkanı Johnson tarafından yollanan ve tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen, diplomatik olmayan, ağır bir üslupla yazılmış bu mektubun alınması sonucunda iptal edilmiştir (Demirdaş, 2009, s. 23).

Johnson Mektubu Türk dış politikasını derinden etkilemiştir. 1945 yılından itibaren Türkiye dış politikasını NATO ve Batı üzerine kurarak, kendisi için doğrudan tehdit oluşturmayan Kore'ye ABD'nin desteğini almak için asker göndererek, 1950 yılına kadar Kıbrıs'ta uzlaştırmacı bir politika izleyerek, Bağlantısızlar gurubunun tepkisini çekmesine rağmen ABD ile uyumlu bir politika sergilemiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 445). Askeri açıdan bir yalnızlığın da başlangıcına işaret eden Kıbrıs'taki gelişmeler Türkiye'nin bütün stratejik konseptini yeniden gözden geçirmesine neden olacaksa da, dönem içinde girişilen angajmanlar bu girişimlerin istenilen düzeyde etkili olamamasına neden olmuştur. Geçen dönemlerde kaybedilen bölge ülkeleri ile etkileşim kabiliyetini yerini ne olursa olsun dönemsel olarak bölgesel ilişkileri ve milli menfaatleri koruma şeklinde tezahür etmiştir. Bu politikanın sonuçları kısa süre içinde tüm olumsuzluğu ile etkisini göstermiştir. 5 Haziran 1964'te Başkan Johnson tarafından İnönü'ye gönderilen, 13 Ocak 1966 tarihinde basına sızdırılarak yayınlanan bu mektupta vurgulanan konular (Ökmen, 2007, s. 54, 55) özetle şöyledir:

- 1) Türkiye, yıllar boyunca en sağlam müttefik olan ABD'ye danışmadan, böyle bir kararı almamalı ve uygulamamalıdır.
- 2) Bu müdahalenin, Garanti Antlaşması'na dayanarak yapıldığı belirtilmektedir. Ancak bu müdahale, antlaşma tarafından men edilentaksim gerçeğine neden olacaktır. Ayrıca Garanti Antlaşması'nı taraf olan devletlerle görüşme imkânlarını tüketmeden, müdahale yapılmamalıdır.
- 3) Müdahale, NATO'ya katılarak, savaşmayacaklarını kabul etmiş olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir çatışmaya neden olacaktır. Bu da NATO tarafından kabul edilemez.
- 4) Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale, SSCB'nin sorunakarışmasına neden olabilir. Bu durumda olası bir SSCB müdahalesinde NATO, Türkiye'yi savunma yükümlülüğü altına girmeyebilir.
- 5) Türkiye, 1947 anlaşması uyarınca ABD'den aldığı askeri yardımın verilmiş amacı dışında kullanamayacağına göre, ABD de Kıbrıs'a yapılacak bir müdahalede bu silahların kullanılmasına izin vermeyecektir.

Johnson Mektubu'nda herhangi bir Sovyet saldırısında ABD'nin Türkiye'nin yanında yer almayarak yalnız bırakılacağı ve 1947 yardım anlaşmasına göre, Türkiye'ye verilen silahların Kıbrıs'ta kullanılmayacağı belirtilmektedir (Denktaş, 1996, s. 326). ABD Dışışleri Bakanlığında kesin uyarı havasında kaleme alınan Türk-Amerikan ilişkilerini temelden sarsacak bu mektupla hükümette hayal kırıklığı yaşanmıştır. İsmet İnönü,¹³ Haziranda diplomatik dile uygun yazdığı cevapta bu hayal kırıklığını belirterek Johnson'un görüşme davetini kabul edip Washington'a gitmiş fakat bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır (Sander, 1979, s. 2013). ABD eski Dışışleri Bakanlarından Dean Acheson, Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için arabulucu olarak atanmıştır (Çakmak, 2013, s. 107).

Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktası olan mektup amacına ulaşarak adaya müdahale iptal edilmiş, ikili ilişkilerin sorgulanmasına neden olmuş, ilişkilere daha realist bakılmasına, Türk Dış Politikasında köklü bir değişime yol açmıştır. Kıbrıs Sorununa kadar dış politikada ABD bölgesel güvenliğin kaynağı olarak görülürken mektupla beraber Türkiye'nin haklı davasında yalnız bırakıldığı hissi uyandırılmış, Türkiye'nin SSCB'den başka düşmanının olamayacağı düşmanının kim olacağına da ABD'nin karar vereceği anlaşılmıştır. Türkiye'nin savunulması konusunda ABD'nin diğer NATO ülkeleri adına karar vermesi de oldukça dikkat çekici bir durumu oluşturmuştur (Karaca, 2002, s. 56). Ancak açıkça görülmektedir ki “başarısızlığa uğrayan, yalnız Türkiye'nin Kıbrıs politikası değil, tümüyle savaş onrası izlediği realist dış politikasıdır” (Bostanoğlu, 1999, s. 445). Dış politika da bu başarısızlıktan sonra yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. ABD'den başka alternatifler üreterek başta SSCB olmak üzere diğer sosyalist ülkelerle ve Bağlantısız Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkiler 1965'te Adalet Partisini iktidara taşımıştır. Yeni hükümet olayların etkisi ile Batı politikasına uzak bir politika izlemeye başlamıştır (Kürkçüoğlu, 1972, s. 9).

Dış politika anlayışının değiştiğinin somut göstergeleri arasında Arap-İsrail savaşlarında Arap devletleri desteklenerek sömürgecilik konusunda üçüncü dünya ülkelerinin yanında yer almamız, ABD tarafından nükleer silahlara karşı Avrupalı müttefiklerinin kaygılarını azaltmak adına ortaya atılmış çok taraflı bir nükleer deniz gücü projesi olan MLF'den (Multilateral Force) askerlerini çekmesi ayrıca askeri gücün artık arttırılmayacağını ve NATO'da bazı değişikliklerin istenilmesi yer almıştır (Gönlübol, Ülman, 1996, s. 501). Ayrıca 1965'te ABD'nin Savannah adlı gemisinin İstanbul'u ziyaret isteği de kabul edilmemiş, ABD'nin Vietnam Politikası eleştirilerek

Vietnam'a asker gönderilme talebi reddedilmiş (Sander, 1979, s. 242) Amerikan gemilerinin boğazlardan geçiş haklarıyla ilgili bir düzenleme yapılmış ve 1966 yılı başından itibaren uçaksavar füzeleriyle yüklü gemilerin boğazlardan geçişine izin vermemeye başlayarak ABD'ye de diğer ülkelerle aynı muameleleri uygulamaya başlamıştır (Mordoğan, 2010, s. 116). Demirel hükümeti tarafından ABD'den Türkiye üslerini kullanarak yapılan U-2 uçuşlarının durdurulmasını istenmiştir. Lojistik anlamda ise 1967 Arap-İsrail savaşlarında üslerin yakıt ve mühimmat transferi için kullanılmasına müsaade edilmemiştir (Uslu, 2000, s. 185).

1969 Temmuz ayında yapılan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Türkiye topraklarında yapılacak tüm uluslararası askeri uygulamaların NATO şemsiyesi altında yapılmasına ve Türkiye'deki Amerikalı askeri personel sayısının azaltılmasına, üslerle ilgili bilgilerin önce Türkiye tarafından onaylanmasına, Türkiye'nin bilgisi dışında ekleme çıkarma yapılmamasına ve üslerin Türkiye'nin denetimine tabi olduğuna karar verilmiştir (Demirtaş, 2009, s. 24). Türkiye, silah satın alabileceği ülkelerin sayısını arttırmaya ve yerli silah sanayini geliştirmeye başlamıştır (Ökmen, 2007, s. 58). ABD yaşanan gelişmelerden sonra Kıbrıs konusunda Türkiye'yi destekleyen bir tutum sergilediği görülse de bu durumun ABD'nin Türkiye'nin uzaklaşmasının vereceği zararları kısa dönemli olarak tolere edemeyeceği endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ortadoğu'da İsrail lehine gelişmelerin yaşandığı bir dönemde Türkiye'nin saf değiştirmesinin yaratacağı uzun dönemli etkilerin bu anlayış üzerinde etkili olduğu değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır.

ABD'de yaygınlaşan uyuşturucu bağımlılığı Türkiye-ABD arasında Afyon Sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Fakat sorun sadece 1970'lerde ortaya çıkan bir sorun olmayıp Osmanlı Devleti ile ABD arasında da anlaşmazlık yaratan bir konu olması olayın tarihsel arka planının olduğunu göstermektedir. ABD, 1960-70 yılları arasında ülkesinde uyuşturucu kullanımının artması üzerine sorunu kaynağında yok etmek için uyuşturucuyla mücadelele karar vermiştir. Bu kararda, ülkeye giren uyuşturucunun yüzde seksen gibi büyük bir bölümünün Türkiye kaynaklı olduğu bilgisiyle beraber ilk hedef Türkiye haline gelmiştir (Demirdaş, 2009, s. 25). Çakmak (2013) Afyon Sorununu şöyle ifade etmektedir: “ABD'nin ülkesinde ciddi sorun haline gelen uyuşturucu kullanımını önlemek için ürünü kaynağında yok etme yolunu gerçekleştirmek üzere haşhaş ekiminin yasaklanmasını Türkiye'den istemesi ve zamanın başbakanı Demirel tarafından reddedilmesi ile başlayan sürece ve olaya” Türk-

ABD ilişkileri çerçevesinde Afyon Krizi denmiştir. Uyuşturucunun kaynağının yüzde 80'nin Türkiye olarak görülmesinde elde edilen verilerin bilimsel geçerliliği ortaya konulamamıştır ancak o yıllarda afyon üretimi yapılan illerin sayısına kısıtlama getirilerek üretim yapan il sayısı dokuza düşürülmüştür (Lamour, 1985, s. 298).

Buna rağmen ABD Türk yetkililerle görüşerek kaçak girişleri önlemek için üretilen afyon'un tümünü satın almak istediklerini belirtmişlerdir; fakat Türk çiftçisinin zararı endişesiyle Süleyman Demirel tarafından bu teklif reddedilmiştir. 1969'dan itibaren haşhaş ekiminin ve afyon üretimin tamamen yasaklanması istenmişse de, Türkiye tarafından bu istek yine reddedilmiştir. Tekliflerin reddedilmesiyle ABD politikalarının da sertleştiği görülmüştür (Çakmak, 2013, s. 138). 1970 yılında ABD tekrar yasaklama talebinde bulunmuş, hükümet bu sefer kayıtsız kalamayarak afyon üretim alanlarının hektarının düşürüleceğini açıklamıştır. ABD Başkanı Nixon ile yapılan görüşmeler sonucunda 29 Haziran 1971'de yayınlanan kararname ile haşhaş ekimi ve afyon üretimi tamamen yasaklanmıştır (Erhan, 1999, s. 119). 1973 genel seçimlerinde vaatler arasında ilk sırayı afyon yasağının kaldırılması almış. Seçimler sonucunda iktidara gelen Bülent Ecevit 1974 yılında afyon yasağını kaldırmıştır (Bozkurt, 2006, s. 206). Yasağın kalkmasıyla Afyon Sorunu Türkiye-ABD arasında ambargoya varacak kadar ciddi bir sorun haline dönüşmüştür. ABD misilleme olarak Export-Import bankasının Türkiye'ye daha fazla kredi vermesini yasaklayarak, afyon ekiminin tekrar yasaklanmasına kadar 1971 Dış Yardım Yasası çerçevesinde Türkiye'ye verilen yardımları durdurma kararı almıştır. 1974'te Kıbrıs Sorununun tekrar yaşanmasıyla Afyon sorunu Türkiye-ABD ilişkileri gündeminden çıkmıştır (Çakmak, 2013, s. 143). Ancak dönem içinde algılanan; ABD'nin sadece dış politika ve askeri açıdan değil iç siyaset ve ekonomi bağlamında dahi menfaat, politika ve çıkarları çerçevesinde Türkiye üzerinde (yaptırım uygulama yönünde) ikili ilişkilerden kaynaklanan kazanımları kullanacağı olmuştur. Bu gerçeklik ışığında Türk Dış Politika yapımcılarının algısı ABD ile ilişkilerin karşılıklı çıkardan öte, tek taraflı faydalanma ilkesine dayandığı yönünde gelişmiştir. Bu algı Kıbrıs Barış Harekâtında somutlaşmıştır.

1974 yılına kadar ABD'nin de memnun olacağı şekilde herhangi olumsuz bir durum yaşanmamış fakat Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır. 1973 seçimleriyle iktidara gelen Bülent Ecevit, ABD ile olan ilişkileri etkileyecek faaliyetlerde bulunmaya (Bostanoğlu, 1999, s. 452) ve daha milli

bir çizgide hareket etmeye başlamış 1960 Zürih ve Londra Anlaşmalarının garantörlük hakkına dayanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde adaya tek başına asker çıkarmıştır (Arı, 2010, s. 268). 22 Temmuzda ateşkesin imzalanmasıyla Sampson’un yerine Rum yönetiminin başına Glaukos Clerides geçmiştir. ABD’nin gözlemci olarak katıldığı yeni Rum yönetimiyle yapılan 2. Cenevre diplomatik görüşmelerinden bir sonuç çıkmayınca 14–16 Ağustos 1974 tarihleri arasında ikinci bir harek tla adanın yüzde 37’si kontrol altına alınmıştır. ABD’nin tepkisi sert olmuş ve Türkiye işgalcilikle suçlanmıştır. (Bostanoğlu, 1999, s. 452). 5 şubat 1975’te ABD’nin Kıbrıs Barış Harek tını dayanak göstererek, Türkiye’ye silah ambargosu uygulaması Johnson Mektubundan sonra Türkiye-ABD ilişkilerini derinden sarsan bir diğer olay olmuştur. 1978’e kadar süren bu ambargo ile Türkiye uluslararası yalnızlığa itilmiştir. NATO içerisinde müttefik iki devletten birinin diğerine ambargo uygulaması yönüyle dikkat çekici olan bu gelişme “İkinci Johnson Mektubu” olarak g r lm ştir ( kmen, 2007, s. 67).

Türkiye kararı aynı sertlikte karşılamış, 1975 yılında tek taraflı olarak Kıbrıs Türk Federe Devletini ilan ederek, NATO tatbikatlarına TSK’nın katılmayacağını bildirmiş, 1969 Savunma İşbirliği Antlaşmasına son vererek, ambargonun kaldırılmaması halinde NATO kapsamında bırakılan İncirlik  ss , hariç tüm Amerikan üslerinin kapatılacağını açıklayarak tepkisini göstermiştir. Ambargo reddedilmeyince 25 Temmuz 1975 tarihinde İncirlik hariç Türkiye’deki tüm ABD  s ve tesislerinin 26 Temmuz 1975 tarihinden itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrol ve gözetimi altına gireceği bildirilmiştir (Mordoğan, 2010, s. 114). 1978’de tekrar iktidara gelen Ecevit, ambargonun kalkmaması durumunda Türkiye’nin NATO’dan çekilme isteğinde olduğunu açıklayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: “Türkiye, NATO bünyesinde haddinden fazla bir askeri yükümlülüğün altına girmiştir ve ABD’ye aşırı şekilde bağımlıdır. Artık kendi ulusal güvenliğimizi sadece ABD ve NATO’ya endeksleyemeyiz. Bu yüzden Türkiye kendi savunma sanayisini geliştirerek komşularıyla karşılıklı güven ve dostluk atmosferini inşa etmek zorunluluğundadır” (Demirdaş, 2009, s. 29).

Türkiye’nin ABD ile olan ilişkilerinde yaşadığı gerilimler Türkiye’yi SSCB’ye yakınlaştırınca ABD, silah ambargosunu 26 Eylül 1978 tarihinde kaldırmış    buçuk yıl süren ambargo dönemi sona ermiştir (Bozkurt, Demirel, 2004, s. 36). ABD yönetimi başından beri ambargoya karşı çıkmaktadır. Çünkü üslerin kapanmasıyla istihbarat bilgilerinin toplanamaması, ABD yani NATO’nun güneydoğu kanadının olumsuz

etkilenmesi, 6.Filonun Türk limanlarını ziyaret edememesi, ABD güvenliğinin bu durumdan zarar görmesine neden olmuştur (Karaca, 2002, s. 65). Kıbrıs Sorunu konusunda, Türkiye'nin yalnız bırakılması dış politikada açılıma neden olmuş, çevre ülkelerle bölgesel işbirliklerine önem verilerek dış politikada ulusal çıkarların korunması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. NATO ile olan ilişkilerin sorgulanarak bundan sonraki gelişmelere göre gerekli incelemeler yapıldıktan sonra katılması belirtilmiştir (Mordoğan, 2010, s. 117). Ambargo dönemi, uzun yıllar boyunca alınan yardımların savunma sanayi alanında ABD'ye olan bağılılığı ortaya çıkarmasıyla bu alanda ABD tekelini kırmak ihtiyacı doğurmuştur. ASELSAN ve TUSAŞ'ın temelleri bu dönemde atılarak savunma sanayi alanında ABD' ye olan bağılılığı en aza indirmek hedeflenmiştir (Karaca, 2002, s. 64).

Bülent Ecevit ile beraber ortaya çıkan “Ulusal çıkarları Batı İttifakı ile uyumun önüne koyan” anlayış değişikliği çok boyutlu dış politika anlayışını yansıtmaktadır. Ambargo dönemi sonuç olarak Türkiye-ABD ilişkilerinde en zorlu dönem olmuştur. ABD, ambargo politikasıyla istediği amaca ulaşamasa da Türk Ordusunun mevcut silahlarının yedek parça ihtiyaçlarının sağlanamaması Türk Ordusunu zor durumda bırakmıştır (Ökmen, 2007, s. 69). Kıbrıs Sorunu ile iki ülke ilişkilerinde önemli bir başka boyut da ortaya çıkmıştır. ABD'nin Akdeniz'in güvenliği noktasında Doğu Akdeniz'de başat bir deniz yolunu Türkiye'nin kontrolüne bırakmak istememesi, zengin enerji kaynaklarına sahip Kıbrıs ve çevresinin kontrol altında tutulmak istemesi bağlamında İsrail'in Batı güvenliğinde tehdit olabilecek her türlü odağının etkisizleştirilmesi arzusu mevcuttur. Bu kapsamda; bu amaçlarla doğrudan alakalı olan İncirlik Üssü ve Kıbrıs'ın aynı anda kaybedilmesi ve Türkiye'nin stratejik müttefiklikten uzaklaşması tehlikesini göze alamayan ABD neden sonra ambargoyu kaldırmıştır.

1980'li yıllarda Türkiye'nin iç politikasında ve uluslararası ilişkilerde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgali İran'da Şah Pehlevi'nin devrilerek yerine Ayetullah Humeyni'nin geçmesiyle ortaya çıkan İran İslam devrimi, Irak ile İran arasında sekiz yıl süren savaş Türkiye ile ABD'yi yeniden yakınlaştırmış, ABD ile olan ilişkilerin seyrini değiştirmiş belirgin bir yumuşama yaratmıştır. Bu dönemde ABD ile olan ilişkilerimize yön veren doktrinler ise Carter ve Reagan Doktrinidir (Usta, 2009, s. 19). Carter doktrini ile Basra Körfezine yapılacak herhangi bir saldırı ABD'nin stratejik çıkarlarına tehdit sayılarak gereken tüm askeri

önlemlerin alınacağı belirtilmiştir (Kavuncu, 2006, s. 9). Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik başdanışmanı Zbigne Brzezinski, "Türkiye'nin doğu sınırının ötesini kriz bölgesi olarak adlandırmış" ve ABD'nin bu sorunlar konusunda etkin söz sahibi olabilmesi için Türkiye'nin önemini bir kez daha vurgulamıştır (Demirdaş, 2009, s. 30). Reagan Doktrini ile ABD komünizm karşıtı devrim ve isyanlara destek vermiştir (Keskin, 2001, s. 527).

Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ABD için Türkiye'nin stratejik önemini ortaya çıkarmış, ekonomik anlamda girişimleri hızlandırmış, bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinde belirleyici bir öneme sahip olan 1980 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasının (SEİA) imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlaşma 1975'te ABD'nin silah ambargosu karşısında kaldırılan 1969 Savunma ve İşbirliği Anlaşmasının tekrarı mahiyetinde olup ilişkiler yeniden canlanmaya başlamıştır. Dış politikanın yönü ağırlıklı olmamakla beraber yeniden ABD'ye doğru dönmeye başlamış fakat İslam Dünyası ile olan ilişkiler geliştirilmeye devam edilmiştir (Yetkin, 1995, s. 196). Dış politikada bunlar yaşanırken iç politikadada önemli değişiklikler yaşanmıştır. Sivil hükümetin ülkedeki sorunlara yetersiz kalmasıyla dönemin Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren sivil yönetime son vererek üç yıl sürecek olan askeri yönetimi başlatmıştır (Arı, 2010, s. 275). ABD tarafından yeni askeri yönetime olan güvenle birlikte yardımlarda herhangi bir kesintinin olmayacağı belirtilerek olumlu karşılanmıştır (Gönlübol, 1996, s. 600). Ayrıca bu dönemde Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkilerini geliştirmesinde Türkiye-ABD ilişkilerinde olumlu etki yaratmıştır (Erol, 2013, s. 24).

ABD ile olan ilişkilerimizde, Brzezinski Doktrini ve Çevik Kuvvetin (Rapid Deployment Force, RDF) oluşturulması dikkat çeken gelişmeler arasında almıştır (Karaca, 2002, s. 92). Brezinski Türkiye'den Pakistan'a uzanan kuşakta SSCB'nin artan etkinliği karşısında yeni bir strateji ortaya koymuştur. Bu strateji, ABD'nin petrol bölgesindeki kontrolünü pekiştirmeye yöneliktir. Çevik Kuvvet, Basra Körfezi başta olmak üzere bir Doğu-Batı çatışması olasılığında Ortadoğu'yu korumak gerekçesi ile oluşturulmuştur (Beriş, Gürkan, 2002, s. 8).

Ortadoğu'da tampon bölge konumunda olan Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi bu yeni strateji ile büyük önem kazanmıştır. Ortadoğu'nun savunulması NATO çatısı altına alınmak istenmektedir. Böylece NATO üyesi olan Türkiye'nin önemi ABD için bir kez daha artmıştır (Usta, 2009, s. 40). ABD Türkiye'den Çevik Kuvvet kapsamında iki hususu istemiştir. Birincisi; "transit olanakların sağlanması amacıyla depolama

kolaylıklarının arttırılması, diğeri; takviye birliklerin geliş gidişleri ve konaklamalarının kolaylaştırılması için Batman ve Muş üssü'nün inşa edilmesidir” (Karaca, 2002, s. 93). 1983 yılında Çevik Kuvvetin “Avrupa Yüksek Müttefik Komutanlığı (SACEUR)” emrine girmesiyle beraber Türkiye’deki NATO üs ve tesislerinden yararlanma imkânına sahip olmuştur (Güldemir, 1986, s. 145). Türkiye ise Ortadoğu’ya yapılacak bir müdahalede Çevik Kuvvet kapsamında önemli bir üs olarak stratejik değerini geliştirmiştir. Önceden bazı üsler fiziki olarak önem arz ederken şimdi ülkenin büyük bir bölümü ABD açısından yaşamsal öneme kavuşmuştur.

SSCB’nin artan etkinliğine karşı, ABD Savunma Bakanlığına sunulan “Wohsletter Doktrini” ile SSCB etrafında komünizme karşı radikal İslam yerine ılımlı İslam’ı destekleyen “Yeşil Kuşak” projesi oluşturularak radikal İslam ABD için tehdit unsuru sayılmıştır. Bu proje 12 Eylül rejimi döneminde desteklenmiş ABD tarafındanda Türkiye’ye yapılan yardımlar arttırılmıştır (Güler, 2012, s. 22). Kenan Evren, gezilerin önemli bir bölümünü “Suudi Arabistan, Körfez Devletleri, Mısır, Tunus ve Pakistan” gibi ülkelere gerçekleştirmiş ABD bu açılımı teşvik etmiştir. Böylece Türkiye-ABD ilişkileri farklı bir sürece girmiştir (Erol, 2013, s. 25). Diğer önemli gelişme ise ABD ile olan ilişkilerimizde günümüze kadar etkili olacak PKK’nın ilk silahlı eylemlerini başlatmasıdır (Demirdağ, 2009, s. 33). Artık ilişkilerde yepyeni bir argüman mevcuttur. Bu argümanın adı Terör Örgütü PKK’dır.

1.2.2. 1980 Savunma Ekonomik ve İşbirliği Anlaşması (SEİA)

Türkiye ile ABD arasında 1976 yılında imzalanan Savunma ve İşbirliği Anlaşması dönemin şartları nedeniyle yürürlüğe girememiş, 29 Mart 1980 de iki ülke arasında yeni bir Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Gönlübol, Kürkçüoğlu, 1996, s. 592). Anlaşma beş yıl geçerli olup taraflar isterse yenilenebilmektedir (Armaoğlu, 1991, s. 288). Anlaşmadan beklenen iki tarafın ihtiyaçlarının karşılanarak ilişkilerin yeniden bir düzene sokulmasıdır. SEİA, bir ana metin ve üç tamamlayıcı anlaşmadan oluşmaktadır. Anlaşma iki ülke arasında savunma, mali, teknik, ekonomik konular ile tesislerin kullanımı konularını içermektedir. Yapılan anlaşmaya göre ABD, Türk ordusunun modernleştirilmesi için askeri araç gereç ihtiyacını karşılayacak askeri eğitim verecek, Türk ekonomisine katkıda bulunacak, bunun karşılığında Türk Silahlı Kuvvetlerine ait tesislerde silahlı kuvvet bulundurabilecek ve askeri faaliyette bulunabilecektir (Karaca, 2002, s. 87).

1983 seçimleriyle askeri dönem sona ermiş iktidara gelen Turgut Özal ABD ile olan ilişkileri “ticaret yap yardım değil” sloganıyla güvenlik merkezi boyutunun dışına çıkarmaya çalışmıştır (Çimen, 2007, s. 26). Özal hükümeti SEİA’nın devamından yana olup bazı konularda sorunların olduğu ifade edilmiştir. Amerika’nın Türkiye’ye yapılacak yardımlarda 7/10 oranını uygulayarak Yunanistan’ı yardımlara dâhil etmesi, yardımların Kıbrıs sorunu, Ermeni Sorunu, insan hakları gibi konularla ilişkilendirerek baskı uygulanması, ticaretin adil ve dengeli bir şekilde yapılamaması, ABD’nin tekstil ticaretine koyduğu kotalar anlaşma ile ilgili sorunları göstermiştir (Uslu, 2000, s. 261). ABD’den 1980-1987 arasında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) kredileri, borç ertelemeleri ve askeri yardımlar da dâhil olmak üzere Türkiye’ye 13 milyar dolarlık bir kaynak aktarılmış fakat yardımlarda bir süre sonra büyük düşüş yaşanmıştır (Beriş, Gürkan, 2002, s. 8).

TBMM İlk beş yılın sonunda süresi dolan anlaşmanın yenilenmesi talebinde bulunmuş ve anlaşma bir yıl daha uzatılmıştır. ABD’nin yardımları azaltması nedeniyle 1987 yılında yapılan anlaşma uzun süre bekletilerek 28 Şubat 1988’de “ek mektup ve gizi protokolle” Bakanlar Kurulunca onaylanmış ve SEİA 1990 yılına kadar uzatılmış ABD’nin askeri malzeme fazlasından Türkiye yararlanmış ve yabancı askeri satışlardan (FMS) oluşan borcunda ödeme kolaylığı sağlanmıştır (Karaca, 2002, s. 89). SSCB dış politikasında değişiklik yaparak tekrar Ortadoğu ile ilgilenmeye başlayınca ABD İncirlik Hava Üssü’nün kendisi için önemini ifade etmiş, SEİA anlaşması kapsamında ek protokolle İncirlik ve Konya üslerinin kullanımıyla ilgili ayrıcalıklar elde etmiştir (Güldemir, 1992, s. 150). 1990 ve 1991 yılında Körfez savaşı nedeniyle artan güvenlik kaygısı neticesinde SEİA yeniden uzatılmıştır. 1993 yılında Türkiye tarafından SEİA’nın yeniden görüşülmesi talebinde bulunulmuş ve görüşmeler sırasında da anlaşma birer yıllığına uzatılmıştır. 1996 yılına gelindiğinde anlaşmada önemli değişiklikler Türk tarafınca önerilmiş ve SEİA ile ilgili toplantılar her yıl düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır (Karaca, 2002, s. 91).

Anlaşmanın dönem içinde ABD’ye sağladığı ayrıcalıklar ile Türkiye’nin elde ettiği kazançlar her ne kadar dönemsel olarak her iki tarafı memnun ediyor gibi gözükse de Türkiye açısından orta ve uzun dönemli askeri bağımlılık ve bölgesel ilişkiler bağlamında ABD politikası ile stratejik yakınlığın getirdiği sakıncalar mevcuttur. Bu sakıncalar soğuk savaş sonrası dönemde kendisini daha çok gösterecek, Türkiye’nin

izlemeye çalıştığı real politik manadaki bölgesel denge politikasından uzaklaşmasına neden olacaktır.

1.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türkiye-ABD İlişkileri

Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla yeni bir dönem olarak ifade edilen “Soğuk Savaş Sonrası Dönem” başlamaktadır. Doğu bloğu yıkılmış, iki kutuplu dönem sona ermiş, ABD tek güç olarak kalmıştır (Arı, 2010, s. 277). Bu gücü oluşturan öğelerin askeri güç, ekonomik güç, teknolojik güç ve kültürel güç (Brzezinski, 1998, s. 26) olduğu ifade edilmiştir. ABD'nin küresel güç olduğunu sergileyen yaklaşımlarda bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Francis Fukuyama'nın 1989'da ele aldığı “Tarihin Sonu” adlı çalışmasıdır. Çalışmada adeta Batı'nın ve liberalizmin mutlak zaferi ilan edilmiştir (Uzgel, 2001, s. 245,246). İkincisi ise Samuel Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” adlı çalışmasıdır. Huntington tarafından çatışmaların bundan sonra din ve kültürler arasında olacağını ve uluslararası düzeni sağlayacak tek ülkenin ABD olduğu, olayların Batı Medeniyeti ve İslam Medeniyeti arasında yaşanacağı belirtilmiştir (Huntington, 2004, s. 10).

Soğuk Savaş sonrası dönem “Yeni Dünya Düzeni” olarak ifade edilmekte olup ABD Başkanı George Bush tarafından kavramsal hale getirilmiştir (Çimen, 2007, s. 27). Burcu Bostanoğlu'na (1999) göre ise yeni dünya düzeni: “Doğu-Batı politik ekseninin ortadan kalktığı, temelde çok farklı çıkarlara dayanan, global politik ekonomi içinde, güç kaynaklarının asimetrik dağılımından kaynaklanan zengin kuzey, fakir güney ekseninde gittikçe büyüyen ekonomik ve demografik kutuplaşmanın ortaya çıktığı bir uluslararası sistemi yansıtmaktadır.” Yeni Dünya Düzeni'nde ABD, Baba Bush ve Clinton döneminde daha müdahaleci yaklaşımlar izlemiştir. Kuzey Kore, İran, Suriye, Irak başta olmak üzere ABD karşıtı devletler “Haydut Devletler (Rogue States)” olarak ABD dış politika söyleminde yerini almıştır (Ökmen, 2007, s. 74). Clinton sonrası dönemde ise askeri önceliklerin ön sıralarda yer aldığı köklü bir değişim görülmüştür (Arıboğa, 2004, s. 54).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Türkiye-ABD ilişkilerinin zayıflayacağı yönünde bir görüş Türk yöneticilerde hâkim olsa da aksine ilişkiler daha gelişmiş olup her iki tarafın beklentileri daha net bir görünüm kazanmıştır (Güler, 2012, s. 37). Demokratik, laik, serbest piyasa ekonomisi uygulayan Türkiye 1990'larda ABD için tartışmasız bir ortak konumuna gelmiştir (Yavuz, 2006, s. 19). Türkiye'nin koruyucu kalkan ve

bölgesel istikrar unsuru olarak hareket etmesinin yanında Rusya'ya karşı denge unsuru olmak için izlediği NATO merkezli askeri stratejiler bölgesel gelişmelerle ABD-Türkiye ilişkilerini derinleştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen en önemli gelişme 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali olmuştur (Demirdaş, 2009, s. 34). Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında Irak, Bosna, Kosova, Afganistan gibi ülkelere ABD öncülüğünde yapılan operasyonlara gerek asker yollayarak, gerekse üslerini açarak destek vermiştir (Taşkın, 2010, s. 37). Derinleşen bu ilişkilerde ABD, Türkiye'nin dini kimliğinin yanında coğrafi yakınlıklarını da kullanarak küresel politikalarını en azından Ortadoğu bağlamında şekillendirebilmiştir. Ancak ABD'nin her hamle ve uluslararası girişiminde Türkiye'nin manevra alanının daraldığı, bir sonraki muhtemel diplomatik girişimlerinde dış politikadaki inisiyatif alanını kaybettiği görülmektedir.

1.2.3.1. Körfez Savaşı

Irak, İran ile sekiz yıl süren savaşın ardından ekonomik olarak zor durumda kalmış ve petrol fiyatlarını düşük tutmakla suçladığı Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etmiştir (Caşın, 1996, s. 237). Başta ABD olmak üzere birçok ülke bu girişime derhal tepki göstermiştir. Çünkü ABD'nin bölgeye yönelik politikası petrol kaynaklarını kontrolü altında tutmaktır (Chomsky, 1995, s. 24). ABD önderliğindeki koalisyon güçleri tarafından başlatılan Çöl Fırtınası (Desert Storm) operasyonunda oluşturulan Çok Uluslu Güç vasıtasıyla Irak güçleri Kuveyt'ten çıkarılarak askeri safha sona erdirilmiştir (Usta, 2009, s. 59). BMGK ise çıkarmış olduğu kuvvet kullanma izni çok uluslu güce hukuki meşruiyet kazandırmıştır (Caşın, 1996, s. 47). Türkiye operasyona doğrudan katılmasa da Amerika ve müttefiklerinin yanında yer almış topraklarındaki üslerin (İncirlik ve Erhaç) kullanımına izin vermiş Irak'taki gelişmelerde rol oynamıştır. BMGK'nın aldığı 6 Ağustos 1990 tarihli 661 sayılı karar gereğince BM üyesi ülkeler Irak'la olan ticari ve askeri ilişkilerini durdurmuştur. Türkiye BM'nin bu kararın ardından "Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattını" kapattığını açıklamıştır (Erol, 2013, s. 25). Güvenlik Konseyi kararları nedeniyle sınır komşusu Irak ile ilgili kararlar almak durumunda kalmış mevcut Ortadoğu politikasında köklü değişimler yaşanmıştır. ABD ise Türkiye'nin ekonomik zararını en aza indirmek için askeri yardımların miktarını arttırmıştır (Ökmen, 2007, s. 85).

Bir bakıma Ortadoğu’nu şekillendirilmesinde rol oynayan Türkiye, kendi içinde de uzantıları olan bazı etnik hareketleri de etkileyecek hadiselerden kaçınmadığı gibi, bölgesel terör olgusuna ve ulusal güvenliğine tesir edecek olaylarda tek başına kalmıştır. Nitekim Irak’ın Kuzeyinde yaşanan isyanların Saddam tarafından güç kullanılarak bastırılmasıyla burada yaşayan Kürt nüfusunun büyük bir bölümü Türkiye ve İran’a sığınmıştır. Türkiye büyük bir mülteci akınına maruz kalmıştır. Bu durum PKK terör örgütüyle uğraşan Türkiye’yi hem güvenlik açısından hem de ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır. BM 1991 tarihli 688 sayılı kararıyla savaş sonrası Irakta yaşanan sorunu çözmek ve mülteci akınının durdurmak amacıyla ABD’nin öncülüğünde “Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort)” başlatılmıştır. Irak’ın kuzeyindeki 36.paralelden Türkiye sınırına kadar olan bölge Irak askeri güçlerinden arındırılarak güvenli bölge ilan edilmiştir. Irak’ın kuzeyindeki bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla 1991 yılında “Çekiç Güç (Poised Hammer)” oluşturulmuştur. Bu kuvvetin keşif uçuşları, İncirlik üssünden kontrol edilmiştir (Demirdağ, 2009, s. 36).

Körfez Krizi, NATO bölgesi dışında NATO üyelerinin desteğini almadan gerçekleştirilmiştir (Usta, 2009, s. 58). Türkiye ise ABD’ye tam destek veren bir politika izlemiş batıya dönük yönüyle aktif dış politika anlayışıyla bilinen dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Körfez Savaşını bir fırsat olarak görmüştür. Bu yönelim realist politika anlayışıyla Türk dış politikasında bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Bu yaklaşım sayesinde Türkiye Ortadoğu’da ABD desteğiyle etkin bir konuma getirilmek istenmiştir. Türkiye’nin bölge devletleri için model ülke olduğunu belirten Özal, İslami kimlikle Batı tarzı medeniyeti ancak Türkiye’nin birleştirebileceğine, bu nedenle Türkiye modelini Batı’nın, özellikle de ABD’nin desteklemesi gerektiğine inanmıştır. Turgut Özal’ın realist politikası iç siyasette tartışma konusu yaratmış dönemin Savunma ve Dışişleri Bakanı, ardından Genel Kurmay Başkanı, istifa etmiştir (Ökmen, 2007, s. 87). Türkiye’nin tarafsızlık politikasından vazgeçmesi Irak içinde beklenmedik bir durum oluşturmuş (Bostanoğlu, 1999, s. 402), Körfez Krizinde Türkiye’deki NATO üsleri ABD uçaklarına açılarak koalisyon güçlerine destek verilmiştir. TBMM’nin 126 sayılı kararıyla ABD uçakları İncirlik Hava Üssü’nü operasyon maksadıyla kullanmış fakat kamuoyuna eğitim uçuşu olarak bilgi verilmiştir (Çimen, 2007, s. 40). Bu uçakların İncirlik Üssü’nü kullanmaları nedeniyle çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Çünkü SEİA’ya göre Türkiye’deki üslerin kullanımı NATO amaçlarıyla sınırlı olup anlaşmaya aykırı hareket edilmiştir (Karaca, 2002, s. 108).

Bunun yanında Türkiye'nin NATO üslerini koalisyon güçlerine açması ve ekonomik ambargolara katılması ile Batı'nın Irak politikasında başarılı olmasını sağlanırken Türkiye'nin beklentileri karşılanamamıştır. Türkiye, petrol boru hattının kapatılmasıyla büyük ekonomik zarara uğramış, İncirlik Üssü'ne konuşlandırılan Çekiç Güç ile Türkiye'nin bölgeye yönelik orta ve uzun vadeli politikaları tehdit altına girmiştir. Ayrıca Iraklı Kürtler arasında bağımsızlık fikirlerinin oluşması Türkiye'de endişe uyandırmaya başlamış, ABD'nin Kuzey Irak liderleri ile yaptığı görüşmeler, bölgeye yönelik politikaları, PKK'nın etkinlik kazanıp bir sorun olarak Türkiye'nin karşısında yer almasına neden olurken Türkiye'nin elinde büyük kayıplar ve tartışmalara neden olan Çekiç Güç kalmış "Stratejik Ortaklık" kavramı zayıflamıştır (Çimen, 2007, s. 46). 1997 yılında görev ve asker sınırlamasıyla Çekiç Güç, "Keşif Gücü" adını almıştır (Çakmak, 2013, s. 195). PKK terör örgütünün günümüze kadar etkileri sürecektir çeşitli kazanımlar elde etmesi, adeta siyasi bir aktör olarak ön plana çıkması gibi gelişmelerin temellerini bu dönemde aramak gerekir. Çünkü ABD bölgeyi şekillendirirken Türkiye'nin hassasiyetleri gözardı edilmiştir. Kontrolsüz bir bölgede elde ettiği kazanımlarla uluslararası bir terör örgütüne dönüşen PKK, kısa süre içinde kazanımlarını geliştirerek, kendisini bölgesel oyunun bir parçası olarak görmeye başlamıştır.

1993'te Bill Clinton'ın ABD başkanı olmasıyla Türkiye-ABD ilişkilerinde yeniden bir yakınlaşma görülmüştür. İki ülke arasında ticaret hacmi arttırılarak, Türkiye'nin AB üyeliğine ve Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattına (BTC) ABD yönetimi tarafından destek verilmiştir. ABD açısından BTC, Adana'daki İncirlik Üssü'nün enerji güvenliği bakımından bölgede oynadığı rolü artırarak sürdürmesini sağlayacak olması bakımından jeostratejik öneme sahip bir proje olarak görülmüştür (Güler, 2012, s. 139). Türkiye BTC'ye bölgenin bir enerji havzası olması için bir araç gözüyle bakarken, ABD İncirlik'i sözde bu enerji havzasını koruyacak jeostratejik bir üs olarak tanımlamaktadır. Bu bakış farklılığı yıllar içinde Ceyhan'ın halen bir enerji üssü haline dönüşmemesine ancak İncirlik ile ilgili çok sayıda proje geliştirilmesine neden olmuştur.

Bir diğer önemli gelişme ise 17 Şubat 1999'da PKK terör örgütü lideri Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesidir. Daha sonra operasyonda Türk İstihbarat yetkililerine, Amerikan Haberalma Teşkilatı (CIA)'nın da yardım ettiği açıklanmıştır (Demirdağ, 2009, s. 39,41). Bill Clinton, 1999 Marmara depreminden sonra Türkiye'yi ziyaret ederek TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'nin bölge için

önemini ifade etmiştir (Güler, 2012, s. 39,40). Clinton’dan sonra yönetime gelen Bush ilk yıllarda Clinton Dönemi parametreleriyle devam etmiş fakat 11 Eylül sonrasında büyük değişim yaşanmıştır (Ökmen, 2007, s. 95). 1991 Ulusal Güvenlik Stratejisinden itibaren ABD’nin tek süper güç olduğu, vurgulanarak dış politikada soft power (yumuşak güç) ve hard power (sert güç) uygulamasına gidilmiştir. Clinton dönemi “1999 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi” ile İran, Irak, Kuzey Kore için “serseri devletler” tabiri kullanılmıştır (Usta, 2009, s. 141,147).

1.2.3.2. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi

11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi Binaları ve Washington D.C’deki Pentagon Binası’na yapılan saldırılar ABD’nin ikinci Pearl Harbour’u olarak anılmaktadır. ABD II. Dünya Savaşında yaşanan Pearl Harbour saldırısından sonra sonra ilk defa kendi topraklarında büyük bir saldırı ile karşı karşıya kalmıştır (Usta, 2009, s. 133). Saldırıları, sivillerin hayatını kaybetmesine neden olurken saldırının niteliğini oluşturan temel öge ve seçilen hedefler (saldırı ile ilgili her türlü tartışmaya rağmen) ABD’nin terörist bir saldırıya açık olduğunu göstermiştir (Alison, 2006, s. 148). 11 Eylül saldırıları, ABD ve dünya siyasetinin yeniden şekillenmesine, uluslararası ilişkilerde terörün belirleyici bir öge olmasına ve terörün küresel yüzünün karşımıza çıkmasına neden olmuştur (Kongar, 2002, s. 82). Terör algısı bir daha eskisi gibi algılanamayacak şekilde değişmiştir.

11 Eylül saldırıları Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli sonuçlar yaratarak terörle mücadelede ABD’ye destek veren ülkelerin başında Türkiye’nin yer almasını sağlamıştır. Bu dönem terörle uzun süredir mücadele eden Türkiye için Batılı müttefiklerce terörün(ve Türkiye’nin mücadelesinin) daha iyi anlaşılacağı bir dönem olarak görülmüştür. Bu süreçte ABD için dünya üzerindeki egemenliğini sürdürmesinde Türkiye’nin desteği büyük önem taşımaktadır (Kaynak, 2006, s. 191). NATO’nun müşterek savunmayı içeren 5. maddesi nedeniyle TSK bu süreçte sürekli teyakkuz halinde bulunarak İncirlik Üssü’ne asker akışı sağlamıştır. 11 Eylül saldırılarının yarattığı bir diğer sonuç ise İslam dinine ve Müslümanlara karşı tepki olarak ortaya çıkan “İslamofobi” kavramı olmuştur (Erol, 2013, s. 71,73). 11 Eylül saldırılardan hemen sonra 27 Eylül 2001’de, Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem,ABD Dışişleri Sekreteri Collin Powel’ı Washington’da ziyaret etmişbu ziyarette terörle yıllarca mücadele eden bir ülke olarak ABD’ye olan desteğimizi ve terörle mücadelede

ABD'nin yanında olduğumuzu ifade etmiştir (Radikal, 30.10.2014, www.radikal.com.tr.).

Saldırılarından sonra Bush'un ulusa sesleniş konuşması, ABD dış politikasının ana hatlarını göstermektedir. İlk hedef olarak Afganistan ve Taliban rejimi seçilmiş Afganistan'da Usame Bin Ladin'in başında olduğu El-Kaide Örgütü sorumlu tutularak Taliban'ında El-Kaide'ye destek verdiği belirtilerek (Tuncer, 2007, s. 92) ABD önderliğinde koalisyon güçleri ile "Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nu (Operation Enduring Freedom)" başlatılmış bu operasyonda Türkiye yer almasa da NATO'nun 5. maddesini desteklediğini açıklamış, TBMM tarafından yabancı askerlerin Türk topraklarındaki üsleri kullanma kararı onaylanmıştır. Mühimmat taşıyan ve yakıt ikmali yapan yabancı askeri uçaklar Türk hava sahasını kullanmışlardır. Başta İncirlik olmak üzere Afyon, Yenişehir Üsleri, liman ve demiryolları ABD tarafından kullanılmıştır (Demirdaş, 2009, s. 46,47). ABD operasyon kararını BM'nin 1368 sayılı kararına dayanarak meşru müdafaa kapsamında değerlendirmiştir (Ökmen, 2007, s. 111). ABD'nin Afganistan müdahalesi sonrasında, Afganistan'da Hamit Karzai liderliğindeki yeni hükümet kurularak, BM Uluslararası Yardım ve Güvenlik Gücü (ISAF) faaliyete geçirilmiştir (Çimen, 2007, s. 64). Türkiye, Afganistan'da oluşan ISAF barış gücünü komuta etmesiyle ABD'ye olan desteğini sürdürmeye devam etmiştir (Laçiner, Bal, 2004, s. 927).

Başkan Bush, Bush Doktrini olarak bilinen dokuz bölümden oluşan 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisini 11Eylül 2001 olaylarından yaklaşık bir yıl sonra kamuoyuna açıklamıştır (Tuncer, 2007, s. 76). Bush Doktrini ile insani amaç, özgürlük, demokrasi kavramları üzerinde durularak, gerekli yerlere özgürlüğü ve demokrasiyi götürmek, bölgesel işbirliğine vurgu yapılarak kitle imha silahlarının tehlikesi ifade edilmiştir (Çimen, 2007, s. 50,51). ABD hegemonyasını sağlamak için gerektiğinde tek taraflı hareket etmek olan önleyici savaş (preventive war) konsepti açıklanmıştır (Ağır, 2007, s. 85,86). Önleyici savaş iki kavramdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; görünürde olan ve gerçekleşmesi muhtemel bir tehdit ve/veya tehlikeye karşı yapılan önleyici (preventive) eylemi, ikincisi; tahmin edilen ve/veya gelecekte gerçekleşebilecek olan bir tehdit veyatehlikeye karşı yapılan önleyici vuruşçu (preemptive) eylemi ifade etmektedir (Ökmen, 2007, s. 119). Bu doktrin ile saldırı bir zorunlulukmuş gibi gösterilerek küresel gücün başat ve şekillendirici aktörü olunmak amaçlanmıştır. Ardından İran, Irak ve Kuzey Kore kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle "şer

ekseni” olarak tanımlanmış bu ülkeler dünya barışı için tehdit olarak nitelendirilmiş ve bu eksene her geçen gün yeni ülkeler eklenmiştir (Taşkın, 2010, s. 48). Bu tanımlama ile öncelikli hedef, bu ülkelerin terörün kaynağı olmasına engel olmak, Amerikan karşıtlığını en az seviyeye indirgemek ve (sözde) demokrasileri geliştirmek olmuştur. Türkiye 11 Eylül olaylarından sonra ABD’ye küresel terörizmle mücadelesinde, Afganistan’a müdahalesinde, NATO üyesi olarak gereken desteği vermiştir fakat ABD’nin Irak’a müdahalesinin gündeme gelmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinin değişmesine neden olmuştur (Kuloğlu, 2004, s. 13,14).

1.2.3.3. 2003 Irak Savaşı Tezkere Krizi ve Süleymaniye Baskını

ABD Başkanı Dick Cheney, 2001 yılında Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ve Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ile Irak konusunda görüşmeler yapmış fakat olumsuz düşüncelerle karşılaşmıştır. Temmuz 2002’de Türkiye’yi ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ziyaret etmiştir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise Türkiye’nin ABD ile olan “stratejik ortaklık” çerçevesinde hareket edeceğini belirterek bu söylemiyle ABD’ye kesin bir dille hayır denmemekle beraber operasyona destek konusunda açık kapı bırakmış ve çekinceler dile getirilmiştir. Ardından ABD’den iki talep gelmiştir. Bunlardan birincisi CIA elemanlarının Türkiye üzerinden Kuzey Irak’a geçmesi ve Türk hava sahasının U-2 uçakları tarafından kullanılması olmaktadır. Bu taleplere izin verilmiştir. Daha sonra ABD tarafından ek talepler istenmiştir bu talepler şöyledir: “Yaklaşık 80 bin Amerikan askerinin Türkiye’de konuşlandırılması, Batman, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Antalya ve Sabiha Gökçen asil olmak üzere Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan ve Çiğli havaalanlarının yedek olarak Amerika’nın kullanımına tesis edilmesi (....)” (Bila, 2007, s. 185). Zorlayıcı ek taleplerden sonra Türkiye’nin bu taleplerin sorumluluğunu kabul edemeyeceği belirtilmiştir.

Bu arada Türkiye iç politikasında önemli değişiklikler olmuştur. 3 Kasım’da yapılan genel seçimler sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi TBMM’de tek başına iktidar olma hakkı kazanarak Abdullah Gül Başbakan olmuştur (Taşkın, 2010, s. 76). ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz seçimlerden sonra tekrar Ankara’yı ziyaret ederek AKP Hükümeti ile görüşmelerde bulunmuştur. Hükümet tarafından ise BM silah denetçileri raporunun beklendiği ifade edilmiştir. Bu gelişmeler devam ederken TBMM tarafından 6 Şubat 2003’te ilk tezkere kabul edilerek ABD askerlerinin

üç ay süreyle Türkiye’deki “askeri tesis ve üslerin modernizasyon çalışmalarını” yapmasına izin verilmiştir (Tuncer, 2007, s. 129). İlk tezkereyle İskenderun ve Mersin limanı ile İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Çorlu, Sabiha Gökçen ve Batman’daki havaalanlarının modernize edilmesi, kabul edilmiştir (Balbay, 2004, s. 85). İlk tezkereyle beraber ABD’nin baskısı daha da artmış, yapılan müzakerelerde ABD taviz vermeyen bir tavır izlemiştir. Buna rağmen ikinci tezkere 62 bin ABD askeri 255 uçak ve 65 helikopterin 6 ay süreyle geçici olarak Türkiye’de konuşlanmasını, bu 62 bin askerin 37 bininin Türkiye’de lojistik amaçlı bulunması, 25 bininin ise muharip kuvvet olarak Irak topraklarına geçmesi şeklinde TBMM’ye sunulmuştur (Ökmen, 2007, s. 143). 1 Mart 2003’te yapılan görüşmelerde TBMM’de tezkere reddedilmiştir. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinde çarpıcı, sıra dışı, bir olay olarak yeni bir krizi doğurmuştur.

Gelişmeler ABD açısından oluşturmak istediği yeni düzende Türkiye’nin nerede durduğu ile ilgili görülmektedir (Çakmak, 2013, s. 273). Tezkere, tüm dünyada beklenmeyen bir gelişme olarak yorumlanarak Türkiye-ABD ilişkilerine açık bir olumsuzluk olarak yansımıştır. Fakat Avrupa’da Arap ülkelerinde, Türk kamuoyunda ve ABD’de Başkan Bush’un da yer aldığı “Neo-Conların (Yeni Muhafazakârlar)” karşısında yer alan gruplarda olumlu etki yaratmıştır. Tezkere, Türkiye’nin müttefikine gerektiğinde hayır diyebileceğini ortaya çıkarmışken aynı zamanda Iraktaki gelişmelerin dışında kalmasına neden olmuştur (Güler, 2012, s. 78). Türkiye-ABD stratejik ortaklığı yeni bir krizle karşı karşıya kalmıştır. ABD 20 Mart 2003’te Irak’ı tek taraflı olarak işgal etmiştir (Arı, 2010, s. 281). Yeni kurulan 59. Hükümet tarafından ABD ile olan ilişkileri düzenlemek amacıyla 20 Martta hava sahasının kullanımına ve TSK’nın 6 ay süreyle Irak’a gönderilmesine, izin veren tezkere meclise getirilmiş tezkere kabul edilerek hava sahası ABD’ye açılmıştır (Tuncer, 2007, s. 147). Türkiye’nin 1990’lardan itibaren PKK’ya karşı serbestçe yaptığı Kuzey Irak operasyonlarının ABD’nin Irak’ı işgaliyle birlikte ABD’nin iznine bağlanması Irak’ın işgalinin Türkiye açısından doğurduğu önemli bir sonuç olarak görülmektedir. 1991 krizinde Türkiye’nin kaybı daha çok ekonomik yönde olurken 2003 işgali birçok güvenlik sorunu da beraberinde getirmiştir (Çakmak, 2013, s. 291,293).

Kuzey Irak’tan gelebilecek tehlikelere karşı bölgeye Türkiye’nin asker göndermek istemesi, Peşmergeler tarafından Kerkük şehrinin yağmalanması, insani yardım konvoyuna eşlik eden Türk Özel Kuvvet birimi birliğinin gözaltına alınması, Türkiye-ABD ilişkilerini yeniden gerginleştirmiştir (Usta, 2009, s. 187). Bu gerginliğin daha da

artmasına neden olan olay 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye şehrinde yaşanmıştır (Çakmak, 2013, s. 279). Türk Özel Hareket Dairesine ABD askerleri tarafından baskın düzenlenmiş Türk askerleri başlarına çuval geçirilerek tutuklanmıştır. Baskın Kerkük Valisi'ne suikast düzenleneceğine dair istihbarat bilgisine dayandırılmıştır (Olson, 2005, s. 231,234). “Çuval Krizi” olarak adlandırılan bu olay, Türk Kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Çuval Krizi, ABD'nin Türkiye'ye karşı gerçekleştirmiş olduğu ağır tahrik unsurlu anti-diplomatik hareketi anlatmaktadır (Erol, 2013, s. 116).

Olaya tepki olarak Habur sınırı kapatılmış, ABD Florida Eyaleti'ndeki Tampa Üssünde bulunan Türk irtibat birimi, Ankara'ya çekilmiş, Celal Talabani'nin Türkiye gezisi iptal edilmiştir (Demirdağ, 2009, s. 63). NATO Başkomutanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı arasında yapılan görüşmeler neticesinde Türk askerleri serbest bırakılmıştır (Ökmen, 2007, s. 150). Süleymaniye olayı 1975'te silah ambargosu gibi ABD'nin “hegemonik sistem” dışına çıkan Türkiye'nin faaliyetlerinin engellemesine yöneliktir (Bostanoğlu, 1999, s. 462). Bu olay iki ülke arasında güven sorununa ve Türkiye'de ABD karşıtlığının artmasına neden olmuştur. Dönemin Amerikan Büyükelçisi Eric Edelman'a, haftalarca randevu verilmemesi, Amerika'nın Irak'taki “Felluce Operasyonunun” Meclis İnsan Hakları Komisyonu Başkanı tarafından “soykırım” olarak nitelendirilmesi, Başbakanın bu operasyonda öldürülen direnişçileri “şehit olarak” ifade etmesi artan Amerikan karşıtlığının göstergeleri arasında yer almıştır (Çimen, 2007, s. 109). ABD, Türkiye'nin bölgedeki rolünü, müttefikliğini Iraklı Kürtlerle değiştirerek bölgede tek etkin gücün kendisi olduğunu göstermeye ve aynı zamanda tezkerenin reddinin verdiği gerginliği ilişkilere yansıtmaya çalışmıştır. NATO üyesi olmasına rağmen Türkiye'nin dış politikada yalnız olduğu bu olayla bir kez daha görülmüştür (Erol, 2013, s. 116,119).

Süleymaniye Olayı, ABD'nin bölgede Türk askerinin itibarını ciddi şekilde yıpratmak istediği ve aynı zamanda Türk askerinin bölgeden çekilmesi için ciddi bir uyarı gönderdiği yönündeki görüşleri pekiştirmiştir. Türkiye-ABD ilişkileri bu olayla sadece NATO düzeyinde müttefik ülke konumuna gelmişse de (Çimen, 2007, s. 85) ABD'nin Türkiye'den resmi olarak asker talep etmesi sonrasında 7 Ekim 2003'te Hükümet TBMM'ye dördüncü tezkereyi göndermiş ve bu tezkere 358 kabul ve 183 ret oyuyla kabul edilmiştir (Taştekin, 2006, s. 276,277). Fakat Irak'ın kuzeyindeki Kürt yönetim tarafından, yoğun bir muhalefetle Türkiye'den asker talep edilmesi reddedilince bu yetki kullanılamamış, Türk ordusu Irak'ta hiçbir zaman faal olarak

görev almamıştır (Yetkin, 2003, s. 235,236). Söz konusu gelişmeler Türkiye'nin bölgede etkisiz hale getirilmesi projesinin bir parçası olarak uygulamaya konmuş ve dolaylı olarak cezalandırılması görünümü altında icra edilmiştir. Bu maksatla tezkere bir araç olarak kullanılarak, “Çuval Olayı” ile Türkiye açıkça milli hassasiyetleri üzerinden istismar edilmiştir.

Bush'un 2004'te başlayan ikinci başkanlık döneminde Dışışleri Bakanı Powell'in yerine Condelezza Rice getirilmiştir. Rice'ın göreve getirilmesinden sonra Türk-Amerikan ilişkileri görece bir yumuşama sürecine girmiştir (Usta, 2009, s. 191). 2004 yılı şubatında PKK/KONGRA-GEL uluslararası terör örgütleri listesinde yer alması bu yumuşama sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir (Çimen, 2007, s. 111). 6 Şubat 2005'te Türkiye'yi ziyaret eden dönemin Amerikan Dışışleri Bakanı Condoleezza Rice şunları söylemiştir: “(...) Türk yetkililere şunu da ifade ettim ki Irak toprakları hiçbir zaman komşu ülkelere yapılacak terör saldırılarının kaynağı olmamalıdır insanlara zarar veren ve onları öldüren tüm terör örgütleri, bu El-Kaide olsun PKK olsun, birdir. Irak topraklarından gelebilecekler de dâhil olmak üzere terörün her türlüşüne Amerika'nın karşı çıktığı teminatını Sayın Bakan'a verdim” (Demirdaş, 2009, s. 71). Dönem içinde ABD ile olan ilişkiler Süleymaniye olayının gölgesinde de olsa karşılıklı ziyaretlerle devam etmiş, 2006 yılında ABD'nin isteği üzerine Lübnan'a gönderilecek Barış Gücüne katkı yapılmıştır (Çakmak, 2013, s. 280). İki ülke ilişkilerini zorlayan bir diğer gelişme ise sınır ötesi operasyon tezkeresi olmuştur. Şırnak ve Dağlıca da PKK'nın saldırısı ile Türk askerlerinin şehit edilmesi üzerine TBMM, Irak'ın kuzeyine sınır ötesi operasyon yapma hakkını tanıyan tezkereyi çoğunlukla kabul etmiştir. Amerika ise bu operasyona temkinli yaklaşmıştır (Güler, 2012, s. 80) ABD sınır ötesi operasyona karşı çıkmış bu durum iki ülke ilişkilerinin yeniden gerilmesine neden olmuştur. Artan gerginliği tırmandıran bir diğer olay ise Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nde kabul edilen “Ermeni Yasa Tasarısı"dır (Laçiner, 2008, s. 493).

ABD ile 2007 yılında yapılan görüşmeler sonucunda PKK'nın “müşterek düşman” olduğu ve anlık istihbarat paylaşımı yapılması kararlaştırılmıştır (Usta, 2009, s. 201). İstihbarat paylaşımları sonucunda Irak'ın Kuzeyine hava operasyonları başlamıştır. 21 Şubat 2008'de Türk Kara Kuvvetleri tarafından sınır ötesi harekât yapılmıştır (Milliyet, 09.11.2014, www.milliyet.com.tr). ABD sınır ötesi harekâta olan tepkisini, Amerikan Savunma Bakanı Robert Gates Ankara'yagelerek operasyonun

süresi konusunda duyduğu hassasiyeti dile getirerek bir an önce sonlandırılması şeklinde ifade etmesi ile göstermiştir (Radikal, 09.11.2014, www.radikal.com.tr).

Türkiye'nin terörle mücadele gibi tamamen haklı olduğu bir konuda, çok haklı gerekçeler ve zorunluluklarla, ABD'nin istikrarsızlaştırdığı bir coğrafyada icra edilen askeri harekâtın yine ABD tarafından endişe ile karşılanması iki ülke ilişkilerinde Türkiye açısından endişe verici bir olay olarak tarihe geçmiştir. Nitekim istikrarsız bu bölge, sadece PKK anlamında değil (jenerik olarak üretilen) başka terör örgütleri için de gelecekte pek çok olaya tanıklık edecek, Ortadoğu tarihinde görmediği bir kaosa sürüklenerek, bölge bilerek ve istenerek şekillendirilmek adına terör sarmalına ve vekâlet savaşlarına terk edilecektir.

1.2.3.4. Barack Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri

ABD'nin 44. Başkanı olarak 2009'da göreve başlayan Barack Obama, uluslararası ilişkilerde yapıcı bir politika izleyeceğini ifade etmiştir. Bu dönem, Türkiye ile olan ilişkilerin ilk adımı Obama'nın Ortadoğu Özel Elçisi George Mitchell'in Şubat ayında Ankara'yı ziyaret etmesi ile başlamış, bu ziyaret ayrıca Türkiye-İsrail ilişkilerini düzenleme amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Kamuoyunda “One Minute” krizi olarak bilinen olay 29 Ocak 2009'da Davos'ta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile Filistin ve insan hakları konusunda girdiği tartışma üzerine “One Minute (Bir Dakika)” diyerek toplantıyı terk etmesi ile gerçekleşmiş, Türkiye-İsrail ilişkilerinde krizine neden olmuştur. ABD için iki önemli müttefik arasında yaşananlar istenmeyen bir durum olsada ABD başlangıçta herhangi bir girişimde bulunmamıştır (Çakmak, 2013, s. 319).

Sözkonusu krizin son dönemde Türkiye'nin dış politik anlamda ortaya koyduğu en net tavırlardan biri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu tavır her ne kadar İsrail'e karşı olan Arap ülkeleri tarafından takdirle karşılanmış olsa da ABD tarafından kurgulanmak istenen “bölgesel cephede” bir çatlak olarak nitelendirilmiştir. İsrail açısından bakıldığında ise “iç politik bir manevra” olarak algılanan bu gelişmenin Türkiye'nin bölgesel liderliğe soyunduğu yönünde bir bakış açısının doğmasına neden olmuştur. Bir başka bakıma ABD ve İsrail'de, bölgesel anlamda irade sergileyen Türkiye ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi yönündeki bir iradenin doğmasına da neden olan bu uluslararası olay; kısa, orta ve uzun vadede bir sonraki dönemde

patlayacak “Arap Krizi” ile birlikte Türkiye aleyhine geliştirilecek bir dizi politikanın da ateşleyicisi haline gelmiştir.

Takip eden günlerde Amerikan Dışışleri Bakanı Hillary Clinton Ankara’ya gelerek Türkiye ile işbirliğinden ve sorunların çözümünde diyalog yolundan yana olduklarını, Türkiye’nin AB üyeliğini desteklediklerini ve Obama’nın Türkiye’yi ziyaret etmek istediğini açıklamıştır (Demirtaş, 2009, s. 83,85). Obama, Nisan 2009’da Türkiye’ye resmi ziyarette bulunmuş, bu ziyaret esnasında TBMM’de konuşma yaparak Türk dış politikasıyla ilgili bazı konulara değinmiştir (Taşkın, 2010, s. 87). Obama’nın meclis konuşması, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir denge düzeninin başlangıcına işaret etmektedir. Amerika ile İran arasında Türkiye’nin arabuluculuğunun devamından yana olduğunu belirten, PKK konusunda Türkiye’ye destek olacaklarına dair bir tutum sergileyen ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde uzlaştırıcı bir tavır geliştiren ABD, Türkiye’de ABD karşıtlığının aşılmasını da hedeflemiştir (Taşkın, 2010, s. 88).

Yeni dönem ABD politikasında Türkiye’nin “kontrol edilebilir etkili bir aktör” olmasının çok yönlü olarak ABD’ye Ortadoğu’da alan ve zaman kazandıracağına inanan ABD’li dış politika yapıcılarını yeni oyunun kurallarında yeni bazı tanımlamaları adapte etmişlerdir. Nitekim BOP kapsamında Türkiye’nin “model ülke” olarak “ılımlı İslam” etiketi altında gösterilmesi çeşitli tepkilere neden olunca Obama döneminde model ülke yerine “model ortaklıktan” bahsedilmeye başlanmıştır (Çakmak, 2013, s. 283). Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan gelişmeler “Rasmussen Krizi” ile devam etmiştir. Danimarka’da yüksek tirajlı bir gazete olan “Jyllands-Posten’de” Hz. Muhammed’in karikatürlerinin yayınlanması büyük tepki toplamış, Danimarka Eski Başbakanı Anders Fogh Rasmussen ise özür dilemenin gerekmediğini açıklayınca ortam daha gergin bir hal almıştır (Erol, 2013, s. 144). Ayrıca PKK’nın yayın organı olarak bilinen Roj TV ile olan ilişkileri nedeniyle Rasmussen Londra’da G-20 toplantısında Başbakan Erdoğan tarafından eleştirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 340). Rasmussen’in 2009 yılında NATO Genel Sekreteri olarak atanması üzerine, Türkiye’yi temsil eden Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Rasmussen’in adaylığını istemediğini ifade etmesi NATO zirvesinde yeni bir kriz yaşanmasına neden olmuş, kriz ABD Başkanı Barack Obama’nın araya girmesiyle çözülmüştür (Erol, 2013, s. 144). Cumhurbaşkanı Gül, Barack Obama’nın belirli konularda sözler ve kişisel güvence vermesiyle ikna olmuştur (Çakmak, 2013, s. 345).

Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen bir diğer olay İsrail'in Gazze'ye insani yardım götüren filoya 31 Mayıs 2010'da yaptığı "Mavi Marmara Baskını" olarak bilinmektedir (Tezer, 2012, s. 106). Dokuz vatandaşını bu olayda kaybeden Türkiye, ABD'den kesin bir tavır beklemiş fakat ABD'nin sessiz kalmayı tercih ederek saldırıyı açıkça kınamaması eleştiriye neden olmuştur (Erol, 2013, s. 129). Mavi Marmara olayını İsrail lehine yorumlayan ABD konuyudaha ayrıntılı incelemek zorunda kalmıştır (Çakmak, 2013, s. 388). Bir önceki İsrail-Türkiye krizinin doğal bir uzantısı olarak görülebilecek bu olay İsrail'in doğrudan uluslararası hukuku ihlali anlamına gelmesine rağmen, uluslararası sularda Türkiye'nin saldırıya maruz kalması uluslararası anlamda yeterince ilgi bulmamıştır. Türkiye'nin Arap Dünyası'ndaki popülaritesi her ne kadar bu olayda yeniden yükselişe geçmişse de dış politika anlamında Türkiye'yi tatmin eden sonuçlara ulaşamamıştır. Peşpeşe gelen ABD'nin yalnızlaştırma girişimleri Türkiye'yi başka dış politika argümanları kullanmaya ve başka ilişkileri muhakeme etmeye zorlamıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerinde 2010 yılında yaşanan bir diğer gelişme "Füze Kalkanı Projesidir". ABD'nin 1980'li yıllarda "Yıldız Savaşları" olarak bilinen projesi 2002 yılında Başkan Bush'un Ulusal Güvenlik Başkanlık Yönergesini imzalamasıyla ulusal füze sistemi olarak hayata geçirilmiştir. Türk kamuoyunda ise "Füze Kalkanı Projesi" olarak anılmaktadır (Çakmak, 2013, s. 401). 2010 yılında yapılan NATO zirvesinde ABD Savunma Bakanlığı'nın Avrupa ve NATO'dan sorumlu isimlerinden Jim Townsend Türkiye'yi füze savunmasına dâhil ettiklerini ve füze savunmasının Türkiye'de kurulması gerektiğini ifade etmiştir (Bölme, 2010, s. 14). "Komşularıyla sıfır sorun politikası" benimseyen Türkiye için İran'ın doğrudan tehdit kaynağı olarak gösterildiği bu projeyi bir ülke adı geçmemesi ve NATO kararı şeklinde değerlendirilmesi, Türkiye topraklarında tam kapsama sağlaması şartıyla kabul edilmiştir (Ürküt, Sarı, 15.11.2014, www.harpak.edu.tr). 2010 yılında yapılan Lizbon Konferansında füze savunma sistemi onaylanmıştır. Türkiye topraklarında ABD'ye ait izleme radarının konuşlanmasına izin verilerek X-band radarının Malatya Kürecik'e yerleştirileceği belirtilmiştir. Böylece soğuk savaşın bitmesiyle İncirlik'le sınırlı kalan ABD varlığı, yeniden kendini göstermeye başlamıştır (Egeli, Güvenç, 2012, s. 26). Obama ise açık ve net bir şekilde bu konudaki tartışmaları bitirerek, "Kürecik'deki radarın kesinlikle bir NATO uygulaması" olduğunu ifade etmiştir (Güler, 2012, s. 96). Kapsama alanı ve amacı konusunda Kürecik Radar'ının doğrudan İsrail'in güvenliğine dönük olduğu iddiaları ve İran ile arasında herhangi bir sorun olmayan Türkiye

açısından gereksiz bir angajman olduğu bile derinlemesine incelenmesi gereken tartışmalar olarak varlığını muhafaza etmektedir. Öte yandan ABD'nin genişleyen etki alanı ile NATO uygulamaları arasındaki bağlantının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği konunun bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Obama dönemi ilişkilerine damgasını vuran bir diğer gelişmede ABD'nin aralarında Türkiye'nin de yer aldığı birçok ülkeyle olan resmi belgelerinin sızdırılmasıyla uluslararası boyut kazanmış olan “Wikileaks Krizi”dir. Belgelerde Türkiye’de yaşayan Iraklıların PKK ile olan bağlarının devam ettiği, Türkiye’nin Irak sınırını koruyamadığı ve bu nedenle Türkiye’de yaşayan Iraklıların El-Kaide militanlarına yardım ettiği, Başbakan Erdoğan’ın çalışma arkadaşlarının yetersiz olarak görüldüğü, Ergenekon Davası ile ilgili düzenli olarak ABD’ye bilgi verildiği, belgelerde yer almaktadır. ABD belgeleri reddetmemekle beraber belgelerde yer alan hususların dış politika ilkeleri gibi algılanmasına da özellikle Türkiye’ye yönelik yaptığı açıklamalarla engel olmak istemiştir. Türk medyasında bu belgelere geniş yer verilmiştir (Erol, 2013, s. 143,146). Olay İtalya Dışişleri Bakanı tarafından “Diplomasinin 11 Eylül’ü” olarak tanımlanmıştır (Haberturk, 17.12.2014, www.haberturk.com.). Bu belgelerle ilgili bir açıklamada ABD eski ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski'den gelmiştir. Brzezinski, “Türkiye ile ilgilibu kadar çok belge yayınlanması şaşırtıcı. İki ülke arasındaki ilişkilere zarar verilmek istenmiş olabilir” demiştir (Erol, 2013, s. 148). Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise sızdırılan belgelerden Türk-Amerikan ilişkilerinin etkilenmeyeceğini ifade etmiştir (Çakmak, 2013, s. 397). Yayınlanan belgelerin, ABD’nin dış politika anlamında gündeme getiremediği hususları dolaylı bir “etki ajanı” aracılığıyla kamuoyu gündemine taşınmasının da bir dış politika metodu olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda ABD’nin açık ve kapalı bazı niyetleri ve bölgesel politikaları hakkında fikir veren bu kriz, dönemin çok daha iyi anlaşılabilmesi için bir vesile olmuştur.

Bu arada 2012 yılında İslamofobinin etkisiyle yayınlanan “Müslümanların Masumiyeti” filmi İslam dünyasında büyük tepki çekmiştir. En büyük etkisi Libya’da ABD Büyükelçisinin öldürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Türkiye tarafından duyulan üzüntü dile getirilerek ABD’ye destek verilmiştir (Erol, 2013, s. 150). 11 Eylül 2001’den sonra ABD politikalarının ağırlığının Ortadoğu’ya kayması halk isyanlarına ve baskıcı rejimlerin devrilmesine neden olup “Arap Baharı” kavramını ortaya çıkarmış Arap halklarında değişim dalgası yaratmıştır. Ardı ardına Mısır, Libya, Tunus

yönetimleri son bularak Yemen Bahreyn ve Suriye'ye sıçramıştır. Demokrasi peşinde koşan halkın direnişinin işgalci güçler tarafından desteklenmesi bu isyanların sıradan bir halk direnişi olmadığına ispatı olmaktadır (Adıbelli, 2012, s. 10). Bu hareketler Tunus'ta "Muhammed Bouazizi" adlı bir seyyar satıcının, ülkesindeki yaşam şartlarını protesto etmek amacıyla kendisini yaktığı 17 Aralık 2010 günü başlamış olup, 2011 yılında dünya gündemine damgasını vuran en önemli süreç olarak yer almıştır (Ayhan, 2012, s. 19). Türkiye'nin bu süreçte oldukça stratejik bir noktada yer alması Arap Baharının etkilerinin Suriye'de görülmekte olması, Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir yer işgal etmektedir. ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger "Araplar Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan barış yapamaz" diyerek Suriye'nin önemini vurgulamıştır (Adıbelli, 2012, s. 137).

Arap Baharının Suriye'de yaşanması Türkiye'yi Arap baharının bir parçası haline getirmiştir (Çakmak, 2013, s. 424). Suriye halkının isteklerine cevap vermeyen Beşşar Esed rejiminin devrilmesini isteyen ABD, Suriye ile olan ilişkilerinde Türkiye'nin arabuluculuğundan yararlanmayı hedeflemiştir (Erol, 2013, s. 136). Türkiye, bu arabuluculukta "Yumuşak Güç" olarak etkinliğini sürdürürken, 21 Eylül 2011 tarihinde Obama ile yaptığı görüşmede Başbakan Erdoğan, Suriye ile olan ilişkilerin koptuğunu ve yaptırımlar konusunda ABD ile hareket edileceğini açıklamıştır. Türkiye'nin talebi üzerine Suriye'den gelecek tehlikelere karşı füzesavar sistemi olan "Patriot füzelerinin" Türkiye'ye konuşlanmasına NATO Dışişleri Bakanları onay verince 2013 yılında Adana, Gaziantep ve Kahramanmaraş'a söz konusu füzeler yerleştirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 442).

Arap Baharı, tüm temas ettiği coğrafyalarda ve ilgi alanlarında dengelerin tamamen değiştiği bir girdap haline dönüşerek uluslararası politikaya dair güvenlik parametrelerinin ve işbirliği paradigmalarının yeniden şekillendiği bir süreçtir. Bu süreçte İncirlik Üssü'nün önemi bir kez daha gündeme gelmiş, neredeyse bölgenin orta ekseninde yer alan bu stratejik nokta yeni oyunun yeni denge unsuru haline dönüşmüştür.

Türk-Amerikan ilişkileri 31 Mayıs 2013'te İstanbul'da başlayarak diğer şehirlere yayılan Gezi Parkı Olayları ile birkez daha gerginleşmiştir. ABD'den üst düzey açıklamalar yapılarak "barışçıl gösteriler ve ifade özgürlüğün parçası" olarak gezi olayları nitelendirilirken AKP yönetimi eleştirilmiştir. Fakat ABD'nin olaylardan kısa bir süre sonra Mısırda iktidara yapılan askeri darbeye ılımlı bakması ABD'nin

demokrasi ve insan haklarını yeri geldiğinde nasıl askıya alabileceğinin göstergesini oluşturmaktadır. (Tanış, 2015, s. 59,80). Aynı süreçte Gülen Cemaati ve AKP Hükümeti arasında başlayan gerilimde ABD'nin desteğinin olduğu düşüncesi Türk-Amerikan ilişkilerindeki yol ayrımının artık gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur (Özdağ, 10.01.2015,www.21yte.org.).

Türk-Amerikan ilişkilerini tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde Amerika'nın 1783 yılında bağımsızlığına kavuşmasından itibaren Akdeniz ticaretine yoğunlaşan ilgisi ile Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin başladığı görülmektedir. Osmanlı Devleti, denge politikalarıyla siyasi varlığını korumaya çalışırken ABD, hızlı adımlarla küresel güç olma yolunda ilerlemektedir. Ticaret temeline dayalı olarak başlayan Osmanlı-ABD ilişkileri, Monreo Doktrini ile bir çerçeveye oturtulmuş ilişkilerin temelini oluşturan ekonomik yapı ticaret anlaşmalarıyla devam ettirilerek ayrıcalıklı millet statüsü aşamasına taşınmıştır. ABD'nin Birinci Dünya Savaşına katılmasıyla bozulmaya başlayan ilişkiler Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla yeniden tesis edilmeye başlanmış olup Atatürk dönemi dış politika anlayışını oluşturan Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi ve dünya barışının korunmasına katkıda bulunma Türkiye ile ABD'yi yakınlaştırmıştır. Soğuk Savaş döneminde etkili olan Sovyet tehdidi ABD'nin Türkiye'yi de içine alan Truman Doktrini ve Marshall yardımlarını yapmasını ve akabinde 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla Türkiye-ABD ilişkilerinin müttefiklik aşamasına taşınmasını sağlamış olup Türk dış politikasının Batı Bloğu ile uyumlu bir seyir izlemesine yol açmıştır.

Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü ise bu müttefiklik aşamasının bir sonucu olarak Türk-Amerikan ilişkilerinin odak noktası haline gelmiştir. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik planlarının temel basamağında yer almış olup yapılan ikili anlaşmalar ile ABD'nin üsleri kendi politikaları çerçevesinde kullandığı görülmektedir. Üsler NATO çatısı altında ABD'nin Ortadoğu yayılmacılığına yönelik olarak kullanılmaktadır. İncirlik Üssü, ilk olarak ABD'nin Lübnan'a müdahalesinde NATO'nun alanı dışında bir bölge için ABD kullanımına açılmıştır. İncirlik Üssünde Amerikan Kuvvetlerinin varlığı Türkiye'yi U-2 olayında olduğu gibi krizlerin eşiğine taşımaktadır. 1969 SİA ve 1980SEİA ile hukuk dışı kullanımlar engellenmeye çalışılmış fakat Körfez Savaşı ile İncirlik Üssü'nün yine NATO amaçları dışında ABD kullanımına açıldığı görülmüştür. 1991 yılından itibaren NATO'nun genişlemesiyle beraber tehdit unsurlarında değiştirilerek terörizm NATO'nun müdahalede bulunacağı bir tehdit unsuru sayılmıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide terör örgütünün saldırıları ile beraber İncirlik Üssü Soğuk Savaşın caydırıcı üssü olmaktan çıkıp küresel terörle mücadele adı altında Türk-Amerikan ilişkilerine yön veren bir statüye ulaşmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE İNCİRLİK ÜSSÜ FAKTÖRÜ

2.1. Askeri Üs Kavramı ve Amerika'nın Üs Politikası

Devletlerin bir bölgede hâkimiyetlerini kurduktan sonra çıkarlarını korumak amacıyla önemli bölgeleri ele geçirmek istemesi, egemenliklerini yayma ve topraklarını genişletme amacı, tarihsel olarak çok eskiye dayanmaktadır. Ele geçirilmek istenen bu yerler ordunun ilerleyişi için büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda ticaret yolları ve sınır boylarının korunmasında önemli bir paya sahiptirler. Devletlerin sınır uçlarında ele geçirdikleri kalelerde birer askeri üs niteliğinde kullanılmaktadır. Bunun örneklerinden biride Osmanlı Devleti'nde yaşanmıştır. İlk olarak alınan Çimpe Kalesi Rumeli'ye geçişlerde ordunun ikmal ihtiyacını karşılayarak askeri üs olarak kullanılmıştır (Ayönü, 2006, s. 19). Askeri üs elde etmede tarihsel süreçte genellikle üç yöntemin uygulandığı görülmüştür. Bir ülke topraklarının işgal edilerek üs kurulması, işgal olmadan kiralama yoluyla üs kurulması veya ortak bir savunma çatısı altında askeri üs kurulması olmuştur (Sander, 1979, s. 115).

Askeri üs kavramı birçok aşamadan geçerek günümüzdeki yerini almaktadır. Askerî üs “bir ordunun sahip olduğu ve/veya onun tarafından yönetilen, askeri mühimmat ve personelin bulunduğu tesislere veya tesislerden oluşan yapıya verilen genel addır”. Kara, hava, deniz üssü olarak tanımlanmaktadır. Hava üsleri barındırdığı gücün büyüklüğüne göre “birlik, garnizon, filo, kanat” olarak adlandırılmaktadır. Sadece savaş zamanında kurulan geçici üsler olabileceği gibi barış zamanında da varlığını sürdüren sürekli üsler bulunmaktadır. Bu üsler ülke sınırları içinde olabileceği gibi ülke sınırları dışında kullanım hakkının elde edilmesi ile de olabilmektedir. Üs ve tesis kavramları birbirine yakın kullanılmakla beraber kullanımın açısından farklılık söz konusudur. Üslerde erişim kolaylığı ve operasyon serbestliği görülürken; tesislerde erişim kolaylığı tesis üzerinde tam egemenliğe sahip ülkenin kararıyla sınırlandırılabilir (Bölme, 2010, s. 1,3).

Günümüzdeki askeri üsler ile tarihsel süreç içerisinde gücün en önemli göstergelerinden biri haline gelen “koloniler” arasında bir benzerlik görülmektedir. “Koloni, sömürge, göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer ve de bir ülkede bulunan küçük yabancı topluluğudur”(TDK, 16.01.2015, www.tdk.gov.tr). Koloni,

genişleme siyasetiyle beraber fethedilen topraklara göçmenlerin yerleştirilmesi ve genel idareye bağlanmasıyla oluşmaktadır (Doğan, 2007, s. 101). Bu yapıların belirli bir askeri kuvvetle sınırların güvenliğini sağlaması, orduya lojistik destek vermesi gibi işlevleri ile askeri üssün özellikleriyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Koloniler ile askeri üsler arasında bağlantı kuran ünlü siyaset bilimci Chalmers Johnson, “Bir zamanlar emperyalizmin yayılımını kolonilerini sayarak takip ederdiniz. Koloninin Amerikan versiyonu askerî üslerdir” diyerek kolonileşme ve askeri üsler arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya çalışmıştır (Bölme, 2010, s. 5). Bu bağlamda askeri üsler egemenlik alanını genişleterek bir bölge üzerinde hâkimiyet kurmanın en güçlü yolu olmaktadır. İlk askeri amaçlı koloniler Romalılar tarafından kurulmuş (Gibson, 1998, s. 35), XIX yy. da İngiltere bu politikanın da etkisi ile en büyük güç haline gelmiş, askeri üs ağını dünya çapında elinde tutan ilk devlet olmuştur (Bölme, 2010, s. 19). II. Dünya Savaşıyla beraber bu politikanın liderliğinin, yükselen güç olan ABD’ye geçtiği görülmektedir. Savaş sonrasında dünyanın en büyük askeri üs sistemi ile uluslararası platformda yerini alan ABD, küresel güç sistemi içerisinde “hegemonik bir görünüm” sergilemeye başlamış ve bu süreç “Amerikan Yüzyılı” olarak adlandırılmıştır (Silinir, 2007, s. 56).

ABD, savaş sonrasında Antartika Kıtası dışında tüm kıtalara yayılmış olan askeri gücü ile yeni dönemin en büyük gücünü oluşturmuştur (Bölme, 2010, s. 22). Soğuk Savaş dönemi çevreleme politikası, askeri üsleri ABD’nin askeri stratejisinin odak noktası haline getirmiştir (Silinir, 2007, s. 58). Bu dönemde ABD, Sovyetler Birliğini çevrelemek ve Sovyetlerin hayati bölgelerine erişim olanağı sağlamak amacıyla Türkiye ile anlaşmaya vararak İncirlik Üssü’nün kurulmasını sağlamıştır (Karagöz, 28.01.2015, akademikperspektif.com). Askeri üsler genişlemenin odak noktası haline gelerek, ABD’nin kendisi için önemli konulara müdahale edebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi açısından mutlak önem taşımaktadırlar. ABD toprakları dışındaki bu üsler için her yıl 250 milyar dolara varan bir bütçe hazırlamakta, bu üsler “kara, hava, deniz, iletişim ve casusluk üsleri” olarak ayrılarak enerji kaynakları ve dünya piyasasına egemen olma amacı taşımaktadırlar (Artokça, 2012, s. 13). Soğuk Savaş dönemini etkileyen “realist teoriye” göre devlet temel aktör olarak kabul edilerek insan doğasındaki güç ve çıkar ilişkisiyle uluslararası politika tanımlanmaya çalışılmaktadır. Devletin kapasitesi, askeri gücü ile özdeşleştirilerek “anarşik bir sistemde” askeri üsler güvenliği sağlamanın ayrılmaz parçaları olarak görülmektedir (Arı a, 2013, s. 137,144).

Realist akımın etkisi ile ABD'nin üs politikasında güç, çıkar ve güvenlik çerçevesinde şekillenmekte, ABD ulusal çıkarları gereği kendi toprakları dışında da üs edinebilir görüşünü hâkim kılmaktadır (Bölme, 2010, s. 22). Bu nedenle askeri üsler sadece savunma amaçlı kurulan yapılar olarak değerlendirilmemektedir.

Realizm, yerini uluslararası dış politikayı coğrafi koşullarla açıklayan jeopolitik teoriye bırakmıştır (Arı a, 2013, s. 142). Bu teori ile Amerika'nın üs politikasında Sir Halford Mackinder Kara Hâkimiyet Teorisi Amiral Alfred Thayer Mahan Deniz Hâkimiyet Teorisi Nicolas Spykman Kenar Kuşak Teorisi nin etkileri görülmekte olup ABD'de bu teorilerle beraber jeopolitik üzerine eğilimler başlamıştır. Günümüzde ABD tarafından da jeopolitik teori "jeostrateji" olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkileri, daha geniş çerçevede ele almaya çalışan bir diğer kuram "eleştirel teori" dir (Birdişli, 2014, s. 52,57). Bu kuramın savunucularından Robert Cox 1945-1960 dönemini ABD hegemonyasının etkili olduğu dönem olarak nitelendirmiştir (Arı b, 2013, s. 474). 1980'lerden itibaren askeri üsler nükleer güçle desteklenerek etki gücü artırılmıştır (Özkan, 2011, s. 59,60).

Askeri üsler, zamanla hegemonyanın siyasi ve ekonomik aktörleri görevini üstlenmişlerdir. Ekonomik nedenlerle askeri üslerin bazıları kapatılsa da genel yapı mevcut durumunu korumaktadır. ABD'nin üs yapılanması askeri işgallere varınca sömürgeci anlayışla özdeş görülmeye başlanmış olup eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Bu politik eleştirileri azaltmak askeri üs varlığının gerçek boyutlarını gizlemek amacıyla askeri üslerle ilgili yeni bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Yeni sınıflandırma; "ana harekât üssü (mainoperation base) ileri harekât mevki (forward operating site) ve müşterek güvenlik alanı (cooperative security location)" şeklinde tanımlanmaktadır. Denizlere yayılmış önemli işleve sahip uçak gemileri ise bu sınıflandırmaya dâhil edilmemektedir (Aydıntan, 18.01.2015, www.21.yuzyildergisi.com.). Soğuk Savaş sona ererken Amerikan ordusunun bütçesinin büyük artış göstermesi, devletlerle müttefiklik ilişkisinin kurulması ve bu ülkelerde bulunan Amerikan üslerinde fazla asker bulunması ile ABD, bir dünyagücü haline gelmiştir. Bu kadar geniş bir askeri gücün varlığına ABD savaş veya anlaşma yolu ile sahip olabilmıştır (Bölme, 2010, s. 27).

Üslerin büyük bir bölümünde ABD makamlarının yetkisi ile kararlar alınmaktadır. Üsler, ABD'li askerlerce komuta edilmekte, görevlilere ABD kanunları uygulanmakta ABD bayrağı üslerde dalgalanmaktadır. Bu durum bize üslerin bulunduğu bölgedeki

ulusal yönetimlerin etkisinin yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Üslerin etki alanının sadece kapladığı alanla sınırlı kalmadığı, bulunduğu ülkenin dış politikasına da etki ettiği görülmektedir. ABD'nin üs yapılanması ilk dönemlerde yayılmacı anlayışın etkisiyle toprak genişletme sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak bu yapılanmanın zamanla ülkenin siyasi gücünün askeri kapasite ile özdeşleşmesi, Sovyetlerin tehdit olarak algılanması, ülke çıkarlarının küresel boyuta ulaşması, 11 Eylül olaylarıyla beraber terörizme karşı sözde meşru savunma halinin oluşması, Amerikan üslerinin yeni yapılanmasını ve konumlanmasının yeni stratejilere bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır (Bostanoğlu, 1999, s. 238).

Sovyet tehdidi sadece ABD'de değil ABD'nin başında yer aldığı Batı bloğu ülkelerindeki askeri üslerin kurulmasında da temel dayanağı oluşturarak ABD'nin bu ülkelerin askeri kapasiteleri hakkında yeterli bilgiye ulaşmasını sağlamıştır. Bu üslerin mağazalarında Amerikan mallarının satılması da bize ABD hegemonyasının sadece askeri boyutta kalmayıp ekonomik boyutunun da olduğunu bir göstergesidir. ABD bu sayede oluşturduğu güçle günümüzde en büyük ve etkili (askeri ve ekonomik) ağa sahiptir (Bostanoğlu, 1999, s. 238). Bu çerçevede hegemon düşünce ve dış politika yaklaşımı içerisinde olan bir gücün kullanacağı hem ekonomik hem de askeri bir argüman olan askeri üslerin coğrafi ve siyasi faktörlere bağlı olarak değişen öneminin üslerin sahibi olan ülkeler tarafından daima gözetilmesi gerekmektedir. Bu önem doğrultusunda, ABD tarafından geliştirilen yaklaşımların Türkiye ile geliştirilen tüm ilişkilerde bağlayıcı bir rol oynadığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

2.2. Türkiye'deki Askeri Üsler

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle beraber Sovyet Rusya, büyük bir güç olarak uluslararası platformda yerini almıştır. Türkiye ile olan tarafsızlık anlaşmasını reddetmesi ve Türkiye'den toprak ve üs talepleri Türk-Sovyet ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Bu tehdidin önlenmesinin yolu başka bir büyük gücün desteği ile engellenebilir düşüncesini ortaya çıkararak, uluslararası yalnızlıktan kurtulma amacı Türkiye'yi Batı bloğuna yakınlaştırmıştır. ABD'nin Truman Doktrini ile başlatmış olduğu çevreleme politikasında Türkiye'nin stratejik konumu her geçen gün daha da önem kazanmış ve stratejik Anadolu coğrafyasında askeri üs ihtiyacını doğurmuştur. Fakat Türkiye tarafından başlangıçta sadece yardımların devamı niteliğinde olarak bir garanti gösterilmeden üs kurulması talepleri reddedilmiştir (Silinir, 2007, s. 58).

Sovyetlerin ilk atom bombası denemeleri ABD'nin Türkiye'de üslerin kurulmasını yeniden gündeme taşınmasına neden olurken Adana-İskenderun arasında bir üssün kurulması ihtiyacı ABD raporlarında yer almıştır. Bu durum Türkiye'nin Sovyet saldırısında bir tampon bölge konumunda kalkan vazifesi yapacağını göstermiştir (Bölme, 2010, s. 211). 1949'da Sovyet tehdidi nedeniyle gizli tutulan anlaşmaya göre ihtiyaç duyulan havaalanı ve tesislerin yapılması için mutabakat sağlanarak 1950 yılında "Amerikan Mühendislik Gurubu" adı altında havaalanlarının inşasına ve modernizasyonuna başlanmıştır. 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla beraber ortak savunma adı altında ve ikili anlaşmalarla askeri üs ve tesisler kurulmuş bu üs ve tesisler Türkiye-ABD ilişkilerinin odak noktası haline gelmiştir (Bölme, 2012, s. 56). Daha önce de belirttiğimiz gibi üs kurmada üç temel yolun benimsendiğini görülmüştür. Bunlar işgal, işgal olmadan kiralama, ortak bir savunma çatısı altında üs kurmadır. Türkiye üçüncü yolu benimsemektedir. Türkiye'de iki tür askeri üs bulunmaktadır: Birincisini; NATO kapsamında kurulan üsler ikincisini ise; NATO anlaşmasının üçüncü maddesine istinaden ABD'nin Türkiye ile ikili anlaşmalar yaparak Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirerek stratejik önemi olan yerlere kurduğu üsler oluşturmaktadır (Sander, 1979, s. 116,117).

NATO üsleri NATO Başkumandanlığına bağlı olup NATO adına Türkiye'de kurulmuş olan "radar ve haberleşme tesisleriyle, yakıt boruları, lojistik tesisler, üsler ve uçak meydanlarından" teşkilidir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrolü altında personeli Türk askerlerinden oluşan üsler Türk personel tarafından yönetilmektedir. Bu üslerin lojistik desteği Türkiye tarafından sağlanır. Üslerdeki personel Türk askerlerinden oluşur sadece harekât kontrolü NATO'ya verilmiştir (Karaca, 2002, s. 69). ABD'ye ait üsler, NATO anlaşmasının üçüncü maddesi ile "Anlaşmanın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için Tarafların, tektek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini korumalarını ve geliştirmelerini karara bağlamıştır" ifadesine dayanarak savunma kapasitesinin arttırılmasına istinaden Türkiye-ABD arasında imzalan ikili anlaşmalarla oluşturulmuştur (Çalış vd, 2006, s. 181).

Bu anlaşma 23 Haziran 1954'te Türkiye ile ABD arasında imzalanan "Askeri Kolaylıklar Anlaşmasına" dayanmaktadır. Bu anlaşmalarla kurulan üs ve tesisler sadece ABD personeli tarafından işletilmektedir (Bağlan, 2014, s. 57). Bu üslerin lojistik destek, eğitim, harekât sorumluluk ve yetkisi "Türkiye-Amerika Lojistik Teşkilatı

(TUSLOG) Komutanlığına” ait olup komutanlık NATO’ya değil direkt olarak Pentagon'a bağlıdır (Akman, 2007, s. 33).

NATO’ya üye olmakla beraber üs tesislerin sayısında bir artış yaşanırken zamanla bunlara yenileri eklenirken bir yandan da bazı üsler TSK’ya devredilmiştir. İkili anlaşmalar kapsamında kurulan üsler ise beş kategoride toplanmaktadır. Bunlar “Hava Üsleri, Stratejik Füze Üsleri, Muhabere-Elektronik İstihbarat Tesisleri, Muhabere İrtibatları ve Diğer Tesisler, Lojistik Destek Grup Komutanlığıdır”(Karaca, 2002, s. 73). Günümüzde ise Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’ın açıklamasına göre İzmir, Ankara, İstanbul ve Kürecik’te olmak üzere Türkiye’de 4 NATO üssü bulunmakta olup, Ulusal askeri üs olan İncirlik Hava Üssü ise NATO kapsamında ABD Hava Kuvvetlerinin kullanımına açıldığı ifade edilmektedir (Adana Habercisi, 23.01.2015, www.adanahabercisi.com.).

2.3. Üslerin Kullanımıyla İlgili Yapılan İkili Anlaşmalar

Türkiye ile ABD arasında üslerin kullanımı ile ilgili yapılan anlaşmaların sayısı birçoğunun gizli olması nedeniyle tam olarak bilinmemektedir. 1969 yılında bu anlaşmalar tek çatı altında toplanmaya çalışılmış 1980 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla temel bir düzene kavuşturulmuştur (Karaca,2002, s. 70).

2.3.1. Ortak Güvenlik Anlaşması

Türkiye henüz NATO’ya üye olmadan 1951 yılında Türkiye ile ABD arasında askeri anlaşmaların ilki olan Ortak Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır. Mektup teatisi yoluyla yapılan bu anlaşma 10 Mart 1954’te TBMM tarafından onaylanmıştır (Armaoğlu, 1991, s. 184). Bu antlaşmanın 2/d maddesi ile Türkiye, ABD’nin dâhil bulunduğu çok taraflı veya ikitaraflı antlaşmalar ile üstlendiği askeri mükellefiyetleri yerine getirmeyi kabul etmiştir. 2/e maddesi ise, Türkiye’nin savunma kapasitesini arttırmak için gerekli olabilecek bütün tedbirleri almasını öngörmektedir (Bağlan, 2014, s. 56). Türkiye daha NATO’ya girmeden ABD’nin taraf olduğu askeri yükümlülükleri yerine getirme yükümlülüğü altına girdiği görülmektedir. Ayrıca bu anlaşma ile Türkiye ile ABD’nin askeri anlamda ikili ilişkilerinin NATO’ya girdikten sonra şekillenmeye başladığı düşüncesini de geçersiz kılmıştır. Üstelik anlaşmanın mektup yoluyla

yapılması diplomatik ilişkilerde gereken hassasiyetin gösterilmeyerek anlaşmaların zamanla TBMM dışındaki kurumlarla da De Facto yapılmasının yolunu açmıştır.

2.3.2. NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi

NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi (Statue of Forces Agreement-SOFA), 10 Mart 1954'te TBMM tarafından onaylanmıştır. NATO üyesi ülkelerin birbirine kuvvet göndermeleri halinde ev sahibi ülkede kaldıkları süre içerisinde uyacağı statüyü göstermiştir (Gönlübol, Kürkçüoğlu, 1996, s. 504). Türkiye anlaşma ile topraklarında ABD'nin askeri üs ve tesis kurmasını, askeri personel bulundurmasını kabul etmiştir. Bu sözleşme ile ABD personelinin işlediği suçlardan dolayı ceza almasının önüne geçilmiştir. ABD makamları tarafından verilen görev belgesinin Türk makamları tarafından inceleme yetkisinin olmaması personelin işlediği suçlarda bu belgeyi alarak resmi görevde olduğunu belgelemesi, hakkında kovuşturma yapılmasına engel teşkil ettiği gibi suçluların yargı önünden kaçırılmasına neden olmaktadır (Karaca, 2002, s. 71). Söz konusu ayrımın pratik faydası üzerinde ayrıca düşünülmesi gerektiği ve Dünya'nın çeşitli bölgelerinde meydana gelen olayların Türkiye'de de yaşanmaması için yasal bir düzenlemeye gidilmesinin zorunlu olduğu kanaatindeyiz.

2.3.3. Türkiye'deki Amerikan Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması

Türkiye ile ABD arasında 23 Haziran 1954'te SOFA'nın uygulanmasına yönelik olarak "Askeri Kolaylıklar Anlaşması" ile aynı gün imzalanmıştır. 30 Haziran 1954 yılında TBMM tarafından onaylanmış olup Türkiye'deki Amerikan personeline geniş ayrıcalıklar tanıyan bir anlaşmadır. TBMM'nin onayına sunulmamıştır. Anlaşmaların TBMM'nin onayına sunulmadan yapılması daha sonra imzalanacak birçok anlaşmaya örnek teşkil etmiş "uygulama anlaşması" şeklinde planlanarak TBMM'nin onayına sunulmadan kabul edilmiştir. TBMM onayının alınmaması ve birçoğunun gizli yapılması kurumlarının birbirinden habersiz hareket etmesine neden olurken bu durumdan en çok ABD faydalanmıştır. ABD, herhangi bir konuda anlaşmazlık yaşandığı takdirde başka bir kurumla görüşerek isteklerini kabul ettirmeyi başaramıştır (Tunçkanat, 1970, s. 252).

Amerikan Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşmasına ek sayılan ve TBMM'nin onayına sunulmayan notada bu isteklerden biri yer almıştır. Notanın ikinci maddesinde

“Türkiye’ye giren ve çıkan Amerikan askerî personelinin giriş ve çıkışlarını Türk Hükümeti kontroledemeyecektir ve müşekkel birliklerin Türkiye’ye gelişlerinde Türk Hükümeti’ndenizin alınmayacak sadece birliklerin hareketine ilişkin tebliğde bulunulacaktır”. Bu madde ile kendi egemenlik sahamızda yabancı bir ülkenin askerlerinin hangi amaçlarla ülkemize girip çıktığının kontrol yetkisi kaybedilmiştir (Bölme, 2010, s. 245).

2.3.4. Askeri Kolaylıklar Anlaşması

ABD’nin sadece genel çerçeve özelliği taşıyan SOFA ile yetinmeyerek ülkelerle ayrı ayrı uygulama anlaşmaları yaptığı görülmektedir. Askeri Kolaylıklar veya Askeri Tesisler Anlaşması ise 23 Haziran 1954’te TBMM tarafından değil Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu anlaşma ile ABD üs ve tesisleri için yer temini bedelsizce Türk hükümetince sağlanarak ABD askeri kuvvetlerinin Türk topraklarını ve havaalanlarını kullanılmasına, üslere Türk hükümetinden izin alınarak malzeme yerleştirilmesine, gerekli görüldüğünde üslerin genişletilmesine, müşterek yönetim altında üs ve tesislerin ABD’ye bağlanmasına izin verilmiştir (Gönlübol, Kürkcüoğlu, 1996, s. 504, 505). Anlaşmanın “EK 1 ve EK 2” adlı metinleri içinde İncirlik Üssü’nün de bulunduğu, üslerin kullanımıyla ilgili düzenlemeler yer almaktadır (Bölme, 2013, s. 243).

Kurulan üsler ortak SOFA anlaşması gereği savunma kapasitesini arttırmaya yöneliktir. NATO anlaşmasının beşinci maddesi ile NATO ülkelerinden birine yapılan saldırıda gereken tüm yardımın yapılacağı, saldırı amaçlı olamayacağı “müşterek savunma sistemi” benimsenirken altıncı madde ile üye ülke toprakları dışında gerçekleşen bir saldırı için üslerin kullanılamayacağı ifade edilmektedir. Üstelik bu anlaşmayla Amerikan kuvvetlerinin üsleri kullanmasına imkân yaratan müşterek yönetimle beraber, üssün bu amaçlar dışında kullanıldığında herhangi bir yaptırımın düzenlenmemiş olması üslerin hukuki durumunu daha da karmaşık bir duruma taşımaktadır (Çalış vd, 2006, s. 180). Askeri Tesisler Anlaşması kapsamında kurulan bu tesisler mülkiyet ve kullanım hakkı olarak ulusal askeri tesisler olup anlaşmalarla sadece Amerikan kuvvetleri tarafından kullanılmasına imkân verilmiştir. Fakat bu anlaşma ile ABD’ye tanınan ayrıcalıklar SOFA sınırlarını aşarak ABD’ye tanınan hakları genişletmiştir. Bu durum NATO anlaşmasının ilkelerinin ihlal edilerek üslerin kullanımı ile ilgili birçok hukuki karışıklığın yaşanmasına ortam hazırlamıştır.

Üslerle ilgili bir diğer görüş ise üslerin her ne kadar müşterek yönetimle “ortak savunma tesisi” olarak anılsa da Türk personelinin sadece dış güvenliği sağlaması personelin üslerle girişinin izne bağlanması, Amerikalı personelin uçuşlarda Türk yetkililerden izin almaması yönündedir. Bu görüş üslerin ortak savunma tesisi olmadığı yönündeki kanaati güçlendirmektedir. 1960’lı yılların sonuna doğru üs ve tesisler konusu Türkiye’nin gündemini en fazla meşgul eden konu haline gelmiştir (Tunçkanat, 1970, s. 319).

Başbakan Süleyman Demirel “Türkiye’de yabancı devletlere ait üsler mevcut değildir. Türkiye’de NATO anlaşması ve ikili anlaşmalar gereğince savunma maksatlarına matuf tesisler vardır. Üs ile tesisi birbirinden ayırmak lazımdır” diyerek düşüncelerini ifade ederken Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 6 Haziran 1967 günü Senatoda yaptığı konuşmada düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Bunlar müşterek üs ve tesislerdir. Ve Türkiye’nin iradesi dışında ve Türkiye’nin menfaatleri ile politikası ile bağdaşmayacak şekilde kullanılmaları asla mevzubahis değildir. Bu askeri bölgelerin adı üs olsa ne olacak tesis olsa ne olacak? Önemli olan bu askeri bölgeleri kimin komuta ettiğidir.” (Mumcu, 2001, s. 126).

Bu üç ifadeden yola çıktığımızda gerek üs ve tesis gerekse NATO ve Amerikan üssü ayrımında net bir hukuki ayrımın olmadığını ve Askeri Kolaylıklar Anlaşmasına dayanarak NATO üslerinin kullanımından faydalandığını görülmektedir. Bu hukuki ayrımın tam olarak yapılmaması üslerin faal bir şekilde kullanımında daha karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Bu karışıklığın yanında, üslerin kurulması güvenlik anlamında Türkiye’ye caydırıcılık özelliği kazandırırken aynı zamanda stratejik konuma sahip olan üsler Türkiye’yi kalkan konumuna getirerek olası bir saldırıda ilk hedef olma özelliğini de bünyesinde taşımaktadır. İstihbarat bilgilerinin ve uçuşlarının denetlenememesi, üslerdeki yabancı kuvvet her an bir ülkeyle Türkiye’yi karşı karşıya getirerek çatışmanın eşiğine sürükleyebilme potansiyeline sahiptir. Bir başka deyişle İç Hukuk ve Uluslararası Hukuk alanında da fiili durumla olması gereken arasındaki fark Türkiye aleyhine kaotik bir durum oluşturmaktadır.

Dönem içinde tüm üs ve tesisler Türkiye-Amerika Lojistik Teşkilatı (TUSLOG) adı altında toplanması ve bu teşkilatla beraber üslerin yönetiminin ABD personelinin kontrolüne geçmesi Türk personelin üslere girmesinin ABD üst komutanının iznine bağlanması, istihbarat bilgilerinin paylaşılmadan TUSLOG kanalı ile Pentagon’a gönderilmesi Kıbrıs olayı ile Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulması üslerin

kullanımının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Bir başka anlatımla belirginleşen kaotik durum, daha önce yapılan antlaşmaların tek çatı altında yeniden revize edilmesine neden olmuştur. 1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanması (Avcıoğlu, 1965, s. 16,17), bu kaotik durumu düzenlemeye dönük bir çabanın ürünü olsa da istenen hâsıla elde edilememiştir.

2.3.5. Vergi Muafiyetleri Anlaşması

23 Haziran 1954'te Askeri Tesisler Anlaşmasıyla aynı gün TBMM onayına sunulmadan imzalanmıştır. ABD'nin ortak savunma için yapacağı harcamalardan, ABD personelinin Türkiye'ye getirdiği kişisel eşyalardan vergi alınmaması hükme bağlanmıştır. Daha sonra bu vergi muafiyeti kapsamına ABD üs ve tesislerinin PTT, içki, akaryakıt, elektrik, havagazı vergilerinden dedâhil edilmesi kararlaştırılmıştır (Bağlan, 2014, s. 58).

2.4. İncirlik Üssü'nün Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı'nda 1943 yılından itibaren üstünlüğün müttefiklere geçmesi ile Türkiye üzerindeki baskılarda artmıştır. Türkiye askeri operasyonlarda transit geçiş, istihbarat toplamada da en uygun konumda olan ülke olarak görülmektedir. İngiltere ve ABD'nin Türkiye'nin havaalanlarını müttefiklere açması talebi yoğun baskıya rağmen reddedilmiştir. Türkiye'nin izlediği tarafsızlık politikası, ABD'nin taleplerini karşılamada yetersiz kalınca müttefik devletlerin Akdeniz bölgesinde ilerlemesiyle beraber toplanan istihbarat bilgilerin aktarılması için bir ara istasyon kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Amerika HavaUlaştırma Komutanlığı tarafından (America Air Transport Command-ATC) Adana'da bir haberleşme istasyonunun kurulmasının gerekli olduğuna karar verilmiştir. Türk hükümetinden gizli kurulan bu istasyon Ankara'da resmi olarak kurulan istasyondan sonra kapatılmıştır (Bölme, 2010, s. 179,187).

Sovyetlerin savaş sonrası yayılmacılığı ve 1946 İran Krizi ile Türkiye'nin stratejik önemi bir kez daha ön plana çıkarken atom bombası üstünlüğüne güvenen ABD bölgeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Türkiye'yi tamamen kaybetmek istemeyen ABD, Churchill'in "Demirperde" kavramını ortaya attığı ünlü Fulton Konuşmasından sonra ilk adımı, Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini 5 Nisan 1946 'da savaş gemisi olan Missouri Zırhlısı ile Türkiye'ye getirerek atmıştır.

Akdeniz’de gövde gösterisi, Sovyetlere tehdit, Türkiye’ye sembolik destek niteliğinde olan bu gelişmenin ardından Boğazlar konusunda Sovyet Rusya’ya ilk nota sonrasında Türkiye’deki gelişmelere ABD’nin ilgisi artmıştır (Akalin, 26.01.2015, atatürkilkeleri.istanbul.edu.tr).

Başkan Truman’a sunulan raporda, Türkiye’nin Sovyet yayılmacılığının ilgi alanına girmesi durumunda Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’nun da Sovyetlerin tehdidine gireceği belirtilerek “askeri yardım” yapılması önerilmiştir. 12 Mart 1946’da Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan’a dört yüz milyon dolarlık mali ve askeri yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Marshall Planı ile bu yardımların kapsamı daha da genişletilerek bir adım öteye taşınmıştır (Uslu, 2000, s. 97). Askeri yardımlar ile 1949 yılından itibaren Türk Ordusu eğitilerek modernizasyon çalışmaları başlatılmıştır. Yapılan askeri yardımlar Türkiye’nin askeri planlarının ABD isteklerine göre ayarlanmasında en büyük faktör olarak kullanılmıştır. Yardımlarla beraber artık ABD için herhangi bir taahhüt altına girmeden Türkiye’nin jeopolitik konumunun sunduğu stratejik imkânlardan faydalanma zamanının geldiği görülüp, Sovyetlere komşu ülkelerin topraklarına kurulacak haberleşme istihbarat istasyonları, bombardıman uçaklarının hedefleri vurabilmesi için Türkiye’de bir üs, Türk Hava Kuvvetleri’nin güçlendirilmesi, havaalanları inşası ön planda yer almıştır. ABD tarafından yapılacak yardımlar daha çok üslerin ihtiyacı ve inşası ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Uslu, 2000, s. 97,98).

Bu noktada Sovyetler üzerinden yaratılan tehdit ortamı, müttefik ülkelerin güçlendirilmesi amacıyla ABD’ye bölgeye stratejik ülkeler üzerinden nüfuz etme olanağı, daha doğrusu Ortadoğu’ya yakınlaşma ve kalıcı üsler elde etme olanağı yaratmıştır. Bu kapsamda askeri yardımlarla tehdit algılaması yönünde şekillendirilen bölge ülkeleri ABD’ye bağımlı hale getirilerek stratejik ortam ve bölgesel aktörler uzun dönemli olarak şekillendirilmeye başlanmıştır.

Ordunun modernizasyon çalışmaları ve yapılan yardımlar güvenlik ihtiyacını karşılamada yetersiz kalınca Türkiye, ABD’nin içinde yer aldığı Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütüne (NATO) katılmak istemiş fakat ilk talep Avrupa ülkelerinin yoğun muhalefeti ile reddedilmiştir. Buna rağmen ABD, Türkiye’de üs kurmanın gündemde olduğu bir dönemde Ortadoğu çıkarlarını düşünerek Türkiye’nin üyeliğini desteklemiştir (Çalış vd, 2006, s. 207). Fakat ABD’nin herhangi bir taahhüt altına girmemesi ve Türkiye’nin NATO üyeliğinin reddedilmesiyle sunduğu Akdeniz Paktının

da kabul görmemesi ve bir Akdeniz ülkesi olan İtalya'nın NATO'da yer almasıyla üsler konusunda Türkiye'nin ikna edilmesini ABD açısından zorlaştırmıştır. Bu durumda Türkiye'nin herhangi bir güvenlik garantisi verilmeden, NATO'ya alınmadan, üsler konusunun bekletilmesi ve temel konu olan yardımlar çerçevesinde ilişkilerin devam ettirilmesine karar verilmiştir. ABD Truman Doktrini ile başlattığı çevreleme politikasının ikinci ayağını NATO'nun kurulması ile tamamlamış ve sıra çevre ülkelerdeki askeri üslerin durumuna gelmiştir. ABD Savunma Bakanlığının “Yabancı Topraklarda İhtiyaç Duyulan Askerî Haklar” başlıklı bir raporunda Türkiyede yer almıştır. Bu raporda ilk defa isim belirtilerek Adana-İskenderun bölgesinde mevcut yardım programı çerçevesinde bir üs kurulması çalışmasını desteklemek için Ankara'dan onay istenmesi ifade edilmiş ve acil kurulması gereken üsler kategorisinde bu bölgeye yer verilmiştir. Bu madde ile üs kurma talebinin Türkiye'den geldiği izlenimi uyandırılmak istenmiş aynı zamanda yardım kapsamında kurulan üs olarak kullanım hakkı elde etmek amaçlanmıştır. Üslerin kullanımı konusunda ABD Genelkurmay Başkanlığı tarafındanda ortak ittifaklar yerine ikili anlaşmalar daha uygun bulunmuştur (Bölme, 2010, s. 202,211).

Sovyetlerin 1949'da ilk atom bombasını patlatması ABD'nin değişen dış politika algısı “NCS 68” raporunu ortaya çıkarmıştır. “Sınırlı Savaş Stratejisi” anlamına da gelen bu rapor ile bir savaş durumunda saldırıyı başka noktalara çekerek ABD'nin karşı saldırı yapmasına zemin hazırlamak ve Sovyetlerin stratejik noktalarının vurulması amaçlanmaktadır. Bu rapor Sovyetlere yakınlığı nedeniyle kenar kuşak ülkelerini ön plana çıkarmış Türkiye'de inşa edilecek hava üslerinin önemini pekiştirmiştir. ABD için Türkiye, Sovyet donanmasının Karadeniz'deki faaliyetleri kontrol altına alabilecek yegâne ülke olarak görülmektedir. Türkiye bu raporla tampon görevi üstlenir ve ABD'ye karşı saldırı yapma zamanı kazandırırken Türkiye'nin herhangi bir saldırı durumunda NATO tarafından savunulmasına açıklık getirilmediği görülmektedir (Sander, 1979, s. 83).

Amerikan Dışişleri Bakanlığının talimatı ile hazırlanan Türkiye'nin talep ettiği havaalanlarının operasyonel hale getirilmesi ve konut tahsis 1951 yılı yardım bütçesi içine alınmıştır. Sovyet tehdidi nedeniyle mümkün oldukça gizli tutulan bu projede Eskişehir, Kayseri, Diyarbakır havaalanı pistlerinin düzenlenmesi Erzincan, Balıkesir, Afyon, Bandırma havaalanlarında da konut eksikliğinin giderilmesi amacıyla yardım talep edilmiştir. Talepler arasında Adana-İskenderun arasında kurulacak üsle ilgili bir

bilgi yer almamaktadır. Türkiye’den böyle bir talep olmamasına rağmen 1951 yılı yardım bütçesinde belirlenen havaalanlarının modernizasyonu ve Adana Üssü’nün inşası yer almaktadır (Bölme, 2010, s. 217). Bu durumda çerçevesi ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından çizilen proje göz önüne alındığında ABD için Adana’nın savaş yıllarından itibaren önemini hep koruduğunu görülmektedir. (Bu bağlamda İncirlik konusunu Çukurova ve İskenderun’dan bağımsız düşünmek mümkün değildir.)

ABD tarafından bölgenin üs olarak seçilmesi, coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu’nun merkezinde olması, SSCB’ye 1600 km mesafede olması, iklim koşullarının elverişliliği nedeniyle her mevsim uçuşa müsait olması, ulaşım kolaylığı, su kaynaklarının fazla olması, arazi yapısı gibi faktörler etkili olmuştur (Bağlan, 2014, s. 64). 1950 yılında Türkiye’deki havaalanlarının modernizasyonu, inşası projesi için “Amerikan Mühendislik Grubu (The USEngineer Group -TUSEG)” kurulmuştur. Türk Hava Kuvvetleri adına yapılan bu çalışmalar ABD’ye üslerin herhangi bir savaş durumunda kullanılması imkânı tanımamaktadır. Türkiye’nin NATO üyeliği konusunda ısrarlı tavrı ABD için üslerin kullanımını zorlaştırmaktadır (Bölme, 2012, s. 57).

Üslerin kullanılması konusu NATO üyeliği ile aynı çizgide birleştirilmektedir. Türkiye güvenliğini garanti altına almadan ve NATO’ya üye olmadan üslerin kullanılmasına yanaşmamıştır. Havaalanlarının modernizasyonu projesi için ayrı bir bütçe ayırmak yerine askeri yardım kapsamının içinde kaynak verilmesi Türkiye’nin üslerle ilgili yetkisini sınırlaması bakımından oldukça dikkat çekicidir. Diğer dikkat çekici husus aynı zamanda talebin Türkiye’den geldiği izleniminin yaratılarak ABD’nin Sovyet tepkisinden kurtarılmasının amaçlanmasıdır (Karaca, 2002, s. 30). NATO üyelik süreci devam ederken Amerikan Mühendislik Grubuna inşaat planı ulaştırmıştır. Bu planda; Diyarbakır, Balıkesir, Bandırma, Adana, Kayseri, Eskişehir, Afyon ve Balıkesir ile ilgili olarak inşaat faaliyetleri ve bitiş tarihleri yer almaktadır. Buna göre, Adana Havaalanında inşaat faaliyetin 1952 yılında tamamlanması istenmektedir. Adana’da sivil havaalanı dışında bir havaalanı olmadığı için iyileştirme projesi değil yeni bir üssün inşası söz konusu olduğu görülmektedir (Bölme, 2010, s. 225).

Türkiye’nin 18 Şubat 1952’de NATO’ya üye olduğu dönemde inşaatların büyük bir kısmı tamamlanmıştır (Karaca, 2002, s. 31). Tamamlanan inşaatlar bir prosedürle Türk Hava Kuvvetlerine devredilmiş, Adana Hava Üssü ise 1952 yılında sadece bir bölümü tamamlanarak ancak 1954 yılında bitirilerek Türkiye’ye devredilmiştir (Bağlan, 2014, s. 63). Türkiye’nin İncirlik Üssü’ndeki ilk teşkilatlanması 1954 yılında

Eskişehir’de Alet Atış ve Bombardıman Okul Komutanlığı’nın üsse yerleştirilmesiyle başlamıştır. Türk Komutana verilen unvan ise Hava Atış Bombardıman Destek Grup Komutanıdır. Türk Hava Kuvvetlerinin üssü kullanımı eğitim birlikleri göndermekle sınırlandırılmıştır. 1985 yılında alay seviyesine çıkartılarak 1987 yılında adı İncirlik Tesis Komutanlığı olmuştur (Akman, 2007, s. 52). 1997 yılında tugay seviyesine çıkarılarak 1988 yılında 10. Tanker Üs Komutanlığı olarak adı değiştirilmiştir (Karagöz, 28.01.2015, akademikperspektif.com).

ABD’nin İncirlik Üssündeki ilk teşkilatlanması 1954 yılında Libya’da bulunan 7216 Hava Filosunun İncirliğe konuşlandırılması olmuştur. 1962 yılına kadar bu teşkilatlanma devam ederken ABD Hava Kuvvetlerine bağlı 39. Taktik Grubu destek üniteleri Taktik filolarının gelişine hazırlık yapmak amacıyla İncirlik Üssü’nde aktif hale getirilmiştir. 1966 yılında ABD Hava Kuvvetleri Taktik Hava Komutanlığı 401.Filo İncirlik Üssüne konuşlandırılmış 7216. Filonun görevi sona ermiştir. Bu durum İncirlik’te kalıcı bir ABD gücünün varlığını göstermektedir. 1991 yılında Körfez Savaşı nedeniyle 7440. Birleşik Kanat görev yapmıştır. 1993 yılında 39. Kanat olarak düzenlenmiştir. 2003 yılında bu yapı 39. Grup Hava Üssü olarak değiştirilmiştir. 2004 yılından itibaren (günümüzde de geçerli olmak üzere) 39. Kanat Hava Üssü olarak teşkilatlanmıştır (Akman, 2007, s. 44).

İncirlik Üssü’nün kuruluş kaynağı Türkiye’nin 18 Şubat 1952 yılında NATO’ya üye olmasıyla kabul ettiği Kuzey Atlantik Anlaşmasıdır (Cila, 2014, s. 142). Fakat Türkiye henüz NATO’ya üye olmadan önce ABD ile 7 Şubat 1952’de imzaladığı ikili askeri anlaşmaların ilki olan Ortak Güvenlik Anlaşması ile ABD’nin dâhil olduğu çok taraflı anlaşmaların yükümlülüklerini yerine getirmeyi, desteklemeyi, mevcut gücünün yettiği ölçüde ABD’nin bölgesel girişimlerine yardımcı olmayı kabul etmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 184). NATO anlaşmanın üçüncü maddesi “Antlaşmanın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için tarafların, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini korumalarını ve geliştirmelerini” karara bağlamaktadır (Çalış vd, 2006, s. 181).

Kuzey Atlantik Anlaşmasının bu maddesi NATO sistemini sadece savunma değil “caydırıcılık” esasına dayamaktadır. 3.madde ile üye ülkelerin şahsi ve ortak güçlerini arttırmak amaçlandığı için kurulacak üslerde bu savunma kapasitesini geliştirmenin bir parçası olarak görülmektedir (Bozkurt, 29.01.2015, www.usak.tr.). Maddeden de

anlaşılacağı gibi üslerin kuruluşu ortak bir savunma anlayışı içinde olacağı gibi üye ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla da olabilmektedir. Türkiye ile ABD arasında üslerin kuruluşu ile ilgili daha çok ikili anlaşmaların tercih edildiği görülse de ikili anlaşmalarında sınırlarını belirleyen NATO anlaşmasının maddeleri bulunmaktadır

NATO'nun 1,2,5,6, ve 8. maddesi bu sınırlamaları içermektedir. 1. ve 2. maddeleri uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde güvenliği tehlikeye düşürmeden barışçıl yolların izleneceğini ve BM teşkilatına olan bağlılığı ifade etmektedir. 5. madde ile üye ülkelerden birine yapılmış saldırının tüm ülkelere yapılmış sayılarak BM'nin 51. maddesine uygun olarak meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi belirtilmektedir. 6. madde ile sadece üye ülkelerin topraklarının savunulması amaçlanmaktadır. 8. madde ile üye ülkelerin NATO anlaşmasına aykırı sözleşmelerde bulunmayacağını belirtmektedir (Sur, 2011, s. 175; Tezcan, 2012, s. 26; Caşın, 2008, s. 890). NATO'nun kurucu anlaşmasının 1.2.5.6.8. maddeleri ile üslerin kuruluşunu karşılaştırdığımızda üslerin kuruluş amacının BM kurucu ilkelerine bağlı kalarak üye ülkelerin topraklarını savunmak amacıyla oluşturulduğunu, savunma amacıyla kurulmuş ittifaklar olup asla saldırı amacıyla kullanılamayacağını, meşru müdafaa kapsamında kullanabilmek için ancak taraflardan birine yapılan saldırının olması gerektiğini, NATO'nun coğrafi alanının dışında kullanılamayacağını ve üslerle ilgili yapılan ikili anlaşmaların NATO'nun kurucu anlaşmasına aykırılık teşkil edemeyeceği ifade edilmiştir.

Türkiye NATO kurucu anlaşmasından sonra NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesini (Statue of Forces Agreement-SOFA) 25 Ağustos 1952'de imzalamıştır. TBMM tarafından ise 10 Mart 1954'te onaylanmıştır. Bu anlaşma ile ABD'nin Türkiye'de askeri üs ve tesis kurmasını askeri personel bulundurması kabul edilmiştir. Bu düzenleme genel bir anlaşma olup askeri personelin bulunduğu süre içerisinde uyacağı kurallar belirlenmektedir (Armaoğlu, 1991, s. 194). Bu anlaşma imzalandığında İncirlik Üssü'nün inşaatı henüz tamamlanmamıştır. ABD ise genel bir çerçeve anlaşması olan SOFA'nın uygulanmasına yönelik ikili anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar; 23 Haziran 1954 yılında Amerikan Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması ve Askeri Kolaylıklar Anlaşmasıdır. Amerikan Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması ve beraberinde verilen nota ile kuvvetler sözleşmesine yeni ayrıcalıklar getirilerek Türkiye'deki Amerikan personeline geniş haklar tanınmıştır. Ayrıca Türk Hükümetinin Amerikan askeri personelinin girişini ve çıkışını kontrol yetkisi kaldırılmıştır (Karaca, 2002, s. 71). Ortak Güvenlik Anlaşması Türkiye NATO'ya girmeden ABD ile

imzalanan ilk gizli ikili anlaşma olsa da NATO anlaşmasının 3.maddesine dayanarak TBMM'nin onayına sunulmadan imzalanan ilk gizli anlaşma ise Askeri Kolaylıklar Anlaşmasıdır. Anlaşmanın tam metnine ulaşılamasada Türkiye'de kurulan üs ve tesislerin temel belgesi niteliğini taşımaktadır. Anlaşmanın “EK I ve EK II” metinleri Türkiye'deki üslerin kullanımını düzenlemektedir (Bölme, 2010, s. 243).

Bu anlaşma ile ABD'nin Türkiye'de uygun bulacağı yerde üs ve tesis kurmasına izin verilmektedir. Üs ve tesislerin yeri Türk hükümeti tarafından bedelsizce sağlanacak, üsler gerektiğinde genişletilebilecektir. Personel NATO'ya değil ABD'ye bağlı olacaktır. Üsler üzerinde Amerikalı ve Türk komutanların müşterek yönetimi söz konusudur. Fakat bu yönetim anlayışının dışına çıkıldığında hangi yaptırımın uygulanacağı belirlenmemiştir. Türk Hükümetinin izni alınarak bu tesislere malzeme yerleştirilebilecek bunlar için gerekli güvenlik önlemlerini ABD tarafından alınacaktır. ABD Türk Hava Kuvvetleri'ne ait tesis ve meydanları kullanabilecektir (Tunçkanat, 1970, s. 310). Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile Amerika'nın kullanımına tahsis edilen üsler açılmış ve ABD'nin kullanımı için imtiyazlar sağlanmıştır. Bu tesisler NATO tesisleri ile aynı statüde değildirler. Mülkiyeti ve kullanım hakkı Türkiye'ye ait ulusal askeri tesisler olsada sağlanan imtiyazlarla Amerikan Kuvvetleri tarafından işletilen üsler halini almıştır. Askeri Kolaylıklar Anlaşması imzalandığında İncirlik Üssü, henüz tamamlanmamış ve TSK'ya devredilmemiştir. Fakat ABD İncirlik Üssü, açılmadan Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile istediği ayrıcalıkları almayı başaramıştır. Daha İncirlik Üssü, açılmadan bu anlaşma ile İncirlik, ABD'nin çevreleme politikasında kilit rolü üslenmiştir. Anlaşmanın TBMM onayına sunulmadan imzalanması ABD'nin geniş yetkiler elde etmesine ve bundan sonraki anlaşmalarında TBMM onayından kaçırılarak imzalanmasına neden olmuştur (Karaca, 2002, s. 71). ABD'ye tanınan bu ayrıcalıklar NATO anlaşmasının ihlaline neden olurken üslerin hukuki statüsünü oluşturan bu anlaşmanın başlangıçtan itibaren “hukuki mesnetten yoksunluk” içerdiği görülmektedir.

ABD'nin bu kadar geniş yetkilerle üs sahibi olması Türkiye için fazla güvenlik anlamına gelmeyip aksine Sovyetlerin tepkisine neden olurken İncirlik Üssü, herhangi bir saldırı durumunda öncelikli vurulacak hedefler arasında yerini alarak ABD'nin Akdeniz'deki ileri üs görevini üstlenmektedir (Bağlan, 2014, s. 58,61). İncirlik Üssü'nün kullanımı konusunda NATO anlaşmasını dahi ihlal eden bu geniş yetkiler gelecek yıllarda uluslararası ilişkilerde krize neden olacak gelişmelerin habercisi olarak Türkiye'yi hedef ülke konumuna getirdiği görülmektedir.

İncirlik Üssü, inşaatının tamamlanmasının ardından 6 Aralık 1954'te İncirlik Hava Meydanı Müşterek Talimatının imzalanmasıyla üssün ortak kullanımına ilişkin düzenlemeler yapılarak 27 Aralık 1954'te Türkiye'ye devredilmiştir. Ulusal askeri üssümüz statüsünde olan İncirlik Üssü'nün kullanımı ile ilgili geniş imtiyazları ise ABD üssün devredilmesinden önce Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile elde etmiştir. Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile İncirlik Üssü, ortak kullanıma açılarak ulusal bir askeri üs olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşma İncirlik Üssü'nün hukuki zeminini oluşturmaktadır. İncirlik Üssü, Türk üssü olup kullanım hakkı sadece ABD'ye tanınmaktadır (Bağlan, 2014, s. 63,65). Fakat 6 Aralık 1954'te üssün kullanımına ilişkin yapılan müşterek düzenleme ile Türk Hava Kuvvetlerinin İncirlik Üssü'nü kontrolünü ve kullanımı kısıtlanmıştır. Bu durumu Bölme (2010) şöyle ifade etmiştir: “Türkiye buraya sadece eğitim birlikleri gönderebilecektir. İncirlik'te görev yapan Türk komutanına Atış Bombardıman Okul Komutanı unvanı verilmiştir. Türklerin ve Amerikalıların kullanacağı iniş pistleri, hangarlar ve uçaklar ayrılmıştır. Amerikan uçuşları için Türk makamlarından izin alınmamakta ve gelecek uçaklar hakkında bilgi verilmemektedir.”

Müşterek düzenlemeye baktığımızda hukuki statüsü ile Türkiye ulusal askeri üssü olan ve NATO kapsamı çerçevesinde kullanımına izin verilen İncirlik Üssü'nün ABD'ye tanınan geniş imtiyazlar ile düzenleme üzerinde görünürde bizim olsada Türk üssü olmaktan ziyade Amerikan Üssü olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Detaylı olarak ortaya koyulmaya çalışılan bu durum, İncirlik Üssü'nün hukuki statüsüyle ilgili karışıklığın günümüze kadar gelmesindeki başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

İncirlik Üssü, ABD için başlangıçta Sovyetlere karşı ABD'nin “Stratejik Hava Komutanlığının (Strategic Air Command-SAC)” bombardıman uçakları için üs görevini yürütmesidir. Fakat değişen tehdit algılamaları İncirlik Üssü'nün misyonunu da ABD için kısa sürede değiştirmiştir (Akman, 2007, s. 39). Özetle ABD, çok önceden algıladığı bu önem doğrultusunda dönem içindeki hassasiyetleri lehine kullanarak İncirlik'in hukuki statüsünü bir oldu bittiye getirerek tanımlamasına rağmen Türkiye, oluşan bu “de facto” durumu günümüze kadar değiştirememiştir. Dönem içinde meydana gelen tüm gelişmelere rağmen istenen hukuki durumun oluşturulamamasının ardında yatan dış politika anlamındaki hassasiyetlerin yeniden ele alınması gerekmektedir.

2.5. İncirlik Üssü'nün Uluslararası Müdahalelerde Kullanılması

Toplumsal düzeni sağlamak hukukun temel amacıdır. Genel olarak hukuk “insan varlığını ve insan topluluğunu düzenleyen devlet yaptırımıyla kuvvetlendirilmiş kural, norm, emir ve yasaklardan oluşan kaidelerin bir bütünüdür” (Adal, 1985, s. 1). İç hukukta nasıl bir toplumsal düzen varsa uluslararası ilişkilerde de toplumsal düzenin varlığı için bir hukuk düzeni gereklidir. Uluslararası hukuk “uluslararası toplum üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları bütünü olarak” tanımlanmaktadır. Uluslararası hukukun öznelerini ise devletler ve uluslararası örgütler oluşturmaktadır (Sur, 2006, s. 1). Konumuzun ana çerçevesini oluşturan askerî üs ise “bir ordunun sahip olduğu ve/veya onun tarafından yönetilen, askerî mühimmat ve personelin bulunduğu tesislere veya tesislerden oluşan yapıya verilen genel addır” (Bölme, 2010, s. 1).

Tarih boyunca devletler sahip olduğu hâkimiyet sahasını arttırmak egemenliklerini yaymak için hayati önem arz eden yerleri ele geçirmeyi ve buralarda kuvvet bulundurmaya gerekli görmüşlerdir. Bu durum bazen işgal bazen kiralama, bazen de ortak bir çatı altında gerçekleşirken uluslararası ilişkilerde çatışmaları da beraberinde getirmiştir. İç hukukta düzene aykırı davranışlar bir otorite tarafından yaptırımla karşılaşırken uluslararası alanda böyle bir otoritenin varlığı söz konusu değildir. Sadece BM Anlaşması uluslararası düzende bir temel oluşturmaktadır (Bozkurt, 2007, s. 5). Konumuzu oluşturan İncirlik Üssüde iki devletin bir araya gelerek imzaladıkları anlaşmalarla kurulduğu için üs, uluslararası hukuk düzleminde küresel bir örgüt olan BM Anlaşması ve bölgesel bir örgüt olan NATO Anlaşmasının temel ilkeleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kullanımı belirleyen temel anlaşma olan SEİA çerçevesinde değerlendirilecektir.

2.5.1. Suriye Krizi (1956) ve İncirlik Üssü

Suriye'nin bu dönemde SSCB ile yakın ilişkiler içine girmesi Bağdat Paketi üyelerini ve ABD'yi endişelendirmiştir. Bunun üzerine Başkan Eisenhower kendi adıyla anılan doktrini ilan etmiştir (Akman, 2007, s. 59). Ortadoğu'da girişimde bulunulmasına karar vererek Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapmayı ve istenildiğinde de askeri yardım yapmayı kararlaştırılan Eisenhower Doktrini ile ABD Ortadoğu'da fiziki olarak yer almaya başlamıştır (Uslu, 2000, s. 125). Bu dönemde ABD belirtilen doktrini etkili

bir şekilde uygulayabilmek ve silahlı kuvvetlerini güçlendirebilmek için İncirlik Üssü'ne ihtiyaç duyması (Özkan, 1993, s. 34). İncirlik Üssü'nü ön plana çıkarmıştır.

Türkiye tarafından desteklenen bu doktrin Suriye ile krize neden olup Türkiye'yi bir Arap ülkesiyle doğrudan çatışma ortamına sürükleyen ilk ciddi sorun olmuştur. 1957 yılında Komünizm yanlısı subayların yönetime gelmesi Suriye'yi tamamen SSCB'ye yakınlaştırmış Türkiye ile Suriye arasında gerginliği tırmandırmıştır. Türkiye Suriye sınırına asker yığmaya başlamış, ABD ise Türkiye'yi destekleyen tavır sergileyerek Avrupa'da bulunan bazı hava kuvvetlerini İncirlik Üssü'ne yerleştirerek, olası bir saldırı durumunda NATO'nun kullanılacağını açıklamıştır. ABD VI. Filosunun da Doğu Akdeniz'e gelmek üzere harekete geçmesi SSCB'nin Suriye'nin yanında yer almasına ve olayın küresel bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. Herhangi bir anlaşma sağlanamasa da çatışma çıkmadan kriz sona erdirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 80).

1957 Suriye Krizi'nden İncirlik Üssü ile ilgili şu çıkarımları yapmak mümkün görülmektedir. İncirlik Üssü Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerde vazgeçilmez bir öneme sahip olmuşken, Ortadoğu'da meydana gelecek bir anlaşmazlıkta öncelikli kullanılacak üs olarak Türkiye-ABD ilişkilerinde yerini almıştır. Ayrıca ABD'nin Avrupa'da bulunan bazı hava kuvvetlerini İncirlik Üssü'ne konuşlandırması NATO Anlaşmasının 5.maddesi olan müşterek savunma ihtiyacını Türkiye lehine gerektiğinde kullanılabileceğini ortaya çıkarmaktadır.

2.5.2. Lübnan Krizi ve İncirlik Üssü

Lübnan'da Devlet Başkanı Cammille Chamoun'un Eisenhower doktrinini kabul ettiğini açıklaması ve Batı yanlısı politikaları büyük bir muhalefetle karşılanmıştır. Lübnan'ın tarafsız bir politika anlayışından Batı yanlısı bir politikaya doğru gitmesi muhalefeti arttırmış Mısır ve Suriye'nin de muhalefete destek vermesiyle gerginlik muhalefet ayaklanmalarına dönüşmüştür. Lübnan Baas Hareketince Batı yanlısı Chamoun'a karşı silahlı ayaklanma başlatılmıştır (Bağlan, 2014, s. 77). ABD ise duruma hemen müdahale etmeyerek gerekli askeri hazırlıkları başlatmış, fakat Irak'ta 14 Temmuz 1958'de yaşanan gelişmeler ABD'nin daha hızlı karar almasını sağlamıştır. Bu kapsamda Batı yanlısı Kral Faysal yönetimine General Kasım tarafından komünist darbeye son verilmiş, Devrimin ardından Ortadoğu'da karışıklıklar başlamış, Iraktaki değişimin kendi ülkesini etkilemesinden endişelenen Lübnan Devlet Başkanı ABD'den yardım istemiştir (Karaca, 2002, s. 42,43).

Bu istek üzerine ABD Lübnan'ın toprak bütünlüğünü ve Lübnan'daki ABD vatandaşlarını korumak gerekçesiyle 15 Temmuzdan itibaren Lübnan'a asker çıkarmış, 6.Filo Hava Operasyonları kapsamında deniz piyadelerini Beyrut'a yerleştirmiştir (Akman, 2007, s. 60). ABD deniz piyadelerinin desteği ile muhalefet isyanları bastırılarak ülke genelinde kontrol sağlanabilmiş önce ABD daha sonrada İngiltere askerleri geri çekilmiştir. Türkiye ise ABD'nin Lübnan'a olan askeri operasyonuna destek vererek İncirlik Üssü'nün kullanılmasına izin vermiştir (Kürkçüoğlu, 1972, s. 128,132). Dönemin Başbakanı Adnan Menderes Lübnan'a ABD müdahalesini başından itibaren desteklemiş, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Türk Hava Kuvvetlerinin ABD'yi bu operasyonda desteklemek üzere hazır olduğunu bildirmiştir. Fakat bu teklif ABD tarafından bunun bir NATO operasyonu olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. ABD'ye göre asıl önemli olan İncirlik Üssü'nün kullanımıdır. Bir başka deyişle stratejik konumlanmadır (Bağlan, 2014, s. 78).

ABD için İncirlik Üssü, Ortadoğu'ya düzenlenecek bir harekette kademeli olarak sevkiyat ve malzeme stoğu yapılabilecek stratejik bir konuma sahiptir. ABD, İncirlikte yapmak istediği malzeme stoğu ile sadece Lübnan'da değil gelecekte Ortadoğu'da oluşabilecek tüm müdahalelerde Adana'yı askeri malzeme deposu olarak kullanmayı amaçlamıştır. ABD tarafından Üsse malzeme depolanması Türk Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi Genel Müdürü Tahsin Mayatepek'e aktarılmıştır. İlk etapta bu öneri NATO kapsamında yer almadığı için Tesisler Anlaşmasına uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. ABD'nin ikna çabaları sonucunda öneri kabul edilmiştir. Fakat depolanacak askeri mühimmatın ne olduğu konusunda bir bilgi alınamamıştır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlunun sözlü talimatıyla da yedek malzeme ile mühimmatın İncirlik'te depolanmasına yeni kuvvetlerin İncirlik üzerinden taşınmasına ve "75 adet savaş uçağının" üssü kullanmasına izin verilmiştir (Bölme,2010, s. 257, 260).

İncirlik Üssü'nün, kullanımı konusunda Menderes Hükümeti tarafından herhangi bir açıklama yapılmasa da ABD'nin Lübnan'a askeri müdahalesinde üssün kullanılması ve acilen gönderilen askeri birlikler hakkında izin alınmayarak sadece bilgi verilmesi Türk kamuoyunda yoğun bir muhalefete ve dışarıda tepkilere neden olmuş, Cumhuriyet Halk Partisi lideri İsmet İnönü, tarafından genel görüşme yapılması istenmiştir. 26 Temmuzda yapılan oturumda İçişleri Başkanı ve Dışişleri Başkan Vekili Namık Gedik tarafından yapılan açıklamada ABD'nin Lübnan operasyonu tüm detaylarıyla

anlatılırken İncirlik Üssü, hakkında bir açıklama yapılmamıştır. SSCB ve Arap dünyasından İncirlik Üssü'nün kullanımından duyulan rahatsızlık dile getirilmiş fakat bu durum Menderes Hükümetinin dış politika anlayışına yansımamış, aksine üssün kullanımından duyulan memnuniyet dile getirilerek üssün yeni görevler için hazır olduğu izlenimi verilmiştir. NATO alanı dışında kalan bölge için İncirlik Üssü'nün kullanılması üstelik TBMM'nin onayının alınmaması ve ülkenin bir savaş durumuyla karşı karşıya bırakılması muhalefetin eleştirileri arasında yer almıştır (Bölme, 2010, s. 262).

İncirlik Üssü Lübnan operasyonunda ABD tarafından yoğun bir şekilde kullanılmış, askerlerin intikalini sağlayan kargo uçakları için lojistik ve yer destek hizmeti sağlanmıştır (Bağlan, 2014, s. 64). İncirlik Üssü'nün görevleri sadece bununla sınırlı kalmamış, Sovyetlerden silah temini yapan Akdeniz ülkelerine ait liman, havaalanı, askeri kamplarına ait fotoğrafların servis edilmesinde kullanılmış, Mısır çevresinde konuşlanan Sovyet deniz altılarının izlenmesinden önemli bir rol üstlenmiştir. İncirlik sadece operasyon sırasında değil operasyon bittikten sonra çekilme sürecinde görev üstlenmiştir. ABD, operasyon sürecinde Lübnan'da kullanılmayan mühimmat, yakıt, malzemenin İncirlikte depolanmasına karar vermiş ve Adana çevresinde yeni depoların kurulması gündeme gelmiştir. Fakat TBMM'nin onayına ihtiyaç duyulması, yaratacağı siyasi gerilim ve yeni bir üs mü kurulacak algısı gibi sorunlar nedeniyle malzemenin bir kısmının geçici olarak İskenderun Liman'ında depolanmasına karar verilerek İncirlik Üssü'ne ve İskenderun limanına sevkiyat başlamıştır. Artan malzeme içinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin denetiminde olan yerlerin kullanılması önerisinin getirilmesi ABD'nin hâlihazırda kullanımı kendisine tahsis edilen üsler ve NATO üslerinin dışında Türk Silahlı Kuvvetlerine ait üslerden de faydalanmasını sağlamıştır (Bölme, 2010, s. 261). Bu kriz esnasında İncirlik fiziki varlığı itibarıyla sadece bir Üs bölgesi değil pek çok açıdan (coğrafi, askeri, fiziki vb.) etki ve ilgi alanı geniş bir “stratejik tutunma noktası”ve Doğu Akdeniz’de tescillenmiş bir alan olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Başka bir tanımla İncirlik’in sadece İncirlik olmadığı anlaşılmıştır.

1956 Suriye Krizinde İncirlik Üssü'ne ABD tarafından kuvvet yerleştirilmiş fakat kullanılmamıştır. Bu nedenle Lübnan Krizi'nde İncirlik Üssü, ABD'nin müdahalesi ile ilk defa bir harekâta kullanılmıştır. İncirlik Üssü'nün bu müdahalede kullanımı Dışişleri Bakanı Zorlu'nun sözlü talimatına ve Dışişlerinin verdiği memoranduma

dayanmakta olup TBMM onayından geçmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 92.maddesine göre “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisidir” (TBMM, 06.02.2015, www.tbmm.gov.tr). Anayasanın 92. maddesini göz önüne aldığımızda bu müdahalede İncirlik Üssü'nün kullanımı için yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına dair meclis kararı bulunmadığı görülmektedir. Lübnan Krizi'nde ABD silahlı kuvvetlerinin İncirlik Üssü'nü kullanması yabancı askeri kuvvetlerin ülkemize intikalinde ihlalin olduğunu üslerle ilgili gelecekte daha da artacak hukuki zemini olmayan gelişmelerin fiili bir dayanağını teşkil etmiştir.

İncirlik Üssü'nün ABD tarafından kullanımı NATO anlaşmasının kapsamı ile sınırlandırılmıştır. Fakat bu operasyon ile başından itibaren NATO anlaşması ihlal edilmiştir. Üssün kullanılmasının hukuki bir dayanağı söz konusu değildir. NATO'nun 6.maddesi sadece üye ülkelerin savunulmasını amaçlamaktadır. Fakat Üssün Lübnan'a müdahale için kullanılması 6.maddenin yani NATO'nun coğrafi alan kapsamının ihlali anlamına gelmektedir. Ayrıca üsler saldırı amaçlı değil savunma ve caydırıcılık esasına dayalıdır. Müşterek savunma yani NATO anlaşmasının 5. maddesi kapsamında kullanabilmek içinde NATO üyelerinden herhangi birine saldırı olması gerekmektedir. Fakat bu operasyonda sadece Lübnan tarafından yardım talebinde bulunulmuş herhangi bir saldırı söz konusu değildir. İncirlik Üssü'nün ABD kullanımına açılması Türkiye'nin Batı yanlısı politikasının sadece müttefiklikle kalmayıp uygulama aşamasına taşındığının göstergesi olmaktadır.

2.5.3. Lübnan Krizi Sonrası F-100'lerin İncirlik Üssüne Konuşlandırılması

ABD Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu'daki yerini alırken izlenen Batı yanlısı politika ile ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik müdahalelerde gittikçe artan üs talepleri, Türkiye'yi Ortadoğu bunalımlarında kendi dışında gelişen stratejik boyutlara taşımıştır. İncirlik Üssü'nün taşıdığı stratejik değere Menderes Hükümetinin ABD'ye üssün kullanımında sağladığı kolaylıklar ve duyduğu memnuniyette eklenince İncirlik Üssü'nü yeni görevlerin beklediği anlaşılmaya başlanmıştır. ABD'nin Lübnan'dan askerlerini çekmesi geçici bir durumu ifade etmiş, Ortadoğu'da Süveyş Kriziyle

başlayan Birleşik Arap Cumhuriyetinin kurulması, Irak darbesi, Lübnan Krizi gibi birbiri ardına ortaya çıkan gelişmeler ABD'nin bölgede etkili bir şekilde var olacağının göstergesi olmuşİncirlik ABD için vazgeçilmez bir üs konumunu almıştır (Akman, 2007, s. 60).

ABD tarafından Lübnan Krizi'nden sonra ABD Ortadoğu Özel Başkomutanlığı'nın bir unsuru olarak dönemin en gelişmiş hava araçlarından olan F-100'lerin İncirlikte konuşlanmasına karar verilmiştir. Fakat Lübnan operasyonu sırasında bu uçakların konuşlanmasının Dışişleri Bakanı Zorlu'nun sözlü talimatıyla olması, uçakların NATO'ya değil de ABD'ye ait olması, Üssün hukuki statüsü nedeni ile F-100'lerin uzun süre konuşlandırılmayacağını göstermiştir. Bu durumun NATO'ya uygun hale getirilerek Askeri Kolaylıklar Anlaşmasının yeniden düzenlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmışsa da, 1958 yılında ABD elçisi tarafından Lübnan Savaşı sırasında Adana'da bulunan F-100'lerin bir süre daha İncirlik Üssü'nde konuşlanması talebinde bulunulmuştur. Bu talep Menderes Hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Böylece 12 adet F-100 uçağının İncirlik Üssü'nü sınırsız olarak kullanmasının yolu açılmıştır. Ayrıca önceden haber verilerek ilerleyen bir tarihte daha önce tanınan rotasyon hakkını kullanabilecekleri ABD elçiliği tarafından belirtilmiştir. Bu gelişmeyle beraber Lübnan Krizinden sonra İncirlik Üssü, ABD Hava Kuvvetleri Filolarının rotasyon eğitimi yaptığı bir üs görünümü sergilemeye başlamıştır (Akman, 2007, s. 40).

ABD Hava Kuvvetlerine 23 Haziran 1954 Askeri Kolaylıklar Anlaşmasının 2.maddesinin b bendi ile EK1 de belirtilen İncirlik'in de yer aldığı bazı üslerde rotasyon eğitimi yapma ve bu operasyonların sıklığının iki hükümet tarafından belirlenerek karar verilmesi şeklinde ayrıcalık tanınmıştır. ABD'ye sağlanan bu rotasyon hakkı F-100'lerin geçici olarak konuşlandırılması için gereken zemini oluşturarak ABD tarafından F-100'ler rotasyon eğitiminin bir unsuru olarak görülmüştür. Akabinde Türk Dışişleri tarafından Askeri Tesisler Anlaşmasında yer alan rotasyon eğitime uygun olarak bir F-100 filosunun İncirlik Üssü'nde konuşlanmasını uygun bulunmuştur (Bölme, 2010, s. 67,70). 20 Kasım 1958'de şartları sonradan belirlenmek üzere Başbakan Adnan Menderes'in mektup teatisi yoluyla F-100'lerin taşıdığı nükleer silahların İncirliğe depolanmasını uygun bulduğu anlaşmanın TBMM'nin onayına sunulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Fakat anlaşma aynen Askeri Tesisler Anlaşmasında olduğu gibi TBMM onayına sunulmamıştır (Bölme, 2010, s. 272).

Lübnan Krizi sonrası İncirlik Üssüne F-100'lerin konuşlandırılması ve uçakların taşıdığı nükleer silahların üsse depolanmasının TBMM onayına sunulmaması ABD'nin Ortadoğu'da NATO imkânlarını kendi imkânları gibi kullanarak hareket etmesine neden olmuştur. F-100'ler dışında birçok savaş uçağının üsse yerleşmesi ve NATO'ya bağlı kuvvetler olmaması İncirlik Üssü'nün ABD tarafından Ortadoğu'ya yönelik girişimlerde sıkça kullanılacağına somut bir göstergesi de olmuştur. Ayrıca Türk Dış Politikasının Amerika ile meydana çıkan De Facto durum çerçevesinde paralel hareket etmesi ABD'nin üssü kullanımına da yansımış üssün işlevleri her geçen gün artarken kapasitesi de aynı oranda fiilen arttırılmaya çalışılmıştır.

Bu gelişmeler sürerken, 1957 yılında Sovyetlerin ilk yapay uydu "Sputnik'i" uzaya fırlatmasıyla ABD, Rusya'nın uzun menzilli füzelerinin doğrudan hedefi haline gelmiş (Sönmezoglu, 2003, s. 65), Ortadoğu bunalımlarıyla ön plana çıkan İncirlik Üssü, Sovyet Rusya'nın açık hedefi haline dönüşmüştür (Pehlivanoglu, 2003, s. 34). F-100'lerin konuşlandırılması aşamasında ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik planlarında ana üs haline gelen İncirlik Üssü Jupiter füzelerinin yerleştirilmesinde yine gündeme gelmiştir. Fakat İncirlik Üssü'nün görev açısından yoğunluğu ve nükleer silah depolanması nedeni ile İncirlik yerine Amerika'nın ikinci önemli üssü olan Çiğli Hava Üssüne 15 Jupiter füzesinin yerleştirilmesine karar verilmiştir (Bağlan, 2014, s. 62).

2.5.4. U-2 Uçuşları ve İncirlik Üssü

Soğuk Savaş döneminde askeri teknoloji alanında ortaya çıkan rekabetin sonucunda gelişen ve casus uçaklar olarak bilinen, SSCB, ABD ve Türkiye'yi karşı karşıya getiren U-2 uçuşlarından çok daha önce 1956 yılında ABD'nin "Genetrix Projesi" kapsamında Türkiye'de kamera taşıyan balonlarının olduğu bilinmektedir. Bu balonların görevi özellikle SSCB ve Çin hava sahasına girerek yüksek çözünürlükte resim çekmektir. Bu balonların resmi görevi ise "hava durumu takip balonları" olarak tanımlanmıştır. Genetrix projesi kapsamında 10 Ocak 1956'da sekiz balon 1110 Hava Destek Gurubu personeli ile Adana'ya intikal etmiştir. Ancak olumsuz hava koşulları ve Sovyetlerin tepkisi ile proje yarım bırakılmıştır. Yarım kalan kamera taşıyan casus balonlardan sonra çok önceden yapım çalışmalarına başlanan kamera taşıyan casus uçakların yapımı projesi belirtilen etkilerle hız kazanmıştır (Bölme, 2010, s. 253).

ABD Başkanı Eisenhower'ın 1954 yılında onay vermesi ile U-2 uçaklarının üretim çalışmalarına başlanmıştır. 1957 yılında Sovyetler ilk füzeyi uzaya fırlatmakla

stratejik üstünlüğü ele geçirdiği görülmüştür (Armaoğlu, 1991, s. 261). Bu üstünlük karşısında ABD Genetrix projesinden istenen sonucu alamayınca U-2 teknolojisini geliştirmiştir. Gelişen bu teknoloji ile ABD'nin sahip olduğu bilgiler stratejik planlamalarını da etkilemiştir. İlk U-2 uçuşu 4 Temmuz 1956'da Batı Almanya'daki Wiesbaden Üssü'nden havalanan U-2 uçağıyla başlamıştır (Bölme, 2010, s. 53). Bu uçakların üsleri İngiltere, Almanya, Japonya ve Türkiye'de yer almıştır (Çakmak, 2013, s. 87). Ortadoğu'da Mısır Devlet Başkanı tarafından Süveyş Kanalı'nın, millileştirilmesiyle başlayan ve birbiri ardına yaşanan Ortadoğu bunalımları bu bölgedeki istihbarat paylaşımının önemini arttırmıştır. Sovyetleri izleme amaçlı Türkiye'ye U-2 uçaklarının konuşlandırılmasını isteyen ABD, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e konuyu bildirmiş, Başbakan tarafından uçuşlar için gerekli onay verilmiştir. Adana'da görev yapması onaylanan 10. U-2 müfrezesi eğitim çalışmalarını tamamladıktan sonra İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmış uçuşların birçoğu bu müfrezeden yapılmıştır (Bölme, 2010, s. 254).

Başbakanın onayı ve Genelkurmay'ın bilgisi dâhilinde dört Amerikan U-2 uçağının 1956 Ağustosunda İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmasıyla U-2 uçuşları başlamıştır (Sander, 1979, s. 192). ABD Hava Kuvvetleri bu uçuşlara filo komutanı ve lojistik desteği Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA) ise pilot desteği sağlamakta ve uçuşların sorumluluğu CIA denetimi altında yapılmaktadır. Uçuşların temel hedefi SSCB olsa da tek bu amaçla görev yapılmamıştır. U-2 uçakları 1956 Arap-İsrail savaşında Fransa ve İngiltere'nin İsrail'e olan desteğini gözlemlemek için Akdeniz üzerindede uçuşlar yapmış, Suriye Krizinde ise askeri istihbarat bilgileri toplamak amaçlı uçuşlar daha sonrada Irak, Arabistan, Lübnan, Yemen krizlerinde de bölge genelinde kullanılmıştır (Akman, 2007, s. 63). Bazı kaynaklarda hükümet yetkililerinin uçuşlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı bilimsel çalışmalar yapmak üzere bilgi toplamak için izin verildiği belirtilmektedir (Gülmez, Tahancı, 2014, s. 232).

U-2 uçuşları daha çok sınır bölgelerinde olup Sovyet hava sahasına girmeden düzensiz ve gizli olarak ABD Başkanının emri ile gerçekleşmektedir (Bölme, 2010, s. 255,257). Uçuşlar genellikle İncirlik Üssü'nden kalkışla başlamakta, “Van üzerinden (Türkiye'nin doğusu) İran ve güneyde Kızıldeniz'den Pakistan Afganistan sınırı” izlenilmektedir. U-2 operasyonları 1 Mayıs 1960 tarihine kadar gizlilik içerisinde sürdürülmüştür (Akman, 2007, s. 64). CIA göre U-2 uçuşlarıyla Sovyetlerin hava

savunma sistemi hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. U-2 uçuşlarının tehlikeli hale gelmesine rağmen Nisan 1960'da Büyük Vurgun (Grand Slam) Operasyonu için onay çıkmış bu operasyonun diğerlerinden farklı olarak ilk defa Sovyet topraklarının kuzeyden güneye boydan boya geçilmesi hedeflenmiştir (Bölme, 2010, s. 274). Operasyon için yirmi yedi görevi tamamlayarak en kıdemli ve deneyimli pilot olan Gary Powers seçilmiştir. İncirlik Üssü'nden 1 Mayıs 1960'da kalkan uçak Pakistan üzerinden Norveç güzergâhını takip ederek Sovyet hava sahasına "Sverdloskda ve Plestsk"balistik füze tesislerini fotoğraflamak için girmiştir. Bu tesisler uluslararası atış kabiliyetine sahip olmakla beraber ağır anti uçak füzeleri tarafından korunmaktadır. 67000 feetten fotoğraf gönderen Gary Powersin uçağı Sovyet füzeleriyle düşürülmüştür. Füzelerin o yüksekliğe ulaşması mümkün olmamakla beraber uçak füzelerin dalga etkisinden kurtulamamıştır. Başarılı bir atlama yapan pilot Sovyetler tarafından kurtarılmış fakat askeri casusluk nedeni ile iki yıl hapiste tutulmuştur (Akman, 2007, s. 64).

3 Mayıs 1960'da Rus lider Kruşçev Sovyet hava sahasında bir Amerikan casus uçağının Sovyet birliklerince düşürüldüğünü açıklamış, böylece tüm dünya U-2 olayından haberdar olmuştur. CIA o yükseklikteki bir uçağın parçalanacağını ve pilotun öleceğini düşünerek Pakistan'daki üs gizlenerek uçağın İncirlik Üssü'nden hava gözlem görevi için ayrılarak düşürüldüğü açıklamasını yapmıştır. Fakat pilotun sağ olması kamera donanımının parçalanmaması nedeni ile daha sonra uçağın İncirlik Üssü'nden istihbarat amaçlı kalktığını kabul etmişlerdir (Sander, 1979, s. 192,193). Uçağın İncirlik Üssü'nden kalktığının öğrenilmesi ise Türkiye'yi olayın tarafı haline getirerek SSCB ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Olaya tepki gösteren SSCB, U-2 uçaklarının üslerinin bulunduğu ülkeleri alenen tehdit etmiştir (Karaca, 2002, s. 45). Bu uçuşun kendi bilgisi dâhilinde olmadığını belirten Dışişleri Bakanlığı şöyle bir açıklama yapmıştır: "Türk hükümeti tarafından hiç bir şekilde Amerikan uçağının Sovyet arazisi üzerinde istikşafı veya diğer herhangi bir maksatla uçuş müsadese verilmiş değildir (...). Türkiye kendi hava sahası dışında ancak kendi uçaklarından mesul olabilir (Bölme, 2010, s. 275). Doğal olarak yapılan bu açıklama SSCB'yi ikna etmek için yeterli olmamıştır. U-2 olayından sonra İncirlik'teki müfrezenin görevi son bulmuş bütün U-2'ler ve personelleri birliklerine dönmüşlerdir. Orkunt'a (1999) göre Türkiye U-2 uçuşlarına Amerikan Kuvvetlerinin bilimsel nitelikli uçuşlar yapması için izin vermiştir ve Türkiye'nin bu uçuşlardan bilgisi bulunmamaktadır. İncirlik Üssü'ndeki Türk

komutan uçuşlardan bilgisinin olmadığını açıklamıştır. Türk yetkililer ise Amerika aleyhinde bir karar almayarak uçağın Pakistan'dan Norveç'e uçmakta olduğunu bu sebeple Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağını açıklamışlardır (Akman, 2007, s. 65).

1 Mayıs 1960'da İncirlik'ten kalktığı anlaşılan Sovyetler tarafından düşürülen U-2 uçağının yaptığı uluslararası hukuka uygun olmayan uçuşlar Soğuk Savaş sürecini hızlandırmış, bu uçuşların Eisenhower tarafından SSCB üzerinde yapılması yasaklanmıştır (Artokça, 2012, s. 24). U-2 olayı, Amerikan yöneticilerinin, Sovyetlerin 1949 yılında atom tekelini ortadan kaldırmasından sonra duymaya başladıkları derin güvensizliğin doğrudan bir sonucudur (Sander, 1979, s. 286). Fakat Türkiye'nin kendisini SSCB ile doğrudan karşı karşıya getiren ve uluslararası hukuka uygun olmayan bu uçuşlara rağmen ABD'nin yanında yer alması, müttefik ülke statüsünü sürdürerek Batı yanlısı dış politika anlayışından taviz vermemesi İncirlik Üssü ile ilgili olan mevcut hukuki karmaşayı başka boyutlara taşımıştır. İncirlik Üssü'nün kullanımını belirleyen temel belge niteliğindeki Askeri Tesisler Anlaşmasından U-2'lerin İncirliğe konuşlandırılmasına kadar alınan kararlarda TBMM onayı görülmemektedir. Bu gelişmeleri hukuki bir zemine oturtmamız mümkün olmamakla beraber ABD'nin İncirlik Üssü'nü kullanarak Sovyet hava sahasına uçuşlar düzenlemesinde uluslararası hukukun ihlali söz konusudur. Ortaya çıkan yeni boyutlarda İncirlik; iç hukuk anlamında yetkisizliğin, uluslararası anlamda ise tehdit içeren bir argüman haline gelerek 3.ülkeler nezdinde Türkiye'nin izah edilemez bir diplomatik pozisyonda kalmasına neden olmuştur.

1960 yılında yaşanan U-2 kazasının bir benzeri 1965 yılında yine İncirlik Üssü'nden kalkan bir U-2 uçağının Karadeniz'de Samsun'un yaklaşık doksan mil açığındauluslararası sular üstünde uçarken kaza sonucu düşmesiyle yaşanmıştır (Uslu, 2000, s. 183). Türkiye'de İncirlik adının kullanılmaması kararlaştırılarak İstanbul'dan ayrılan bir Türk gemisi kaybolan uçağı ve mürettebatı aramak için görevlendirilmiştir. Samsun limanından ABD personelinin de yer aldığı bir Türk gemisi aramalara katılmıştır (Bölme, 2010, s. 277). Türkiye 28 Aralık 1965'te ABD'nin ısrarlı tavrına rağmen kendi bilgisinin dışında uçuşun yapıldığı argümanını kullanarak U-2 uçuşları yasaklanmıştır. 1965 yılında ortaya çıkan bu kaza bize Türkiye'de bu konuda bir yasak olmadığını U-2 uçuşlarının 1965 yılına kadar yapıldığını ve ABD'nin bu üssü her fırsatta kullandığını göstermektedir (Karaca, 2002, s. 46). İncirlik Üssü, artık ABD-Türkiye ilişkilerinin odak noktası haline gelirken ABD'nin Türkiye'nin bilgisi dışında

olan bu uçuşları Türkiye'yi uluslararası krizlere sürükleyerek her an bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya bırakmış, savaşa varmayan zorlamaların konusu haline getirmiştir. Özetle, Türkiye'de yer alan askeri üslerin ABD kullanımına açılması güvenlikten ziyade ulusal menfaatlerimizi tehlikeye düşürerek uluslararası alanda tehdit unsuru halini almıştır (Akman, 2007, s. 65).

1990 yılında yaşanan Körfez Savaşının ardından U-2 uçuşları tekrar gündeme gelmiş, 1991 yılında Körfez Savaşının ardından ABD Irak'ı kontrol altına almak amacıyla U-2 uçuşları için izin istemiş Türk yetkililer tarafından onaylanınca U-2 uçuşları yeniden başlamıştır. 1996 yılına gelindiğinde ise ABD'nin bu uçuşlarla elde ettiği bilgileri paylaşmaması nedeni ile 1991 yılında verilen izin 1996 yılında kaldırılmış U-2 uçuşları yeniden yasaklanmıştır (Akman, 2007, s. 66).

11 Eylül 2001'de Amerika'ya yapılan terörist saldırılar sonucunda ABD tarafından 26 Mayıs 2001 tarihinde U-2 uçuşları için yeniden izin istenmiştir. Genel Kurmay Başkanlığı tarafından bu talep hükümete iletilmiş hükümet tarafından talep reddedilmiştir (Karaca, 2002, s. 46). Güvenirliği tartışma konusu olmakla beraber Wikileaks belgelerine göre 2002-2006 yılları arasında CIA ait casus uçakları Türkiye üzerinden 24 uçuş yapmıştır. Yine bu belgeye göre Amerika'nın 2003 yılında Irak'ı işgalinden önce Saddam yönetiminin devrilmesi amacıyla 320 kişilik üst düzey subay ve ailesinin sivil otobüslerle İncirliğe taşındığı ve uçaklar ile ABD'ye sevk edildiği belirtilmiştir (Çakmak, 2013, s. 93).

2.5.5. Küba Krizi ve İncirlik Üssü

Küba Krizi İncirlik Üssü'ne doğrudan etkisi görülmezken sonuçları bakımından üssü etkilemiştir. 1962 yılında yaşanan Küba Krizi, Kıbrıs'ta yaşanan buhranlar ve bu gelişmelere istinaden Türkiye'nin adada yaşanan gelişmelere müdahale isteği, bu isteğin ABD'ye bildirilmesinin ardından ABD Başkanı Johnson'un 1964 yılında yayınladığı mektup, Türkiye'de yer alan Amerikan üs ve tesislerine Türk kamuoyundan tepkiler yağmasına neden olmuştur (Akman, 2007, s. 66,67). Bu bağlamda Soğuk Savaşın en ciddi krizlerinden biri olan Küba Krizinin ABD ile Sovyetler arasında süper güç olma yarışının her iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren bir gelişme olduğu söylenebilir. Yanı başındaki bir ülke olan Küba'da 1959 da yaşanan devrim sonrası Fidel Castro'nun yönetimiyle giderek komünist rejime yaklaşan eğilimden, Amerikan şirketlerinin millileştirilmesinden memnun olmayan ABD, Küba'ya karşı ambargo kararı almıştır

(Akarslan, 1995, s. 20,21). Devrim sonrasında Küba'dan kaçan komünizm karşıtı kişileri eğiterek Küba'ya gönderen ABD bu grupların çıkaracağı isyanla Fidel Castro yönetimini devirmeyi amaçlamıştır. ABD'nin bu planı tarihe “Domuzlar Körfezi Çıkarması” olarak geçmiştir. Küba havaalanların bombalanmasıyla başlayan bu çıkarma başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Çakmak, 2013, s. 96).

ABD'nin Domuzlar Körfezi çıkarması müdahalesi Küba ile ABD ilişkilerini gerginleştirirken Küba'nın Sovyetlere daha da yakınlaşmasını sağlamış ve Küba 1961 yılında sosyalist bir devlet olarak ilan edilmiştir (Karaca, 2002, s. 47). Bu çıkarmadan sonra Sovyetler Küba'ya nükleer silahların yerleştirilmesi için hazırlıklara başlamış olup ABD'nin Küba üzerinde yaptığı istihbarat uçuşlarıyla CIA tarafından bu füzeler tespit edilmiştir. Kullanıma hazır hale gelebilmesi için Sovyetlerden Küba'ya doğru yola çıkan gemilerdeki parçaların gelmesi beklenirken ABD bu durum karşısında Küba'yı abluka altına almıştır (Çakmak, 2013, s. 96). ABD Sovyetlerden gemilerin geri çekilmesi ve Küba'daki füzelerin sökülmesi talebinde bulunmuştur. Sovyetler ise ABD'nin on beşi Türkiye'de ve otuz tanesi İtalya'da bulunan toplam kırk beş Jüpiter füzelerini sökmesi karşılığında Küba'daki füzeleri sökeceğini bildirmiştir (Gerger, 1984, s. 14). ABD ile SSCB'yi karşı karşıya getiren Küba Krizi ABD'nin en önemli stratejik üssü olan İncirlik Üssü'nden de yakın bir şekilde takip edilmiştir. Wiesbaden'de bulunan Avrupa'daki ABD Hava Kuvvetleri Kumandanı Yardımcısı 24 Ekim 1962 tarihinde İncirlik Üssü'ne gelerek en üst düzeyde önlemlerin alındığını açıklamıştır. Çünkü Sovyetler tarafından yapılacak bir saldırıda vurulacak ilk hedef noktalarından birinin İncirlik Üssü olacağı değerlendirilmiştir (Akman, 2007, s. 68,69). ABD, Sovyetlerin füzelerin sökülmesine ilişkin taleplerine Türkiye'deki Jüpiter füzeleriyle ilgili doğrudan açıklama yapmasa da barış için gerekli şartları kabul ederek buna razı olmuş Küba'ya uyguladığı ambargoyu kaldırmış böylece kriz son bulmuştur (Çakmak, 2003, s. 97,98).

Küba Krizi ile Türkiye-ABD ilişkilerinde yeniden derin bir güvensizlik yaşanmış, U-2 krizinde olduğu gibi yine bir uluslararası krizin tarafı haline gelen Türkiye'nin ABD kullanımına açılan askeri üsler nedeniyle her an bir tehlike ile karşı karşıya kalacağını bir kez daha ortaya çıkarmıştır. İncirlik Üssü, yine bir uluslararası krizde ilk hedef noktası haline gelmiş, Türkiye (küresel bir oyuncu olmayan ve bu çerçevede hiçbir kazancı olmamasına rağmen) ABD'nin kendi ulusal politikası doğrultusunda SSCB ve müttefiklerinden kaynaklanan bölgesel tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Bir

başka şekilde tanımlamak gerekirse ulusal ve uluslararası hukuk düzleminde şekillendirilmemiş ABD-Türkiye-Üs ilişkisi Türkiye'yi legal olarak yönetilemeyen bir sürecin kazancı olmayan bir tarafı haline getirmiştir.

2.5.6. 1967 Arap-İsrail Savaşı ve İncirlik Üssü

Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu'ya tamamen yerleşen ABD'nin bu bölgeye yönelik planlarında sadık müttefik Türkiye ve stratejik konumuyla Ortadoğu bölgesinin kilit noktası haline gelen İncirlik Üssü, hala önemini korurken Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan 1960 U-2 Krizi, 1962 Küba Krizi, 1963, 1964, 1967, Kıbrıs Buhranları ve Johnson Mektubu Amerika'nın İncirlik ile ilgili daha önceki gelişmeler de olduğu gibi rahat hareket etmemesi gerektiğini ortaya koymuştur. 1948-1949 Arap-İsrail savaşı İsrail'in bir kuruluş savaşıdır. 1956 Süveyş Savaşı ise Mısır ile Batı'yı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma yardımcı veya yan kuvvet rolünü oynamıştır. 1967 Arap-İsrail savaşı ise, İsrail ile bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımından da Ortadoğu'da, etkilerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır (Atmaca, 2008, s. 75). 1967 yılında Ortadoğu'da geline siyasi ortam Arap ülkeleri ile İsrail arasında çıkacak bir savaşın işaretlerini vermiştir. Ancak 1958 Lübnan İç Savaşında İncirlik Üssü'nden yeterince istifade eden Amerika İsrail'e yardım maksatlı olarak bu savaşta aynı yolu denemesinin mümkün olmadığı kanaati, içinde bulunulan sürecin özellikleri ile paralel olarak anlaşılmıştır (Bölme, 2010, s. 313).

1956 Süveyş Krizinden 1967 Arap-İsrail Savaşına kadar geçen on bir yıllık dönemde Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler 1967 Arap İsrail savaşının temel çerçevesini oluşturmuştur. Bu on bir yıllık sürenin büyük çoğunluğunda Ortadoğu'da Doğu ve Batı bloklarının güç mücadelesi yaşanırken 1962 Küba Krizi ile bir “yumuşama dönemi” hâkim olmuştur. Sovyet Rusya'da seçimini bu süreç boyunca Arap ülkelerinden yana kullanmıştır (Atmaca, 2008, s. 74,77). Eisenhower Doktrini Ortadoğu'da birçok gelişmenin tetikleyicisi olmuş, 1963 yılında Irak, Suriye, Mısır liderleri bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) kurmuşlardır (Atmaca, 2008, s. 76,81). 1967 Arap-İsrail savaşından önce bölgede yaşanan önemli gelişmelerden biride günümüze kadar gelen Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün kurulmasıdır. Örgüt, 1964 yılında Kahire'de toplanan Arap Birliğinde Mısırın girişimleri sonunda kurulmuştur (Süer, Atmaca, 2006, s. 68). Ortadoğu'da 1948-1956 arasında yaşanan gerilimler 1956

Süveyş Krizinden sonrada devam etmiş ve 1967 yılında yeni bir savaşı ortaya çıkarmıştır. Fakat bu sefer İsrail 1956 savaşında olduğu kadar güçlü değildir. 1956 savaşında olduğu gibi İngiltere ve Fransa'nın 1967 Ortadoğu siyasi şartlarında İsrail'e destek vermesi mümkün görünmemiştir. En büyük ve en güçlü destekçisi Amerika ise Vietnam Savaşı ile mücadele etmektedir. Arap ülkeleri ise Sovyetler tarafından silahlandırılmış (Atmaca, 2008, s. 88,91), Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmelerle beraber üslerin kullanımı bağlamında hassasiyeti artmıştır.

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel yaptığı açıklamada Türkiye'de bulunan üslerin NATO kapsamında müşterek savunmaya yönelik olarak kullanılabileceğini belirterek hiçbirinin Türkiye'nin iradesi dışında kullanılamayacağını ifade etmiştir. Savunma Bakanı Ahmet Topaloğluda Türkiye'de kurulan üs ve tesislerin NATO Anlaşması çerçevesinde olduğunu Türk Hükümetinin istemediği şekilde kullanılamayacağını Türkiye'nin bu şekilde bir savaşın tarafı haline getirilemeyeceğini belirtmiştir (Bölme, 2010, s. 313). 1967 yılında Mısır lideri Nasır'ın BM Barış Gücü'nün geri çekilmesini sağlaması, Akabe Körfezini İsrail gemilerine kapatması Ortadoğu'da Arap-İsrail savaşının hazırlıklarının göstergesi olmuştur (Kürkçüoğlu, 1975, s. 145). Bu gelişmelerle artan gerilim üzerine 27 Mayıs'ta bir açıklama yapan Türk Dışişleri, Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki yakın ilişkileri dikkate alarak komşularla dostluk ilişkileri çerçevesinde barışa yönelik çabaları desteklediğini belirtmiştir. Türkiye bu savaşın dışında kalmak istediğini açıkça ifade etmiştir. Dışişleri Bakan Vekili ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan da Türkiye'nin bu bakış açısını koruduğunu ve Türkiye'nin menfaatlerinin bölgenin barış ve güvenlik içinde bulunmasından yana olduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin bu açıklaması Arap ülkelerine rahat bir soluk aldırılmış, fakat ABD Türkiye'nin bu konuda kendisine herhangi bir açıklama yapmadığını beyan etmesi ABD'nin üslerle ilgili talepler taşıdığını inancını ortaya çıkarmıştır (Bölme, 2010, s. 314).

BAC ve Suriye heyetleri Moskova'da görüşmelerde bulunurken, 30 Mayıs ile 7 Haziran tarihleri arasında 10 Sovyet Savaş Gemisinin Türk Boğazlarından, Akdeniz'e geçeceğini açıklanması ve buna rağmen Amerikan Altıncı Filosu'nun Akdeniz'de Girit açıklarında toplanması, Orta Doğu'da askeri durumun çatışma ortamına doğru evrildiğini göstermiştir (Atmaca, 2008, s. 90). Amerika'nın destek talebini iletmek üzere Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile bir araya gelen Büyükelçi Parker T. Hart'ın görüşmesi olumsuz sonuçlanmıştır. Türkiye, üslerin kullanımını konusunu reddederken

Sovyet gemilerine boğazlardan geçiş izni vermiştir (Bölme, 2010, s. 314,315). 5 Haziran 1967’de İsrail ile BAC müttefikleri arasında altı gün sürecek olan savaş İsrail’in Mısır bombalamasıyla başlamıştır (Kürkçüoğlu, 1972, s. 146). TBMM acilen toplanmış yoğun muhalefet üzerine Dışışleri Bakanı ağlayangil şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bunlar müşterek üs ve tesislerdir ve Türkiye’nin iradesi dışında, Türkiye’nin menfaatleri ile politikası ile bağdaşmayacak şekilde kullanılmaları asla mevzu bahis değildir. (...)” (Bölme, 2010, s. 316). 1967 Arap-İsrail savaşında ABD İncirlik Üssü’nü kullanma hakkını elde edememiştir. Her ne kadar ikili anlaşmalarla İncirlik Üssü’nün kullanımı ile ilgili geniş imtiyazlara sahip olmuşsada bu gelişme İncirlik Üssü’nün ulusal askeri üs olduğunu NATO kapsamı çerçevesinde ABD’nin kullanımına imkân tanındığı fakat ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda Türkiye tarafından üssün kullanımın hakkının kısıtlanabileceğini gösteren somut bir gelişme olmuştur. Ancak dönemin şartlarına uygun olarak geliştirilen bu siyasi tavır geçici bir özellik arz etmiş, 1969 yılında yapılan anlaşma ile Türk-Amerikan ilişkileri üs Kullanımı konusunda yeni bir boyut kazanmıştır.

2.6. 1969 Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması (OSİA) ve İncirlik Üssü

1969 yılında, Vietnam Savaşıyla beraber ağır bir ekonomik yük altına giren ABD, Türkiye’den gelen baskıyla beraber yeni bir anlaşmanın imzalanması talebi ile Türkiye’nin karşısına çıkmıştır. Küba Krizi ve Johnson Mektubuyla kamuoyunda yükselen Amerikan karşıtlığı hükümet üzerinde baskı oluşturmuş ikili anlaşmaların tartışılmasına, bazı olumsuz düşüncelerin ortaya çıkmasına ve yeni girişimlerle bu olumsuzlukların giderilmesine vesile olmuştur (Karaca, 2002, s. 76). Çalışma kapsamında belirtildiği üzere, 1954 yılından itibaren yapılan ikili anlaşmalarla Türkiye’de birçok askeri üs ve tesis kurulmuştur. Bu anlaşmalar TBMM onayı olmaksızın yapıldığı için kamuoyunda hukuki zemine oturmayan, NATO kapsamından ziyade Amerikan çıkarlarına hizmet eden tesisler izlenimi uyandırmış, ikili anlaşmalar kapsamında ABD’ye tanınan ayrıcalıkların Türkiye’nin bağımsızlığına güvenliğine ekonomik gelişmesine aykırı olduğu ve tesislerin denetiminin ABD’nin elinde olduğu algısını yaratmıştır (Uslu,2000, s. 194).

Türk yetkililer kamuoyundan gelen tepkiler üzerine üs ve tesislerin Amerikan denetiminde olmadığını açıklama çabası içine girmişler, askeri üs ve tesislerin Türkiye’ye ait Türk toprağı olduğunu, NATO kapsamında savunma amaçlı kurulduğunu

ve bir ülkenin kullanımına tahsis edilemeyeceğini belirtselerde bu açıklamalar yeterli olmamıştır. Hükümet bu tepkiler üzerine 7 Nisan 1966 tarihinde ikili anlaşmaları yeniden düzenlemek üzere görüşme talebinde bulunmuştur (Gönlübol vd, 2000, s. 508). 18 Nisan'da Amerika'nın olumlu cevabı üzerine 23 Haziran 1954 Askeri Kolaylıklar Anlaşmasına dayanılarak yapılan ikili anlaşmaların tek bir metin haline getirebilmek için çalışmalara başlanmıştır. 20 Ocak 1966 yılında görüşmelere başlanmış, 3 Temmuz 1969'da Ortak Savunmave İşbirliği Anlaşması (OSİA) imzalanmıştır (Armaoğlu, 1999, s. 427). Anlaşma daha önce yapılan ikili anlaşmaların revize edilerek tek bir çatı altında toplanmasına yönelik olarak tanzim edilmiştir. Anlaşmanın gizli olması nedeniyle üyelere Ocak 1970'de TBMM ile Senatonun kapalı oturumlarında açıklanmış kamuoyuna ise anlaşmanın temel prensipleri hakkında bilgi verilmiştir. Kamuoyunun anlaşma hakkında bilgi sahibi olması ise 1974 yılında Kıbrıs Harekâtı ile ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu sonucunda 16 Mart 1975'te Hürriyet gazetesinin anlaşmanın tam metnini yayınlaması ile olmuştur (Bölme, 2010, s. 317).

Anlaşmayı konumuz olan İncirlik Üssü kapsamında değerlendirdiğimizde anlaşmanın İncirlik Üssü'nün kullanımını düzenleyen 1954 tarihli Askeri Kolaylıklar Antlaşmasının ve Türkiye'deki üs ve tesislerin Amerika tarafından kullanılmasını öngören tüm ikili antlaşmaların yerini alarak bazılarını değiştirmekte, bazılarına da açıklık getirmektedir (Akman, 2007, s. 76). Türk yetkililerin yaptığı açıklamaya göre askeri üs ve tesisler Türk tarafının denetimindedir. Türkiye'nin onayı olmadan tesislerde hiçbir faaliyet gerçekleştirilemez tesislerin kurulduğu yerler Türkiye'nin mülküdür. Ulusal güvenlik söz konusu olduğunda Türkiye üslerin Amerikalılar tarafından kullanımını kısıtlayabilmektedir (Karaca, 2002, s. 77). OSİA, BM Anlaşmasının meşru müdafaa hakkı olan 51.maddesi ile NATO anlaşmasının müşterek savunmanın gerçekleştirilmesi için üye ülkelerin askeri güçlerinin arttırılması olan 3.maddeyi temel almaktadır (Bölme, 2012, s. 63). Askeri Kolaylıklar Anlaşması döneminde tamamen ABD denetimine bırakılmış olan ortak askeri tesislerin yönetimi ve görev yapan personelle ilgili kuralların belirlenmesi önceden Türkiye tarafından onaylanacaktır. Böylece askeri üs ve tesislerdeki herhangi bir değişikliğin Türkiye'ye haber verilmeden yapılmasının önüne geçilmektedir. OSİA da yeni kurulacak üslerle ilgili hükümde yer almaktadır. Türk toprakları üzerinde ABD tarafından kurulacak her türlü tesis Türkiye'nin malı olarak Türkiye yetkili makamlarının denetiminde yer alacaktır. Türkiye bu ortak üslere askeri ve sivil personel görevlendirebilecektir. Daha önce

yapılan uygulama anlaşmaları ile NATO Anlaşması ve T.C Anayasası ihlal edilmiştir. Bu ihlallerin önüne geçmek amacıyla uygulama anlaşmalarının maddelerinin 1969 Anlaşmasına aykırı olmayacağı hükmü getirilmiştir (Bölme, 2010, s. 318).

Türk yetkililer 1969 Anlaşmasıyla üs ve tesislerin kullanımıyla ve askeri ilişkilerle ilgili insiyatif elde etmişlerse de antlaşmada bazı belirsizlikler mevcuttur: Anlaşmanın ikinci maddesinde Türk Hükümetinin Amerika'nın ortak savunma tedbirlerinden herhangi birine katılabilmesi yönündeki düzenlemede ortak savunma tedbirlerinin ne olduğu açıklanmamakta, ortak savunma tesislerinin hangileri olduğu da belirtilmemektedir. Bu durumda anlaşmanın bu hükmünün geçerliğini yitirmesine ve ilerde doğurabileceği karışıklıklarla yeni ihlallere sebebiyet verebilmesi söz konusu olmaktadır. 1969 Anlaşmasının 13.maddesinde ise Türkiye'ye yapılacak ABD yardımları Amerikan Kongresinin onayına bağlanmaktadır. Bu durum ABD'nin anlaşmanın uygulanması sürecinde istenmeyen bir durumda yardımları koz olarak kullanabileceğini gerçeğini de ortaya çıkarmıştır (Uslu, 2000, s. 195,197).

OSİA İncirlik Üssü'nde NATO'nun ortak savunma planları doğrultusunda NATO'ya ait Amerikan uçakları görev yapabileceği yer almaktadır. Bu kuvvetlerin NATO Konseyine bağlı Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı (SACEUR) bünyesinde İncirlikte yer alıp Konsey kararları doğrultusunda hareket ettiği göz önünde bulundurulduğunda kuvvetlerin (Türkiye'de bu konseyin üyesi olduğu için) Türkiye'nin bilgisi ve onayı olmadan savunma dışında bir amaçla kullanılamayacağına da göstermektedir. (Bölme, 2010, s. 318). Fakat yukarıda da belirtildiği gibi müşterek savunma tesislerinin hangileri olduğunun açıklanmaması uygulamalarda karışıklığın devam etmesine neden olmuştur. Avrupa'dan İncirlik Üssüne 11 Eylül 1970 tarihinde eğitim amacıyla konuşlanan “yirmi beş F-4, dört C-130 uçağı” bu karışıklığın devam ettiğinin göstergesidir. Nitekim Çiğli Hava Üssü'nün 1970 yılında TSK'ya devredilmesiyle buradaki hava birliği de İncirliğe nakledilmiş, İncirlik Üssü bu nakille beraber inşaat süreci başlatılarak büyütülmüştür (Yetkin, 1992, s. 263).

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel OSİA ileartık yeni bir dönemin başladığını, geçmişte yaşanan uygulamalardan kaynaklanan hataların giderildiği ve Askeri Kolaylıklar Anlaşmasının dezavantajlarının ortadan kaldırıldığını belirterek kamuoyunu ikna etmeye çalışmışsa da uygulamalardaki karışıklığın devam ettiği görülmektedir (Bölme, 2010, s. 321).

2.6.1. 1969 Libya Devrimi ve İncirlik Üssü

Ortadoğu’da 1967 Arap-İsrail savaşının etkileri sürerken bölgede yeni aktör ve anlayışlar yönetimlerde söz sahibi olmaktadır. Suriye’de Hafız Esad, Irak’ta Saddam Hüseyin isimleri iktidarlara gelirken, Güney Yemen ve Sudan’da da iktidar değişiklikleri meydana gelmiştir. İncirlik Üssü’nü yakından ilgilendiren bir iktidar değişikliği de 1969 yılında Libya’da yaşanmıştır (Bölme, 2010, s. 303). Özgür Subaylar Birliği Hareketi yönetime el koyduğunu açıklayarak Muammer Kaddafi’yi Devlet Başkanlığına getirilmiştir. Batı karşıtı bir dış politika izleyen Kaddafi, ilk olarak ülkesindeki askeri hava üslerinin boşaltılmasını istemiştir (Cangür, 2013, s. 66). ABD, müttefik ülkelerde bir üs arayış içine girmiştir. Müttefik ülkelerdeki üslerin hiçbiri bu yükü tek başına karşılayacak durumda olmadığından, hepsinden biraz faydalanmayı düşünen ABD, İncirlik Üssü’nün eğitim için kullanılmasına atış eğitimi için ise Konya’daki geniş araziden faydalanılmasına karar vermiştir (Bölme, 2010, s. 324,325).

5 Ocak 1970 tarihinde ise Ankara’dan onay alınmıştır. Personel ve uçakların rotasyona tabi olduğu 500 personelin İncirlik’te konuşlandırılması planlanmıştır. Alınan onayla İncirlik ve Çiğli üssünde bulunan F-100’lerin geri çekilme süreci başlatılmıştır. 15 Ocakta ise en fazla 36 F-4 uçağının iki yıl süreyle İncirlikte bulundurulmasına onay verilmiştir. OSİA’nın imzalanmasının üzerinden uzun zaman geçmeden İncirlikte bu hareketliliğin yaşanması iç kamuoyunda sert eleştirilere neden olmuştur (Bölme, 2010, s. 326,328). Gelişmelere bakıldığında OSİA ile azaltılmak ve kontrol altına alınmak istenen Amerikan askeri varlığı düşüncesinin tersi yönünde hareket edildiği, OSİA ile üslerin kullanımı konusundaki belirsizliklere fiili bir çözüm üretilmediği görülmüştür.

2.6.2. Kara Eylül ve İncirlik Üssü

1948 yılında Arap-İsrail savaşının ardından yurtlarından edilen Filistinlilerin bir bölümü Güney Lübnan’a yerleşmiş ve mülteci kamplarında yaşamaya başlamıştır. Büyük bir bölümü ise Ürdün topraklarına yerleşmiştir (Süer, Atmaca, 2006, s. 56). Savaşı’nın hemen öncesinde bir milyon üç yüz bin Filistinli mültecinin yedi yüz bin kadarı Ürdün’de yaşamaktadır. Filistinliler için Ürdün ikinci bir vatan olmuş, 1967 Savaşı sonrası Ürdün nüfusunun yarısından fazlasını Filistinliler oluşturmuştur (Açar, 2006, s. 30). Filistinlilerin yaşadığı mülteci kamplarından İsrail topraklarına saldırıda bulunulmasına İsrail’in karşılık vermesi üzerine Ürdün topraklarında yaşayan halk zarar

görmüş, Ürdün Kralı Hüseyin ülke içinde gittikçe güçlenen Filistinli grupların ülkesini İsrail ile her an savaşın eşiğine getirmesinden endişe duymaya başlamıştır (Açar, 2006, s. 30).

Kral Hüseyin ülkesindeki kontrolü kaybetmeye başladığını görünce 1969 yılı sonunda Filistinli gerillaların ülkesinden çıkarılması gerektiğine karar vermiştir (Kürkçüoğlu, 1972, s. 173). Ürdün ordusu ile Filistinli güçler arasında 1970 Eylül’ünde iç savaş başlamış 20 binden fazla Filistinli hayatını kaybetmiştir (Odeh, 1986, s. 33). Ürdün için hazırlıklara başlayan ABD tarafından Kral Hüseyin’i desteklemek amacıyla 3.000 hafif silah ve yaklaşık bir milyon hafif silah mühimmatı Ocak 1970’de önceden izin alınmadan İncirlik üzerinden Ürdün’e sevk etmiştir. OSİA’nın imzalanmasının üzerinden çok geçmeden ABD üssün üzerinden tek taraflı tassarufta bulunmuştur. Filistinli guruplar ile Ürdün ordusu arasındaki çatışmaların şiddeti artınca Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) pek çok Batılı turisti otellerde rehin almıştır. Bu rehine krizinde de İncirlik Üssü kullanılmıştır. Bu maksatla tıbbi malzeme taşıyan “6 adet C-130” kargo uçağı İncirlik Üssü’ne konuşlandırılmıştır. Rehineler konusunda tıbbi malzeme taşımak amacıyla İncirlik Üssü’nün kullanılmasında uzlaşma sağlansa da rehineleri kurtarma amaçlı yapılacak bir askeri operasyona sıcak bakılmamıştır. ABD’nin istekleri tamamen karşılıksız bırakılmamış önceden izin alınmak şartıyla 15 Ekim’e kadar İncirlik Üssü üzerinden Ürdün’e mühimmat taşınmasına izin verilmiştir (Bölme, 2010, s. 329,332).

Türkiye, her ne kadar taraf olmaktan kaçınsa da İncirlik Üssü’nün kullanımda olması Türkiye’yi zor durumda bırakmıştır (Bölme, 2010, s. 335). İç savaş 27 Eylülde yapılan bir ateşkes anlaşması ile son bulmuştur. Bu olay Filistinliler tarafından “Kara Eylül” olarak anılmaktadır (Odeh, 1986, s. 33,37). Kara Eylül olayı ile 1970 yılında Ürdün’de yerleşmiş olan 300.000 civarındaki Filistinli ve FKÖ mensubu Ürdün tarafından sürgün edilmiştir. (Süer, Atmaca, 2008, s. 55,56). Savaşın sona ermesine karşın İncirlik’in görevi henüz bitmemiş, Amman’daki elçiliğin talebi üzerine İncirlik’te geriye kalan son C-130 uçağının bir nakliye daha gerçekleştirerek ihtiyaçların tespitedilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Türkiye’den alınan izinle düzenlenen 20 ek sefer ile Ürdün’e mühimmat taşınmış, İncirlik’in Ürdün İç Savaşı boyunca üstlendiği görev sona ermiştir (Bölme, 2010, s. 336). OSİA ile bazı değişimler yapılsada üslerin kullanımı konusunda NATO kapsamının dışında anlaşmaya aykırı olarak ihlallerin uygulamada hala devam etmekte olduğu görülmüştür.

2.6.3. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve İncirlik Üssü

1967 Arap-İsrail Savaşı İsrail'in başarısıyla sonuçlanınca İsrail Sina Yarımadası'nı Süveyş Kırılarına kadar Ürdün'ün batı bölgesinin tümünü ve Suriye'nin Golan Platosu'nu işgal ederek sınırlarını oldukça genişletmiştir. Bundan sonraki dönemde İsrail'in 1967'de işgal ettiği toprakların terki Arap Cephesi için sürekli olarak barış koşulu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Atmaca, 2008, s. 97). ABD ise sonuca gitmek yerine Arap ülkelerinin Sovyetlerden koparak tek çözüm yolunun ABD ile işbirliğinden oluştuğunu kabul etmelerine dönük siyaseti sürdürmektedir. Dördüncü Arap-İsrail savaşı 6 Ekim 1973 günü Mısır ve Suriye kuvvetlerinin saldırısıyla başlamıştır (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1979, s. 33,34). ABD İsrail'in askeri üstünlüğü nedeni ile savaşı kazanacağını düşünerek Arap ülkelerinin tepkisini çekmemek için ABD uçaklarını kullanmamış İsrail'e olan yardımı sınırlı tutmuştur (Kissinger, 2004, s. 12),

Fakat savaşın daha başında ABD desteği olmadan İsrail'in uzun bir savaşı yürütecek askeri gücünün olmadığı ortaya çıkmıştır. İsrail'e yardım etmek niyeti ABD'nin lojistik desteğe olan ihtiyacını arttırmıştır. Bu durum ABD'nin planlarında İncirlik'in yeniden yer almasına neden olmuştur. 1973 Arap-İsrail savaşının başladığı günden itibaren ortak savunma tesislerin lojistik destek için kullanılacağı düşüncesi kamuoyunda tartışılmaya başlanmış, üslerin kullanımının 1967 savaşında olduğu gibi gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı öne sürülmüştür (Bölme, 2010, s. 343,344). Türkiye bu süreçte üslerin kullanımına izin vermemekte kararlı davranmış, 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında önlemlerini arttırarak, ortak tesislerin ABD tarafından kullanımına onay vermediği gibi üslerin izinsiz kullanılmayacağı yönünde de Washington'dan garanti almıştır. Fakat İncirlik Üssünde yer alan haberleşme istasyonları kullanılmıştır (Bölme, 2012, s. 64).

Bu noktada ortaya çıkan yeni durum, İncirlik Üssü'nün fiili olarak kullanımından anlaşılması gerekenin ne olduğu sorusunun sorulmasına neden olmuştur. Bizi bu soruya götüren münhasır hava sahasında gerçekleşen haberleşme, dinleme, karıştırma ve aldatma faaliyetlerinin kısaca elektronik savaş aktivitelerinin Üssün kullanımının kapsamında yer alıp almadığıdır. Diğer sorun bu faaliyetlerin ne kadarının savunma amaçlı olduğu ne kadarının NATO faaliyetleri arasında yer aldığının nasıl tespit edileceği ve nasıl kontrol edileceğidir. Ülkesel egemenlik ve güvenlik bağlamında

değerlendirilmesi gereken bu iki sorun sahası İncirlik Üssü'nün uluslararası hukuk anlamında bir diğer incelenmesi gereken yönünü oluşturmaktadır.

2.6.4. Kıbrıs Barış Harekâtı ve İncirlik Üssü

1950 yılına kadar İngiltere hâkimiyetinde kalmış olan ada, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinde temel konu olarak yerini almıştır (Gazioğlu,1988, s. 456). ABD'nin karşı çıkmasına rağmen gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı karşısında ABD Kongresi, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinde ABD'den aldığı askeri teçhizatı ABD yasalarına ve iki ülke arasındaki anlaşmalara aykırı şekilde kullandığı ve Kıbrıs harekâtına katılan Türk uçaklarının İncirlik Üssü'nü kullandığı gerekçesiyle 5 Şubat 1975 tarihinde ambargo kararı almıştır (Akman, 2007, s. 70). Türkiye'de bu karara aynı sertlikle cevap vererek 25 Temmuz'a kadar ambargonun kaldırılmaması durumunda 3 Temmuz 1969 Savunma ve İşbirliği Anlaşmasının (OSİA) feshedileceğini NATO kapsamında kalan İncirlik Üssü hariç tüm üslerin çalışmasına son verileceğini bildirmiş, Amerikan Kongresi istenen tarihte ambargoyu kaldırmamıştır (Armaoğlu, 1991, s. 285,286). Süleyman Demirel Hükümeti Bakanlar Kurulu kararı ile 25 Temmuz 1975'te Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını feshetmiştir (Çakmak, 2013, s. 133). NATO kapsamında bırakılan İncirlik Üssü, hariç Türkiye'deki tüm Amerikan üslerinin faaliyetleri durdurularak TSK'nın denetimine alınmıştır. NATO görevi için ise İncirlik ve İzmir Hava Bölüğü açık bırakılmıştır (Akman, 2007, s. 70). Bu karar ABD Hükümetine bir nota ile bildirilmiştir:

Eski Dışişleri Müsteşarı Tuncer Topur bir açıklamasında düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: “Türkiye'nin ABD yönetiminin Ortadoğu politikalarında kendisine biçilen rolü kabul etmediği dönemlerde bir şekilde cezalandırılmıştır. Ambargo Kıbrıs yüzünden değil, Ortadoğu yüzünden meydana gelmiştir. 1973'te ABD'ye İncirlik Hava Üssü'nü kullandırmadığı için Türkiye'ye ambargo uygulanmıştır.” Bu açıklamadan yola çıkıldığında harekâtın önce 1973 Arap-İsrail savaşında İncirlik Üssü'nün ABD tarafından kullanılmasına engel olunması bu ambargonun sebepleri arasında gösterilmektedir (Bağlan, 2014, s. 94,96). Burada dikkati diğer çeken nokta İncirlik'in ABD tarafından adeta sahiplenilerek, Türkiye'nin, kendi Ortadoğu politikasında bir araç olarak görülmesi ve bugüne kadar geliştirilen askeri yardım bağıllığı ile ulusal çıkarlarının gerektirdiği aktif hareketlerden alıkoymaya çalışılmasıdır. Bu düşüncenin gelişiminde Türkiye'nin kendi topraklarında kurulan bir askeri üsle ilgili olarak

yeterince geliştiremediği hukuki altyapının önemli bir etkisinin bulunduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır.

2.6.5. İran Devrimi, Rehine Krizi ve İncirlik Üssü

1979 İran Devrimi, İran'ı 1925'ten itibaren monarşiyle yöneten Pehlevi Hanedanı ve 1946'dan beri iktidarda olan Muhammed Rıza Şah'ın 11 Şubat 1979'da devrilmesidir. Ardından 2 Aralık 1979'da kabul edilen anayasa ile İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan, toplumun büyük kesiminin katıldığı popüler bir devrimdir (Doğan, 2011, s. 6). Dış politika anlayışında insan hakları söylemiyle ön plana çıkan ve diktatör rejimlere silah yardımının yapılmamasını esas alan demokratların başkanlık seçimlerini kazanmaları 1976 yılında da ABD'de demokrat aday Jimmy Carter'ın seçimi kazanması en büyük desteği Batı devletlerinden gelen yardım olan Şah'ı zor durumda bırakmıştır (Taflıoğlu, 2013, s. 642). Ekonomik sorunlar, insan hakları ihlalleri, iç muhalefeti gün geçtikçe artınca olaylar diplomatik ve askeri personelle beraber sayıları 44.000'e ulaşan Amerikan vatandaşlarını tedirgin edecek noktaya ulaşmıştır. İran'da Ocak ayında olayların tamamen kontrolden çıkmasıyla Şah Rıza Pehlevi ülkeyi terk etmek zorunda kalınca Paris'te bulunan Humeyni İran'a dönmüş ve 9 Şubatta iktidarı tamamen ele geçirmiştir (Doğan, 2011, s. 23).

ABD Dışişleri Humeyni'nin iktidarı ele geçirmesi ile İran'daki Amerikan vatandaşlarını ülkeden çıkarmak için faaliyetlerini hızlandırmış, ABD Genel Kurmay Başkanlığı Askerî İkmal Komutanlığı Hava Kurtarma Biriminden İngiltere'de Kraliyet Hava Kuvvetlerine ait Woodbridge Üssü'nde bulunan altı HH-53 helikopterini ve beş C-130 askerî kargo uçağının İncirlik'e yönlendirmesini istemiştir. Ayrıca ABD Atlantik Komutanlığına tahliye sırasında Tahran'daki ABD elçiliğine destek vermesi planlanan tam donanımlı bir deniz piyadesi müfrezesini İncirlik'te konuşlandırması talimatını vermiştir (Bölme,2010, s. 368). Artan endişeler üzerine ABD'nin İncirlik üzerine olan planları hız kazanmış, ABD Savunma Bakanlığı İran'daki ABD Büyükelçiliğinin korunması için 69 kişilik deniz piyade müfrezesi ve acil durumlarda Amerikan vatandaşlarını sevk etmek için altı helikopterin İncirliğe gönderildiğini açıklamıştır. Türk Dışişleri ise deniz müfrezesinin gelmediğini sadece belirli şartlar dâhilinde uçaklara yer verildiğini belirtmiştir.

14 Şubat 1979 da Tahrandaki ABD Elçiliğine saldırı düzenlenmiş görevliler rehin alınmış, bu olayın ardından Amerikan Genelkurmayı Hava Kurtarma Birimi, görev gücünün İtalya'dan ayrılarak İncirlik'e geçmesi talimatını vermiştir. Konuyla ilgili açıklama yapan Türk Dışişleri, İran'daki ABD personelini ve ailelerini gerektiğinde tahliye için kullanılmak üzere beş helikopter ve altı kargo uçağının İncirlik havaalanına gönderilmesi yönündeki ABD'nin talebinin kabul edildiğini duyurmuştur (Bölme, 2010, s. 370). ABD için asıl kriz ise 14 Kasım'da başlamıştır. Sürgünde kansere yakalanan Şah'ın tedavi için 22 Ekim 1979'da Amerika'ya gitmesi infiale neden olmuştur. Şah'ın ABD'ye gitmesini ihanet olarak algılayan üniversite öğrencileri cevap vermek için sokağa dökülmüştür. 14 Kasım 1979'da sayıları bini bulan göstericiler ABD'nin Tahran Büyükelçiliğini basıp 66 görevliyi esir almışlardır. Eylemcilerin rehineleri elleri ve kolları bağlı bir şekilde Tahran sokaklarında gezdirdiği görüntüler bütün dünyada şok etkisi yaratmıştır (Kaya, 10.02.2015, www.academia.edu). Daha çok diplomatik yolları tercih eden ABD, uzun süre sonuç alamayınca kurtarma operasyonuna karar vermiştir (Bölme, 2010, s. 371). Daha önce sadece acil durumda kullanılmak üzere helikopterlerin İncirliğe gelişine izin alınabilmiş deniz piyadeleri müfrezesi geri çevrilmiştir. Yeni rejimi resmen tanıyan, petrol ambargosuna katılmayan, İran ile tarihsel ve kültürel bağlara sahip Türkiye'nin İncirliği kullandırmayacağı algısı ABD kanadında oluşmuştur.

20 Ocak 1981'de 444 gün süren Rehine Krizi Cezayir'in arabulucu ülke olmasıyla son bulmuştur (Kaya, 10.02.2015, www.academia.edu). Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmek kriz esnasında İncirlik Üssü'nün kullanılmadığını uçakların Türkiye'den hareket etmediğini ve ABD'nin böyle bir talebi olmadığını açıklamıştır (Bölme, 2010, s. 373). Bu kriz esnasında ortaya çıkan hususlar ise insani yardım adı altında yürütülen askeri faaliyetlerin; içeriğinin nasıl denetleneceği ve denetlenmesinin hukuki mahiyeti ile bu faaliyetlerin NATO bünyesinde icra edilen faaliyetlerden hangi yönleri ile ayrılacağı, kısacası insani yardım faaliyetlerinin ne olduğu ve nereye kadar savunma amaçlı olup olduğu sorunsalıdır. Bu kapsamda İncirlik hangi tip ve içerikteki insani yardım faaliyetlerinde kullanılabilecek ve bu yardımının sınırı, süre ve içeriği nasıl tanzim edilecektir, bu süre ve ihtiyacı kim denetleyecektir? Analogik bir yaklaşımla İncirlik'in Ortadoğu'dasürekli dolaşan birer Yavuz ve Midilli halini almasının önüne uluslararası hukuk bağlamında nasıl geçilebilecektir?

2.7. 1980 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) ile İncirlik Üssü

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra ABD'nin ambargo kararı alması Türk-Amerikan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. 1975'te ambargo kararının yumuşatılması ve Türkiye'nin de karşılık vermesi ilişkilerin yeniden bir yumuşama sürecine girmesini sağlamıştır (Karaca, 2002, s. 65). 1 Ağustos 1978 tarihinde Amerika Temsilciler Meclisinin ambargo kararını kaldırmasıyla Türk-Amerikan görüşmeleri yeniden başlamış ambargo kararının kalkması üzerine Türk Hükümeti tarafından 9 Ekimde ortak savunma tesislerinde faaliyetlerin yeniden başlamasına izin verilmiştir (Uslu, 2000, s. 200,201). Ambargonun kaldırılmasında; Türkiye'nin coğrafi konumunun Sovyetlerle rekabette sunduğu avantajlar ve Ortadoğu'ya bu kadar yakın tek NATO ülkesi olmasının yanında, 770.000 askeri ile ABD'den sonra örgüt içindeki en büyük orduya sahip olması, dönem içindeki İran devrimi, Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve İran-Irak savaşı tehlikesi de etkili olmuştur. Bu durum doğal olarak yenibir anlaşmanın imzalanmasında etkili olmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinde yeniden gelişim süreci, SEİA'nın imzalanması ve 1980 askerî darbesi sonrasında yaşanmaya başlanmış, bu hem Türk hem Amerikan siyasetinde yaşanan dalgalanmaların, hem de bölgesel değişimlerin bir sonucu (Laçiner, 2009, s. 621) olarak gerçekleşmiştir.

1980'li yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinin ana omurgasını oluşturan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) 29 Mart 1980'de imzalanmıştır (Gönlübol, 1996, s. 592). Türkiye ile ABD arasında 29 Mart 1980 tarihinde imzalanan bu anlaşma Kuzey Atlantik Antlaşmasının 2. ve 3. maddeleri çerçevesinde yapılmış 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme /SOFA ile beraber Türkiye'de bulunan Amerikan Askeri Kuvvetlerinin tabi olduğu esasları belirleyen esas belgedir (TBMM, 20.10.2014, www.tbmm.gov.tr). SEİA kısa adıyla Türkiye-ABD arasında 1980 yılında imzalanan bu anlaşma Kuzey Atlantik İttifakı Anlaşmasının uygulanması ile ilgilidir (Dedeoğlu, 18.02.2015, istanbul.edu.tr). Anlaşmanın girişinde SEİA'nın NATO çerçevesinde savunma ve işbirliği esasına dayalı amaç taşıdığı belirtilmiştir (Akman, 2007, s. 75). Bu anlaşma ile ABD'nin Türkiye'ye güvenlik yardımında bulunması ile ortak savunma anlayışına dayanarak TSK tesislerini kullanması karşılıklı mükellefiyetler haline getirilmiş ayrıca savunma sanayi ve ekonomi alanlarında işbirliğine ilişkin esaslar saptanmıştır (TBMM, 20.10.2014, www.tbmm.gov.tr).

Bu bağlamda SEİA, Türk-Amerikan ilişkilerine yeni bir boyut kazandıran iki ülke arasındaki temel konu olan üs ve tesislerin kullanımını yeniden düzenleyen günümüze kadar gelen ve çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün hukuki statüsünü belirleyen temel anlaşma niteliği taşımaktadır. Türkiye'de günümüzde Amerikan kuvvetleri tarafından kullanımına izin verilen üs ve tesislerin statüsünü belirleyen, NATO Anlaşması çerçevesinde üyeler arasında savunma işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla imzalanan, temel anlaşma olan SEİA'da daha önce yapılan ikili anlaşmalarda olduğu gibi BM ve NATO kurucu anlaşmalarının amaç ve ilkelerine bağlılık ifade edilmiştir. SEİA, bir temel anlaşma ile buna bağlı üç tamamlayıcı anlaşmadan oluşmaktadır (Akman, 2007, s. 75). Ana anlaşmanın ve eklerinin bazı maddeleri gizli tutulmakla beraber ana anlaşmanın 5.maddesi ABD'nin ortak savunma amacı kapsamında karşılıklı uygun bulunmuş amaç ve programlara dayanarak Türkiye'deki askeri tesisleri kullanmasına izin veren maddesini oluşturmaktadır. SEİA'nın giriş bölümünde yer alan BM ve NATO ilkelerine olan bağlılığı tekrar belirtmek amacıyla da 5.maddenin 4.fıkrasında öngörülen savunma işbirliğinin şumulünün Kuzey Atlantik Antlaşmasından doğan yükümlülükler ile sınırlı olacağı hükmüne yer verilmiştir (Bölme, 2010, s. 350, 351).

Diğer taraftan SEİA, NATO anlaşmasını uygulamak için beş yıllığına imzalanan süresi dolunca da yıllık bazda uzatılması öngörülen bir yürütme anlaşmasıdır (Karaca, 2002, s. 87). Üç tamamlayıcı anlaşmadan oluşan SEİA'nın iki numaralı tamamlayıcı anlaşmasına bağlı bir ek ve üç numaralı tamamlayıcı anlaşmasına bağlı her bir tesise ilişkin on iki ayrı uygulama anlaşması ve Adana askeri terminal kontrol sahası içinde hava trafik hizmetlerine ait usulleri içeren bir eki bulunmaktadır (Akman, 2002, s. 75). Anlaşmada ile iki ülke arasında savunma sanayi, teknik, ekonomik, konular ve tesislerin kullanımı konularını düzenlenerek işbirliği esas alınmaktadır (Güldemir, 1986, s. 126, 130). Bir numaralı tamamlayıcı anlaşma savunma desteği ile ilgili olup ABD ile Türkiye arasında karşılıklı olarak uygun bulunacak programlar ile savunma hizmetleri, malzemesi ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik anlaşmadır. İki numaralı tamamlayıcı anlaşma ise savunma sanayi alanında işbirliği ile ilgili olup Türkiye ile ABD arasında savunma sanayi alanında malzemelerin üretimi ve satışı konusunda işbirliğinin nasıl yapılacağını belirtmektedir. Üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ise tesisler konusu ile ilgili olup ABD'nin TSK'ya ait tesislerde müşterek savunma çalışmalarına katılması ve tesislerin işletilmesine yöneliktir (Akman, 2007, s. 75).

Özetle tamamlayıcı anlaşmaların birincisi savunma desteği, ikincisi savunma sanayinde işbirliği, üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ise askerî tesislerin ortak kullanımına ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Bölme, 2010, s. 351). SEİA ile ilgili ana anlaşmanın ve eklerinin bazı maddelerinin gizli tutulması, anlaşmanın NATO taahhütleri kapsamında tanımlanan işlevinin genişletildiği ve ABD'ye tanınan hakların kapsamının görünürden daha geniş olduğu yolunda eleştirilere neden olmuştur (Bölme, 2010, s. 351).

Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün statüsünü belirleyen anlaşma SEİA olsa da üssün kullanımına ilişkin esaslar tesisler konusunda üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ve buna bağlı olarak yapılan İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması başlığı ile düzenlenmiştir (TBMM, 20.10.2014, www.tbmm.gov.tr). Üç numaralı tamamlayıcı anlaşmanın 1. maddesinde genel hükümler yer almakla beraber ABD'nin ortak savunma tedbirlerine katılmak için izin verilen TSK'ya ait tesisler ve görevleri belirtilmiş olup bu tesisler ile ilgili uygulama anlaşmalarının ise ayrıntılı olarak düzenleneceği ifade edilmiştir. Uygulama anlaşmaları 3 numaralı tamamlayıcı anlaşmanın ekinde yer almıştır (Akman, 2007, s. 76). SEİA ile Türkiye'deki tüm ABD tesisleri ve üsleri, İncirlik de dâhil olmak üzere ABD'lilere kullanım hakkı verilmiş Türk Silahlı Kuvvetler Tesisi" olarak tanımlanmıştır (Yetkin, 1992, s. 266). Yani bu tesisler SEİA ile NATO amaçları çerçevesinde ABD'nin kullanımına tahsis edilmiş TSK bünyesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nin malıdır.

Ayrıca ABD'nin Türkiye tarafından tahsis edilen arazi üzerine inşa ettiği her türlü tesis kurulduğu andan itibaren Türkiye Cumhuriyetinin malı olacaktır hükmü yer almaktadır. Üslerin kullanımı ile ilgili daha önce yapılan ikili anlaşmalarda olan anlaşmazlıklar ve bunlara yapılan eleştiriler göz önüne alınarak SEİA'da böyle bir duruma yer vermemek için komuta ve denetime ilişkin esaslar açık ve net bir şekilde hükme bağlanmıştır. Tüm üsler üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ile bir Türk komutanın denetimi altında bulunmakta olup tesislere giriş de Türk komutanın yetkisi ve denetimi altındadır. Ayrıca tesislerdeki ABD'li personelin sayı ve karolarındaki artış Türk makamlarının iznine tabidir. ABD ise her tesise "Birleşik Devletler Kuvvetlerinin Komutanı" sıfatı ile bir komutan atayacaktır. Komutanlar arasında işbirliği yapılacaktır (Bölme, 2010, s. 352). Üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ile ilgili farklı görüşlerde tamamlayıcı anlaşma ile üslerin kullanımında sınırlılıkların olduğunu Türk komutanın asli görevinin sadece tesisin düzeni ve güvenliğinden ibaret olduğu ve Amerikalı personele müdahale edilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca mülkiyeti Türkiye

Cumhuriyeti'nin olan ulusal bir askeri tesiste sadece kullanım hakkı verilmiş olan ABD'nin bayrağının çekili olması da SEİA ile ilgili olarak tavizlerin verildiğini düşündürmektedir. Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün statüsünü belirleyen uygulama anlaşması ise İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşmasıdır (Akman, 2007, s. 77,78).

İncirlik Üssüne ilişkin düzenlemeleri içeren üç numaralı ek protokol ile yapılan İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması halen uygulanan anlaşmadır. İncirlik Üssü'nün kapsamı şöyle belirtilmiştir: İncirlik Hava Üssü, Yumurtalık akaryakıt tesisi ve boru hattı, İskenderun limanındaki kolaylıklar, Adana su kuyusunu ve boru hattı, üs ile Ceyhan nehri arasındaki kanalizasyon sisteminden oluşmaktadır (Armaoğlu, 1991, s. 300,365). ABD askerlerinin ve uçaklarının NATO savunma planları kapsamında eğitim ve destek faaliyetleri için "hava harekât ve destek üssü" olarak tanımlanan İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmasına karar verilmiştir. Bu durumda iki filo ve bunların destek personeli NATO planı çerçevesinde rotasyon esasına bağlı olarak görev yapacaklardır. Anlaşma ile İncirlik'te ABD uçaklarının destek faaliyetleri kapsamında bulunmasına izin verilmiştir. ABD'nin Hava Kuvvetlerine ait Avrupa'daki birliklerinde bulunan uçakların eğitim amacıyla belirli dönemlerde İncirlikteki faaliyetlere katılabilecektir. Rotasyon esasına bağlı olduğu için İncirlik Üssü'nde kalıcı bir filo konuşlandırılması mümkün değildir. SEİA'nın üç numaralı Tamamlayıcı Anlaşmasının eki olan İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması ile günümüzde İncirlik Üssü, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait olan NATO kapsamında ABD kullanımına açılmış ulusal askeri bir üs olarak kullanılmaktadır (Bölme, 2010, s. 352, 353).

Uygulama Anlaşmasıyla ABD'nin İncirlikte bulundurmasına izin verilen silah, mühimmat, teçhizatın sivil ve askeri personelin güncel bir listesinin uygulama anlaşması ile muhafaza edileceği belirtilmiştir. Gizli olmak kaydıyla ve üç ayda bir rapor verilerek listenin Genelkurmay tarafından takip edileceği belirtilmiştir. Türk yetkililer bugüne kadar ikili anlaşmalarla elde edilemeyen üs üzerindeki tam denetim yetkisini ele almak ABD'nin tüm faaliyetlerini kontrol altında tutmak amacıyla hareket etmişlerdir. Üs komutanının iki taraflı bir görüşme güvenlik planı hazırlayacağı düzenlenmiş fakat ABD'nin karşı çıkmasıyla genel hususları belirlemekten öteye geçilememiştir (Armaoğlu, 1991, s. 330). Ayrıca Anlaşmada üs ve tesislerde kriptolu ve yasak bölge diye nitelenen ve Türk personele kapalı olan kısımların olabileceği ve

buralara yalnız ABD personelinin ve müsaade edilen Türk personelin girebileceği düzenlenmiştir (Akman, 2007, s. 79).

İncirlik Tesis Uygulama Anlaşmasına ek olarak Adana Askeri Terminal Kontrol Sahası İçinde Hava Trafik Hizmetlerine Ait Usuller Anlaşması da yer almaktadır (TBMM, 20.10.2014, www.tbmm.gov.tr). ABD'ye yeni kolaylıklar sağlayan bu anlaşmaya göre Adana Terminal Kontrol Sahasının 50 deniz millik yarı çaplı alan olduğu, bu bölge içerisinde Birleşik Devletler personelinin Birleşik Devletler Kuvvetleri için kiralanan sivil ABD uçakları dâhil, ABD askeri uçaklarının kontrolünden sorumlu ve yetkili olduğu, Türk personelin ise diğer bütün uçakların kontrolünden sorumlu olduğu kararlaştırılmıştır (Akman, 2007, s. 79). İncirlik NATO kapsamında ABD kullanıma tahsis edilmiş olmasına ve Türkiye’de resmi olarak Amerikan Üssü bulunmamasına rağmen üssün kullanımında ABD’nin anlaşmaların sınırlarını aşan ayrıcalıklar elde etmesi, İncirlik ile ilgili başta hukuki konular olmak üzere yeni tartışma alanları yaratmıştır.

SEİA ile ilgili güncelleştirmeler her yıl devam etse de İncirlik Üssü ile ilgili hukuki karışıklıkların son bulması için yeterli olmamıştır. İncirlik’in hukuki statüsüne yönelik anlaşmalardaki net ifadeler ve resmi açıklamalara karşın, üssün statüsüne ilişkin tartışmalar devam etmektedir (Bölme, 2012, s. 66). İncirlik’in hukuki statüsüne yönelik aksi görüşü savunanlar “Amerikan parasıyla, ABD’nin plan ve tekniği ile onun çıkarlarına göre kurulmuş ve yönetilmekte olduğundan hareketle bunların Amerikan üssü olduğunu savunmaktadırlar” (Milliyet, 15.02.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr). Bu konuda farklı bakış açısı getirenlerden biri olan Emekli Amiral Sezai Orkunt’a göre “Ortak savunma tesisi denildiği zaman bunlardan herhangi birinde faaliyetin durması halinde, Türkiye’nin savunmasında boşluk doğması gerekir. Oysa Türkiye’deki bazı ortak savunma tesisleri kapatıldıktan sonra Türkiye bunların yerini başka tesislerle doldurma ihtiyacını hissetmemiştir. Üstelik bu tesisler ABD’nin tek yanlı kararı ile Türkiye’ye danışılmadan kapatılmıştır” (Bölme, 2010, s. 354) diyerek ortak savunma tesisi kavramına yeni bir boyut getirmiştir.

SEİA uygulamalarına her yıl düzenli olarak güncelleştirme toplantıları yapılarak devam edilmektedir (Karaca, 2002, s. 91). SEİA’nın temel görüşme mekanizması olan, Türkiye-ABD sivil askeri yetkililerin katılımıyla her yıl Yüksek Düzeyli Savunma Grubu (YDOSG) toplantıları düzenlenmektedir (TBMM, 21.10.2014, www.tbmm.gov.tr). Bu toplantılarda üs ve tesislerin modernizasyonu, işlerin hukuka uygunluğu

görülmektedir. Fakat alınan kararlar tavsiye niteliğini geçememektedir (Armaoğlu, 1991, s. 330). Türkiye, SEİA ile beraber askeri üs ve tesislerin kullanımı konusunda daha önce ikili anlaşmalardan kaynaklanan sorunları çözerek ve İncirlik ve diğer üsler üzerinde Türkiye'nin kontrol ve münhasır yetkisini arttırmıştır. Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü ile ilgili 3 numaralı Tamamlayıcı Anlaşmanın eki olan İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması ve buna ek olarak Adana Askeri Terminal Kontrol Sahası İçinde Hava Trafik Hizmetlerine Ait Usuller Anlaşması, İncirlik Üssü'nün Türkiye Cumhuriyetinin malı olduğu, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde NATO kapsamında ABD kullanımına tahsis edilmiş ulusal askeri üs olduğunu netlikle tanımlamaktadır. Nitekim Dışişleri Bakanlığından 10. Tanker Üssü Türk Komutanına kadar yapılan tüm resmi açıklamalar bu doğrultudadır. Ancak uygulama ve belgeler arasındaki uyumsuzlukların mevcudiyeti halen varlığını muhafaza etmektedir.

2.7.1. 1983 Lübnan İç Savaşı ve İncirlik Üssü

Fransız birliklerinin Lübnan'dan çekilmesi sonrasında Müslüman nüfusun Hristiyan nüfusa oranla artması, iktidarın Hristiyanların elinde olması, İsrail'in kuruluşuyla ortaya çıkan Filistin sorunu Lübnan'da en önemli sorunların başında yer almaktadır. 1947'den itibaren yüz binden fazla Filistinlinin Lübnan'a sığınması Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'da artan faaliyetleri dini guruplar arasında bölünme ve siyasi kampaşmaya neden olmuştur. 1975'te aşırı sağcı Hristiyan Falanjist gruplar ile FKÖ arasında başlayan çatışmalar neticesinde çatışmaları durdurmak amacıyla 1976 yılında Suriye Lübnan'a girmiştir. İsrail ile FKÖ arasında çatışmaların şiddeti artınca İsrail 1978 yılında Lübnan'ı işgal etmiş bir süre sonra geri çekilmiştir. Fakat gerginlik sona ermemiştir (Köse, 20.02.2015, file.setav.org).

1982'de yapılan seçimleri kazanarak cumhurbaşkanı seçilen Beşir Cemayel 14 Eylül 1982 Salıgünü Partisi'nin genel merkezinin önünde bombalı bir suikasta uğramıştır. İsrail Ordusu, bu suikastın ardından Filistinlilerin yaşadığı Sabra bölgesine girmiş, Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında sivillere karşı büyük bir katliam gerçekleştirmiştir (Athioğlu, 2011, s. 419,420). Bölgedeki çok uluslu gücü desteklemek, yeni kuvvetlerin sevkiyat ve lojistik ihtiyacını karşılayabilmek için ABD Türkiye'deki üslere ihtiyaç duymuştur. Fakat Lübnan'ın çatışma ortamı göz önüne alınarak İncirlik Üssü'nü kullanım talebi Türkiye tarafından reddedilmiştir (Bölme, 2010, s. 375). Amerikan Kuvvetleri'nin varlığının Lübnan'da ihtilafli olmaya başladığı bir dönemde

İsrail'in Lübnan'ı işgali sonucunda siyasi ve askeri bir örgüt olarak Hizbullah'ın ortaya çıkması çatışmaları yeniden arttırmıştır (Köse, 20.02.2015,file.setav.org).

Amerikan Kuvvetlerine yapılan saldırılardan sonra Türkiye, saldırıda yaralanan ve ölen askerlerin nakli için İncirlik Üssü'nün kullanılmasına izin vermiştir. Ayrıca ordunun modernizasyonu kapsamında 160 adet F-16 uçağının ortak üretimine ilişkin 29 Kasım 1983'te yapılan anlaşma ile üssün kullanılması kararı aynı zamanda kabul edilmiştir. Çok uluslu güç içinde görev yapan ABD kuvvetlerinin bu kullanımı belirli şartlar ile sınırlandırılarak 8 Aralık 1983'te kamuoyuna duyurulan anlaşmaya göre İncirlik'te transit terminalin kurulacağı belirtilmiştir. Yapılan mutabakata göre ise çok uluslu güçteki dört ülkeden birinin ayrılması durumunda Türkiye'nin tanıdığı imkânlar kaldırılacaktır (Bölme,2010, s. 376). ABD 1984 yılında Lübnan'da devam eden iç karışıklıklar sonucunda kuvvetlerini bölgeden tamamen çekmiştir. Türkiye'nin Lübnan'daki çokuluslu güce ilişkin tanıdığı ayrıcalıklar ve askerlerin çekilmesi ile birlikte İncirlik'in kullanımına ilişkin anlaşma fiiliolarak sona ermiştir (Bölme, 2010, s. 376).

2.7.2. Nükleer Silahlanma ve İncirlik Üssü

ABD ile SSCB arasında 1950 yılından itibaren başlayan nükleer silahlanma yarışı gün geçtikçe hız kazanmış, bu durum Türkiye'de dâhil olmak üzere müttefik ülke topraklarında da yaygın bir şekilde nükleer silahlanmayı başlatmıştır. Uluslararası ilişkilerde yumuşama dönemi nükleer silahların sınırlandırılması için ortam yaratmış ve 26 Mayıs 1972'de stratejik nükleer silahların sınırlandırılmasını sağlayan SALT-I anlaşması ile uzlaşma sağlanmıştır (Kavuncu, 2013, s. 121). Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile yumuşama döneminin sonuna gelinmiş 1981 Ocak ayında görevi devralan Reagan ile birlikte yeni bir silahlanma başlamıştır (Karaca, 2002, s. 92). Bu değişen silahlanma politikasının sembolü ise "Yıldız Savaşları" projesidir. 1983 yılında ABD için tehdit unsuru haline gelen Sovyet nükleer silahlanma yayılmacılığının ABD topraklarına ulaşmadan kontrol altına alınacağı bir sistem geliştirilmesi amaçlanmıştır (Usta, 2009, s. 22). ABD'nin Reagan'la beraber yeni dış politika anlayışı başta İncirlik olmak üzere Türkiye'deki üslerin yeniden güçlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Donanımı ve stratejik konumu ile ayrı bir önem taşıyan İncirlik'te Nükleer silahların modernizasyonu başlatılmış yeni füzeler İncirlik Üssü'ne yerleştirilmiştir. Sadece üsler değil radar sistemleri de yenilenmiştir. 1986 yılında ABD'nin nükleer

silahlanma ile ilgili gizli belgeleri ortaya çıkınca Türkiye'deki durumda belirginlik kazanmıştır (Bölme, 2010, s. 382). Türkiye'de Eskişehir, Adana-İncirlik Malatya-Erhaç, Ankara, Balıkesir belgelerde nükleer silahlara sahip üsler olarak yer almıştır (Usta, 2009, s. 29,33).

1987 yılındaki Washington Zirvesi'nde Gorbaçov, iki ülke arasında daha iyi ilişkiler kurulmasını belirterek Reagan ile orta ve kısa menzilli nükleer füzelerin sınırlandırılmasını öngören INF Anlaşması'nı imzalanmıştır (Arı a,2013, s. 558). INF Anlaşmasının imzalanması Türkiye'yi de etkilemiş, SEİA'ya uygun olarak Pirinçlik ve İncirlik üsleri genişletilerek ABD tarafından İncirlik için askeri bütçeden pay ayrılmıştır (Aydıntan, 18.01.2015 [www.21yuzyil dergisi.com](http://www.21yuzyildergisi.com)). Soğuk Savaşın ardından ABD ihtiyaç duymadığı birçok üssü kapatmaya başlamıştır. Malatya-Erhaç, Eskişehir, Balıkesir, Ankara bu üsler arasında yer almaktadır. Kapanan bu üslerdeki nükleer silahlar İncirliğe taşınmakla beraber nükleer silahlar ile ilgili kesin bir bilgi söz konusu değildir. Kapanan bu üslerdeki depolar iptal edilmeyerek yedek depo statüsüne çevrilmiştir. Bu durum tekrar nükleer silahların konuşlandırılabilceği anlamı taşımaktadır. İncirlik Üssü'nde nükleer silahları kullanabilen sürekli bir filo bulunmamaktadır. Barış zamanı eğitim amacıyla hizmet veren İncirlik Üssü operasyonel üs olma özelliğini de korumaktadır. Bu durumda, bir NATO harekâtı için konuşlandırılacak ABD uçakları ihtiyaç halinde üsse depolanan nükleer silahları kullanabileceklerdir. ABD'nin Almanya ve İngiltere'de bulunan üslerden nükleer silahları çekmesi, İncirlik hariç diğer üslerdeki uçakların yakıt ikmali yapmadan Ortadoğu'ya ulaşamaması İncirlik Üssü'nü muhtemel ve potansiyel nükleer kapasitesi ile birlikte daha da ön plana çıkarmıştır (Bölme,2010, s. 388).

İncirlik Üssü'nün nükleer silahlanması konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizlere baktığımızda Türkiye'nin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda bu nükleer savunma sisteminin Türkiye'nin güvenliğine ne kadar katkı sağlayacağıda bilinmemektedir. Üstelik İncirlik Üssü'nün de var olduğu düşünülen bu nükleer kapasitede olası bir saldırıda ilk vurulacak hedefler arasında yer alacak bir özelliği taşımaktadır. İncirlik Üssü'ndeki nükleer silahlanma Türkiye'nin güvenliğini arttırmaktan ziyade güvenliğini tehdit edecek bir unsur oluşturmaktadır. Öte yandan nükleer kapasitenin ne ölçüde savunma amaçlı olduğunun uluslararası hukuk bağlamında yeniden ele alınması gerekliliği mevcuttur.

2.7.3. Çevik Kuvvet ve İncirlik Üssü

Petrol ve diğer enerji kaynakları ABD başta olmak üzere Batı için Ortadoğu bölgesine olan ilgiyi daima canlı tutmuştur (Akman, 2007, s. 81). ABD, 23 Ocak 1980’de Carter Doktrini ile Ortadoğu’ya yapılacak bir müdahalenin Amerika’nın hayati çıkarlarına birsaldırı olarak görüleceğini ve buna karşı askerî güç de dâhil olmak üzere her türlü şekilde karşı konulacağını ilan etmiştir (Bölme, 2010, s. 391). ABD Pakistan’dan Türkiye’ye kadar uzanan Sovyetlerin etki alanını sınırlamak ve olası bir soruna yerinde müdahale etmeyi amaçlamıştır. Bu durum Amerikalı siyaset bilimci ve stratejist Albert Wohlsetter’in (BirNeo-Con olan Albert Wohlsetter; Pentagon ve Rand Corporation’da danışmanlık yapmıştır. Reagan döneminde Neo Conların “yıldızları” parlamıştır) ortaya çıkardığı “alan dışı müdahale” kavramından hareketle ortaya çıkmış, Brzezinski Doktrini çerçevesinde Çevik Kuvvet (Rapid Deployment Force, RDF) oluşturulmuştur (Akman, 2002, s. 81).

ABD Başkanı R. Reagan döneminde ortaya çıkan; nükleer silah tehdidine karşı oluşturulan Yıldız Savaşı projesinin mucidi Wohlsetter idi. Brzezinski Doktrini çerçevesinde oluşturulan Çevik Kuvvet Türk-Amerikan ilişkilerinde 1980’lerin en önemli gelişmesi arasında yer almaktadır. Zbigniew Brzezinski Rusya uzmanı olup Polonya asıllı bir Amerikalıdır. Başkan Carter’ın güvenlik danışmanlığı görevinde bulunmuştur. Doktrininde Sovyetlerin Pakistan’dan Türkiye’ye kadar olan bölgede artan etkinliğini sınırlayarak ABD sınırlarının dışında meydana gelen durumlarda yerinde müdahale ederek, ortaya çıktığı andan itibaren yok edip büyümesini engellemeyi amaçlamıştır. Özetle doktrin ve alan dışı müdahalenin birleşmesi Çevik Kuvveti ortaya çıkarmıştır. Çevik Kuvvet ilk olarak sadece deniz gücü şeklinde oluşturulmuştur. Fakat değişen tehdit algılamalarıyla kara ve hava kuvvetlerini de içine almıştır. Çevik Kuvvetin ABD çıkarlarına hizmet ettiği algısının oluşması müttefiklerin tepkisine neden olmaktadır. ABD, bu algıyı yok etmek amacıyla Çevik Kuvvetin NATO ile olan bağlantısını ortaya koyarak ve 1983 yılında Çevik Kuvveti Avrupa Yüksek Müttefik Komutanlığı (SACEUR) emrine vererek bu sorunu çözmüştür (Güldemir, 1986, s. 23,24).

ABD, Çevik Kuvvet için Türkiye’den iki talepte bulunmuştur. İlk talep transit işlemlerinin sağlanması amacıyla depolama imkânlarının arttırılması, diğeri ise takviye birliklerin geliş-gidişleri ve konaklamalarının kolaylaştırılması için Batman ve Muş olmak üzere iki yeni üssün inşa edilmesidir (Karaca, 2002, s. 93). ABD’nin bölge

ıkarlarını korumaya yönelik oluşturduğu evik Kuvvet konusunda Türkiye önemli bir adım atmıştır. 1982 yılında SEİA'ya uygun olarak bazı havaalanlarının genişletilmesini ve iki yeni üssün inşa edilmesini uygun bulmuştur. Bu halde evik Kuvvet herhangi bir kriz söz konusu olduğunda Türkiye'deki NATO s ve tesislerinden ikmal maddelerinin bulunduğu depolardan yararlanacak bir statüye ulaşmış olmaktadır. Bu düzenlemeyle İncirlik ss, kendi bünyesinde barındırdığı yüksek kapasiteli depolamayla ön plana çıkmıştır (Akman, 2002, s. 82). İncirlik ss'nn stratejik konumu bu ss ABD için vazgeçilmez kılmaktadır. ABD'nin üsse yaptığı modernizasyon çalışmalarıda göz önüne alındığında İncirlik ss'nn Sovyetlerin Ortadoğu'ya yapması muhtemel herhangi bir saldırıya karşı harekât üssü vazifesi görmesi, Ortadoğu petrol bölgelerine ulaşmada güvenli bir geçiş yolunu koruyan özelliğe sahip olması, evik Kuvvet kapsamında Ortadoğu'ya yapılacak harektta önemli bir s ve depolama merkezi olması stratejik değerini korumasında daima etkili olmuştur (Akman, 2002, s. 82,84). Çevik Kuvvet'in oluşturulmasından itibaren alan dışı müdahale kavramı ilk kez Körfez Savaşında uygulanma imkânı bulmuş, bu uygulama NATO stratejisi ile evik Kuvvetin bütünleşmesine vesile olarak (Karaca, 2002, s. 94) uluslararası alanda meşrulaşmasının n açılmıştır.

Ronald Reagan'ın ABD Başkanı olduğu dönemdeki izleri Orta Doğu'da hala gözlemlenebilecek olan Wohsletter Doktrini, SSCB'nin etkisini kırmak adına Türkiye'den Pakistan'a kadar olan bölgede bir Yeşil Kuşak (İslami Kuşak) oluşturulmasını önermiş bu kuşağın hem birbirleri ile hem de in ile ilişkilerinin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Radikal İslam bu doktrinde ABD için tehdit sayılmakla birlikte, doktrinin uygulanmasını takip eden yıllarda gözlenen o ki, bu anlamda ABD bir başarısızlık yaşamış, Yeşil Kuşak politikasından kendisi de gelecekte zarar grmştir. Bu gelişmeler ve evik kuvvet oluşumu birlikte değerlendirildiğinde, evik Kuvvet'in yeni bir stratejinin desteklenmesi gerekliliği sonucu ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Böylece, İran'ın artık müttefik olmadığı bu konjonktürde, Türkiye'nin evik Kuvvet projesinde Doğu - Batı arasındaki tampon bölge/ülke olarak kimliklendirilmesi önem kazanmıştır. Bu kimliklendirme İncirlik'e yeni roller biilmesinin de nn açmıştır.

2.7.4. Soğuk Savaş Sonrası İncirlik ss

Soğuk Savaşın sona ermesiyle iki kutuplu dünya düzeni yerini, ABD'nin tek süper güç olduğu, in, Japonya, Rusya, Avrupa Birliği'nin de yükselen gler olarak ön plana

çıkıldığı çok kutuplu dünya düzenine bırakmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması, Doğu bloğunun çöküşü ile Türk-Amerikan ilişkilerinin Soğuk Savaş dönemindeki gibi olmayacağı ekonomik ve askeri yardımların azalacağı yönde bir algı oluşturmuştur (Uslu, 2000, s. 265). Türk yetkililer ise Türkiye'nin Ortadoğu'da istikrarın sağlanması ve bölge ile Batı arasındaki karşılıklı ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerin iyileştirilmesinde rol alacak NATO'nun tek Müslüman ülkesi olması ayrıca Ortadoğu'da olduğu kadar Orta-Asya ve Kafkasya bölgelerindeki istikrarsızlık ve çatışmalar, eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki belirsizlikler ve Orta-Asya'nın petrol ve doğalgaz kaynakları için ortaya çıkan rekabet ortamında istikrarlı, demokratik, laik ve Batıya dönük bir devlet olarak Türkiye'nin öneminin daha da artmış olduğunu dile getirmişlerdir (Karaca, 2002, s. 96). Ancak Türkiye yeni bir bölgesel güç olarak Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu bunalımlarıyla gerçekten kriz merkezinin tam ortasında ve potansiyel tehlikelerle karşı karşıyaydı ve Körfez Savaşı ve sonrasında yaşanan bu gelişmeler bu durumu haklı çıkarmaya yetmiştir (Akman, 2007, s. 85).

Soğuk Savaşın ardından başlayan yeni düzen ABD'nin üs politikasını da etkilemiş, ABD ihtiyaç duymadığı birçok üssü kapatma yoluna gitmiş ancak çalışma konumuz olan İncirlik Üssü, Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerle iki ülke arasında önemi giderek daha da artan bir üs halini almıştır. İncirlik Üssü'nün önemi artmakla beraber üssün kullanım politikasında da değişiklik meydana gelmiştir. U-2 Krizi, Johnson Mektubu, Kıbrıs Sorunu ve silah ambargosuyla gerilen Türk-Amerikan ilişkileri ile Türkiye İncirlik Üssü'nün kullanımını NATO amaçlarıyla sınırlamış ancak 1991 yılında Körfez Savaşında İncirlik Üssü'nden kalkan ABD uçakları Irak'ı bombalamıştır. Bunun iki sonuç doğurduğu görülmektedir: Birincisi, Soğuk Savaş sonrasında da ABD'nin ihtiyaç duyduğunda Türkiye'deki üsleri kullanmak isteyeceği, ikincisi ise ABD'den gelebilecek bir istek üzerine, NATO dışı bir amaca hizmet ediyor olsa bile, Türkiye'nin, çıkarlarının mevcut olduğubir harekattaİncirlik veya herhangi bir üssün kullanımına izin verebileceğidir (Akman, 2007, s. 86).

2.7.5. Körfez Savaşı ve İncirlik Üssü

Körfez Savaşı, Soğuk Savaşın sona erdiğinin yeni bir dünya düzeninin tesis edilmeye çalışıldığının somut göstergesi olan bir olaydır. Bostanoğlu'na (1999) göre bu çatışma, Ortadoğu'da Irak'ın güçlenmesinden rahatsız olan ABD'nin hegemonyasını bölgeye yerleştirmek istemesi nedeni ile çatışmaya dönüşmüştür. Bölgenin petrol

tekelini elinde bulunduran İngiltere'nin buradan çekilmesi ile ortaya çıkan bu boşluğu ABD Eisenhower Doktrini ile doldurmuş, bölgede istikrarı sağlamak amacıyla da askeri müdahalelere varan girişimlerde bulunmuştur. Irak İran'la sekiz yıl süren savaşının ardından ekonomik olarak zor duruma düşmüş ve Arap ülkelerinden bir takım tavizler istemiştir. Irak rejiminin en çok üzerinde durduğu ülke petrol üretimini düşürmediği ve sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Kuveyt olmuştur (Uslu, 1999, s. 168). Irak 30 Temmuz 1990 tarihinde Kuveyt sınırına asker yığmış ve 2 Ağustosta Kuveyt'i işgale başlamıştır (Caşın, 1996, s. 237). Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak Kuveyt'i, kendisine ait petrolü aldığı, üretimi yüksek tutarak petrol fiyatlarının düşmesine neden olduğu ve Irak'ı zarara uğrattığı gerekçesi ile işgal etmiş, işgal tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır (Bölme, 2010, s. 391).

ABD başta olmak üzere Kuveyt'in işgali birçok ülke tarafından protesto edilmiştir. BM duruma müdahale etmek amacı ile 40. maddeye uygun olarak hareket edeceğini beyan etmiştir. Bu madde şöyledir: "BM Sözleşmesi'nin 40. maddesi Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. Madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir (...). (KDK, 28.02.2015, www.ombudsman.gov.tr). BM Güvenlik Konseyinin aldığı 660 sayılı kararla saldırı kınanmıştır (Gürkan, 1992, s. 16). Kongrenin daha önce Irak için uygulanmasına izin vermediği ekonomik ambargoyu ABD Başkanı George Bush başlatmış ve Hint Okyanusunda bulunan Amerikan Independence Uçak Gemisinin İran Körfezine hareket etmesini emretmiştir. 6 Ağustos'ta Irak ise Kuveyt'teki yabancıları tutuklayıp Bağdat'a götürmeye başlamıştır (Akman, 2007, s. 87). ABD böylece Irak için ilk adımı atmış, BM Güvenlik Konseyi ise 661 sayılı kararla Irak'a karşı ekonomik ve askeri ambargo çağrısında bulunmuştur (Gürkan, 1992, s. 16). BM'nin 41. Maddesi sadece üye devletlerden ambargonun istenebileceği anlamı taşıırken, BM'nin 661 sayılı kararı ile sadece üye devletlerin değil bütün devletlerin Irak ve Kuveyt ile olan askeri ekonomik ilişkilerini yasaklarken tüm devletlere sorumluluk yüklemektedir (Usta, 2009, s. 61).

Körfez Savaşı ile beraber Türkiye'nin Ortadoğu politikasında değişim süreci başlamıştır (Kirişçi, 2000, s. 74,75). Milli Güvenlik Kurulu Irak'ın Kuveyt'i şartsız olarak boşaltmasını isteyen kararını yayınlarak, 7 Ağustos 1990 tarihinde BM Güvenlik Konseyinin 6 Ağustosta kabul ettiği 661 sayılı ambargo kararına katılmış ve

bu çağrıya ABD'den sonra ilk cevap veren ülke olarak, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattını kapatmıştır (Gürkan, 1992, s. 16).

3 Ağustosta yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında petrol boru hattının kapatılmaması yönünde karar çıkmasına rağmen Turgut Özal 8 Ağustosta boru hattının kapatıldığını basına açıklamıştır (Uzgel,1998, s. 320). Önemli bir gelir kaynağı olmasına rağmen Türkiye'nin Arap ülkelerinden önce ambargoya katılması Arap ülkelerinde olumlu karşılanmıştır (Rouleau, 1994, s. 107). Türkiye'den daha fazla destek bekleyen ABD Dışişleri Bakanı Baker, ambargo kararından hemen sonra askeri müdahale olasılığının detaylarını görüşmek üzere Ankara'ya gelmiştir. Baker'in amacı bir askeri müdahalede hava sahasının yanı sıra başta İncirlik olmak üzere üslerin Amerikan Kuvvetlerinin kullanımına açılması yönündedir. Toplantıda alınan kararlar ile bu mümkün görünmesede Türkiye'nin ABD'ye destekten tamamen vazgeçtiği anlamına da gelmemektedir (Bölme, 2010, s. 395). Turgut Özal Soğuk savaşın ardından Türkiye'nin öneminin azaldığını düşünenlerdendir. Körfez Krizini Türkiye'nin jeopolitik önemini kanıtlamada bir fırsat olarak algılayarak aktif siyaset yolunu izlemeye çalışmıştır (Köse, 29.02.2015,www.academia.edu). TBMM'nin ve kamuoyunun ikna edilmesi için yasal zemine ihtiyaç duyulması nedeniyle Türkiye'nin nihai kararının Brüksel'deki NATO toplantısından sonra şekilleneceğini, bölgede askeri bir müdahaleye Türkiye'nin destek olması için Birleşmiş Milletlerin kararın gerekli olduğu vurgulanmıştır (Bölme,2010, s. 395). Irakın Kuveyt'i resmen işgaliyle TBMM, 12 Ağustos 1990 tarihinde kapalı bir oturumla toplanmıştır. Bir saldırı halinde anında karşılık verilebilmesi amacıyla hükümete, savaş hali ilanı, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kullanılması ve yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silâhlı kuvvetlerin Türkiye'ye kabulü konularında yetki verilmiştir (Karaca, 2002, s. 107). **Meclis**, Anayasanın 92. maddesinde sözü edilen “TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması” konusunda 107 sayılı kararı ile hükümete yetki vermiştir (Akman, 2007, s. 88). 107 sayılı kararda, Türkiye'deki üslerin kullanımına ilişkin herhangi bir hüküm yer almadığı gibi, bu konu gündeme de gelmemiştir. Fakat İncirlik'teki hareketlenme kamuoyunun dikkatini çekmiş F-111 filolarının geliş gidişleri her ne kadar rutin eğitim olarak açıklansa da özellikle İncirlik'in kullanımına ilişkin tartışmalar hız kazanmıştır (Bölme, 2010, s. 396).

BMGK 662 sayılı kararla Kuveyt'in ilhakının hukuksal bir zemini olmadığını ve ilhakı tanımadığını bildirmiştir (Gürkan, 1992, s. 16). 18 Ağustos tarihli 664 sayılı

kararla Irak'tan Irak ve Kuveyt'te bulunan yabancı ülke vatandaşlarının ayrılmasına izin vermesini istemiştir (Çakmak, 2013, s. 191). 25 Ağustos'ta da 665 sayılı kararla Irak'a ambargo uygulanması için güç kullanımına izin verilmiştir (Karaca, 2002, s. 100). ABD önderliğinde Çöl Kalkanı harekâtını başlatmış BM Güvenlik Konseyi 2 Eylül'de hava ablukası kararını almıştır (Akman, 2007, s. 87). Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ABD'ye destek verileceğine dair açıklamalarına rağmen, TBMM'nin aldığı 107 sayılı karar hükümetin yetkisini sınırlamıştır. 107 sayılı kararla verilen yetkiyi genişletmek amacıyla, meclise yeni bir tezkere sunmuştur. Yeni tezkerede Türkiye'nin saldırıya uğraması şartı kalkarken, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konusunda hükümete verilen yetki "lüzum, hudut ve şümül hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde" ifadesi ile genişletilmiştir (Bölme, 2010, s. 397).

Tezkerenin kabulü Irak konusunda hem hükümet içinde hem asker ve siviller arasında olan görüş ayrılığını daha da arttırmış, Irak'a gerçekleştirilecek bir askerî müdahalenin içinde Türk askerinin yer almasını istemeyen Dışişleri Bakanı Ali Bozer, Milli Savunma Bakanı Safa Giray ve Genel Kurmay Başkanı Necip Torumtay istifa etmiştir (Çakmak, 2013, s. 195). BM Güvenlik Konseyi, 29 Kasım'da Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmemesi halinde askerî müdahale dâhil olmak üzere gerekli her türlü yola başvurulmasını içeren 678 sayılı kararı almıştır (Karaca, 2002, s. 101). BM'nin bu kararı ile ABD, bölgeye yönelik gerçekleştireceği askeri müdahale için yasal zemin yani meşru bir gerekçe kazanmıştır. BM'nin 678 sayılı kararından sonra artık Türkiye'nin bu savaşta izleyeceği yolu belirlemesi gerekmiştir. Çünkü bu karardan sonra en çok tartışılan konu ABD'nin üslerin kullanımı talebi olmuş. Cumhurbaşkanı Turgut Özal üslerin kullanımı konusunu meclise götürmeden meclisin hükümete verdiği yetki çerçevesinde çözülüp üslerin kullanımına izin verme taraftarı olmuştur (Bölme, 2010, s. 398). Havadan ikinci cephe açılması amacıyla İncirlik Üssü'nde Müşterek Görev Kuvveti (Joint Task Force, JTF) oluşturulmuştur. Bu uçakların rotasyon eğitimi, NATO tatbikatları ve NATO uyarı görevlerinden dolayı Türkiye'de (Akman, 2007, s. 88,89) bulundukları öne sürülmüştür.

Mevcut düzenleme olan SEİA kapsamında Türkiye'deki üslerin Körfez Savaşında kullanılamayacağı görüşü hem Dışişleri hem Genelkurmay tarafından dile getirilmiştir. Hükümete verilen 107 ve 108 sayılı kararlarda; Hükümete verilen yetkinin yabancı topraklara asker gönderme ve yabancı kuvvetleri Türkiye topraklarında bulundurmaya

kapsadığı fakat bu yetkinin içinde üslerin kullanımına dair herhangi bir hüküm bulunmadığı, SEİA kapsamında adı geçen üslerin ortak kullanımının ancak NATO amaçları ile sınırlı olduğu, doğrudan bir saldırı söz konusu olmadığı sürece İncirlik dedâhil olmak üzere üslerin kullanımı için TBMM'nin onaylayacağı bir ek anlaşmanın varlığının gerekli olduğu açıklanmıştır (Milliyet, 01.03.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr). Bu süre içinde yapılan ikili görüşmeler arasında NATO'nun kararlılığını göstermek amacıyla ABD'ye ait bazı filolar İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmıştır (Akman, 2007, s. 87,88).

Müşterek kullanıma ilişkin kuralları belirleyen SEİA, barış koşullarında üssün yabancı birlikler tarafından sadece eğitim uçuşları ve tatbikatlar için kullanımına izin vermektedir. NATO amaçlarına tahsisli bir üs olan İncirlik'in Irak gibi alan dışı bir bölgede nasıl kullanılacağı karışıklığa neden olmuş, bir krizde caydırıcı amaçla bile olsa da yabancı birliklerin harekâthazırlığı şeklinde intikalleri anlaşmayı aşmaktadır. İnsaniamaçlarda bu konuda bir istisna getirmemektedir (Bölme, 2010, s. 396). 15 Ocak 1991'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmesinin ardından Türkiye'nin Irak'a karşı yürütülecek bir askerî operasyonda üslerin kullanımına izin vereceği açıklanmıştır (Akman, 2007, s. 89). Bu kararın alınmasında herhangi bir anlaşma veya TBMM kararı söz konusu olmazken açıklamadan kısa bir süre sonra İspanya'daki Torrejon Hava Üssü'nde bulunan 36 F-16 uçağı ve nakliye uçağı İncirlik'e gönderilmiştir (Milliyet, 01.03.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr).

Müttefik kuvvetlerin ABD öncülüğünde Irak'ı bombalamaya başladıktan sonra TBMM'de 1990 Aralıkta BM Güvenlik Konseyinin aldığı 678 sayılı kararı desteklemek amacıyla 17 Ocak 1991'de hükümete yetki veren 126 sayılı meclis kararı çıkartılmıştır. (Karaca, 2002, s. 107).126 sayılı karar ise şöyledir:

Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebiyle öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisi için 678 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararını desteklemek ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak, kriz süresince ve sonrasında hâsıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde korumak ve kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut, şümul ve zamanı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, bu kuvvetlerin

kullanılmalarına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17.1.1991 tarihli 66. Birleşiminde kararlaştırılmıştır (Bölme, 2010, s. 400).

Cumhurbaşkanı Özal 108 sayılı karara dayanarak Amerikan Kuvvetlerinin İncirlik'te yerleştirilmesine müsaade etmiştir. 126 sayılı kararda ise yer alan “bu kuvvetlerin kullanılması” ibaresine dayanarak üsler Amerikan Kuvvetinin kullanımına açılmıştır (Oran,1995, s. 263,265). 126 sayılı kararın alınmasından sonra TBMM'nin verdiği bu yetkinin zamanını belirleme yetkisi Genelkurmay Başkanına verilmiştir. TBMM'nin vereceği savaş kararı yetkisi Genelkurmayaya verilmiştir (Bölme, 2010, s. 400,401). Irak bombardımanına katılan Amerikan uçaklarına üsler sadece lojistik destek vermemekte, bu tesislerde yakıt ikmalinin yanı sıra uçaklara cephane ve mühimmat yüklenmesi de yapılmaktadır (Bölme, 2010, s. 401). Bu durum tepkilere neden olmuş tepkilere karşı CNN'e açıklama yapan Turgut Özal “Türkiye'deki üslerin ABD tarafından istenildiği an kullanılabileceğini ve hava sahasının da açıldığını söylemiştir” (Cevizoglu, 1991, s. 37,40).

NATO'nun belirsiz tutumuna karşı ABD'nin desteğine bakılarak İncirlik ve Batman Üssü'ndeki faaliyetlere yoğun bir şekilde devam edilerek Saddam'ın SCUD füzelerine karşı İncirliğe dönemin en güvenli savunma sistemi olarak bilinen patriot füzeleri ve füze rampaları yerleştirilmiştir (Gürkan, 1992, s. 16,17). Hava harekâtı sırasında koalisyon kuvvetleri tarafından yoğun şekilde kullanılan İncirlik, 24 Şubat'ta başlatılan kara savaşınada hava desteği vermiştir. Uzun süren bir çatışmanın sonucunda Kuveyt müttefiklerin kontrolüne geçince Saddam Hüseyin geri çekilmeyi kabul etmiştir (Bölme, 2010, s. 403). 24 Şubatta başlayan kara savaşı 27 Şubatta Irak'ın BM karalarını koşulsuz olarak kabul etmesiyle müttefik güçleri Bağdat'a ulaşmadan sona ermiştir (Arı, 2001, s. 441,442). BM Güvenlik Konseyi 3 Nisan 1991 tarihinde aldığı ateşkes şartlarını belirleyen 687sayılı kararının Irak tarafından kabul edilmesiyle, Körfez Savaşı son bulmuştur. Türkiye Körfez Savaşında koalisyon güçlerinde asker bulundurmamış fakat olası bir Irak saldırısına karşı sınır boyu askeri hazırlık yapmıştır. Özetle süreç içinde Türkiye'nin anlaşmaya aykırı bir durumda bile üslerin kullanımına izin verdiğigörölmüş, savaş sonrası Türkiye'nin karşısında yer alan tabloda ise günümüze kadar etkileri süren siyasi sorunlar ekonomik kayıplar ve güvenlik problemleri yer almıştır (Yetkin, 1992, s. 349,356).

2.7.6. Huzur Harekâtı I ve İncirlik Üssü

Irak'ta Körfez Savaşını sona erdiren ateşkes kararından sonra savaşın getirdiği otorite boşluğundan yararlanan Şiiler güneyde Kürtler ise kuzeyde ayaklanmaya başlamış, Saddam Hüseyin bu ayaklanmaları bastırmak üzere harekete geçmiştir (Gürkan, 1992, s. 26). Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin Şii isyanlarını bastırınca sıra kuzeye gelmiş Irak'ın kuzeyi bombalanmaya başlanmıştır. Uzun süren çatışmalar sonucunda Irak'ta yaşayan 4 milyon kürt nüfusun yarısına yakını Türkiye ve İran sınırına doğru harekete geçerek bu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır (Arı, 2001, s. 443). Kürtlerin yardım talep etmesine rağmen ABD, soruna Irak'ın bir iç sorunu olarak yaklaşmış başka seçeneği kalmayan Kürt nüfusun yarısı sınıra yönelmiştir (Akman, 2007, s. 91). Kürtlerin dağlara doğru kaçıışı ve Türkiye sınırına sığınması 1988 yılında yaşanan Halepçe Katliamı ile yakından ilgilidir. İran birliklerinin 1980'de başlayarak 1988'e Irak-İran Savaşı'nın sonlarına doğru Halepçe'ye kadar ilerlemesi sonucunda Saddam yönetiminin baskısına karşı çıkmak isteyen Halepçe halkı İran'a destek vermiştir. Bunun üzerine Enfal Operasyonu kapsamında Halepçe şehrine ve köylerine kimyasal bomba yağdırılmış, bu kimyasal bombalar beş binden fazla insanın ölümüne, yedi binden fazla insanın da yaralanmasına neden olmuş, binlerce insan yerini yurdunu terk ederek göç etmek zorunda kalmıştır (Basut, 01.03.2015,akademikperspektif.com). 1988'de üzerlerine zehirli kimyasal gaz kullanılmış olan Kürtler, panik halinde Türkiye ve İran sınırına doğru yönelmişlerdir (Oran, 1995, s. 259). Türkiye Halepçe Katliamı ile 1988 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in zulmünden kaçan 51.542 peşmergeyi kabul etmiştir. Fakat Türkiye kendisine sığınan Kürt nüfus konusunda uluslararası alanda yardım alamayarak yalnız bırakılmıştır (Akman, 2007, s. 91,92).

1988'de yaşanan bu olayı tekrar yaşamamak ve tampon bölgeye dönüşmemek için Milli Güvenlik Kurulu 2 Nisanda acilen toplanmış, sınırdaki yığılma kısa süre içinde Türkiye'yi endişelendirecek duruma ulaşmıştır. Sunulan rapor ile mülteci sayısının arttığı görülünce ABD'den sorunun çözümü için yardımcı olması talep edilerek Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Başkan Bush arasında bu dönemde yoğun bir görüşme yaşanmıştır (Bölme, 2010, s. 403,405). Türkiye'nin bu dönemde Kuzey Irak politikasını belirleyen etmenler Körfez Savaşı sonucunda ortaya çıkan Türk ekonomisinin gördüğü zarar ve Irak'ın dağılması halinde Lübnan tarzı bir çatışmanın yaşanma tehlikesi olmuştur. Bu nedenle Irak'ın toprak bütünlüğünün devamından yana olmak öncelikli hedef durumuna gelmiştir (Arı, 2001, s. 442). ABD ile yapılan görüşmeler ve

Türkiye'nin çabalarının da etkisi ile BM Güvenlik Konseyi'nde 5 Nisan 1991'de 688 sayılı karar alınmıştır (Gözen, 2000, s. 332,333). Bu karar ile yaşanan gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesi ile Irak'tan bu duruma sonvermesini ve insani yardım çabalarına kapılarını açması istenmiş ve BM'ye üye bütün devletlerin sorunun çözümüne katkıda bulunması belirtilmiştir (Bölme, 2010, s. 404). Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, daha önce yaşanan gelişmelere istinaden Saddam Hüseyin zulmünden kaçan Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin Türkiye'ye göç etmelerini engellemek amacıyla Kürtlere yapılacak yardımların Irak'ta oluşturulacak güvenli bir bölge ile sağlanması istenmiş, Kürtlerin Irak'ta güvenli bir bölgede korunarak yardım yapılması teklifi kabul edilince yardım çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışma aslında Çekiç Gücün temellerinin atılmasına vesile olmuştur (Akman, 2007, s. 92).

Kürtlere yapılacak insani yardım için 36. paralelinin kuzeyinden itibaren bölgeyi uçuşa kapatarak güvenli bir bölge yaratılması amaçlanmıştır (Uslu, 2000, s. 296). ABD bu süreçte Irak'ın %15'ini işgal etmiş ve tüm hava sahasını kontrol altına almıştır. Bu noktadan sonra yapılacak iş insancıl müdahale kapsamında 36. paralelin kuzeyinde Kürtler için güvenli bölge yaratmak, Irak'ın askeri faaliyetlerini sınırlandırmak, bunu gerçekleştirmek için de Türkiye'nin güneydoğusunda çok uluslu bir hazır güç oluşturmaktır (Akman, 2007, s. 92). Mültecilerin güvenli bir bölge yaratarak ülkelerine dönmesini sağlamak, acil yardım yapmak amacıyla 6 Nisan 1991'de insani yardım operasyonlarını yönetmek için Huzur Ortak Görev Gücü (Joint Task Force Provide Comfort) oluşturulmuş İncirlik'in ana karargâh olmasına karar verilmiştir. Türkiye'deki İncirlik ve Batman üsleri ile ABD'nin Avrupa'daki üsleri ile arasında Türkiye ile ABD arasında varılan anlaşma gereği kurulacak hava köprüsü ile sınıra yardım malzemesi ile sığınmacıların güvenliğini sağlamak üzere mühimmat taşınması planlanmıştır (Bölme, 2010, s. 404). Birçok ülke tarafından desteklenen operasyonda İngiltere ve Fransa kargo uçaklarında yer almış fakat esas katılım ABD, Fransa, İngiltere ve Türkiye'den olmuştur (Çakmak, 2013, s. 194).

İncirlikteki Huzur Ortak Görev Gücünün adı İngiltere ve Fransa kargo uçaklarının katılması ile Birleşik Görev Gücü (Combined Task Force) haline dönüştürülmüştür. 7 Nisan'da İncirlik'ten kalkan uçaklar mültecilere ilk yardım kargosunu ulaştırarak Huzur Operasyonunu başlatmışlardır. Operasyonun başlaması ile paralel olarak İncirlikte uçak ve personel sayısı da artmaya başlamıştır (Bölme, 2010, s. 405). Başkan Bush

tarafından 10 Nisan 1991’de otuz altıncı paralelin kuzeyinin Irak Hava Kuvvetlerinin uçuşlarına yasaklandığı açıklanmış, Irak’ta otuz altıncı paralelin kuzeyinde Amerikan, İngiliz ve Fransız askerlerinin korumasında 48.640 kilometrekarelik bir güvenli bölge oluşturularak Kürtlerin bu bölgelere taşınması sağlanmıştır. ABD, Türkiye’den Huzur Operasyonu çerçevesinde Türkiye’ye askeri malzeme getirme ve depolama için izin istemiş, Türkiye ise Huzur Operasyonu kapsamında sekiz ülkeden (ABD, İngiltere, Hollanda, Kanada, Almanya, İspanya, İtalya ve Fransa) oluşan uluslararası gücün İncirlik Üssü’nü kullanmasına izin vermiştir. Huzur Operasyonu kapsamında Kürtler bu güvenli bölgelere taşınmış ve ağustos ayına gelindiğinde de sınırdaki Kürtlerin sayısı büyük oranda azalmıştır (Akman, 2007, s. 93).

İncirlik Üssü’ndeki asker sayısı 30.000’e ulaşırken malzeme desteği sağlayan ülke sayısında da artış yaşanmış, yardım malzemelerinin mültecilere ulaştırılmasında büyük sorumluluk üstlenen İncirlik’in dışında Diyarbakır Pirinçlik Hava Üssü’nden ve Batman Havaalanı’ndan operasyon boyunca yararlanılmıştır. Silopi’de Huzur Operasyonu sırasında yardım malzemelerinin dağıtımı ve sınırda kampların kurulması amacıyla kara birlikleri için Birleşik Destek Komutanlığı kurulmuştur (Bölme, 2010, s. 405). Haziran Ayında bölgede kontrol sağlanmış, Kürtlerin istememesine rağmen 16 Temmuz 1991 tarihinde uluslararası güç Irak’tan geri çekilmiş, Türkiye’nin güneyinde Iraklıları kontrol etmek için bir miktar kuvvet bırakılmıştır (Karaca, 2002, s. 114). ABD tarafından bu operasyonda İncirlik Üssü öncelikle kullanılmış olup Türkiye’nin üssün kullanımında sağladığı imkânlar Türkiye-ABD ilişkilerinin savaştan sonrada devam edeceğini göstermiştir (Akman, 2007, s. 94). Süreç içinde bölgede oluşan boşluktan PKK terör örgütü istifade etmesi, İncirlik’in kullanımının yasal dayanağı olmak üzere Birleşik Görev Gücü gölgesindeki otorite boşluğunda harekâtın Kuzey Irak’ta Kürt devletinin kurulmasına şemsiye olması ve PKK’nın yeniden canlanmasına ortam sağlanması tartışmalara neden olmuştur.

2.7.7. Huzur Harekâtı II Çekiç Güç ve İncirlik Üssü

Uluslararası güç Iraktan çekildikten sonra İngiltere ve Fransa’nın desteği Kürtlerin ısrarı üzerine ABD yeni birçok uluslu gücün oluşturulmasını uygun bulmuş, bu teklif Ankara’ya iletilmiş Ankara tarafından kabul edilince de 1991 yılında Çekiç Gücün temeli atılmıştır (Karaca, 20002, s. 114). Irak kuvvetleri tarafından güvenli bölgeye bir müdahale gerçekleştiğinde müttefik kuvvetleri karşısında bulması (Öztürk,

1997, s. 101) hedeflenmiştir. ABD bölgedeki Kürtleri uluslararası güç çekilince olası bir saldırıdan korumak ve beraberinde getireceği mülteci sorununu engellemek amacıyla kuvvet oluşturulması gerektiğini bu kuvvetin hava birliklerinin İncirlik'te, kara birliklerinin ise Silopi de konuşlandırılması ve güvenli bölgenin denetiminin yapılmasını Ankara'ya iletmıştır. Ankara bu gücün geçici olarak kalmasını kabul ederken İncirlik'e yeni sorumluluklar yüklemeyi kabul etmemiştir (Bölme, 2010, s. 406).

Yeni kurulacak çok uluslu gücün İncirlik'te konuşlandırılacak hava birimine Çekiç Güç (Poised Hammer Force) denilmiştir (Oran,1995, s. 258). Türkiye'nin Çekiç Güç ile ilgili olarak güce asker desteğinde bulunacak ülkelere verdiği notada Çekiç Güç'ün amacı, "Kuzey Irak'taki halkın olası bir saldırı ile göç etmesine neden olacak şartların tekrar oluşmasını engellemek" olarak belirtilmiştir. Türkiye'de geçici olarak kalacak olan bu gücün görev süresi 30 Eylül 1991 olarak tespit edilmiş ve Huzur Harekâtı II başlatılmıştır. Huzur Harekâtı II'nin başlaması ile Huzur Harekâtı I için tahsis edilmiş kuvvetler ve askeri mühimmatın Türkiye'den çekileceği açıklanmıştır (Bölme, 2010, s. 407). Çekiç Güç Huzur Harekâtı II operasyonuna katılan askeri güçlere verilen isim olmaktadır (Köse, 29.02.2015,www.academia.edu). 12 Temmuz 1991 tarihinde çok uluslu gücün Türkiye'ye gelmesine ve konuşlandırılmasına TBMM'nin 126 sayılı kararına dayanılarak 91-1993 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilmiştir (Karaca, 2002, s. 115). Birlikler Eylül ayında insani yardım amacıyla 30 gün süre ile göreve başlamışlardır (Oran, 1995, s. 259). Yabancı askerlerin ülkede bulunması kararını meclis vermesi gerekirken bu karar 1990 da alınan 126 sayılı karara dayanarak alınmıştır. Bu durum Türkiye'nin egemenlik haklarının zedelendiği gerekçesiyle gerek muhalefet partilerinde gerekse kamuoyunda tepkilere neden olmuştur ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir açıklama yapılmıştır:

TC Hükümetinin izni olmadıkça Birleşik Görev Kuvvetlerine mensup hiçbir unsurun Irak'a müdahalesi söz konusu değildir. Birleşik Görev Kuvvetinin en üst kademesinde başlamak üzere gerekli bütün komuta ve karargâh kademelerinde ABD'li komutan ve Birleşik Görev Kuvveti ülkelerine mensup karargâh personeli ile eşit yetkilere haiz Türk komutanlar ve karargâh personeli, verilecek her türlü karara özellikle ülkemizin hükümlerlik hakları başta olmak üzere yetkili makamlarımızca belirlenen temel prensipler ve esaslar çerçevesinde katılacaklardır. Bu komutanlığın karargâhında verilecek her türlü karar ve emirler ancak Türk karargâh ve Türk generalin uygun görmeleri halinde uygulamaya konabilecektir. İncirlik'te görevli general doğrudan Türk Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev

yapacaktır. Söz konusu kuvvetin tüm faaliyetleri mutlak suretle Türk yetkililerinin kontrolünde olacak, Türk Cumhuriyeti Devletinin hükümlerlik haklarını zedeleyecek hiç bir harekete izin verilmeyecektir. Birleşik Görev Kuvveti bünyesindeki bütün Türk birlik ve personeli milli emir ve komutaya bağlıdır (Milliyet, 03.03.2015, gazetesivi.milliyet.com.tr).

Kamuoyunda ve muhalefette yoğun bir tepki oluşmasının sebepleri arasında; PKK terör örgütünün faaliyetlerinde artış olması ile Çekiç Güç ve PKK arasında ilişki kurulması, görev süresi biten Çekiç Gücün görev süresinin sürekli uzatılması, hatta muhalefette iken tepki gösterenlerin iktidara geldiğinde aynı şekilde Çekiç Gücün görev süresini uzatması, Kuzey Iraktaki faal halde olan Kürt hareketinin Kürt Federe Devleti olarak adlandırılması yer almıştır (Torumtay, 1996, s. 57,60). Çekiç Güce dair olumsuz görüşlerin yanında görev süresinin uzatılmasını destekleyenlerin olduğuda görülmektedir. Bu desteğin sebepleri arasında ise Çekiç Gücün PKK ile mücadelede yardımcı unsur olarak görülmesi, olası bir saldırıda Türkiye'ye oluşacak bir göç dalgasını engellemesi, sınır ötesi operasyonların Çekiç Gücün varlığı ile Batı tarafından göz ardı edilmesi, istikrar sağlayacak olması, ekonomik ambargoyu biran önce sonlandıracağı düşüncesi, Çekiç Güç var olduğu sürece ABD ile pazarlık unsuru olarak görülmesi, ABD'den alınan ekonomik yardımlarla ilişkilendirilmesi, tüm Körfez ülkelerinin güvenliğini sağlaması gibi faktörler sayılmıştır (Köni, 1995, s. 428).

Çekiç Güç planlaması kapsamında 48 adet savaş uçağının İncirlik Üssü'ne kara birliklerinin Silopi'ye ikmal maddelerinde Batman Üssü'ne konuşlandırılacağı açıklanmıştır. Görev süresi otuz gün olarak belirlenen Çekiç Güc'ün süresi bitince TBMM tarafından 90 gündaha uzatılmıştır. İncirlik'teki A-10 savaş uçakları ise F-111'ler ile değiştirilmiştir. Kuzey Irak'taki Kürtleri Saddam'ın zulmünden kurtaran Çekiç Gücün oluşumuna izin veren Türkiye Kürtlerin sempatisini kazanmayı başarsada içerde aleyhine olan söylemelere rağmen Çekiç Gücün süresi 6 ayı geçmemek üzere uzatılmaya devam etmiştir (Bölme, 2010, s. 408). Uluslararası hukuk açısından bakıldığında Çekiç Güç BM Güvenlik Konseyinin 688 sayılı kararına dayalı olarak kurulmuştur. Bu kararda Irak topraklarına bir müdahale söz konusu olmayıp sadece insani yardım öngörülmüştür. Bu durumda Çekiç Güç yasal bir zemine dayanmayan Irak'a karşı uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet uygulayan bir askeri güç olmuştur. Ayrıca Çekiç Güç içinde yer alan yabancı askeri personelin Türk makamlarından habersiz Irakta faaliyetlerde bulunması keşif uçuşları yapması, güvenli

bölge ve Çekiç Gücün varlığı ile Kuzey Irak'ta doğan otorite boşluğundan yararlanan PKK'nın rahat hareket etme imkânına kavuşması, Çekiç gücün yarattığı sorunlar arasında yer almıştır (Bölme, 2010, s. 409).

Bu ciddi sorunlara rağmen Aralık 1991'de görev süresi dolan Çekiç Gücün görev süresi 30 Haziran 1992'ye kadar uzatılmıştır. Muhalefetteyken Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasına karşı çıkan Süleyman Demirel'in bu tavrı o dönemde ekonomik olarak dışa bağımlılığın siyasi kararları etkilemesine somut bir örnek olarak görülmüştür (Köse, 20.02.2015, www.academia.edu). Başbakan Süleyman Demirel, uzatma gerekçesini şu sözlerle açıklıyordu: “Sınırımıza yeniden yığılma olsa, dünyayı nasıl çağıracağız? Batı'yı bilhassa ABD'yi yanımızdan fazla uzaklaştırmamız lazım. Batı'ya 50 milyar dolar borcumvar. Ya öde diye üzerime gelirlirse? O zaman ne yaparım” (Milliyet, 03.03.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr). ABD Çekiç Güç ile Saddam'a karşı Kürt kartını oynarken aynı zamanda yarattığı otonom bölge ile de PKK'nın da güçlenmesine imkân sağlamıştır. Çekiç Gücün varlığı ile ilgili tartışmalar devam ederken artan terör olayları ile birlikte sınır ötesi operasyonların yoğunlaştığı bir dönemde, İncirlik Üssü'ndeki Çekiç Güç helikopterlerinin yaralı PKK'lıları taşıdığı iddiaları (ABD'nin tümitirazlarına rağmen) tartışmaların daha da artmasına neden olmuştur (Bölme, 2010, s. 410).

Tüm bunlar yaşanırken Çekiç Güç'ün görev süresi Haziran 1993'e kadar ardından Aralık 1993'e kadar, 24 Aralıktan altı ay süre ile Haziran 1994'e kadar, sekizinci kez olan uzatma ile Aralık 1994' kadar, 9.uzatma ile Haziran 1995'e kadar, 10.uzatma ile Aralık 1995'e kadar uzatılmıştır. 11. uzatma sonunda üç ay ile sınırlandırılmıştır. Bu süre artık Çekiç Güçte değişime gidileceğinin göstergesi olmuştur (Köse, 29.02.2015, www.academia.edu). Türk Hükümetinin 1996 yılında 477 sayılı kararı ile 1997 yılında Çekiç Gücün kara, deniz ve askeri komuta kuvvetlerinin kaldırılması ve İncirlik'te hava gücünün kalmasına karar verilmiş olup Çekiç Güç, Kesif Güç haline dönüştürülerek operasyonun ismi de Kuzeyden Keşif Operasyonu (Operation Northern Watch ONW) olarak değiştirilmiştir (Akman, 2007, s. 96).

2.7.8. Kuzeyden Keşif Harekâtı

Kuzey Irak'ta Celal Talabani liderliğinde KürdistanYurtseverler Birliği (KYB) ile Mesud Barzani liderliğindeki Kürdistan DemokratikPartisi (KDP) arasında bölge hâkimiyeti için yaşanan çatışmalarda Saddam Hüseyin'in Mesut Barzani'ye PKK'nın

ise Celal Talabani'ye destek vermesiyle ortaya çıkan liderlik mücadelesiyle beraber Türkiye ve ABD'nin girişimleriyle çatışmalara son verilmiştir (Uzgel, 2002, s. 265). Fakat yaşanan olaylar Kürtlerin bir bölümünün Saddam'la birlik olmuşken görevi Kürtleri Saddam'dan korumak olan Çekiç Gücün varlığını ve Saddam'a karşı Kürt kartını oynayan ABD'nin bölgeye yönelik politikalarını tartışılır hale getirmiştir. Yaşananları gerekçe gösteren Türkiye ABD ile anlaşarak Başbakan Necmettin Erbakan tarafından Çekiç Gücün süresinin uzatılmayacağı açıklanmış, böylece Türkiye kendisi için sorun teşkil eden, ülke gündemini meşgul eden, Kuzey Irak Askeri Koordinasyon merkezinden kurtulması planlanmıştır. Fakat ABD bölgeye yönelik politikalarından vazgeçmek istemememiş, bu nedenle Kuzey Irak'ın izlenmesine Kuzeyden Keşif Harekâtı (Operation Northern Watch) ile Türkiye'yi ikna ederek devam etmeyi amaçlamıştır (Bölme, 2010, s. 412, 413).

TBMM'nin 1996 yılında aldığı 477 sayılı karar ile Çekiç Güç yapısal bir değişikliğe uğrayarak Keşif Gücü adını, Huzur Operasyonlarında Kuzeyden Keşif Operasyonu adını almış ve yeni güç 1997 Ocak'ta göreve başlamıştır. Çekiç Güç gibi geçici bir süre başlatılmış ancak altı aylık uzatma süreleri ile ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaline kadar devam etmiştir. Keşif Gücü Huzur Operasyonlarının devamı niteliğinde olup Kuzey Irak'ı uçuşa yasak bölge olarak korumayı amaçlamıştır (Köse, 29.02.2015, www.academia.edu). Bu yeni gücün içinde Fransa yer almayıp ABD ve İngiltere hava kuvvetlerine bağlı uçaklar yer almıştır. Oluşturulacak bu yeni kuvvetin bağlı olacağı ilke ve kuralların, bu gücün süresi ve kapsamının Türkiye tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Bölme, 2010, s. 413). İncirlik Üssü'nden yönetilmeye başlanan Kuzeyden Keşif Operasyonu ABD, Türkiye ve İngiltere Hava Kuvvetlerine bağlı birimlerden oluşmuştur. Önleme ve keşif uçuşları gibi sınırlı göreve sahip olan Keşif Gücü, Çekiç Güç'ten farklı olmamakla beraber Türk–Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerginlikleri ve kamuoyunun tepkisini kısmen de olsa azaltmayı başarmıştır (Gözen, 2000, s. 370,371). Çekiç Güc'ün yapısal değişikliğe uğramış hali olan Türkiye'nin güç üzerindeki denetiminin daha fazla olduğu Keşif Gücü, sadece bir hava gücü olup Türkiye topraklarının ve hava sahasının kullanılarak Irak'a herhangi bir saldırı yapılması yasaklanmıştır. Fakat daha öncede yasak olmasına rağmen yaşanan ihlaller gereği Türkiye, harekâtın gerçekleştirilmesini komutanların ortak karar ve emirleriyle olması gerektiğini günlük işleyiş hakkında bilgilendirilmeyi ve her uçuşa bir Türk personelinde bulunması zorunluluğunu getirmiştir. Zaho'daki Askeri Koordinasyon Merkezi

Silopi'ye taşınmış, yeni gücün komuta merkezi İncirlik, tartışmalı olarak önemini korumaya devam etmiştir (Bölme, 2010, s. 413,414).

1997 yılında Irak'ta silah denetimi konusunda yaşanan gelişmeler Keşif Gücünün varlığının devam etmesi için dayanak yaratmıştır. Saddam Hüseyin'in BM silah denetçilerini ülkesinden uzaklaştırması ile ABD İncirlik Üssü'ndeki Keşif Güç bünyesine takviye yapmayı talep etmiştir fakat Türkiye keşif uçuşları dışında İncirlik Üssü'nün kullanılmasına ve Irak'a bir askeri müdahale fikrine hala karşı çıkmıştır. Körfez Savaşından itibaren ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının Türkiye'yi zor durumda bıraktığı anlaşılmış ve son ana kadar askeri müdahale yerine diplomasi seçeneğinin kullanılması kararı alınmıştır. Irak'a karşı 16-18 Aralık 1998 tarihinde İncirlikten kalkan ABD ve İngiltere Uçaklarının Irak'a ait hedefleri bombalamasıyla Çöl Tilkisi Operasyonu başlatılmış bu operasyona dünyadan tepkiler yükselmiştir (Pehlivanoglu, 2004, s. 214,216). Kuzeyden Kesif Operasyonunda İncirlik Üssü, görev yapan uçakların konuşlandığı üs olmanın yanında bu uçaklara ve operasyonda görev yapan tüm personele lojistik destek sağlayan kilit konumundaki bir üs olmuştur (Akman, 2007, s. 97).

İncirlik Üssü'nün Çöl Tilkisi Operasyonunda kullanılması iddiaları muhalefetin konuyu meclise taşımasına neden olmuştur. Muhalefet Irak'ın bombalanmasında İncirlik Üssü'nün kullanıldığını öne sürerken hükümet ise iddialara meşru müdafaa çerçevesinde ateş açıldığı şeklinde cevap vermiştir. Çekiç Güç ve Keşif Gücünün ardından İncirlik Üssü'nün Irak'ın bombalanmasının dışında bir başka görevi daha ortaya çıkmıştır. Uzun süre burada görev yapan ABD uçakları Irak'ın savunma sistemi hakkında gerekli bilgiye sahip olmuşlardır. Operasyonlarla bu bilgiler denenmiş ve yapılacak daha büyük bir saldırı için ihtiyaç duyulan bilgi birikimi oluşturulmuştur (Bölme, 2010, s. 415,416).

Keşif Güçte tıpkı Çekiç Güç gibi tüm eleştirilere ve yoğun muhalefete rağmen tüm iktidarlar tarafından altı ay sürelerle görev süresi uzatılmıştır (Köse, 29.02.2015, www.academia.edu). Son uzatma Aralık 2002'de AKP Hükümeti tarafından yapılmıştır. 2003 yılına girildiğinde ABD'nin Irak'a karşı savaş başlatması, İncirlik'in kullanımına 1 Mart 2003'te beklenmedik şekilde TBMM'den onay çıkmamasıyla beraber Kuzeyden Keşif Harekâtının görev süresi, Irak Savaş'ının başlaması neticesinde, Bakanlar Kurulu'nun 21 Mart 2003 tarihinde aldığı kararla sona erdirilmiştir

(Bölme, 2010, s. 417). İncirlik Üssü'nde düzenlenen törenle de Kuzeyden Keşif Operasyonu 1 Mayıs 2003'te İncirlik Üssü'nden ayrılmıştır (Akman, 2007, s. 98).

İncirlik Üssü'nde konuşlanan Çekiç Güç ve Keşif Gücünün kapsamı insani yardım ile sınırlandırılmışken bu durum ihlal edilerek İncirlik Üssü'nden kalkan uçaklarla Irak hedefleri vurularak defalarca askeri müdahale gerçekleştirilmiştir. Bu durumda üslerin kullanımı ile ilgili yasal dayanak sorununun hala devam ettiği Türkiye tarafından da gerekse dış politika anlayışı, gerekse ekonomik göstergeler nedeni ile yeri geldiğinde üssün kullanımı konusunda tavizlerin verilerek kurucu anlaşmaların ihlal edildiği görülmüştür. Ayrıca Çekiç Güç'ün İncirlik Üssü'nde konuşlu bulunduğu süre içerisinde PKK'nın gelişiminin hızlanmasına zemin hazırlaması Türkiye'yi güvenlik problemleriyle karşı karşıya bırakmış, ABD Çekiç Güç'le İncirliği aynı zeminde kullanarak bölgesel anlamda önemli kazanımlar elde etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TERÖRİZM VE İNCİRLİK ÜSSÜ

3.1. Terörizmin Kavramsal Çerçevesi

Modern çağın siyasi, ekonomik, hukuki boyutlarıyla en önemli, en ciddi sorunları arasında terör ve terörizm yer almakla beraber bu sorun sadece modern çağın ürünü olarak görülmemektedir (Tezer, 2012, s. 13). Terör ve terörizmin tarihi iki bin yıl öncesine kadar dayandırılırsa geniş perspektifte korku yaymak olarak düşünüldüğünde daha eski bir döneme kadar gidilebilmektedir. Fakat terörizmin stratejilerine bakıldığında ise modern çağın ürünü olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Bal, 2006, s. 7). Günümüzde terörizm konusunda en çok karşılaşılan sorun herkesin benimseyeceği bir tanımın yapılamamasıdır (Bozkurt, 2007, s. 185). Başkan bir deyişle, terör ve terörizm kavramları uluslararası literatürde sıkça kullanılmasına rağmen üzerinde uzlaşılabilmiş bir tanım bulunmamaktadır (Tezer, 2012, s. 17). Tanımlama probleminin yaşanmasında siyasal nedenler ve uluslararası hukuktan kaynaklı sorunlar yer almaktadır (Beşe, 2002, s. 30,32).

Terör kelimesinin kökeni Latince “terre” kelimesinden gelmekte olup anlamı “korkudan titremek” olarak açıklanmıştır (Tezer, 2012, s. 17). “Terör korku ve dehşet üreterek politik amaçlarına ulaşmayı hedefleyen illegal faaliyetler olarak tanımlanırken Terörist ise siyasal hedeflerine ulaşmak için şiddeti bir yöntem olarak kullanan ve bu şiddeti sivil hedeflere yönelten kişidir” (Birdişli, 2013, s. 119). Terör baskı kurma, korku yayma dehşete düşürme olarak algılandığında daha eskiye gidilebilmektedir (Bal, 2006, s. 7). Romalılarla işbirliği yapan Yahudilere yönelik eylem yapan diğer Yahudiler, Hindistan’da katliam yapan Thugee’ler, Hasan Sabbah liderliğindeki Haşhaşiler” terör örgütlerinin tarihsel seleflerini oluşturmuşlardır (Birdişli, 2013, s. 118). Fransız ihtilali ile siyasi bir anlam kazanmaya başlayan terör, Fransada ülkeyi korumak amaçlı olarak olumlu bir anlam yüklenerek kullanılmıştır (Tezer, 2012, s. 17). Terör eylemlerinde şiddet, korku, vahşet kaygı gibi durumlar yaratmaya çalışılırken eylemlerin ses getiren nitelikte olması için propaganda yapma ve uygun hedeflerin seçilmeside önem arz etmektedir (Bal, 2006, s. 8).

ABD Savunma Bakanlığı’nın bu konudaki tanımı: “Genellikle politik, dini veya ideolojik amaçlarla, toplumları ve hükümetleri korkutmak için, girişilen hesaplanmış

şiddet eylemleri veya tehdidi” şeklindedir (Abdybaeva, 2005, s. 8). Çalışma konumuzu ilgilendiren ise terörizmin küresel terör boyutu aşamasıdır. Küresel terör kavramını ilk defa ortaya koyan ABD’nin bu terör ile mücadele stratejisinde “kimin teröristi sorusu, benim teröristim yaklaşımı” sorunu bulunmaktadır (Bal, 2006, s. 8). Küresel terör ise küresel bir güç ya da hegemonyal bir medeniyete yönelik yaygın terör eylemleri. El-Kaide ve benzeri örgütlerin ABD ve Batı medeniyetine karşı sürdürdüğü terör eylemleri olarak gösterilmektedir (Birdişli, 2013, s. 122). Başka bir tanıma göre; bireysel olarak ya da bir devletin tasvip teşvik hoşgörü ya da desteği ile hareket eden bir kişinin ya da gurubun gerçekleştirdiği şahıslara veya mallara yönelik ideolojik bir hedef izleyen ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmeye elverişli hukuka aykırı şiddet eylemidir” (Caşın, 2008, s. 171).

Soğuk savaş döneminde devletler tarafından karşı devlete karşı bir caydırıcı unsur olarak desteklenen, kullanılan bu küresel örgütler uluslararası ilişkilerin gizli uzlaşma aracı haline gelmiştir. Hatta yeni dünya düzeni kurma adımları dünyanın birçok bölgesinde sözde reformların yapılmasının gerekliliği ve demokrasi adına birtakım reformların yapıldığını ve hiçbir zaman içeriği tam olarak bilinemeyen bu reformların başladığı yere, barış yerine savaş savunma yerine terör getirdiği görülmüştür. Terörün yarattığı bu ortamda doğal kaynaklar ve işgücü ihtiyacı Batı tarafından kullanılmaktadır (Vltchk, 2010, s. 17). Küresel terör örgütleri, ABD’nin baskın politikalarıyla beraber başlayan tepkisel süreçte teknolojik imkânlar ve yeni düzen söylemleri ile El-Kaide çatısı altında birleşmeye başlayıp, 11 Eylül saldırıları ile uluslararası ilişkileri belirleyen temel faktörler arasında yerini almayı başarmışlardır (Bal, 2006, s. 10). Küresel terörün söylemleri daha önceki yıllardan farklılık arz ederek milliyetçi ve dini misyon özellikleri taşıırken kentleşmenin yarattığı ortamı ve teknolojik gelişmeleri de kullanarak intihar bombacılığı yöntemine başvurulduğu görülmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan insan sermaye mal dolaşımı, teknolojik kolaylıklar, sivil toplum kuruluşları, göçmenlik gibi olgular, örgütlerin daha rahat hareket etmesini sağlamıştır (Birdişli, 2013, s. 124).

Bu süreçte örgüt militanlarının çoğunlukla İslam coğrafyasından çıkmış olması “İslami Terör” etiketinin oluşturulmasına neden olsa da zamanla bunun yerini küresel terör almıştır. Küresel terörün geldiği aşamada ise teröristlerin daha acımasız ve ürkütücü seviyede olmaları dikkati çekmektedir. (Bal, 2006, s. 7,21). Terörist saldırılara maruz kalan devletlerin tüm güçleriyle terörizm karşısında savunmaya geçmesi gerek

kendi ülkelerinde gerekse diğer ülke topraklarında bulunan kuvvetleri de harekete geçirmektedir. Çünkü terörizmi sadece görüldüğü ülke ile bütünleştirmek veya değerlendirmek onu yerel anlamda minimize etmekten öteye taşımazken daha geniş bir etki alanına sahip “sosyo politik bir risk” olarak algılanması uluslar arası ilişkilerde küresel terörün boyutunu gözler önüne sermektedir (Koç, Linda, 2014, s. 243). ABD’nin saldırılara maruz kalması doğal olarak çalışma konumuz olan İncirlik Üssü’nde de tıpkı bugün olduğu gibi hareketliliğin yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, küresel terörizmle mücadele adı altında ülkemiz sınırları içerisinde ulusal askeri üssümüz olarak yer alan fakat NATO kapsamında ABD kullanımına açılmış İncirlik Üssü’nün bu mücadelenin bir parçasını haline geldiği görülmektedir.

3.2. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve İncirlik Üssü

Soğuk savaşın bitmesi ve yenedünya düzeninin başlamasıyla beraber Türkiye daha önce olduğu gibi Batının yanında yer alarak çok kutuplu düzenin süper gücü ABD ile ortak veya birbirini tamamlayan projeler içinde yer almıştır. Körfez Savaşı bunun somut örneği olmuş ve NATO’nun alan dışı müdahalesi ile İncirlik Üssü, Ortadoğu’ya dönük askeri faaliyetlerle yeniden anılmaya başlanmıştır. Fakat 11 Eylül terör saldırıları ile beraber uluslararası düzende tehdit algılamaları değişime uğramış, bu durum yenedünya düzenini küresel bir sorun olan terörizmle karşı karşıya bırakırken askeri üslerin kullanımında da değişim yaratmıştır. Başta İncirlik Üssü, olmak üzere kritik askeri üslerin terörle mücadele ile ön plana çıkmalarına neden olmuştur.

George Bush’un göreve başlamasıyla tekrar hareketlenen uluslararası ilişkileri asıl olarak tetikleyen gelişme 11 Eylül terör saldırıları olmuştur (Arı, 2010, s. 280). 2001 yılı uluslararası alanda sadece 20.yy resmi bitişi ve 21.yy. başlangıcı olmayıp aynı zamanda dünya siyasi tarihinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Tarihler 11 Eylül 2001’i gösterdiğinde New York’taki Dünya Ticaret Merkezi binaları ve Washington D.C’deki Pentagon Binası’na saldırı yapılmış ve yaklaşık 2752 sivil hayatını kaybetmiştir (Demirdağ, 2009, s. 42). ABD, İkinci Dünya Savaşından sonra ilk defa kendi topraklarında büyük bir saldırıya uğramıştır. Her ne kadar o saldırı ABD’nin ulusal sınırlarına değil sömürgelerine yapılsa da ilk defa ABD bir saldırıya maruz kalmıştır (Bozkurt, 2007, s. 184). Bu nedenle 11 Eylül ABD’nin “Pearl Harbor’u” olarak anılmış, sadece ABD’de değil tüm dünyada radikal değişimler yaşanmasına

neden olmuş terör örgütleri, uluslararası ilişkilerde belirleyici bir öge olarak yerini almıştır (Usta, 2009, s. 132).

ABD'nin ekonomik ve askeri sembolleri haline gelen Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar bütün dünyada şok etkisi yaratmıştır. Dünya Ticaret Merkezi'nin kuleleri "küreselleşme ve Neo-liberalizmin, Pentagon ise ABD'nin askeri gücünün ve yenedünya düzeninin simgesidir" (Ökmen, 2007, s. 104). Bu saldırıları ekonomik savaşı, dinler savaşına dönüştürerek yeni düzenden fayda sağlamayı amaçlayanların olduğu şeklinde yorumlayanlarda olmuştur. Bu bakış açısında Hungtinton'un Medeniyetler Çatışması tezinin uygulamaya geçmiş halini akıllara getirmiştir (Bozkurt, 2007, s. 185). Saldırlardan sonra toplanan BM Güvenlik Konseyi ise BM Sözleşmesine uygun olarak küresel terörizmle mücadele etmek için her türlü tedbirin alınması yönünde üye ülkelerin oy birliği ile karar almıştır (Bölme, 2010, s. 418).

Bush'un bu konuşması ileride ortaya çıkacak Bush Doktrinin temellerini atan konuşma olacaktır (Usta, 2009, s. 136). BM'nin kararından ardından stratejik konsept belgeleriyle kurucu anlaşmada herhangi bir değişiklik yapılmadan görev tanımını genişleten NATO'da üye ülkelerden birine yapılan saldırı durumunda müşterek savunmayı öngören 5.maddenin uygulanması yönünde karar almış ve ilk defa Avrupa dışında bir bölgeye müdahale etmek için hazır hale getirilmiştir. Bu durumda BM ve NATO'da alınan kararlar ile saldırının kapsamı terör saldırısına kadar indirgenmiş kurucu anlaşmadaki tanımı karşılamamasına rağmen tüm ülkeler için tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Uluslararası teşkilatların kendisiyle çelişerek aldığı kararlar aynı zamanda meşru müdafaa için dayanak unsuru oluşturmuş, uluslararası hukukta tartışmaları beraberinde getirmiştir (Bölme, 2010, s. 418). 11 Eylül saldırıları siyasi, ekonomik, askeri açıdan radikal değişimlerin başlangıcı olmakla beraber ABD'nin dış politikasını da terörizmle mücadele etrafında şekillendirmiş, hedef ülkeler belirleyerek tehdit algılamalarını daha da somutlaştırmış, Amerika'nın küresel terörle mücadelesini başlatmıştır. Başkan Bush saldırılardan sonra yaptığı ulusa sesleniş konuşması ile terörizmle mücadeleyi ilan ederken "hiçbir ulus bu mücadelede tarafsız olamaz ya bizimle berabersiniz ya da teröristlerlesiniz" diyerek uluslararası toplumu adeta ABD'nin yanında olanlar ve karşısında olarak ikiye bölmüştür (Ökmen, 2007, s. 105). Başkan Bush'a göre Amerika, 11 Eylül saldırılarını düzenleyenlerle savaş halindedir. Tüm deliller saldırının faili olarak Usame Bin Ladin ve Taliban rejimini işaret

etmektedir. Artık ABD'nin tehdit algılaması değişmiş Soğuk Savaş komünizm tehdidinin yerini dini terör örgütleri almış adeta aranan düşman bulunmuştur. Tüm dünyayı korkutan bu saldırılar ile ABD tarafından medeniyetler çatışması tezi canlandırılmaya başlanmış olup Bush yönetimi ile başlayan dış politikadaki köklü değişim bu saldırılarla hız kazanmıştır (Özdağ, 2003, s. 4). Yapılan bu terör saldırılarına BM ve NATO'nun da kararının eklenmesiyle adeta bir savaştaymış gibi nitelik kazandıran ABD, Bush yönetimi ile beraber hazırlamış olduğu yayılmacı dış politikayı uygulamaya başlayacağını sinyallerini vermiştir. Ortadoğu coğrafyasında ciddi sonuçlar yaratacak girişimlerin başlamasına vesile olan bu saldırılar neticesinde ilk müdahale El-Kaide örgütüne destek veren Taliban rejimi nedeni ile Afganistan'a yönelik yapılarak ve bu rejime son verilmiştir (Gökçe, 2006, s. 1,3).

Terörizme zemin hazırlayan sistemlerin çökertilmesi amacı ile de ikinci hedef Afganistan'dan sonra Irak olmuştur. 11 Eylül böylece sadece ABD için değil uluslararası ilişkiler içinde bir dönüm noktası olmuş artık uluslararası ilişkiler küresel terörle mücadele bağlamında yeniden inşa edilmeye başlanmış “Büyük Ortadoğu Planı, Şer eksen, İslamofobi” gibi kavramlar, uluslararası ilişkiler literatürüne girmeye başlamıştır (Usta, 2009, s. 136,138). 11 Eylül terör saldırılarının ardından İncirlik Üssü'nde alarm durumu başlamış üst düzey güvenlik önlemleri içeren ABD tesis ve personelini koruyacak emniyet tedbirleri alınmıştır. 21 Eylül 2001'de ABD, Ankara Büyükelçiliği vasıtası ile Dışişleri Bakanlığına bir nota vererek, askeri bir operasyon çerçevesinde, ABD nakliye uçaklarının İncirlik Üssü dâhil olmak üzere bütün üsleri ve Türk hava sahasını kullanabilmesi için resmi olarak izin istemiştir. Bazı konuları açıklığa kavuşturmakla beraber olumlu tavırdan yana olan Türkiye uçakların nükleer ya da biyolojik malzeme taşıyıp taşımayacağı konusunda ABD Büyükelçisi Pearson'dan Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal vasıtası ile cevap istemiştir bu konuda bilgisi olmayan Büyükelçi kendi fikrini söyleyerek uçakların bu silahları taşıma olasılığının olmadığını belirtmiştir (Bölme, 2010, s. 419,420).

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in “Teröristleri yakalamak önemli değil, önemli olan teröristleridestekleyen rejimleri sona erdirmektir” ifadeleri ile artık terörizmle mücadelenin teröristlerle değil terörü destekleyen devletlerle yapılacağı ve yeni bir dönemin başlayacağı görülmüştür (Ökmen, 2007, s. 105). Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit 22 Eylül'de Başkan Bush'a bir mektup yazarak terörizm ile mücadelede Türkiye'nin ABD'ye destek vereceğini resmen bildirmiştir (Yetkin, 2004,

s. 34,36). 26 Eylül 2001 tarihinden itibaren bu desteğin ABD uçaklarına Türk hava sahasının açılması, karayolları ve limanların kullanılması, istihbarat desteği, yakıt ihmali, lojistik destek, İncirlik Üssü'nde yakıt ikmali ve yer hizmeti verilmesi maksadıyla görevli personel bulundurulması gibi geniş bir çerçevede sunulduğu görülmüştür (Bölme, 2010, s. 420)

11 Eylül saldırılardan hemen sonra 27 Eylül 2001'de, Türk Dışışleri Bakanı İsmail Cem, ABD Dışışleri Sekreteri Collin Powel'ı Washington'da ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Dışışleri Bakanı İsmail Cem, ABD'ye terörle mücadele konusunda tam desteğini dile getirmiş ve "Türkiye, terörle mücadelede ABD'nin yanındadır. Dünya çapında terörle mücadeleye giriştiği için ABD'ye teşekkür etmek istiyorum. Yıllarca terörden çok çekmiş Türkiye için bu önemlidir" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Demirdaş, 2009, s. 42). BM Güvenlik Konseyi ilk kararını 1368 sayılı kararla saldırılardan hemen sonra küresel terörizmle mücadelede her türlü tedbirin alınması yönünde kullanmıştır. İkinci kararını ise 28 Eylül 2001 tarihinde 1373 sayılı karar ile terörün finansal kaynaklarının önlenmesine yönelik işbirliğinin gerçekleştirilmesi yönünde almıştır (Azarkan, 04.03.2015, www.dicle.edu.tr).

BM'nin bu kararı ile terör örgütlerinin faaliyette bulunmasını, barınmasını, engellemek amacı ile ekonomik kaynaklarına el konulabilecek ve terörizmle her türlü vasıta kullanılarak mücadele edilecektir. Türkiye'de bu karara destek veren ülkeler arasında yerini almıştır (Bölme, 2010, s. 418,419). Türk yöneticiler 11 Eylül saldırıları sonrası Batının gözünde Türkiye'nin stratejik önemini artıracak politikalar benimsemiştir. 11 Eylül saldırısıyla beraber Türk-Amerikan ilişkileri Süleymaniye Krizi'ne kadar yakın ilişkiler içerisinde seyretmiş, içinde bulunulan durum Türkiye'nin petrol ve doğalgaz boru hatları, Hazar Denizi'nin doğal kaynakları, Azerbaycan'ın problemleri ve Kürt sorunu gibi konularda daha güçlü bir statü elde etmesini sağlamaya dönük çabalarla desteklenmiştir (Usta, 2009, s. 139).

11 Eylül saldırılarının ardından ABD, BM'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında herhangi bir askeri müdahale kararı olmamasına rağmen bu kararları meşru müdafaa zeminine çekerek NATO'ya başvurmuştur. NATO kanıtların yeterli olduğunu saldırının Taliban tarafından korunan El-Kaide örgütü tarafından gerçekleştirildiğini ve 5.maddenin işlevsel hale getirilmesi gerektiğini açıklamıştır (Ökmen, 2007, s. 107,110). ABD hükümeti, NATO'nun bu kararının ardından bazı taleplerde bulunmuştur. Bu talepler sırasıyla şöyledir: "istihbarat paylaşımı, Amerikan askerî uçaklarının tüm NATO

hava sahasında uçabilmesi için kapsamlıuçuş müsaadesi sağlanması, yakıt ikmali, limanlara ve havaalanlarına erişim yetkisi verilmesi ve NATO Akdeniz Daimî Deniz Kuvvetleri'nin Doğu Akdeniz'de konuşlandırılması" talepleri NATO Konseyi'nde kabul edilmiş 5.madde 4 Ekim 2001'de uygulamaya konularak Afganistan hedef ülke konumuna getirilmiştir (Bölme, 2010, s. 420). Türkiye'de bu çerçevede NATO kararı kapsamında ABD'yi ilk destekleyen ülkeler arasında yer almıştır (Ökmen, 2007, s. 111). NATO'nun 11 Eylül saldırılarını tüm üye ülkelere yapılmış gibi kabul eden 5.maddeyi uygulamak istemesi, Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele içinde olduğu PKK terörünün NATO'ya kabul ettirmek istediği ama başarılı olamadığı doğrudan olmasada PKK terör örgütünün NATO tarafından ortak tehdit biçiminde algılanması için fırsat yaratmıştır (Tuncer, 2007, s. 92).

ABD'nin terörizmle mücadelesinde Türkiye, tam destek veren ülkelerin başında yer alarak Afganistan'a asker göndermek amacıyla TBMM'ye tezkere sunmuştur. Fakat bir yıl önce Yemen'deki USS Cole gemisine, yapılan saldırılarda El-Kaide, sorumlu tutulmasına rağmen Türkiye'nin Afganistan'a karşı bir müdahale için ABD'ye İncirlik Üssü'nün kullanımına izin verilmeyeceğini, buranın NATO amaçlarına tahsis edilmiş ulusal askeri bir üs olduğunu, üstelik El-Kaide ve Usame Bin Ladin'in Türkiye'nin değil ABD'nin sorunu olduğunu bildirerek farklı bir yaklaşım sergilemesi oldukça dikkat çekicidir. Fakat 11 Eylül saldırıları ve arkasından ABD'nin izlediği politikaların yarattığı uluslararası ilişkilerdeki köklü değişim, El-Kaideyi NATO'nun ve dolayısıyla da Türkiye'nin sorunu haline getirmiş, İncirlik Üssü'nün görev tanımlamasını baştan sona değiştirecek terörizmle mücadele serüveninin başlamasına neden olmuştur. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmasına rağmen İncirlik dâhil olmak üzere yedi hava üssü'nün ABD tarafından kullanımına izin verilmiş, ayrıca gerek görüldüğü takdirde Afganistan'a asker göndermek için gerekli tezkere Ecevit Hükümeti tarafından TBMM'den çıkarılmıştır (Bölme, 2010, s. 421,422). Bu durum ABD'nin saldırı ve terör kavramlarını kendisine göre şekillendirerek dünya ülkelerini kendi eksenine etrafında nasıl yönlendirdiğinin Türkiye açısından en somut örneğini oluşturmuştur.

ABD önderliğindeki koalisyon güçleri Sonsuz Özgürlük Operasyonunu (Operation Enduring Freedom) 7 Ekim 2001'de başlatmıştır. Başkan Bush adına ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'i arayarak ABD'nin Afganistan'da askeri bir operasyon başlatmakta olduğunu harekâtın hedefinin

teröristler olup, Afgan halkının zarar görmemesine özen gösterileceğini, insani yardımların bu ülkeye gönderilmesine ilişkin çalışmaların sürdürüleceğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer ise ABD'nin terörle mücadele çabalarını desteklediğini, ABD'nin teröristleri hedef alacak ve sivillerin zarar görmesine yolaçmayacak bir yaklaşım içinde hareket etmesini memnuniyetle karşıladığını dile getirmiş Türkiye, bu operasyonda yer almamıştır (Taşkın, 2010, s. 53,54). Taliban tarafından yapılan tehditlerden Türkiye de nasibini almış nitekim 15-20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da Sinagoglar ile HSBC Bankası ve İngiliz Başkonsolosluğu'na yönelik intihar saldırılarının yaşanması ile bu düşüncenin uygulanması arasında ilişkinin olduğu görülmüştür (Şavur, Thomas, 06.03. 2015, dergiler.ankara.edu.tr).

ABD'nin Afganistan'ı hedef ülke göstermesi ile başlayan Sürekli Özgürlük Harekâtı kapsamında koalisyon güçleri olan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa'ya ait tanker uçakları İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmıştır. Oluşturulan uluslararası gücün Türkiye'den talebi durumunda hava sahasını ve hava alanlarını kullanabilmesi, teknik takibinin Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılması ile lojistik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, için 18 Kasım 2001'de Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. Tutuklularının transferi amacıyla İncirlik Üssü'nün kullanılmasına Genelkurmay Başkanlığı tarafından müsaade edilmiştir (Akman, 2007, s. 103). Sonsuz Özgürlük Operasyonunda, İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmış olan EA6B Prowler elektronik harp istihbarat, KC-135 havada yakıt ikmal,E3B/C havadan erken uyarı ve kontrol (AWACS) uçaklarından faydalanılmış Karadeniz üzerinde operasyonda görev yapan savaş uçaklarına yakıt ikmali yapılmıştır. Bu yakıt ABD tarafından önce tanker gemilerle Mersin'e ulaştırılıp NATO tesislerine taşınmıştır. Tesislerden İncirlik Üssü'ne nakledilen yakıt tanker uçaklarla operasyonda görev alan savaş uçaklarına aktarılmıştır. Böylece İncirlik Üssü, sağladığı lojistik destek ile operasyonun her aşamasında görev üstlenmiştir (Bölme, 2010, s. 423).

ABD'den gelen MC-130 tipi yüksek kapasiteli yardım malzemesi taşıyan kargo uçaklarının İncirlik Üssü'ne konuşlanmasına müsaade edilmiş, İncirlikte görev yapan ABD Hava Kuvvetlerine bağlı 39.Kanat operasyon çerçevesinde bu görevi başlatmıştır. İnsani yardım sürecinde 124 sorti gerçekleştirilmiş olup son kargo uçağında 17 Ocak 2002'de İncirlik Üssü'nden ayrılmıştır. ABD operasyon süresince savaş uçaklarının olmamasına rağmen kargo ve tanker uçaklarının İncirlik Üssü'ne konuşlanmasıyla büyük avantaj elde etmiştir. İncirlik Üssü, süreç içerisinde adeta ABD için lojistik köprü

görevini üstlenmiş, Türkiye ise stratejik müttefik rolünü bir kez daha yerine getirmekte olup suçluların nakledilmesi konusunda da İncirlik Üssü'nün kullanımına müsaade etmiştir (Akman,2007, s. 103,104).

Sonsuz Özgürlük Operasyonu kapsamında ABD uçakları İncirlikten 8.000'den fazla uçuş gerçekleştirmiştir. Taliban'ın Afganistan'dan 2001 yılı sonunda çıkarılmasıyla Türkiye'nin görevi sona ermemiş ABD'ye verdiği destek devam etmiştir. Afganistanda savaş sonrası durumu desteklemek amacı ile Bonn Zirvesi'nde BM çatısı altında oluşturulması kararlaştırılan Uluslararası Güvenlik Destek Kuvveti'ne (International Security Assistance Force-ISAF) Türkiye asker göndermiş NATO tarafından İncirlik Üssü, Afganistan'daki operasyonları desteklemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Haziran 2002'de ISAF'ın komutanlığına General Hilmi Akın Zorlu getirilmiş, NATO'da Kabil'de güvenliğin sağlanması görevini BM'den devralmıştır. Bu görev devrinden sonra 2005 Şubat ayında Türkiye, bu kez NATO çatısı altında ISAF komutası görevini üstlenmiştir. ISAF Kabil Komutanlığına 2007 ve 2009 yıllarında iki kez getirilen Türkiye, Afgan güvenlik güçlerinin eğitiminden halkın temel ihtiyaçlarına yönelik pek çok projede etkin şekilde yer almıştır (Bölme, 2010, s. 425). ISAF'ın görev süresi bitene kadar İncirlik Üssü'nden faydalanılmıştır. ISAF'ın on üç yıllık görev süresinin 1 Ocak 2015'te sona ermesinin ardından ISAF'ın yerini "Kararlı Destek Misyonu" almıştır. Türkiye'de ise Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının, NATO'nun Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonu ve devamı kapsamında yurt dışına gönderilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (Milliyet, 06.04.2015,www.milliyet.com.tr).

Bu süreçte özellikle terörle mücadele adı altında bölgede ele geçirilen suçluların nakline ilişkin konuların İncirlik Üssü'nün askeri kullanımının uluslararası hukuka ne kadar uygun olduğu konusu tartışmalı bir konudur. Bu durum, suçluların naklinde uluslararası hukukun terör suçlarının işlendiği yer ve zaman açısından kime hangi yetkiyi verdiğini ve bu bağlamda askeri üslerin kullanımı ile ilgili yetki sorunsalını karşımıza çıkarmıştır.

3.2.1. Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini ve İncirlik Üssü

ABD'nin terör kavramını kendisine göre şekillendirerek başlattığı uluslararası terörle mücadelede kapsamında Bush Yönetimi, 11 Eylül saldırılarının birinci yıl dönümünde, Amerikan dış politika uygulamalarında köklü değişiklikler yaratacak,

tarihe Bush Doktrini olarak geçecek olan Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisini (The National Security Strategy) açıklamıştır. Bu doktrinin en önemli özelliği tek taraflı önleyici (preemptive) güç kullanılması ve Soğuk Savaştan sonra ilk kez tehdit algılamasının oluşmasıdır (Demirdağ, 2009, s. 44). Bu strateji ile ABD, 1992’den itibaren gündemde olan Pax-Americana’yı gerçekleştirmeye yönelmiştir (Yücel, 2004, s. 124,126). 11 Eylül saldırılarından sonra daha güçlü bir konuma gelen realist bakış açısına sahip Neo-conlara (Yeni muhafazakârlar) göre ABD’nin üstünlüğünün ekonomik olarak değil askeri politikalarla sağlanması görüşü hâkim olurken, ABD’nin değerlerini korumak amacıyla mutlak güvenlik adına bunun kaçınılmaz olduğu açıklanmıştır (Arıboğa, 2004, s. 54,55).

ABD’nin 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisinin en önemli öğelerini ise Prevention ve Preemption kavramları oluşturmaktadır. Birinci kavram; görünürde olan ve gerçekleşmesi muhtemel bir tehdit ve/veya tehlikeye karşı yapılan preventive (önleyici) eylemi ikincisi ise; tahmin edilen ve/veya gelecekte gerçekleşebilecek olan bir tehdit veyatehlikeye karşı yapılan preemptive (önleyici vuruşçu) eylemi ifade etmektedir. ABD, dış politika anlayışının odak noktasına önleyici vurucu yaklaşımı yerleştirerek küresel güvenlik anlayışının şekillendirilmesinde yetkiyi tamamen kendi eline almıştır (Han, 2004, s. 147). ABD’nin karşı taraf gücünü kullanmadan ona karşı askeri güç kullanabilmesi uluslararası destek olmadığı takdirde bile tek başına hareket edebilmesini sağlayan bu husus ulusal güvenlik stratejisinin kritik noktasını oluşturmakta olup aynı zamanda BM anlaşmasının hükümlerine de aykırılık teşkil etmiştir (Ökmen, 2007, s. 119). ABD, düşman olarak gördükleri herhangi bir ülkeye karşı, tehdit olarak algılayacak duruma gelmeden taarruz etme yetkisini oluşturmuştur. Bu durum uzun yıllar sonucunda oluşan BM Anlaşmasının 51.maddesinde yer alan meşru müdafaa anlayışını dahi ortadan kaldıran ve uluslararası hukuk kurallarını alt üst eden dayatmacı bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır (Tuncer, 2007, s. 78).

ABD, 2002 yılında yayınlanan ulusal güvenlik stratejisi ile ekonomik ve siyasi gücün etkisini askeri kuvvetle desteklemeyi amaçlamış küresel istikrarın sağlanması yolunda diplomasinin yerine askeri kuvvet tercih edilmiştir (Dedeoğlu, 2002, s. 27). ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, adeta dünyayı yönetmek üzere iktidara gelmiş bir hükümetin programını andırmakta olup bu politikasının karşısında yer alanlar “karşıt ülkeler” olarak gösterilmiştir (Köni, Oğan,2002, s. 9,10). ABD 21.yüzyıl küresel terör tehdidine karşı Soğuk Savaşın bitmesiyle yeni hedeflere uygun olarak askeri stratejinin

belirlenmesine ve çeşitli bölgelerde kurulmuş olan askeri üs ve tesislerin yeni bir yapıya kavuşturulmasına çalışmaktadır. ABD'nin yeni askeri yapılanması doğal olarak Soğuk Savaş tehdidine göre yapılandırılmış İncirlik Üssü'nüde etkilemiştir. ABD SEİA'da İncirlik Üssü için belirtilen kısıtlamaların kaldırılarak üssün daha esnek bir yapıya kavuşturulmasını, SEİA'ya uygun olarak üssü sadece eğitim amaçlı kullanabilen Almanya'daki iki F-16 filosunun İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmasını talep etmiştir. Fakat bu talep SEİA'ya uygun olmadığı gerekçesiyle uygulanmamıştır (Akman, 2007, s. 106). ABD'nin İncirlik Üssü'nü yeni stratejisine göre kullanmak isteğinin ortaya çıkmasıyla beraber İncirlik artık küresel terörizmle mücadelede, değişen tehdit algılamalarıyla stratejik öneme sahip bir üs olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni görevler üstlenme eğilimine girmiştir.

11 Eylül sadece Amerika'da değil uluslararası alanda değişimin başlangıcı olmuştur. Soğuk Savaş dönemi komünizm tehdidi algılaması yerini küresel teröre bırakmıştır. ABD'nin bunun arkasına sığınarak dünya ülkelerini ya kendi yanında yada terörizmin yanında gören ayrıştırıcı doktrini ile beraber küresel terör artık uluslararası ilişkileri belirleyen temel aktörler arasında yer almıştır. Diğer bir deyişle 11 Eylül ile beraber İncirlik Üssü'nün görev misyonunda bir değişim yaşanmış, küresel terörle mücadelede görev alan stratejik bir üs olarak adlandırabileceğimiz yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.

3.3. 2003 ABD'nin Irak'ı İşgali ve İncirlik Üssü

3.3.1. İncirlik Üssü Pazarlığı ve Modernizasyon Tezkeresi

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan ABD önderliğindeki koalisyon güçleri ve Irak arasında gerçekleşen 1991 Körfez Savaşı Saddam Hüseyin'i bir süre durdurmayı başarsa da Irak, ABD için bir problem olarak kalmaya devam etmiştir (Karakol, 2009, s. 50). Şer ekseni olarak belirtilen ülke olan Irak, El-Kaide ile işbirliği yaptığı kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesiyle ABD tarafından hedef ülke olarak gösterilmiş müdahaleye karar veren Amerikan yönetimi destek arayışına yönelmiştir (Pehlivanoğlu, 2004, s. 328,330). Bölgesel statükoyu tamamen değiştirecek kapsamda bir askeri müdahalenin başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri tarafından desteklenmediği sürece Amerikan politikalarının başarıya ulaşmasının çok zor olacağı önceki

tecrübelerden de bilindiğinden, başlangıçtan itibaren ABD'nin Türkiye'yi İncirlik konusunda ikna etmeye yöneldiği görülmüştür (Çimen, 2007, s. 74)

Kuzeyden Keşif Harekâtına ev sahipliği yapan ve Körfez Savaşında ilk ve geniş çaplı destek veren ülkelerden biri olan Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahalesinin odak noktasını oluşturmuştur (Yetkin, 2004, s. 14). ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney Ankara'yı 20 Şubat 2002 tarihinde ziyaret etmiş yapılan görüşmede Ecevit, Cheney'e; "Irak yönetimi çevresine zarar verecek durumda değil. Körfez Savaşı'ndan bu yana, 10 yıldır yakından izliyoruz. Irak'tan kolaykolay bir tehlike gelmez. Komşularına zarar veremez. Irak'tan gelebilecek tehlikelere karşı önlemleri zaten sizinle birlikte aldık, yıllardır alıyoruz. Şu anda zarar verebilecek güçte görünmüyor" diyerek bir açıklama yapmıştır. Ayrıca Cheney, Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu ile de görüşmek istemiştir. Bu durum ABD'nin olası bir Irak operasyonu için taleplerinin olacağını göstermiştir (Demirdaş, 2009, s. 48). Bülent Ecevit askeri bir müdahalenin yaratacağı olumsuz sonuçları dile getirerek mümkün olduğunca bu müdahaleyi engellemeye çalışmış fakat savaşın kaçınılmaz hale geldiği durumda bu sürecin dışında kalmaktan yana olmadığını da vurgulamıştır (Bölme, 2010, s. 427).

Genelkurmay Başkanlığında 1 Mayıs 2002'de Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in katılımıyla yapılan toplantıda Irak'a olası bir müdahalede bulunulduğunda Türkiye'nin tavrını belirlemek ve yapılması gerekenleri görüşmek üzere çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmışken Türkiye Washington Büyükelçiliğinden Dışişlerine Irak'a müdahale edileceği ve Türkiye'den destek beklendiği açıklaması yapılmıştır. Bunun üzerine bir araya gelen çalışma grubundan böyle bir müdahaleye karşı olunduğu belirtilmiştir (Bila, 2007, s. 140,142). Türkiye'yi ikna edebileceğini düşünmekte olan ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müsteşarı Marc Grossman 16 Temmuz 2002'de Ankara'yı ziyaret etmiştir. Türkiye ise "ABD, Türkiye'nin stratejik müttefikidir. Bu konuda atacağınız adımlar ABD ile olan stratejik ortaklığı çerçevesinde değerlendirecektir" şeklinde cevap vererek yapılacak olası bir operasyona karşı ABD'ye kapıları tamamen kapatmamıştır (Hürriyet, 06.03.2015, hurarsiv.hurriyet.com.tr). Ayrıca Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti ve ekonomik kaygıların Türkiye'nin endişelerini oluşturduğu ifade edilerek bağımsız bir Kürt devletinin kabul edilemeyeceğini Türkmenlerin haklarını da güvence altına alan yeni bir yönetim anlayışıyla beraber Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik vurgu yapılmıştır (Demirdaş, 2009, s. 48). Wolfowitz ise Irak'ta Türkmenlerinde yer alacağı

demokratik bir rejim kurulacağı, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağı garantisini vermiştir (Radikal,06.03.2015, www.radikal.com.tr).

Kapsamlı isteklerin ilk bölümü 30 Temmuz 2002'de ABD'nin Ankara Büyükelçisi Mark Pearson tarafından Dışışlerinde Müsteşar Uğur Ziyal'e bilgi verilmesi ile başlamıştır (Yetkin, 2004, s. 68). Bu istekler şöyledir: Hava ve kara harekâtı için İncirlik, İstanbul Sabiha Gökçen, Muş, Batman, Diyarbakır, Malatya ve Silopi'deki üs ve tesislerin yanısıra İskenderun ve Mersin limanlarına ihtiyaç duyulmuştur (Bölme, 2010, s. 429). Ciddi bir durum ile karşı karşıya kalan Ankara'da artık gündemin ana maddesini Irak Savaşı oluşturmuştur. Genelkurmay ve Dışışleri temsilcilerinden oluşan çalışma grubu tarafından Türkiye'nin ABD'nin istekleri karşısında alacağı tavrı ve kırmızı çizgilerini ortaya koyan bir rapor hazırlanmıştır (Demirdaş, 2009, s. 50). ABD olası bir müdahalede üslerin kullanımını Türkiye'den talep edeceği ve bu talebin reddedilmesinin de stratejik müttefik olarak pek mümkün görülmediği Türkiye'nin Irak'a müdahale durumunda olaylara uzak kalması gibi bir durumun söz konusu olamayacağı da ifade edilmiştir (Bila, 2007, s. 287).

Türkiye'nin kırmızı çizgilerini ve endişelerini ABD yönetimine anlatmak amacıyla 26 Ağustos 2002'de Washington'a giden Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ve heyeti ilk kez öğrendikleri Türkiye toprakları üzerinden Irak'a cephe açma isteği ile karşı karşıya kalmıştır (Demirkıran, 2005, s. 176). Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal görüşmelerde Türkiye'nin "Kıbrıs, AB'den katılım müzakereleri için tarih alınması konularında destek, ekonomik destek, KADEK'in terör örgütleri listesine alınması" gibi talepleri ABD'ye iletmıştır (Bila, 2004, s. 171,176). Yönetimin, bu beklentileri olumlu karşıladığını bildirmesine rağmen bunun karşılığının ABD tarafından çok ağır taleplerle geleceği daha sonra ortaya çıkacak kapsamlı isteklerle kendisini göstermiştir (Demirkıran, 2005, s. 176).

ABD, Dışışleri Bakanı Şükrü Sina Gürel'in Washington'a yaptığı gezide İncirlik'in de dâhil olduğu bazı Türk havaalanları ve limanlarında keşif yapılması ve Kuzeyden Keşif Harekâtı kapsamındaki mutad uçuş sayısının, süresinin ve sahasının genişletilmesi talebini tekrar etmiştir (Bölme, 2010, s. 430,431). Dışışleri ABD'nin ısrarlı talepleri üzerine acil bir rapor hazırlayarak Milli Güvenlik Kurulu'na görüş bildirerek, ABD kara birliklerinin Türkiye topraklarında konuşlandırılmasına ve Türkiye topraklarını kullanarak Irak'a girmesine izin verilmemesi gerektiğini ayrıca bunları uygulamak için meclisten yetki alınmasını belirtmiştir. Raporda Meclis'ten

alınacak yetki ise; Kuzeyden Keşif Hareketinin yetki ve kapsamının genişletilmesi, Türkiye'nin üslerinin ve hava sahasının ABD ve müttefiklerince kullanılması, yabancı güçlerin, Türkiye'de geçici konuşlanması gibi ABD'ye verilecek destekle ilgili konulardan oluşmuştur. Türkiye bu planlamalarla uğraşırken ABD'nin planlarının son şeklini aldığı süreçte ABD'den iki yeni istek gelmiştir. Bu isteklerden birincisi Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'ne CIA ajanlarının kendi topraklarından geçmesine izin vermesi, diğeri ise Irak'ı havadan gözetlemek için kullanılacak U-2 casus uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına izin verilmesidir. Bülent Ecevit Hükümeti tarafından ABD'nin bu istekleri derhal onaylanmıştır (Demirdağ, 2009, s. 49). Amerikan Kongresi'nin BM kararını beklemeden 11 Ekim 2002'de Başkan Bush'a savaş ilan etme yetkisi vermesi ile Irak Savaşı için artık son aşamaya gelindiğini göstermiş Washington'un mesajı diğer NATO ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'ye de ulaştırılmıştır. Türk Genelkurmayı'na gönderilen bir mesaj ile ilk defa geniş kapsamlı talepler yazılı ve resmi bir şekilde iletilmiştir. Bu talepler İncirlik Üssü'nün kullanılmasına izin verilmesi istendiği anlamını taşımaktadır (Yetkin, 2004, s. 45). Bu talepler şöyledir:

Yaklaşık 80 bin Amerikan askerinin Türkiye'de konuşlandırılması, Batman, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Antalya ve Sabiha Gökçen asil olmak üzere Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan ve Çiğli havaalanlarının yedek olarak Amerika'nın kullanımına tesis edilmesi, Mersin, İskenderun, Samsun, Trabzon ve İzmir Limanlarının Amerikan donanmasına açılması, bahsi geçen liman ve havaalanları arasındaki kara ve demiryollarının kullanılması, konuşlanacak Amerikan personelinin eğitimi için alan tahsisi, Amerikan kuvvetlerinin Türkiye'ye intikali sırasında güvenliklerinin sağlanması, Amerikan kuvvetlerine ilk aşamada yaklaşık 10 milyon litre akaryakıt temininden oluşmaktadır (Demirdağ, 2010, s. 49,50).

İncirlik Üssü, ABD'nin çok geniş kapsamlı talepleriyle Afganistan'a müdahale olan Sonsuz Özgürlük Hareketinden sonra yeniden Türk-Amerikan ilişkilerindeki yerini almıştır. Artık Türkiye yeni bir savaş ile karşı karşıya olmakla beraber bir taraftan savaşın getireceği olumsuz sonuçları diğer taraftan da Irak'ta oluşacak yeni dengelerin Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini Körfez Savaşından siyasi ekonomik sorunlar ve güvenlik problemleriyle çıkmış bir ülke olarak yeniden düşünme ihtiyacı hissetmiştir. Çok kritik bir durum ile karşı karşıya kalan Ankara'da artık gündemin ana maddesini Irak Savaşı oluşturmuştur.

ABD'nin geniş kapsamlı isteklerinden sonra ilk değerlendirmeyi yapan Dışışleri Bakanlığı ABD'nin bu taleplerinin sınırlarını zorladığını ve isteklerin Türkiye'yi aşacak boyuta taşındığını, hiçbir NATO ülkesinin bu kadar sayıda askeri kabul edemeyeceğini, üs ve limanların kullanımında da istenen geniş yetkilerin Türkiye'ye prestij kaybı yaşatacağını belirtmiştir. Buna rağmen ABD Anadolu'nun tamamını bir askeri üs haline getirecek şekilde ikili görüşmelerde izinsiz ve süresiz geçiş isteğini açıklamıştır (Bila, 2007, s. 302,308). Dışışleri ve Genelkurmay ABD'nin bu sınırları zorlayan istekleri karşısında bir istişare gurubu oluşturarak Türkiye'nin kırmızı çizgilerini: "Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulması, Musul ve Kerkük'ün Kürtlerin denetimine girmesi, Kürtlerin bağımsızlığına yol açacak her türlü gelişme, Türkmenlerin yer almadığı her türlü oluşum ve Türkmenlerin can güvenlikleri" şeklinde sıralamıştır (Demirdaş, 2009, s. 50). Artık Türkiye'nin önünde iki seçeneğin durduğuna karar verilmiştir. Ya ABD'nin bir operasyon yapma fikrinden vazgeçmesi sağlanacaktır ya da olası bir operasyonda ABD'nin yanında yer alınıp Irak'ın geleceği konusunda aktif söz sahibi olunacaktır (Demirkıran, 2005, s. 166,167).

Türkiye'yi bu konularda ikna etmenin kolay olmayacağını bilen ABD'li yetkililer, aynı zamanda İncirlik Üssü ve hava sahası ile Türkiye'nin operasyonda büyük önem arz ettiğini her seferinde beyan etmekte olup ikna etmenin zorluğu ile beraber stratejik müttefikliği göz önüne alarak, Türkiye'nin girdiği seçim havasınını etkisi ve TSK'nın etkin gücü ile üs ve tesislerin kullanımına izin verileceği yönünde bir bakış açısı geliştirmiştir (Bölme, 2010, s. 434). Türkiye, ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi hedefleri kapsamında dünyanın en zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olan Ortadoğu bölgesi ile fiziki, tarihi, kültürel ve ekonomik boyutlu ilişkiler içerisinde olması, ABD'nin stratejik müttefiği olarak bölgenin tek komşusu olması, ABD'nin bölgeye yönelik olarak düşündüğü hegemonik planların gerçekleşmesi açısından kilit pozisyonda olan bir ülke konumunu taşıması ABD'nin Türkiye'yi ikna etmekten başka bir seçeneğinin kalmadığını göstermiştir (Tuncer, 2007, s. 89,90).

ABD dönemin yeni hükümetine taleplerini bir kez daha tekrarlamak ve pazarlık sürecini başlatarak Türkiye'yi ikna etmek için resmi teklif sunmuştur. Bu teklife göre Irak'a askeri bir müdahalenin ana ikmal ve tali harekât üssü Türkiye olacak, ikinci büyük komuta merkezi İncirlik'te yer alacak, Türkiye'deki diğer üs ve limanlarda kullanılacak, Kuzey cephesi askerleri Türkiye'de konuşlanacak, Diyarbakır tali koordinasyon merkezi, Silopi taktik harekât merkezi olacak, Türk sınırları ABD ve

İngiltere askeri kuvvetlerine açılacaktır (Bölme, 2010, s. 435). ABD'nin Irak Savaşında Türkiye'den beklediği işbirliğinin üç aşamada yapılması planlanmıştır. Bunlar üslerin incelenmesi, hazırlanması, gerektiğinde harekât edebilmesi şeklinde oluşturulmuştur (Yetkin, 2004, s. 100). Üslerin incelenmesi dışındaki kararların meclis onayına ihtiyaç duyması nedeniyle Başbakan Abdullah Gül TBMM kararı olmaksızın yapılacak işlemlerde kolaylık sağlayacağını belirterek Wolfowitz'in üs incelemesi yapmak üzere 150 kişilik bir istihkâm birliğine izin verilmesini istediğini İncirlik'te konuşlu bulunan ABD personelinin Türk subayları eşliğinde inceleme yapması şeklinde kabul etmiştir. Tabiki üs incelemesi için verilen izin üssün harekâta kullanılacağı anlamını taşımasada ABD için daha sonra alınacak imtiyazların başlangıcını temsil ettiği düşünülmüştür (Bila, 2007, s. 186,187).

Görüşmelerin ardından Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'ın "Irak'a operasyonu arzu etmeyiz, ama kaçınılmaz olursa hava sahamızı ve askerî tesislerimizi müttefikimiz ABD'nin kullanımına açarız," sözleri her ne kadar Dışişleri tarafından yalanlansa da gündemdeki yerini almayı başarmış, ABD'ye bir kez daha olumlu bir tavırla yaklaşıldığı görülmüştür (Karakol, 2009, s. 57). Türkiye'den ayrılmadan önce basınla bir araya gelen Wolfowitz ise Irak'a karşı olası askerî operasyon konusunda mevcut askerî planlamanın tamamlandığını açıklarken 300 milyon dolara yaklaşacak Türkiye'deki alt yapı çalışmalarına başlamadan önce Ankara'dan net bir tavır beklediklerini ifade etmiştir (Bölme, 2010, s. 436). Belirlenen takvime göre yapılacak olan inceleme, keşif ve inşaat konusunda bir gelişme sağlanamayınca bu durumdan hoşnut olmayan ABD, Wolfowitz aracılığı ile Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu'nu Pentagon'a davet ederek konu hakkında bilgilendirmiştir. Konunun Türk yetkililere intikali ile üs konusu üzerine bir toplantı yapılarak gerekli iznin verildiği resmi olarak bildirilmiştir (Yetkin, 2004, s. 111,112).

ABD'nin Irak operasyonu için gerekli hazırlıklarının son aşamasına gelindiğinde Washington'un istekleri de netlik kazanmaya başlamıştır. ABD kendi isteklerini somutlaştırırken artık Türkiye'den de ABD kuvvetlerinin sevkıyatı konusunda net bir tavır beklemeye başlamış, somut hale gelmiş talepler ise 21 Aralık 2002 tarihinde ABD Büyükelçi Pearson'un tarafından Başkan Bush'un sözlü mesajı şeklinde Başbakan Abdullah Gül'e sunulmuştur kapsamlı talepler şöyledir (Karakol, 2009, s. 59).

ABD ve koalisyon güçlerine Türk topraklarını ve hava sahasını kullanmada tam bir yararlanma, konuşlanma ve üst uçuş hakkı tanınması, Türkiye üzerinden Irak'a geçecek 40.000'i aşkın bir kara gücünün kabul, buna eşdeğer mevcutlu bir gücün Irak'taki birliklere lojistik destek sağlamak amacıyla geçici olarak konuşlandırılması, Türkiye'deki altı havaalanına askeri harekâta katılacak takriben uçağın konuşlandırılması, Silopi'de ileri harekât üssü, Mardin'de yakıt ve cephane depoları kurulması, Mersin, İskenderun ve Taşucu limanlarının ABD birliklerinin indirme limanı olarak kullanılması. Bu birliklerin Türkiye'de kalacağı bölgelerdeki inşaat çalışmaları için 3500 personelin önceden Türkiye'ye gelmesi. Bu amaçla keşif faaliyetlerine başlaması 600 kişilik özel kuvvetler birliğinin sivil kıyafetlerle Kuzey Irak'a geçmesi ve İncirlik'ten U-2 istihbarat uçuşlarının yapılması. Kuzey Irak'taki muhalif gruplara CIA tarafından silah dağıtılması şeklindedir (Bölükbaşı, 2008, s. 28,30)

ABD'nin geniş kapsamlı istekleriyle beraber Başbakanlıkta üst düzey bir Irak gündemi oluşturulmuş toplantı sonucunu Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, şu cümlelerle açıklamıştır: "Ortak görüş, Türkiye'nin bu işin içinde olması gerektiği biçiminde oluştu. Dışında kalmamızın Türkiye'nin çıkarları lehine olmadığı kanaatine vardık" (Bila, 2007, s. 190). Bundan da öte, Irak'a karşı yapılacak olası bir müdahalenin uluslararası hukuk çerçevesinde olması gerektiği vurgulanarak savaş için uluslar arası meşruiyet şartı ön plana çıkartılmıştır (Demirdağ, 2009, s. 51). Öncelikli olarak barışa yönelik çalışmaların yapılmasını diplomatik yolların denenmesini sonuç alınamadığı takdirde uluslararası hukuka uygun Birleşmiş Milletler kararı çerçevesinde bir operasyon gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Hükümet son seçenek olan Irak savaşının kaçınılmaz son olduğu durumda da hukuki bir zeminin varlığını gerekli görmüştür (Bölme, 2010, s. 438). Körfez savaşından büyük kayıplarla çıkan Türkiye, verilen sözlerin yerine getirilmediğine istinaden bu sefer kongrenin onayı ve yazılı garanti isteme yoluna gitmiştir bu durum görüşmelerin gergin bir havada geçmesine neden olmuştur. ABD asker sevkiyatı konusunda ısrarlı bir tavır sergilerken bu kuvvetlerin Türkiye'de bulunma süreci içerisinde statüsünün ne olacağı ayrı bir tartışma konusunu oluşturmuştur. Çünkü Irak operasyonu bir NATO operasyonu değildir doğal olarak kuvvetlerin Türkiye'de bulunan Amerikan kuvvetlerinin statüsünü belirleyen anlaşma olan SOFA'nın şartlarının uygulanması gerektirmiştir (Bölme, 2010, s. 439).

Genelkurmay Başkanlığı da son yaşanan gelişmelerden sonra ABD'nin Irak'ı yeniden şekillendirecek müdahalesini ve Kuzey Irakta Kürt Devleti oluşumunu, Türkiye'nin güvenliğini tehdit edeceğini öne sürerek Irak müdahalesinin dışında

kalmayı uygun bulmamıştır. Müdahale başladığında TSK'nın tek başına karar alması durumunun da oluşabileceğini göz önünde bulundurarak bu sorumluluğu taşımamak amacıyla asker gönderme konusunda Meclisten yetki alınması uygun bulunmuştur (Bila, 2007, s. 210,211). Dışişleri Bakanlığı, 31 Ocak'ta yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısına Türkiye'nin bu müdahaleden en az zararla çıkabilmesi için ABD önderliğindeki koalisyonda yer almasını uygun bulduğunu belirten bir rapor sunarak Genelkurmay ile aynı görüşü paylaştığını beyan etmiştir (Yetkin, 2004, s. 141,142). Genelkurmay'ın sorumluluğu tek başına üstlenmek istememesi Hükümet'e kolaylık sağlamış Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca ulusal çıkarları korumak üzere, TBMM'ce görülecek askeri önlemlere işlerlik kazandırılmasına dair takvimin hükümet tarafından yürütülmesi kararının çıkmasını sağlamıştır (Demirkıran, 2005, s. 182).

İlk Başbakanlık tezkeresi "Türkiye'deki askerî üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup teknik ve askerî personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine" dair olup, 6 Şubat 2003 tarihinde meclise sunulmuştur (Bölme, 2010, s. 442). AKP hükümetinin bu çerçevede meclise gizli oturumla sunduğu tezkere hükümet ile muhalefet arasında sert tartışmalara neden olmuş 19 ret ve 9 çekimser oya karşılık 302 oyla kabul edilmiştir. Türkiye'nin ABD'ye yönelik ilk somut adımını oluşturan bu Meclis kararı ABD'nin Türkiye'den gelecek destek konusunda beklentilerini arttırmıştır. Askerlerin geliş sebebi farklı olsada kuvvetlerin konuşlandırılmasına yönelik tezkerenin de yine aynı meclis tarafından onaylanacağını bilmesi ABD'nin beklentilerinin üst düzeye ulaşmasını sağlamıştır. 11 Şubat'tan itibaren tezkerede 3497 olarak öngörülen askeri personel Türkiye'ye gelmeye başlamış ikinci tezkere olan 1 Mart Tezkeresine kadar bu personelin yaklaşık 2000'i Türkiye'ye intikal etmiştir (Karakol,2009, s. 60). Bu tezkere ile İncirlik, Batman, Diyarbakır, Afyon, Çorlu, Sabiha Gökçen havaalanı ile Mersin, İskenderun limanlarının modernizasyonu kararı alınırken gerekli görüldüğünde diğer üs ve limanlarda bu kapsama dâhil edilebilmesi öngörülmüştür. Artık ABD için asker konuşlandıracak tezkerenin geçmemesi mümkün gözükmediğinden hareketle, daha önce aldığı keşif izni sonuncunda tezkerenin çıkması ile beraber hangarlar, teknolojik üsler kurmaya takım ve malzeme getirmeye başlamıştır (Demirkıran, 2005, s. 183).

Türkiye, modernizasyon tezkeresi ile beraber çalışmalarından kaynaklanan hiçbir mali yükümlülüğün sorumluluğu altına girmezken, bu çalışmalar için kullanılacak olan araç gereçlerin Türkiye'den temin edilmesi sağlanacak, hasar ortaya çıkması durumunda da maliyetinin ABD tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Modernizasyon kapsamında yapılacak çalışmalar için ABD 13 Şubat'ta Türk firmalarına ihale açmıştır (Bölme, 2010, s. 443). Bu kapsamda içeriği tanımlanmayan bir tezkere dayanarak modernizasyon kapsamında bir seri hazırlığın yapılarak Türkiye'nin bir oldu bittiye getirilmesi ve İncirlik Üssü'nün adeta savaşa hazırlanması, ABD'nin konuya hukuki açıdan nasıl baktığının da bir göstergesi olmuştur. Öte yandan bu hazırlıkların mahiyeti itibarıyla ne kadar hukuki olduğu da tartışmalı bir konu olarak ön plana çıkmıştır.

3.3.2. 1 Mart Tezkeresi ve İncirlik Üssü

6 Şubat 2003 Modernizasyon Tezkeresi'nin ardından, Amerika, Irak işgali hazırlıklarına son noktayı koymak isterken, buna paralel olarak Türkiye'nin Irak sınırını kullanarak işgale başlamak için Türkiye'ye baskılarını artırmıştır. Türkiye de Amerika ile müzakerelere hız vermiş, bu amaçla Deniz Bölükbaşı Türk tarafının baş müzakerecisi olurken Amerikan tarafının müzakerecisi Mariso Lino olarak belirlenmiştir (Demirdaş, 2009, s. 53). Başkan Bush'un "at pazarlığı" şeklinde ifade ettiği Türk-Amerikan ekonomik yardımı görüşmeleri de devam etmiştir. Bu durum hem kamuoyunda hem TSK'da rahatsızlık uyandırmıştır (Bila, 2007, s. 210, s. 213). 23 Şubat 2003 tarihinde hazırlanan Başbakanlık tezkeresi, 1 Mart 2003'te "Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin" olarak oylamaya sunulmuştur. Tezkerede, 62 bin ABD askerinin 255 uçak ve 65 helikopterin 6 ay süreyle geçici olarak Türkiye'de konuşlanması yer almıştır (Karakol, 2009, s. 64). Türkiye'de konuşlanacak, bu 62 bin askerin 37 bininin Türkiye'de lojistik amaçlı bulunması, 25 bininin ise muharip kuvvet olarak Irak topraklarına geçmesi yer almıştır (Yetkin, 2004, s. 163,165).

Tezkere sürecinde AKP içinde de bütünlüğün sağlanamaması tezkereyi imzalayan bakanların bile Irak savaşına destek vermemesi, yabancı medyada yer alan yazıların yarattığı olumsuz hava ve kamuoyunda oluşan savaş karşıtlığı, marjinal grupların protestoları ile karşıt seslerin varlığı, tezkere sürecini etkilemiştir. Yapılan bir

araştırmaya göre de Türk halkının büyük bir bölümü Irak'a gerçekleştirilecek bir askeri operasyona karşı çıkmıştır. Sadece halk değil aydınlarda savaş karşıtı girişimlerin yanında yer alarak Türkiye'nin savaşın dışında kalmasını savunmuştur. Tezkerenin onaylanacağı gün bile dışarıda toplanan kalabalığın sesi meclise kadar yayılmıştır. Böyle bir ortamda oylamaya sunulan tezkerenin onaylanacağı oturumda toplam 533 milletvekili yer almış, bunlardan 250'si hayır, 19'u çekimser oy kullanmıştır. Oylamaya katılan 533 milletvekilinin yarısının 1 fazlası oy sayısı sağlanamadığı için tezkerenin reddedildiği açıklanmıştır (Demirdaş, 2009, s. 56). Meclisin en kritik tezkerelerinden birinin reddedilmesi ABD'de şok etkisi yaratmış tezkerenin reddinden sonra Irak'ta Türkiye'nin müttefikliğinin yerini Barzani ve Talabani ile dolduracağı görülmüştür. (Demirkıran, 2005, s. 186).

1 Mart Tezkeresi öncesi ABD'nin faaliyetlerine bakıldığında modernizasyon tezkeresinde belirtilen üs ve limanlara askeri personel Güneydoğudaki Irak sınırına yakın depolara malzeme gönderen açılması düşünülen Kuzey cephesi için yapılan hazırlıklar anlamını yitirmiş, kuzey cephesi fikri ortadan kalkmış, kiralanan alan ve binalar boşaltılmış, getirilen malzemeler nakledilmiş, askerler birliklerine geri dönmüş bu durumda Türkiye bir üs görevi görmekten uzaklaşmıştır. Hem Türkiye'de hem dünyadaki savaş karşıtlarınca tezkerenin reddi memnuniyetle karşılanmış ve Türkiye'nin savaş dışında kaldığı algısını oluşturmuştur. Fakat hükümet kapıları kapatmayarak ABD'de alternatif planında İncirlik Üssü ve Türk hava sahasına yer vererek yeni bir tezkerenin çalışmalarına başlanmıştır (Bölme, 2010, s. 446,448). Türkiye'nin savaş dışında kalmasını öngören yasama organı iradesine rağmen bir tezkereye rağmen yeni bir tezkere girişiminde bulunulması da dikkat çekici bir başka tartışma konusudur.

3.3.3. Irak Savaşı ve İncirlik Üssü

1 Mart Tezkeresinin ardından AKP hükümeti her şeyin henüz bitmediği algısını oluştursa da ABD, Türkiye ile yapılan mutabakatların artık geçersiz olduğunu ve sadece hava sahasının kullanımına ihtiyaç duyduğunu Ankara'ya bildirmiştir (Yetkin, 2004, s. 194). 58. Hükümet istifa etmesi ve 59. Hükümetin kurulmasıyla yeni tezkere tekrar gündeme gelmiştir (Demirkıran, 2005, s. 187). ABD vakit kaybetmeden kitle imha silahlarını ürettiği ve bölge güvenliği açısından tehdit oluşturduğu gerekçesiyle Irak'a operasyon kararı almıştır. ABD'nin bu kararı dünya genelinde, ABD karşıtı gösterilerin

düzenlenmesine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde ve Avrupa Birliği'nde, NATO'da görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur (Akman, 2007, s. 108).

20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiliz Kuvvetleri Irak'a karşı savaşı başlatmış Irak'ın silahsızlandırılmasının ilk aşamalarının başladığını ifade etmiştir (Karakol, 2009, s. 100). 59. Hükümetin güvenoyu almasından sonra “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını kullanmalarına 6 ay süreyle izin verilmesi için yetki talep edilen tezkere” Meclis Başkanlığına sunulmuştur (Bölme, 2010, s. 448). 20 Mart günü 535 milletvekilinin katılımı ile yapılan oturumda, tezkere 332 kabul, 202 ret, 1 çekimser oyla kabul edilmiştir (Karakol, 2009, s. 101). Türk hava sahasının kullanıma açılması ile Amerikan ve İngiliz kuvvetleri, savaş uçakları ile Irak'ı vurmaya başlamışlardır. Savaş boyunca Türkiye, ABD'ye pek çok açıdan destek vermiştir. Hava sahasının açılması, İtalya'dan Kuzey Irak'a gelen birliklere sağlanan malzeme ve askeri araçların Türk topraklarının kullanılarak geçirilmesi, ABD kuvvetlerine büyük katkı sağlamıştır (Bölme, 2010, s. 449). 20 Mart Tezkeresi ile Türk hava sahasını kullanma yetkisi alan Amerikan yönetimi 25 Mart 2003'te aldığı bir kararla Türkiye'ye 8,5 milyar dolar kredi kullandırmayı kabul etmiştir (Bila, 2007, s. 245).

ABD, İncirlik Üssü'nün bombardıman amacıyla kullanılamayacağını belirlenmesi üzerine nisan Ayı'nda burada bulunan F-15, F-16, EA-6B'den oluşan 50 savaş uçağını geri çekmiştir. Fakat İncirlik Üssü, acil durumlarda ve yaralı taşıyan uçaklara savaş boyunca açık kalmıştır (Bölme, 2010, s. 449). Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell savaş tüm hızıyla devam ederken 2 Nisan 2003'te Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaret Türkiye'nin işbirliğinin sadece hava sahasını kullanımıyla sınırlı kalamayacağını bir göstergesi olmuştur. Powell, Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı ile görüşmeler yapmıştır (Ökmen, 2007, s. 146). Görüşmelerde, ABD askerlerinin su, gıda, giyim ilaç, yakıt, ulaştırma gibi temel ihtiyaçlarının Türk şirketlerden karşılanarak, Türk araçlarıyla gönderilmesi, Kuzey Irak'ta konuşlu ABD arama kurtarma timlerinin kendi araçlarıyla yaralıları Türkiye'deki üslere indirilebilmesi, ayrıca muharip hava unsurlarının acil iniş durumunda Türkiye'deki üsleri kullanmaya devam etmesi kararlaştırılmıştır (Demirkıran, 2005, s. 189). Ayrıca Türk askerinin yurtdışına gönderilmesi maddesinden rahatsızlık duyan ABD, Powell ile Türk askerinin Kuzey Irak'ta yer almasının karışıklık yaratacağını

gerekçe göstererek bölgede bulunmasını istemediğini ifade etmiştir (Bölme, 2010, s. 449).

Türkiye’de ABD’nin Türk askerinin bölgede bulunmaması isteği ile beraber yazılı bir metin oluşturarak “Kerkük ve Musul’un Irak halkının tamamına ait olacağını ve bölgedeki Kürt peşmergelerin eline bırakılmamasını taahhüt etmesi, Kuzey Irak’taki koordinasyonu sağlamak için ABD, Türkiye, Türkmen Cephesi, KDP ve KYB’nin katılımıyla beşli bir birim oluşturulması ve oluşturulacak birimin, göç, terör, güvenlik ve Musul-Kerkük ile gelişmeleri yakından takip etmesi üzerinde uzlaşma sağlandığını” açıklamıştır (Demirkıran, 2005, s. 189). Türkiye görüşmeler neticesinde ABD’ye sınırlarına göç olması, PKK/KADEK konusunda önlem alınmaması ve Kuzey Irak’ta istikrar bozulması, Kürt grupların Kerkük ya da Musul’a girmesi durumunda TSK’nın Kuzey Irak’a gireceğini belirtmiştir (Radikal, 12.03.2015, www.radikal.com.tr).

Irak’ta direniş devam etse de 1 Mayıs 2003 tarihinde ABD ve koalisyon güçleri savaşın bitmiş olduğunu resmen ilan etmiş artık Irak’ta ABD işgali altında yeni bir dönem başlamıştır (Karakol, 2009, s. 100). 20 Mart tezkeresi kabul edilse de geniş kapsamlı kullanım imkânı tanıyan 1 Mart tezkeresinin reddiyle beraber İncirlik Üssü’nde uçuşlar azalmış ve savaşın sona ermesiyle beraber Kuzeyden Keşif Harekâtı kapsamında İncirlik Üssü’nde konuşlandırılmış olarak bulunan Keşif Gücü’nün görevi 1 Mayıs 2003 tarihinde sonlandırılmıştır (Akman, 2007, s. 109). 11 Eylül sonrasında yeni dünya düzenini inşa etmeye çalışan ABD Afganistan ve Irak savaşının yorgunluğu ile bu projenin istediği gibi sonuçlanmadığını ve Irak’ı işgal sürecinde oluşan yerel güçlerin varlığını kabul etmiştir (Özdağ, 12.03.2015, www.21yyte.org). Bu süreç içinde İncirlik konusunda sergilenen kararlı duruş, Türkiye’nin kaotik bir ortama girmesine engel olmuş muhtemel bir savaş tehlikesine karşı korumuş ancak süreç içinde “tamamlanmayan savaş” gelecekte yeni bir krizin Türkiye’yi çok boyutlu olarak etkilemesine neden olmuştur.

3.3.4. Savaş Sonrası İncirlik Üssü

Irak’ta Mayıs Ayı’nda yoğun sıcak çatışma sona ermiş, Saddam Hüseyin ülkeyi terk etmiş, denetim tamamen koalisyon kuvvetlerinin eline geçmiş olsa da ABD için mücadele yeni başlamıştır (Yetkin, 2004, s. 218). Tezkerenin reddedilmesi ile ABD Türkiye’nin kırmızı çizgilerini dikkate almayarak sürecin dışında tutmuş bu durumda stratejik müttefik ilişkileri olumsuz yönde etkilenmiştir. Türkiye savaş süresinde

yaşananları göz önüne alarak reddedilen tezkereden geri adımlar atıp Irak'ta düzenin yeniden tesis edilmesi aşamasında daha önce olduğu gibi kolaylık göstererek bu sürecin dışında kalmamaya çalışmıştır. 17 Haziran'da Irak'ın yapılandırılması sürecinde asker gönderme ve İncirlik Üssü'nün yeniden modernizasyonu teklifi ile Washington'a giden Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal, Amerikan Dışişleri BakanYardımcısı Richard Armitage ve diğer yetkililer ile görüşmelerde bulunmuştur (Bölme,2010, s. 451).

Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal'ın dönüşünden kısa bir süre sonra Hükümet 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı gizli Bakanlar Kurulu kararı ile Irak'ın yeniden yapılandırılmasında askerî malzeme, teçhizat ve personel naklide olmak üzere lojistik amaçlı olarak İncirlik Üssü ile Mersin ve İskenderun limanlarının kullanımına bir yıl süre ile izin vermiştir (Yetkin, 2004, s. 218,219). Bakanlar Kurulu Kararnamesi, gizlilik tasnifi içinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK), 22 Mayıs 2003 tarihinde teşkilat üyesi ülkeleri, Irak'ta barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi yönündeki uluslararası çabalara katkıda bulunmaya ve bu ülkedeki kurumların yeniden inşa sürecine yardımcı olmaya çağıran 1483 (2003) sayılı bir kararı üzerine 23 Haziran 2003'te alınmış olup üzerindeki gizlilik 13 Kasım 2003'te kaldırılmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 13.03.2015, www.mfa.gov.tr).

ABD Irak'ı kısa sürede ele geçirmesine rağmen düzeni sağlamak bu süre içerisinde mümkün olmamakla beraber müttefik ülkelerden destek talep edilmiştir. ABD'nin tek Müslüman müttefiği konumunda olan Türkiye Irak'a asker yollama kararı almıştır (Akman, 2007, s. 108). Bu kararın alınmasında Kürt grupların istenmeyen faaliyetler içinde olmaları, Türkmenlerin baskı altında olması ve PKK – KADEK terör örgütünün Irak'ın kuzeyinde güç kazanması, faktörleri de etkili olmuştur (Usta, 2009, s. 190). 1 Mart tezkeresinden sonra Türk-Amerikan ilişkilerini yeniden gerginleştiren olay 4 Temmuz 2003 tarihinde Irak'ın kuzeyinde Süleymaniye şehrinde yaşanmıştır. ABD askerleri elinde bulunan geçerliliği olmayan istihbarat bilgileriyle Türk askerlerinin başına çuval geçirerek tutuklamıştır. 1 Mart tezkeresinden sonra ilişkileri yeniden gerginleştiren ve güven bunalımına yol açan olay Süleymaniye krizi veya Çuval Olayı olarak adlandırılmıştır. Amerikan Dışişleri Bakanı Dick Chaney ve Başbakan Tayyip Erdoğan'ın yaptığı yaklaşık yarım saatlik görüşmeden sonra olay çözüme kavuşturulmuştur (Demirdaş, 2009, s. 64). Kuzey Irak'ta yaşanan bu gelişmeler, Türkiye tarafından kaygıyla izlenmiş, tezkere krizi sonrası yaşanan çuval olayı “imparatorluk geleneğinden gelen bir ülke için kabul edilmesi zor bir olay olarak”

görülmüştür. Bu dönemde çıkan Metal Fırtına adlı yayına olana ilginin yüksek olması da Amerikan karşıtlığının ve milliyetçi hassasiyetlerin arttığını göstermiştir (Çimen, 2007, s. 110,111).

Türkiye'nin Irak'a yönelik dördüncü tezkere olan 7 Ekim 2003 tezkere 358 evet 183 hayır oyuyla Irak'a asker gönderilmesi konusunda kabul edilmiştir. Fakat yoğun Kürt muhalefeti üzerine ABD tarafından asker talep edilememiş ve tezkere uygulanamamıştır (Taştekin, 2006, s. 275,276). 16 Ekim 2003 tarihinde BM tarafından Irakta istikrarın yeniden sağlanması amacıyla çok uluslu gücün oluşturulması üye ülkelerinde bu güce katkı sağlaması için çağrıda bulunduğu 1511 sayılı karar alınmıştır. Dışişleri tarafından yapılan açıklamaya göre de bu karar memnuniyetle karşılanarak Türkiye'nin Irak için her türlü yardımı yapmaya kararlı olduğu açıklanmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 15.03.2015, www.mfa.gov.tr). ABD ile Türkiye arasında 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin ardından artan gerilim gittikçe azalırken 15-20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbuldaki intihar saldırıları ABD ile Türkiye'yi yeniden yakınlaştırarak iki ülke arasında işbirliğini ortaya çıkarmıştır. 28 Kasım 2003 tarihinde ABD Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı tarafından ABD'nin Irakta konuşlandırılmış personelinin İncirlik üzerinden rotasyonu için 01 Ocak-30 Nisan 2004 arasında üssün kullanılmak istenildiği yazılı olarak Genelkurmay Başkanlığından, talep edilmiştir (Akman, 2007, s. 108). Talep aralık ayı içinde Başbakanlığa ve Dışişleri Bakanlığına iletilerek 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kararına dayanılarak kabul edilmiştir. 16 Aralık 2003'te Başbakanlık tarafından ABD kuvvetlerinin İncirlik Üssü, üzerinden rotasyonun Dışişleri Bakanlığının ve Genelkurmay Başkanlığının denetiminde yürütüleceği açıklanmıştır (Bölme, 2010, s. 452). Verilen yetkiye göre rotasyonun istikameti "Irak-İncirlik-Avrupa/Amerika yönünde olmak üzere tek yönlü olarak uygulanacaktır. İncirlik Üssü'ne inen transit personel burada en fazla 24 saat kalacak ve İncirlik dışına çıkışları söz konusu olmayacaktır. Bukapsamda Irak'tan 12 uçak ile 1512 personel İncirlik'e gelmiş ve bu personel 10 adet uçak ile İncirlik'ten ayrılmıştır" (Akman, 2007, s. 108).

23 Haziran 2003'te kabul edilen kararnamenin üzerindeki gizliliğin kaldırılması ve 6 Ocak 2004'ten itibaren Iraktan ayrılan ABD askerlerinin rotasyonun ilk aşaması olan İncirlik Üssü'ne gelmeleri TBMM onayının gerekli olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Dışişleri ve Genelkurmay Başkanlığı verilen iznin dayanağı ve

sınırları nedeniyle meclis onayı olmadan çıkarılmasının uygun olduğunu belirtmiştir (Bölme,2010, s. 452). Bu gerekçe ise Dışışleri tarafından şöyle açıklanmıştır:

Bu değerdendirmede ABD talebinin, Anayasamızın “Savaş Hali İlanı ve Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme” kenar başlıklı 92. Madde hükmü çerçevesinde mütalaa edilmesini gerektiren bir yönü bulunmadığı sonucuna varılmıştır. ABD’nin talebi, geçici bir süre için öngörülen bir rotasyon faaliyetidir ve Türkiye’den transit geçişle sınırlıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse, BM Güvenlik Konseyi tarafından öngörülen amaçlarla faaliyette bulunmak üzere, transit maksatla, uçak değıştirilmesinin gerektirdiğı süre kadar Türkiye’de bulunacak yabancı silahlı kuvvet unsurları klasik anlamda silahlı kuvvet mevcudiyeti olarak değerdendirilmemiştir. Anayasamızın anılan maddesinde de bu gibi durumlar dikkate alınmıştır. Aynı husus, halen yürürlükte bulunan 22.06.1996 tarihli ve 6/6639 sayılı “T.C Limanlarını, Hava Üslerini, ve Hava Alanlarını Ziyaret Edecek veya Kara Sularında Hareket Yapacak Olan Yabancı Deniz ve Hava Kuvvetlerinin Uyması Gereken Hususlara Dair Yönetmelikte de öngörülmüş, Türk karasuları ve limanları ile hava üs ve havaalanlarına girmelerine izin verilecek olan deniz ve hava kuvvetlerinin durumu ve sayısının tespit, kalış sürelerini sınırlandırma hakkının T.C. Hükümetine ait olduğu belirtilmiştir. Bu kararın, Hükümetimizin Irak’a asker gönderme konusunda TBMM’den 7 Ekim 2003 tarihinde almış olduğu izinle bir ilgisi bulunmamaktadır. Keza, bu konuda ABD ile yapılmış gizli ya da açık bir anlaşma da mevcut değildir(T.C Dışışleri Bakanlığı, 13.03.2015, www. mfa.gov.tr.).

Bu açıklamaya göre BM Güvenlik Konseyinin 1483 ve 1511 sayılı kararlarına dayanılarak verilen izin geçici bir süre rotasyon faaliyetiyle yani transit geçişle sınırlı olması, bu faaliyetin uçak değıştirme şeklinde kısa bir süre olması ve bunun silahlı kuvvet bulunması olarak değerdendirilemeyeceğini, gerekçe göstererek Anayasa’nın 92.maddesi kapsamına girmediğı TBMM onayına ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir. Genelkurmay cephesinden İlker Başbuğ AKP hükümeti cephesinden Dışışleri Bakanı Abdullah Gül ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek yaptığı açıklamayla rotasyon sürecini BM’nin 1483 ve 1511 sayılı kararlarına dayandırarak hukuki zeminin olduğunu ve TBMM kararına ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir (Bölme, 2010, s. 452,453).

Ülke içinde bu durum tartışma konusu yaratsada İncirlik Üssü’nün ABD askerlerine rotasyon çerçevesinde açılması iki ülke arasındaki bozulan ilişkilerin düzelmesinde etkili olmuştur. Fakat asıl faktör, İncirlik Üssü’nün ABD tarafından Lojistik Aktarma Harekâtı (Logistics HUB) kapsamında kullanılmasına izin verilmesi ile ortaya çıkmıştır (Akman, 2007, s. 110). Varılan mutabakata göre, “İncirlik ayrıca,

terörizme karşı mücadelede kriz operasyonlarının gerçekleştirilmesinde kullanılacak ve anti-terör üssü olarak hizmet verecektir” (Bölme, 2010, s. 452). Gizli olarak sürekli bir yıllığına uzatılan bu kararname 2007 yılına gelindiğinde yine bir yıllığına uzatılmış, Barış ve Adalet Komisyonu (BAK) 23 Haziran 2007 kararnamesinin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kararın iptali için Danıştay’a başvurmuştur. İlk olarak 17 Temmuz 2003 tarihinde kararının iptal edilmesi için dava açılmış fakat iptal istemi mahkeme tarafından reddedilmiştir. Kararnamenin yenilenmesi tartışmaları yaşanırken 2004 yılı Şubat ayında Amerikan Senatosu Araştırma Komisyonu tarafından yayınlanan raporda PKK/KONGRA-GEL uluslararası terör örgütleri listesinde yerini almıştır (Demirdaş, 2009, s. 71).

23 Haziran kararnamesinin süresinin bitmesine kısa bir süre kala 5 Haziran 2004’te ABD’nin Türkiye’den İncirlik Üssü ile ilgili yeni talepleri olmuştur. Basına yansıyan tarafı ile ABD, SEİA’nın kapsamını aşan bir şekilde, İncirlik’teki asker ve uçak sayısını artırmak ve buradaki filoları sınırsız ve bildirimsiz olarak kullanmak istemiştir (Bölme, 2010, s. 458). Ayrıca Irak ve Afganistan operasyonlarına destek vermek amacıyla İncirlik Üssü’nün kargo transit geçişleri için kullanma talebinde bulunmuştur (Akman, 2007, s. 110). ABD’nin Türkiye’den taleplerinin olduğu bu dönemde ise BM’nin Irak’ta 30 Haziran 2004 tarihinde işgalin sona erdirilip Irak Geçici Hükümeti’nin ülkenin tam egemenliğini devralmasını hükme bağlayan, 1546 sayılı kararı ise 8 Haziran 2004’te alınarak üye ülkelere, Irak’taki siyasi sürecin başarıya ulaşmasına katkı sağlamak üzere destek vermek için çağrıda bulunmuştur. Karar Dışişlerinden yapılan açıklamaya göre Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanıp izleneceği açıklanmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 18.03.2015, www.mfa.gov.tr). ABD’nin İncirlik Üssü, taleplerinin SEİA’yı aşan bir kapsamda olması doğal olarak TBMM’nin onayını ortaya çıkarmıştır. Bu durum ABD’ye bildirilerek 23 Haziran 2003 Bakanlar Kurulu Kararnamesi süresinin dolması nedeni ile 22 Haziran 2004’te 7515 sayılı Bakanlara Kurulu Kararnamesi ile bir yıl uzatılmış fakat kararname yine gizli tutulmuştur (Bölme, 2010, s. 458). ABD’nin lojistik geçiş için Türkiye’den talep ettiği Irak ve Afganistan’a yönelik bu nakil işlemi için ise önce ticari kargo uçakları İskenderun Körfezine gelecek nakliye gemileri ile İncirlik Üssü’ne taşınacak burada toplanan kargolar İncirlik Üssü’nde konuşlu bulunan C-130 tipi uçaklar gerektiği takdirde de kamyon ve trenlerle Irak ve Afganistan’daki operasyonları desteklemek amacıyla bölgedeki lojistik merkezlerine gönderilecektir. Bu bölgelerden İncirlik

Üssü'ne gelecek kargonun da ABD'ye veya Avrupa'daki merkezlere taşınması için Türkiye'nin izni gereklidir (Akman, 2007, s. 110).

Türk ve Amerikan diplomatları ve askeri yetkilileri arasında 10 ay boyunca sürdürülen müzakereler sonucunda İncirlik Üssü'nün lojistik destek için ABD kullanımına açılmasını öngören mutabakat belgesi hazırlanmıştır. Hükümet bu mutabakat belgesini BM'nin 1483, 1511 ve 1546 sayılı kararlarına dayandırarak Meclis onayına sunmamıştır. Mutabakat belgesi hakkında ilk yetkili ağızdan verilen bilgi 26 Ocak 2005 tarihinde basın toplantısında Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ tarafından yapılan açıklama olmuştur. İncirlik Üssü'nün ABD tarafından Lojistik Aktarma Harekâtı kapsamında kullanılacağı ve hükümetin kararının beklenildiğini ifade edilmiştir (Akman, 2007, s. 110). Amerikalı ve Türk yetkililer konuya ilişkin Mayıs ayında anlaşmaya varmışlardır. 12 Mayıs 2005 tarihinde Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde Karar Metni ve Bilgi Notu başlığı ile yayınlanan metinde İncirlik'in kullanımına ilişkin ABD, İngiltere ve Kore'ye verilecek destek şu şekilde açıklanmıştır: “İngiltere uçuş ekiplerinin konaklaması ile yakıt ikmali ve uçak bakım imkânlarından yararlanmak amacıyla İncirlik Üssü'nü kullanma talebinde bulunmuş, Irak'ta barış ve istikrarın tesis edilmesi amacıyla çok uluslu güce katkıda bulunmakta olan Kore Cumhuriyeti ise, Irak'taki birliğin acil bir durum halinde Türkiye üzerinden tahliyesini talep etmiştir” (Bölme, 2010, s. 460).

Mutabakat belgesi ile İncirlik Üssü'nün sadece Irak ve Afganistan operasyonlarına yönelik olarak lojistik destek amaçlı kullanılması kararlaştırılmıştır. Silah, personel, mühimmat taşınmamak şartıyla sadece lojistik malzeme için transit nakil üssü olarak kullanılacaktır (NTV, 21.03.2015, arsiv.ntv.com.tr). ABD'nin kargo transit geçiş talebi, İncirlik'e inen ve İncirlik'ten kalkan kargo uçaklarının topluca gümrük onayında ortaya çıkarmıştır. Bu durumda kargo onay süreci, düzenli ve hızlı bir şekilde yürütülerek transit geçiş işlemleri sırasında SEİA anlaşması ve diğer hukuki otoritelere de bağlı kalınacağı ayrıca mutabakatta, Türk hükümetinin kararlarına saygı gösterileceği ve üssün Suriye ile İran'a karşı kullanılmayacağı açıklanmıştır (Akman, 2007, s. 111). Bu doğrultuda, dost ve müttefik ülkelerin Türkiye'deki çeşitli tesislerden yararlanma taleplerini içeren mutabakat belgesinin dayanağı Dışişleri tarafından yapılan açıklamaya göre ilk kararname olan 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesidir. Bu kararname 2004 yılında bir yıllığına uzatılmış ve süresinin dolması ile 18 Nisan 2005 tarihinde alınan 8712 sayılı kararname ile bir yıl yine

uzatılmış ve uzatmaya ilişkin kararnameler ile hiçbir ek düzenleme getirilmemiştir. İncirlik Üssü'nün ABD tarafından lojistik üs olarak kullanılması talebinde en önemli unsurlardan birisi de uçuş izni konusu olmaktadır. ABD tarafının uçuş izinlerine ilişkin bilgileri bir ay önceden Türk makamlarına bildirmesi gereklidir (NTV, 21.03.2015, arsiv.ntv.com.tr). ABD ise her uçuş için ön izin alınmasını gerekli görmeyerek bunun yerine ABD veya izin alan diğer müttefik ülkelerin, uçuşyapan uçağın bütün bilgilerini Türkiye'ye bildirmesini, Türk makamlarında uçağın ve yükün bildirime uygun olup olmadığını İncirliğe inecek uçaklardan daha küçük olan nakliye uçuşlarına aktarım sırasında denetlemesini öngörmüştür (Akman, 2007, s. 111). İncirlik Üssü'nün rotasyon kapsamında kullanılmasında TBMM'nin onayı alınmadan sadece BM kararları dayanak gösterilerek Bakanlar Kurulu kararnamesi ile alınmışsa aynı şekilde lojistik üs olarak İncirlik Üssü'nün kullanılmasını öngören mutabakat belgeside TBMM onayı olmadan Bakanlar Kurulu Kararı ile alınmıştır (Bölme, 2010, s. 461).

Irak ve Afganistan'a yapılan operasyonlarda İncirlik Üssü'nün lojistik desteği ile beraber Almanya'da Rhein Hava Üssünde bulunan ABD Lojistik Aktarma Merkezi ABD Hava Kuvvetlerinin kaynaklarını korumak amacı ile İncirlik Üssü'ne taşınmış bu durumda ABD hem yakıt hem zamandan tasarruf sağlamıştır. Çünkü ABD'nin birçok bölgesinden lojistik destek amacıyla gelen kargolar Almanya yerine bölgeye daha yakın olan İncirlik Üssü'nden taşınmıştır. Aynı zamanda askeri kargo uçağı olan C-17'lerin kısa mesafelerde daha etkili olması daha az uçakla daha çok kargo taşınmasına imkân sağlamıştır (Akman, 2007, s. 112). İngiltere'nin Charleston Üssünden gelen kargolarla İncirlik Üssü'nden Irak'a taşımak amacıyla rotasyon esasına tabi görev yapan uçuş personeli ile kargo destek personeli İncirlikte konuşlandırılmıştır (Bölme, 2010, s. 462). 23 Haziran 2007 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından ABD ile yapılan bu lojistik mutabakat bir yıl daha uzatılmıştır (Akman, 2007, s. 113).

ABD'nin İncirlik Üssü'nü lojistik üs olarak kullanmak için talep etmesinin bir diğer sebebi de ABD'nin Irak ve Afganistan'da Antonov ya da Galaxy tipi dev nakliye uçaklarının rahat ve düzenli bir şekilde iniş-kalkış yapabilme imkânlarının bulunmamasıdır. ABD ve diğer müttefik ülkelerin uçakları, buralara standart nakliye uçaklarıyla destek sağlayabilmesi uzun mesafeler kat edilerek daha fazla zaman harcanmasına yol açmaktadır. İncirlik Üssü, uçakların inmesine ve kalkmasına uygun yapısıyla ABD'nin kullanımından vazgeçemediği üs olma özelliğini korumuştur (Bölme, 2010, s. 462). İncirlik Üssü, bu dönemde aynı zamanda ABD Temsilciler

Meclisinde Ermeni tasarısının geçmesi durumunda zarar görecektir askeri ilişkilerin başında koz olarak kullanılarak sonucun neler olabileceğine vurgu yapılmada ön plana çıkarılmıştır (Milliyet, 15.03.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr). ABD İncirlik üzerinde yeni talepler ile uğraşırken bu dönemde Ermeni tasarısı nedeni ile İncirlik planlarının aksamasına müsaade etmemiştir. Bu taleplerden biride Mart 2007’de İncirlik Üssü’nden kalkan ABD Hava Kuvvetlerine ait uçakların savaş eğitimi yapması için yeni bir hava sahası ve Türk toprakları üzerinde gece uçuş izni olmaktadır. Fakat ABD’nin SEİA’yı aşan bu talepleri Türkiye tarafından reddedilmiştir (Akman, 2007, s. 116).

Mayıs ayında Genelkurmay Başkanlığı tarafından Amerikan F-16 savaş uçaklarının 24 Mayıs 2007 günü hava sahamızı 4 dakika süreyle ihlal ettiği açıklanmıştır (Hürriyet, 15.03.2015, www.hurriyet.com.tr). Hava sahası ihlallerin yaşandığı bir durumda ABD’nin izlediği genel bir politikanın bir kez daha somut uygulaması görülmüştür. Politikalarını zorla benimsetme gerektiğinde güç kullanma ABD’nin menfaatleri söz konusu olduğunda müttefiklik ilişkisini nasıl askıya aldığına yansımaları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Suriye ile olan ilişkilerinin gelişmesi, Hafız Esad’ın ölümüyle yerine geçen oğlu Beşer Esad’ın Ankara’yı ziyaret eden ilk Suriye Cumhurbaşkanı olması, iki ülke arasında vizenin kalkması ile Türkiye-Suriye arasındaki başlayan bu yakınlaşma Bush yönetimini rahatsız etmiştir (Demirdağ, 2009, s. 73). 2007 yılında 7 Ekimde Şırnak’ta, 21 Ekimde Hakkâri Dağlıca’da, PKK’nın askerlerimizi şehit etmesi üzerine Kuzey Irak’a sınır ötesi hareket kararı alınmış ve TBMM 17 Ekimde Türk Silahlı Kuvvetleri’ne Irak’ın kuzeyine sınırötesi operasyon yapabilme imkânı tanıyan hükümet tezkeresini 19 ret oyuna karşılık 507 oyla kabul etmiştir. Fakat ABD başından itibaren sınır ötesi harekâta karşı çıkararak olaya temkinli yaklaşmıştır (Milliyet, 22.03.2015, gazetearsivi.milliyet.com.tr).

Sınır ötesi operasyonun yankıları sürerken ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinde 1915 Ermeni Olaylarının “soykırım olarak” kabul edilmesi üzerine ilişkiler yeniden gerginleşmiş bu durumla birlikte ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice 2 Kasım 2007’de Ankara’ya gelmiştir (Hürriyet, 22.03.2015, www.hurriyet.com.tr). Anlık istihbarat paylaşımı neticesi ile başlayan hava operasyonları ile beraber 21 Şubat 2008’de Türk Kara Kuvvetlerine bağlı birimlerin katılmasıyla geniş kapsamlı bir sınır ötesi harekât düzenlenmiştir. Amerika ise Türkiye’nin savunma hakkı olduğunu fakat biran önce sonlandırılması gerektiğini vurgularken bu durumda Bush yönetiminin Türkiye’nin Kuzey Irakta bulunmasından rahatsız olduğu görülmüştür. Fakat Başkan

Bush'un ekonomik sorunlar, Ebu Gureyb hapishanesinde yaşanan insanlık dışı olaylar neticesinde kamuoyu desteğini kaybetmeye başlaması, 2008 yılında girdiği seçimleride kaybetmesine neden olmuştur (Demirdağ, 2009, s. 79,80).

2003'te başlayan Irak savaşıyla ABD, bölgede uzun yıllar süren işgal döneminde yeni muhafazakârların istediği düzeni kuramamış üstelik büyük ekonomik ve askeri kayıplar yaşamıştır. Saddam Hüseyin savaştan önce yaptığı bir konuşmasında“Irak’a ilk bombanın düştüğü gün ABD’nin dünyada yenilmesinin başladığı gün olacaktır” şeklinde açıklaması o günlerde propaganda şeklinde algılanırken geçen zaman Saddam Hüseyin’i haklı çıkarmaya yetmiş ve ABD’nin Iraktan geri çekiliş sürecini başlatmıştır. Fakat bu durum ABD’nin Iraktan tamamen ayrılacağı anlamına gelmemektedir. 2009’da Barack Obama’nın ABD başkanı seçilmesiyle çekilme süreci başlamıştır (Erkmen, 2010, s. 16). ABD askerlerinin Iraktan çekilme sürecinin gündeme gelmesi, bu çekilmede İncirlik Üssü’nün kullanılıp kullanılmayacağı sorusunu doğal olarak ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte İncirlik Üssü’nün kullanılması için TBMM onayına ihtiyaç duyulacağından ABD’nin talebi olduğuna yönelik tartışmalarında artması üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Burak Özügergin şu açıklamayı yapmıştır:

ABD’nin Afganistan’a göndermeyi öngördüğü ilave askeri birliklerin, ne de Irak’tan çekilecek Amerikan askerlerinin Amerika’ya veya başka yerlere Türkiye üzerinden nakledilmesine ilişkin herhangi bir talep bize ulaşmamıştır. Yani bize böyle bir talep gelmedi. Bu vesileyle bir hususa dikkatinizi çekeyim: Üs konusu. İkinci sorunuzun da cevabı olabilir belki. Amerika’nın Türkiye’de üssü yok. İncirlik’ten söz ediyorsak, İncirlik, yani 10. Tanker Üssü, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne ait bir üstür. ABD’yle ittifak ilişkilerimiz çerçevesinde değerlendirebilirsiniz bunu. Amerikalılar İncirlik’te muhtelif anlaşmalar çerçevesinde görev yapar. Ama bu İncirlik’in bir Türk üssü olduğu hususunu ortadan kaldırmaz (T.C Dışişleri Bakanlığı, 25.03.2015, www.mfa.gov.tr).

İncirlik Üssü ile ilgili yapılan Dışişleri Bakanlığının açıklamasına baktığımızda İncirlik Üssü’nün ulusal askeri üs olduğu bir kez daha vurgulanarak belirlenen amaçların dışında kullanılamayacağının altı çizilmiştir. Obama’nın başkan seçilmesiyle başlayan ABD’nin Iraktan çekilme sürecinde Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen bir diğer gelişme ise bir NATO projesi olarak karşımıza çıkan küresel füze savunma sistemi olan Füze Kalkanı Projesidir. 1980’li yıllarda Yıldız Savaşları olarak bilinirken Başkan Bush döneminde 2002 yılında Ulusal Füze Savunma sisteminin temelleri atılarak çalışmalara başlanmış Barack Obama döneminde ise 2010’da yapılan NATO

zirvesi ile bir NATO projesi haline getirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 401,407). Bu toplantıya hazırlık olarak yapılan 2010 Brüksel Zirvesinde Türkiye'nin adının geçmesi ve Amerikan Savunma Bakanlığı'nın Avrupa ve NATO politikalarından sorumlu üst düzey yetkilisi Jim Townsend'in Türkiye'nin de bu sisteme dâhil edileceğini belirtmesi üzerine konu Türk-Amerikan ilişkilerindeki yerini almış olup Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün olumlu görüşleri ise bu sisteme onay verileceğinin sinyalleri olarak algılanmıştır (Yılmaz, 26.03.2015, www.beykent.edu.tr). Füze Kalkanı projesinin Türkiye'de nereye kurulacağının tartışıldığı bu dönemde yine İncirlik Üssü bu projede ilk adı geçen merkez olarak gündemdeki yerini almayı başarmıştır. Hürriyet gazetesi yazarlarından Ankara Temsilcisi Metehan Demir füze kalkanına ev sahipliği yapacak merkezleri sıralarken ilk olarak Adana-İncirlik Hava Üssüne yer vermiştir (CNN TÜRK, 26.03.2015 www.cnnturk.com).

Türkiye'nin bu projeden payına düşen radar üssü'nün 2011 yılının sonuna doğru Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Kürecik köyüne kurulması kararlaştırılmış fakat bu durum "Arap Baharının" etkisi ile farklı tutum sergileyen Türkiye ile İran'ın karşı karşıya gelmesine neden olmuştur (İnat, 26.03.2015, ormer.sakarya.edu.tr). Devrim Muhafızları Ordusu Komutanı Tümgeneral Yahya Rahim Safavi, isim vermeden Türkiye'deki İncirlik Üssü ve Kürecikteki füze kalkanı radarını hedef alacaklarını belirtmiştir (Milliyet, 26.03.2015, www.milliyet.com.tr). Füze Kalkanı'nın Türkiye gündemini meşgul etmesi Malatya Milletvekili Veli Ağbaba'nın verdiği yazılı önergesine yansımış olsa da bu önergelere verilen cevapta Kürecik Radar Üssü'nün NATO füze savunma sisteminin, bir unsuru olduğuna resmi olarak açıklık getirilmiştir (TBMM, 27.03.2015, www.tbmm.gov.tr). ABD'nin Iraktan çekilme sürecinin İncirlik Üssü'nü etkileyen ilk somut yapılanması ise 2011 yılına gelindiğinde ortaya çıkmıştır. ABD'nin Iraktan askeri varlığını çekmesine bağlı olarak 2007 yılından beri İnsansız Hava Araçları (İHA) ile Kuzey Irak'ta PKK faaliyetlerine yönelik Türkiye ile istihbarat paylaşımı yapan İHA'lar Türkiye'nin talebi üzerine kasım ayının başında Türkiye ile ABD arasında imzalanan gizli bir mutabakat ile Bakanlar Kurulunun onaylamasının ardından 23 Kasım 2011'den itibaren İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmıştır (CNN TÜRK, 27.03.2015, www.cnnturk.com). ABD'ye ait predator tipinde silahsız dört tane İHA, Hükümetin onayı ile İncirlik'ten faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Mutabakat bir yıl süreyle geçerli olacak şekilde hazırlanmış olup taraflar taraflardan birinin itirazı olmadığı sürece otomatik olarak yenilendiği gibi mutabakat tek taraflı olarak da

feshedilebilmektedir. 2011 yılında Kocaeli Milletvekili Lutfü Türkkan'ın yazılı soru önermesine cevap veren Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu şu açıklamalarda bulunmuştur:

İHA'lar PKK ile mücadelede kullanılmakta olup hangi bölgede istihbarat toplayacağı Türk makamlarının isteğiyle belirlenmektedir. İHA'ların Kuzey Irakta intikali sırasında Türk toprakları üzerinde izleyeceği rota ve herhangi bir olumsuz durumda izleyeceği nota önceden tespit edilerek elde edilen bilgiler Türk askeri makamları tarafından incelenmektedir. Bu nedenle İHA'ların amaç dışı veya Türkiye'nin bilgisi dışında kullanılmaları söz konusu değildir. İHA'ların İncirlik Üssü'ne iniş ve kalkış izinleri Türk makamları tarafından kontrol edilmektedir. İHA'ların sahip olduğu sistem, imkân ve yeteneği Türk makamları tarafından bilinmekte olup seyir halinde radarlar tarafından izlenmektedir ayrıca dost/düşman teşhis sistemi açık olup elde edilen istihbarat bilgilerinin üçüncü bir ülke ile paylaşılması söz konusu olmamaktadır (TBMM, 27.03.2015, www.tbmm.gov.tr.)

Türk-Amerikan ilişkilerinde varlığı her daim ön planda olan İncirlik Üssü, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik planları ile beraber yoğun bir görev üstlenmiştir. ABD'nin bölgeye yönelik konsepti değiştikçe İncirlik Üssü'de bu değişimden her seferinde payına düşeni almıştır. Küresel terörle mücadele arkasına sığınarak Amerikan gücünün zengin kaynaklara sahip Ortadoğu'ya taşınmasına yönelik planlaması Körfez Savaşından büyük ekonomik kayıplar ve güvenlik sorunlarıyla çıkmış Türkiye'nin ABD'ye karşı temkinli yaklaşmasına neden olmuş ABD ise geçmişe dayalı müttefiklik bağına güvenerek Türkiye'yi ikna etmeye çalışmıştır. Çünkü Türkiye yani İncirlik Üssü, jeopolitik konumu ile ABD'nin Ortadoğu'ya açılan kilit noktası olması açısından önem arz etmektedir. ABD yapılan müzakerelerde Türkiye'yi ikna edeceğini düşünerek Irak'a müdahale hazırlıklarını tamamlarken NATO'dan alan dışı müdahale nedeni ile istediği yönde karar alamamıştır. Ve 1 Mart tezkeresinin reddi ile Türk-Amerikan ilişkileri silah ambargosundan sonra ilk kez bu kadar ciddi anlamda bir gerilim yaşamıştır. Fakat tezkerenin ardından Türkiye geri adımlar atmaya başlarken hayır deme sırası ABD'nin eline geçmiş Türkiye 1 Mart tezkeresinden daha fazla taviz vererek üstelik TBMM kararı olmadan Bakanlar Kurulu kararı ile İncirlik Üssü başta olmak üzere hava sahası üs ve limanların kullanımını ABD'ye açmıştır. Her ne kadar ABD'nin Irakta açtığı üslerle İncirlik Üssü'nün görev yükünde azalma olsa da savaş sonrası ABD'nin İncirlik

Üssü ile ilgili taleplerini göz önüne aldığımızda İncirlik Üssü, ABD için vazgeçilmez olma özelliğini korumaya devam edecektir.

3.4. Arap Baharı ve İncirlik Üssü

Irak'ın işgalinden sonra Türkiye ile ABD'yi dış politikada birbirine yakınlaştıran gelişmelerden biride “Arap Baharı olarak adlandırılan halklara özgürlüğün getirilerek uzun yıllar ülke yönetimini elinde tutan diktatörlük rejimlerin devrilmesi olaylarıdır” (Adıbelli, 2012, s. 10). 17 Aralık 2010'da Tunus'ta Sidi Bouzid'de eğitimini yarım bırakarak seyyar satıcılık yapmaya başlayan Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan isyan hareketleri kısa süre içinde bölgesel bir isyan hareketinin başlamasına neden olmuş başta Tunus olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır (Ayhan, 2012, s. 19). Muhammed Ebu Azizinin tek kişilik eylemiyle başlattığı devrim ateşi muhalif güçlerin harekete geçmesini sağlamıştır (Ayhan, 2012, s. 46,48).

Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye olmak üzere muhalif güçlerin isyan hareketlerinin en uzun, en kanlı ve en sonuncusu Suriye'de yaşanmaktadır (Adıbelli, 2012, s. 10,11). 2011 yılına gelindiğinde artık Türkiye'nin Arap Baharına karşı duruşu netleşmeye başlamış Arap Baharına pozitif bir kavram misyonu yüklenerek halkın demokratik talepleri olarak algılanmaya başlanmış Arap halkının isteklerini yansıttığı gerekçesiyle Türkiye'nin desteğinin gerekli görüldüğüne fakat bu dönüşüm sürecinin riskleride taşıdığına dikkat çekilmiştir. Çünkü Arap Baharının Suriye'ye kadar uzaması, mülteci akını, Türkiye için doğrudan güvenlik problemi oluşturmaktadır. Bu süreç Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında değişimin ayak seslerini getirmiş olup “Neo-Ottomanizm veya sıfır sorunlu dış politika” gibi anlayışların bölgesel dinamiklere ve ittifaklara göre yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. AKP Hükümetinin Ortadoğu'daki gelişmeleri halkın demokratik talepleri olarak yansıtması ve Batı ile paralel bir politika izlemesi, devrim hareketlerini destekleyen bölgesel bir aktör görevi üstlenmesi, iç politikada muhalefetin tepkisine neden olmuştur (Kardaş, 28.03.2015, www.hazar.org).

Arap dünyasını etkisi altına alan bu gelişmeler Türk Amerikan ilişkilerinde de yeni bir işbirliğini başlatmıştır. Ekonomik kriz ile birlikte bir yandan da Afganistan ve Iraktan çekilme sürecini başlatan ABD'nin bu gelişmeleri Türkiye ile yönlendirmesi Türk-Amerikan ilişkilerini yeni bir işbirliği boyutuna taşımış (Ayhan, 2011, s. 18) Arap

Baharının Suriye boyutu Türkiye’yi yeniden Batı çizgisine yaklaştıran gelişmeler olarak görülmüştür. Suriye’de 2011’de Der’ada başlayan rejim karşıtı gösteriler ordunun ağır silahlar kullanmasına rağmen büyük bir direnişle varlığını sürdürmeye devam etmektedir. BM Suriye’de sorunun çözümüne yönelik Annan Planı’nı hazırlamış fakat bu planda ateşkesin sağlanması için yeterli olmamıştır (Ayhan, 2012, s. 398). Bölgenin artık ülkelerin silah satışlarına yönelik nemalandığı, medeniyetlerin güç yarışı yaptığı bir risk bir alanı özelliğini kazandığı görülmüştür (Koç, 2014, s. 88,89).

Bunun üzerine ABD Suriye’ye yönelik uyguladığı yaptırımları biraz daha genişletme kararı alırken Dışişleri Bakanı Clinton Paris’te düzenlenen Suriye Dostları Toplantısında Suriye’den açılan ateş üzerine Kilis’te iki vatandaşın hayatını kaybetmesine vurgu yaparak NATO’nun müşterek savunmayı amaçlayan 5.maddesine atıf yapmıştır. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton: “Suriye’deki çatışmalar NATO’nun sınırında gerçekleşiyor. Türkiye 5.maddeye dayanarak NATO’daki müttefiklerini güvenliğinin tehdit altında olduğu gerekçesiyle göreve çağırabilir” açıklamasında bulunmuştur (Vatan, 29.03.2015, www.gazetevatan.com). Türkiye’nin, Suriye’ye karşı bir taraftan NATO gücünü ön plana çıkarırken diğer taraftan Suriye’nin diğer muhalif güçleri ile kurduğu ilişkileri de oldukça dikkat çekici bir unsur olarak yer almaktadır. Suriye ordusundan ayrılarak silahlı bir güç oluşturan Özgür Suriye Ordusuna (ÖSO) destek verildiği iddaları Kilis-Hatay hattında yaşanan çatışmalardan sonra ÖSO’nun Türkiye tarafından desteklendiğinin somut bir göstergesini oluşturmuştur (Ayhan, 2012, s. 442).

Suriye ile Türkiye arasında bu gelişmeler yaşanırken 22 Haziran 2012 tarihinde Malatya Erhaç 7. Ana Jet Üs Komutanlığından sabah saatlerinde keşif görevi yapmak amacıyla kalkan Türk Hava Kuvvetleri’ne ait F-4 savaş uçağının Akdeniz’in uluslararası sularında düşürülmesi ve pilotlarının şehit olması üzerine Başbakanlık Güvenlik Zirvesi sonrasında uçağın Suriye tarafından düşürüldüğü açıklanmıştır. Bunun üzerine İncirlik Üssü’nden askeri helikopterler bölgeye destek amaçlı gönderilirken (Vatan, 29.03.2015, www.gazetevatan.com.tr) Türkiye, Suriye rejimin güvenlik tehlikesi yarattığını belirtmiştir. NATO ise olayı kınayarak Türkiye ile dayanışma içinde olduğunu göstermiştir (Çakmak, 2012, s. 441). Uluslararası bir haber ajansı olan Reuters haber ajansında 27 Temmuz 2012 tarihinde yayınlanan bir habere göre Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar’ın birlikte Adana’da oluşturdukları gizli bir merkezi üstün Suriye’deki muhaliflere askeri yardım ve iletişim desteği sağladıklarına ilişkin bir haber

yayımlandığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine İzmir Milletvekili Oktay Vural tarafından yazılı soru önergesi verilerek bu önergede İncirlik Üssü'nün bu faaliyet kapsamında kullanılıp kullanılmadığı sorulmuştur (Milliyet, 29.03.2015, www.milliyet.com.tr).

Suriye konusunda paralel bir dış politika izleyen, halkın taleplerini demokratik isteklere olarak yorumlayan Türkiye ile ABD'nin bu ilişkisi gözlerin İncirlik Üssü'ne çevrilmesine neden olurken İncirlik'in ABD tarafından kullanımı tartışmalarını ortaya çıkarmıştır. İngiltere'de yayımlanan The Times gazetesi ABD'nin Türkiye-Suriye sınırına da özel kuvvetler gönderdiğini ve uzun bir süreden beri Amerikan ve Fransız birlikleri İncirlik Üssü'ne konuşlanarak üssün Batılı ülkeler ve bölgesel müttefikler için bir merkez haline geldiği iddiasında bulunmuştur (Milliyet, 29.03.2015, www.milliyet.com.tr). Kamuoyunda da yaşanan İncirlik Üssü tartışmaları, üzerine Genelkurmay Başkanlığından şöyle bir açıklama yapılmıştır

(...). (SEİA) kapsamında İncirlik/Adana'da, 14 Eylül 2011 tarihinde imzalanan protokole göre Kürecik/Malatya'da ve ABD'nin Ankara Büyükelçiliği nezdinde faaliyet gösteren Savunma İşbirliği Ofisi (ODC) Başkanlığında askerî personeli görev yapmaktadır. Yukarıda belirtilen askerî personelin dışında, Suriye'de meydana gelen gelişmeler kapsamında ülkemizde görevlendirilen ABD askerî personeli ve birliği bulunmamaktadır. Kamuoyuna saygıyla duyurulur(Hürriyet,29.03.2015, www.hurriyet.com.tr).

Genelkurmayın açıklaması ile beraber İncirlik Üssü'nde SEİA kapsamına uygun olmayan yani NATO amaçları dışında ABD personelinin bulunmadığı belirtilerek çıkan haberlerin aksine bir durum sergilenmiştir. Suriye'nin sınıra yakın saldırılarının devam etmesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri de karşılık vermekte olup İncirlik'ten kalkan F-16 savaş uçakları önleme uçuşları yapmakta ve üs uzun bir süredir havacıların deyimi ile “scramble” alarmı durumunda görev yapmıştır (Milliyet, 30.03.2015, www.milliyet.com.tr). Gaziantep ve Akçakale'de vatandaşlarımızın hayatlarını kaybetmesi üzerine TBMM toplanarak Suriye konusunda, TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve görevlendirilmesi de dâhil Hükümet'e 1 yıl süreyle yetki verilmesini öngören Başbakanlık Tezkeresi, kabul edilmiştir (Hürriyet, 30.03.2015, www.hurriyet.com.tr).

AKP Hükümeti Suriye'de bir tampon bölge planlarken ABD'nin de bölgeye müdahil olmasını sağlamaya çalışmış fakat ABD bu duruma sıcak bakmayınca Türkiye Suriye'den gelecek tehlikelere karşı NATO'dan Patriot füze savunma sistemi talebinde bulunmuştur. NATO Dışişleri Bakanları 4 Aralık 2012'de Patriot füzelerinin Türkiye'ye

yerleştirilmesine onay vermiştir (Çakmak, 2013, s. 442). Patriotlar 2013 Ocak, Şubat, Mart aylarında ABD'den Gaziantep'e, Almanya'dan Kahramanmaraş'a, Hollanda'dan Adana'ya getirilerek yerleştirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 442). İskenderun Körfezine demir atan gemiden Patriot parçaları ile silah ve teçhizatların bulunduğu konteynır yoğun güvenlik önlemleri eşliğinde İncirlik'teki 10. Tanker Üs Komutanlığı'na getirilmiş (Adana Haber, 30.03.2015, www.adanahaber_gazetesi.com.tr). Adana'ya gelen iki patriot füzesi bataryalarının kurulumu tamamlanarak füzeler Suriye'den gelebilecek tehlikelere karşı aktif bir konuma getirilmiştir. Suriye'den gelecek tehditlere karşı önlemler alınırken Suriye'ye uzanan Arap Baharının Türkiye sınırına en ağır yansıması ise 11 Mayıs 2013'te Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde meydana gelen bombalı saldırı sonucunda 46 vatandaşımızın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Daha öncede Akçakale'de 5 Cilvegözü'nde 14 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir (Özdağ, Kalemdaroğlu, 30.03.2015, www.21yyte.org). Bölgesel dinamiklerin diğer ülkelerden çok Türkiye'yi etkileyeceğinin en somut göstergelerini bu saldırılar oluşturmuştur. Koç (2014) yaşanan gelişmeleri şöyle değerlendirmiştir

Küresel aktörlerde de bir kafa karışıklığı ortaya çıktı (...). Çatışma merkezleri sürekli değişmek suretiyle bazı arterlerin kontrollerinin değiştirilmesiyle birlikte ve özellikle Kürt grupların üzerindeki etkisiyle birlikte bölgesel çok nitelikli bir risk unsuru haline dönüştü stratejik yönetim bağlamında Suriye. Bu bağlamda kuzey sınırı şeridinin paylaşımı gibi konu gündeme geldi ki bizim reyhanlı patlamasının temel nedenlerinden birisi bu karışıklığının içerisinde yaşanan bir manipölasyondur. Bu doğrultuda hiç beklemediğiniz anda hemen burnunuzun dibinde Niğde de IŞİD adlı örgütün saldırısı sonucu güvenlik güçlerimiz şehit edildiler ve bununla paralel bölgenin genelinde IŞİD'in varlığı net bir şekilde hissedilmeye başlandı. Yeni bir aktör ortaya çıktı açıkça.

Arap Baharının devam eden Suriye uzantısı sürecinde İncirlik Üssü'ne konuşlandırılan füze savunma sisteminin bir NATO savunma sistemi olduğu söylene de Arap Baharının yarattığı bölgesel dinamiklerin etkisi ile Suriye tehdidine karşı konuşlandırılması Arap Baharının İncirlik Üssü'ne yüklediği caydırıcılık misyonunun somut bir göstergesi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde komünizme karşı caydırıcılık görevi üstlenen İncirlik, füze savunma sistemi ile yeni bir dönemin dinamiklerine karşı kullanılmaktadır. İncirlik Üssünde SEİA dışında ABD personelinin olmadığı belirtilerek her ne kadar Arap Baharında ABD tarafından kullanılmadığı vurgulanmaya çalışılsa da

İncirlik Üssü Arap Baharında NATO çatısı altında Türkiye ve ABD'nin Suriye'ye karşı caydırıcı üs olma görevini yerine getirmeye devam etmektedir.

3.5. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve İncirlik Üssü

Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün yakın dönemde adının en fazla geçtiği konu küresel terörle mücadele altında İŞİD ile olan gelişmelerdir. İŞİD ile ilgili değişik tanımlamaların var olduğunu görülmektedir. Bu tanımlardan üçünü ele aldığımızda birincisi İŞİD, “ABD işgal rejimi ve baskıcı Maliki yönetimi sonucunda devlet düzeninden dışlanmış mağdur edilmiş Sünni Arapların tepkisinin oluşturduğu Vehhabi/Selefi çizgide bir örgüttür.” İkinci tanım ise “Afganistan, Çeçenistan, Bosna, savaşlarının yarattığı cihatçı selefi, profesyonel, savaşçıların oluşturduğu amacı İslam devleti kurmak olan örgüttür.” Üçüncü tanımlama ise “ABD'nin Ortadoğu'nun sınırlarını yeniden tayin etmek amacı ile kurduğu bir terör örgütüdür” (Özdağ, 31.03.2015, www.21yyte.org). Bu tanımlamalarla beraber öncelikle İŞİD'in gelişim sürecine bakmamız daha doğru olacaktır.

3.5.1. Irak Şam İslam Devletinin Tarihsel Süreci

Irak ve Şam İslam Devleti (Devlet'ul Islamiyye fi'l Irak ve's Şam) kısaca İŞİD olarak isimlendirilen örgüt Usame Bin Ladin tarafından küresel bir boyuta taşınan cihad anlayışı, üzerine kurulmuş olup ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından burada yayılma alanı bulmuştur. 2003 yılındaki ABD ve Koalisyon güçlerinin Irak'ı işgalinin ardından başlayan sünni direniş, Ebu Mus'ab ez-Zerkavi liderliğinde İŞİD'i var eden sürecin yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Acun, 2014, s. 1). Yani İŞİD var olmadan önce Sünni Arap vilayetleri olan Felluce, Musul, Tikrit, Bakuba da zaten var olan bir direniş söz konusudur (Demir, 31.03.2015, www.21yyte.org).

ABD'nin 2003'te Irak'a müdahalesinin ardından Saddam Yönetimi kısa sürede devrilmiş ABD'nin Irak ordusunu lağvetmesi ile beraber ortaya çıkan güvenlik boşluğu, pek çok cephaneliğin yağmalanması Zerkavi'ye hareket alanı yaratmıştır. ABD'nin ülkenin tamamında kontrolü ele geçirmesinin ardından “düşük yoğunluklu çatışma” süreci başlamış, ABD kuvvetlerine yapılan saldırılar ve ciddi bir sünni direnişi ile ülkede kaos ortamı oluşturulmuştur. Bu dönemde direnişin artmasına neden olan bir diğer gelişme ise Ebu Gureyb cezaevinde yaşanan insanlık dışı işkence görüntülerinin

tüm dünyaya yansması olmuştur. ABD ise Sahve adı verilen Iraklılardan oluşturulan paralı askerlerle direnişi engellemeye çalışmıştır. Zerkavi 17 Ekim 2004'te Usame Bin Ladine bağlılık yemini ederek örgütün adını değiştirmiştir. Cemaat et-Tevhid ve'l Cihad adlı grup Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el- Rafidayn daha çok bilinen adıyla Irak El-Kaidesi adını almıştır. Bu dönemde Zerkavi ABD esirlerinin kafasının kesildiği görüntüleri yayınlamaya başlamıştır esirlerin üzerinde Guantanamo'yu andıran turuncu elbiselerin bulunması örgütün vermek istediği mesaj açısından oldukça dikkat çekmiştir (Habertürk, 31.03. 2015,www.haberturk.com).

2006 yılının Haziran ayında Ebu Mus'ab ez-Zarkavi'nin ABD'nin hava saldırısında hayatını kaybetmesi örgüt için önemli değişikliklere neden olmuş Ebu Mus'ab ez-Zarkavi'nin yerine Ebu Hamza el-Mücahir geçmiştir. 2006 yılı sonunda Irak İslam Devleti (İİD) ilan edilmiş bu yeni teşkilatın başına ise Ebu Ömer el-Bağdadi getirilmiştir (Acun, 2014, s. 2). 2010 yılında ABD'nin hava saldırısı sonucunda örgüt lideri Ebu Ömer el-Bağdadi ve Savaş Bakanı Ebu Hamza el-Muhacir öldürülmüş İİD'nin lider kadrosuna Ebu Bekir el-Bağdadi getirilmiştir (Demir, 31.03.2015, www.21yyte.org). Usame bin Ladin'in 2011 yılında ABD tarafından öldürülmesinin ardından Ebu Bekir el-Bağdadi, yeni seçilen El-Kaidenin lideri Eymen ez-Zevahiri'ye biatını yenilemiş ve El-Kaide'nin bir parçası olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde kaybedilen gücü ve prestiji yeniden sağlamak amacıyla yapılanma sürecine giren örgütün kısa sürede toparlanmasını sağlayan iki gelişme ABD kuvvetlerinin büyük bir bölümünün Iraktan çekilmesi ve Arap Baharı ile başlayan yeni süreç olmuştur (Acun, 2014, s. 3).

İİD'nin kontrolündeki Suriyeli savaşçılar Suriye'de yaşanan iç çatışmalar nedeni ile Suriye'ye geçmeye başlayınca İİD, Suriyede El-Kaide bağlantısının gizli tutulacağı bir örgüt kurulmasını El-Kaidenin genel merkeziyle görüştüktan sonra karara bağlamıştır. Bu karar üzerine Nusret Cephesi (Cebhet'un Nusra li Ehli's Şam fi-Sahat'il Cihad) adlı grup kurularak liderliğine ise Zerkavi döneminden itibaren Irakta savaşan Fatih Ebu Muhammed el-Cevlani getirilmiştir. El-Cevlani liderliğindeki bu grup, Suriye rejimine karşı kısa süre içerisinde güçlü bir yapı oluşturarak diğer guruplardan daha organize bir şekilde operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Militan akımının yönünün Suriye'ye doğru çevrilmesi, ekonomik destek ve Suriye ordusundan ele geçirilen silahlar ile kısa sürede Suriye'de güçlü bir muhalif unsur halini alarak uluslararası alandada üne kavuşmuştur (Acun, 2014, s. 3). El-Nusra'nın bu yapılanmasından

rahatsızlık duyan IİD, El-Kaide'nin Suriye uzantısı olan El-Nusra'nın kendisine bağlanmasını istemiş El-Nusra'nın yeni lideri Ebu Muhammedel Culani bu öneriyi reddetmiştir. IŞİD ile El-Nusra arasındaki yaşanan biat etme gerginliği üzerine El-Bağdadi Suriye'ye gelerek Nisan 2013'te Suriye El-Kaidesi olarak El-Nusra cephesi ile birleşerek örgütün adının "Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD)" olduğunu ilan etmiştir. Fakat bu durum El-Kaide lideri Eymen el-Zevahiri tarafından kabul edilmemesine rağmen örgüt Irak ve Suriye'de faaliyetlerine devam etmiştir (Boz, 2014, s. 13). Uluslararası ilişkileri tutsak ederek Esad rejimine muhalif güçlerle de mücadele eden IŞİD Irakta birçok sünni kenti ele geçirerek Ortadoğu coğrafyasının dünya ile ilişkilerinde temel aktör rolünü almıştır (Demir, 31.03.2015, www.21yyte.org).

El-Nusra'nın dışında Suriye'deki diğer muhalif gruplar ile IŞİD'in ilişkilerine baktığımızda Arap Baharının Suriye'de iç çatışmaya dönmesiyle sürecin ilk ortaya çıkan aktörü rejimden ayrılan subayların üst düzey yönetici kadrolarında yer alarak oluşturduğu demokratik bir Suriye amaçlayan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)dur. IŞİD ÖSO'yu hainler olarak nitelendirirken ÖSO IŞİD'i Suriye devrimine ihanet edenler olarak görmektedir (Acun, 2014, s. 4,5). Ayrıca IŞİD, PKK'nın bir kolu olarak 2003'te kurulan liderliğini Salih Müslim'in yaptığı PYD (Demokratik Birlik Partisi-Partiya Yekîtiya Demokrat) ve onun askeri kanadı olan YPG (Halk Savunma Birlikleri-Yekîneyên Parastina Gel) güçleri ile de çatışma halindedir (Acun, Öner,2014, s. 1,3). IŞİD, Arap Baharının başlaması ile kaybeden taraf olarak düşünülse de Maliki politikaları ve otorite boşluğu ile tam tersi bir yükselme göstermiştir. Irak güvenlik güçlerinin bir iddiasına göre, ABD'nin hava saldırısında Ebu Bekir Bağdadinin öldürüldüğünü ve yerine de Ebu Müslim Türkmen'in getirildiği açıklanmıştır. Fakat bu bilgi henüz doğrulanmamıştır (Milliyet, 01.04.2015, www.milliyet.com.tr).

3.5.2. Türkiye-IŞİD Mücadelesinde İncirlik Üssü

Türkiye'nin IŞİD ile olan mücadelesini incelemeyi önce Türk Amerikan ilişkilerinin boyutu ve Türkiye'yi çevreleyen jeopolitik sistemlerdeki durumu göz önünde bulundurmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Türk-Amerikan ilişkilerini bu dönemde yönlendiren ve gerilimli geçmesine neden olan üç gelişme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Arap Baharı ile beraber Suriye politikası, ikincisi Gezi olayları ve üçüncüsü 17 Aralık soruşturması olmaktadır.

Türkiye ve ABD, Arap Baharının başlangıcından itibaren Suriye rejimine karşı ortak bir tavır sergilemekle beraber Esad'ın diktatör rejimini istemediklerini açıkça beyan etmişlerdir. Fakat taraflar Suriye'ye geçiş sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varamamışlardır. Türkiye, ABD'nin hem diplomatik hem askeri olarak yeterince etkin davranmadığını düşünürken, Saddam yönetiminin devrilmesi sonrası Irak'a geçişte büyük sıkıntılar yaşayan ABD, Esad sonrasında oluşacak bir Suriye'ye geçiş sürecine temkinli yaklaşmaktadır (Orhan, 2013, s. 45). ABD ile Türkiye Suriye politikasında aynı safta yer almasına rağmen ABD'nin İncirlik Üssü, talebi Türkiye'nin güvenli bölge talebi ve Türkiye'nin Suriye'deki bazı radikal guruplara yardımı iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir (Özdağ, 31.03.2015, www.21yyte.org). Türk-Amerikan ilişkilerinde yol ayrımı Suriye politikası ile hissedilse de ilk kırılma noktası Gezi Parkı süreci ile kendini göstermiştir. Taksim Gezi Parkı'nda proje kapsamında bazı ağaçların kesilmesi ile başlayan protesto hareketlerinin kısa sürede Türkiye geneline yayılarak zaman içinde iktidar karşıtı gösterilere dönüşmesiyle başlayan Gezi Parkı protestoları tüm dünyanın yakın ilgisini çekmiş, devlet başkanları ve başbakanlar düzeyinde resmi açıklamalar yapılarak, uluslararası medya tarafındanda olaylar yakından takip edilmiştir (Orhan, 2013, s. 17).

Gezi Parkı olaylarına ABD'deki yetkili ağızlardan tepkiler gelmiş, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin "polisin sert müdahalesini kaygı verici bulduğu" ifadesine karşılık Ahmet Davutoğlu'nun "Türkiye ikinci sınıf demokrasi ülkesi değildir" şeklindeki karşılıklı açıklamaları gerilimi arttırmıştır (Akbal, 01.04.2015, www.21yyte.org). ABD'nin AKP yönetimini suçlayan bir tavırla yanaşması her iki ülke arasında olan tansiyonu yükseltmiş, buna rağmen taraflar gerilimin kontrol altına alınması için çaba sarf etmiştir (Özdağ, 12.03.2015, www.21yyte.org). Gezi Parkı olayları uluslararası arenada "Türk Baharı" olarak algılatılmaya çalışılmış AK parti yönetimi buna karşı çıkmıştır (Orhan, 2013, s. 20). Olaylar arasında benzerlik olsa da Arap Baharın'da halk var olmayan haklarını, Türkiye'de ise halk kaybedilen haklarını talep etmiştir (Akbal, 01.04.2015, www.21yyte.org). Bir diğer gelişme ise 17 Aralık soruşturması olarak kayıtlara geçen yolsuzluk operasyonudur (BBC, 01.04.2015, www.bbc.co.uk). 17 Aralık soruşturması, sırasında Başbakan Erdoğan'ın gelişmelerin arkasında dış güçler ve ABD Büyükelçiliği olduğu yönündeki suçlamaları, ABD Büyükelçisinin "istenmeyen adam (persona non grata)" ilan edilmesi ile Türk-Amerikan ilişkilerindeki kırılma noktası tamamlanmıştır. Bu süreçte ABD-İran ilişkilerinde nükleer müzakereler

nedeni ile meydana gelen yumuşamanında etkisi olduğu söylenmiştir. Ayrıca CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun ABD'ye yapacağı ziyaretin, resmi ziyaret kapsamına alınması, AKP Hükümeti ile ABD arasındaki ilişkilerin boyutunu gözler önüne sermiştir (Akbal, 01.04.2015, www.21yyte.org).

Türk-Amerikan ilişkilerinde bu süreç yaşanırken Türkiye'yi çevreleyen jeopolitik sistemlere baktığımızda küresel terör ile istikrarsızlığa sürüklenen mezhep çatışmaları ile Ortadoğu, Rusya-Gürcistan arasında yaşanan Güney Osetya-Abhazya Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorunu ile Kafkaslar, Kıbrıs Sorunu ile Doğu Akdeniz, Balkan Türkleri sorunu ile Balkanlar, Türkiye'yi çevreleyen jeopolitik sistemlerin genel bir tablosunu oluşturmuştur (Özdağ, 12.03.2015, www.21yyte.org.) Bu açıdan yararlanarak Türkiye ile IŞİD ile mücadelesini ve çalışma konumuz olan İncirlik Üssüne etkilerini değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye ile IŞİD mücadelesine baktığımızda kompleks bir yapı ile karşılaşmaktadır. Türkiye'nin IŞİD'e destek verdiği yönünde iddialar, örgüt üyelerinin Türkiye üzerinden Suriye'ye geçtiği söylentileri, IŞİD'in çatıştığı Özgür Suriye Ordusunun desteklendiği bir tablo görülmektedir. Türkiye'de birçok kişi tarafından belki de ilk kez Musul Konsoloslğunun basılması ve Türk vatandaşlarının rehin alınması ile IŞİD terör örgütünün adı duyulmuştur. 11 Haziran 2014 tarihinde IŞİD terör örgütünün Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na baskın düzenleyip, aralarında Başkonsolos Öztürk Yılmaz'ın da bulunduğu 49 Türk vatandaşını rehin alması, gerek Türkiye ve uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır. (Toprakseven, 01.04.2015, www.usakanalist.com).

Örgütün faaliyetlerine devam etmesi IŞİD'in Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırına yakın yerlerde Özgür Suriye Ordusu ile girdiği çatışmalar Türkiye'yi de etkilemiş topraklarımıza düşen havan mermileri ile TSK, IŞİD mevzilerine karşılık olarak top atışında bulunmuştur. IŞİD, coğrafi faktörler dikkate alındığında Türkiye için büyük tehdittir. En uzun kara sınırına sahip olduğumuz Suriye'de sınıra yakın bölgelerin IŞİD'in eline geçmesi Türkiye için güvenlik risklerini arttırmaktadır. Ayrıca Irak'ta var olan dış ticaret potansiyeli büyük zarar görmüştür. IŞİD Türkiye'nin Suriye'de desteklediği Özgür Suriye Ordusu, İslami cephe ile çatışma halinde olup Türkiye'nin Suriye politikalarının başarısız olmasında, Esad rejimin daha az çaba harcayarak güçlenmesinde, etkili olmuştur. Aynı zamanda yarattığı güvensiz ortamla Türkiye'ye olan büyük mülteci akımının Esad rejiminden sonraki aktörüdür (Orhan, 2014, s. 4,6).

Bush yönetiminden kendisine miras kalan Irak sorunu ve IŞİD üzerine Obama Yönetimi Ortadoğu sorunlarına müdahaleden uzak, diğer bölgesel güçler ile uzlaşma arayışı içinde, ekonomik krizin etkilerini aşmayı hedefleyen düşük profilli bir politika sürdürürken (Özdağ,12.03.2015, www.21yyte.org.) düşük profilli politika artık yerini Barack Obama'nın 10 Eylül 2014'te uzun süreli ve dört ayaklı olan stratejik planına bırakmıştır (Pirinçi vd, 2014, s. 12). Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü ABD'nin IŞİD'le olan mücadele stratejisinde ön planda yer almıştır. Barack Obama'nın strateji planının ilk aşaması hava saldırılarının yapılması aşamasıdır. Bu durum lojistik açıdan İncirlik Üssü'nün kullanımını ortaya çıkarmıştır. Tartışma konusu haline gelen İncirlik Üssü'nün kullanımının ABD Savunma Bakanı John Kerry'nin ziyareti ile netleşmiş olacağı belirtilmiştir (Milliyet, 01.04.2015, www.milliyet.com.tr.) Ankara'da ise İncirlik dışında masada olan seçeneklerden biride Türkiye-Suriye sınırında güvenli bir bölge yaratmaktır. Fakat Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın askeri destek söylemi bir kez daha İncirlik Üssü kullanımı tartışmasını ortaya çıkarsa da ABD'nin bölgedeki diğer üsleri kullanarak İncirlik Üssü'ne ihtiyaç duymadığını ama İHA'ların keşif uçuşları için kullanımının talep edileceği belirtilmiş (Milliyet, 01.04.2015, www.milliyet.com.tr.)

İncirlik Üssü, tartışmaları devam ederken IŞİD'in Ayn el-Arab bölgesinde YPG savunma hatlarını düşürmeye çalıştığı görülmüştür. PKK/PYD ve ona bağlı siyasi partiler ile STK'lar uluslararası arenada kamuoyu yaratabilmek için Kürtlerin yoğun yaşadığı ülkelerde gösteriler yapmaya başlamıştır. Türkiye'de ise adeta bir isyan dalgası başlatılarak yoğun sokak çatışmalarına sahne olmuş sokak çatışmaları ve eylemleriyle Ayn el-Arap bölgesi Suriye'nin toprak parçası değil de Türkiye'nin bir sorunu gibi algılatılmaya çalışılmıştır. Sadece eylemcilerin değil Batınında sorunun çözümünü Türkiye'ye bırakan çekingen tavrı bu algının oluşmasında etkili olmuştur (Dilek, 02.04. 2015, www.21yyte.org.) PYD lideri Salih Müslim'in Türkiye üzerinden koridor açılıp Peşmerge güçlerinin bölgeye ulaşması ve askeri malzeme desteği sağlanması çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Uluslararası alanda artan baskıyla IŞİD mevzilerine olan saldırılara ağırlık verilsede IŞİD'in ilerleyişi devam etmiştir (Acun, Öner, 2014, s. 7). IŞİD ile YPG arasında çatışmalar devam ederken Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) örgütü tarafından 11 Haziran'da Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'nun basılmasıyla esir alınan 49 rehinenin Milli İstihbarat Teşkilatı'nın(MİT) operasyonu ile kurtarıldığı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanmıştır (Radikal, 02.04.2015, www.radikal.com.tr.)

Rehine Krizinin, diplomatik yollarla çözüldüğünün açıklanması aynı zamanda Türkiye’yi terör örgütleriyle pazarlık yapan ülke konumuna taşımış terör örgütlerinin tehdit yoluyla istediklerini elde edebileceği algısını oluşturmuştur. Rehine Krizinin sona ermesiyle İncirlik Üssü’nün kullanımı konusunda yol ayrımına gelinmiştir. Rehinelere IŞİD’in elinde olduğu süreçte üssün kullanımı konusunda net bir tavır sergilenemezken daha çok lojistik destek ve insani yardım yönüne vurgu yapılarak muharip güç olarak kullanımından kaçınılmıştır (Dilek, 02.04.2015, www.21yyte.org). Rehine sorununun çözülmesiyle yeniden gündeme gelen İncirlik Üssü için Türkiye, insani yardım amacı ile kullanılacağını belirtirken, ABD Suriye’nin kuzeyine yapılacak hava harekâtlarında üssü kullanma talebinde bulunmuş Türkiye ise üç şart öne sürmüştür: sınır ötesinde insani güvenli bölge, uçuşa yasak bölge, Suriye muhalefetine tam destek verilmesini istemiştir (Milliyet, 02.04.2015, www.milliyet.com.tr). İncirlik Üssü’nün IŞİD’e karşı mücadelede nasıl bir yol izleyeceğinin rotası hala tartışılırken 2 Ekim 2014’te TBMM’de TSK’ya Suriye ve Irak’ta sınır ötesi operasyon ve müdahale yetkisi veren tezkere kabul edilmiştir (Hürriyet, 02.04.2015, www.hurriyet.com.tr). Bu gelişmelerin ardından IŞİD’e karşı Ayn el-Arab bölgesinde savaşmakta olan PKK’nın Suriye’deki yapılanması PYD’e yardım etmek amacıyla hava yolu ile gelen grup ile Şanlıurfa’da birleşip Ayn el-Arab bölgesine geçmek için Peşmergeler Habur sınır kapısından Türkiye’ye giriş yapmıştır (Radikal, 02.04.2015, www.radikal.com.tr). Kazanç listemize giren yeni düşman sayısı ve kayıp listemize giren resmi rakamları aşan mülteci kamburu bölgesel dinamiklerin iyi okunamamasının Türkiye’ye bıraktığı mirası oluşturmuştur (Dilek, www.21yyte.org).

Tezkerenin kabul edilmesinden sonra İncirlik Üssü’nün kullanımı konusunda ABD ile Türkiye’nin mutabakata vardığı sürekli olarak basına yansıyan konular arasında yer almıştır. Başbakanlık bu konu üzerine İncirlik Üssü için yeni bir mutabakatın olmadığını sadece Suriyeli muhaliflerin eğitilmesi konusunda mutabakatın olduğunu fakat ayrıntılarının henüz netleşmediğini bunun üzerine Beyaz Sarayda İncirlik Üssü konusunda Türk yetkililerle görüşmelerin devam ettiğini açıklamıştır (Milliyet, 02.04.2015, www.milliyet.com.tr). İncirlik Üssü’nün IŞİD’e karşı hava operasyonlarında ön plana çıkmasında üssün IŞİD’e karşı uygun bir coğrafyada bulunması mevcut durumda NATO unsurlarına ait savaş jetleri ve İHA’ların yer alması Türkiye’nin lojistik destek unsuru etkili olmuştur (Milliyet, 02.04.2015, www.milliyet.com.tr). Suriyeli muhaliflerin eğitilmesi olan eğit-donat faaliyetleri Amerikan

Büyükkelçisi John Baas ile Dışışleri bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu, tarafından imzalanan bir mutabakat ile onaylanmıştır (Akbal, 03.04.2015, www.21yyte.org).

İncirlik konusunda müzakereler devam ederken bir yandanda IŞİD ile mücadelede bir gelişme daha yaşanmıştır. Suriye sınırları içinde bulunan ve Türkiye toprağı kabul edilen Süleyman Şah Saygı Karakolu ve Türbesinin, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) gece yaptığı Şah-Fırat operasyonu ile tahliye edilmesiyle birlikte IŞİD ile olan mücadeleye devam edilmiştir (Hürriyet, 03.04.2015, www.hurriyet.com.tr). Uluslararası anlaşmalara göre bizim olan bir toprak parçasından çekilerek tek taraflı olarak türbenin başka bir yere ve üstelik PYD/YPG kontrolünde bir bölgeye yerleştirilmesi uluslararası hukukta bizi bekleyen yeni sorunların habercisi durumunda görünmektedir (Dilek, 02.04.2015, www.21yyte.org). Yetkililer operasyonun kesinlikle “İncirlik Üssü’nün koalisyonu açılması için yapılmadı şerhini” baştan düşmüştür (Habertürk, 25.02.2015, www.haberturk.com). Fakat bu durum Batının İncirlik Üssü’nün açılmasındaki baskısını hafifletmeye yetmemiştir (Dilek, 02.04.2015, www.21yyte.org). Şah Fırat operasyonunun ardından gündeme IŞİD’in Musul’dan çıkarılmak üzere başlatılacak hareket gelmiştir. Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’ın Musul konusuna “Türkiye'nin koalisyon üyesi olarak zaten somut katkı verdiği, ulusal çıkarlar gözönüne alınarak sorumlulukların yerine getirilebileceğı” yanıtını vermesi İncirlik başta olmak üzere askeri üslerin Musul operasyonunun başlamasıyla hava operasyonları için açılmasına olumlu bakıldığı görüşünün ortaya çıkarmıştır (Milliyet, 03.04.2015, www.milliyet.com.tr). Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç “Şu aşamada İncirlik Üssü’nün kullanılması söz konusu değildir” şeklinde açıklama yaparak iddialara yanıt vermiştir (Habertürk, 03.04.2015, www.haberturk.com).

İncirlik Üssü’nün IŞİD’e karşı görevi henüz açıklığa kavuşmamışken Mart ayı içerisinde İncirlik Üssü ile ilgili bir gelişmeye tanık olunmuştur. İncirlik Üssü’nden kalkan ABD’ye ait predatör tipi bir İHA’nın Suriye’nin Lazkiye kenti yakınlarında Şam rejimi tarafından düşürüldüğü açıklanmıştır (Milliyet, 03.04.2015, www.milliyet.com.tr). Akıllara ilk gelen soru tabiki predatörün Suriye’de neden olduğıdur? Bunun için daha önce anlattığımız İHA’ların İncirliğe yerleştirilmesi konusunu tekrar gözden geçirmemiz gerekmektedir. İHA’lar 2007 yılından itibaren Kuzey Irakta PKK faaliyetleri hakkında Türkiye ile istihbarat paylaşımı yapmaktadırlar. ABD’nin Iraktan askeri varlığını çekmesine bağılı olarak İHA’lar Türkiye’nin talebi üzerine Kasım ayının başında Türkiye ile ABD arasında imzalanan bir yıl süre ile geçerli olan tarafların itirazı

olmadığı sürece otomatik olarak yenilenen gizli bir mutabakat ile Bakanlar Kurulunun onaylamasının ardından 2011'den itibaren İncirlik Üssüne dört tane predatör tipinde İHA'lar konuşlandırılmıştır. İHA'ların görev sınırının sadece Kuzey Irakla sınırlı olduğunu ve görev yerinin Türk makamlarının isteği ile belirlendiğini daha önce belirtmiştik o zaman Suriye tarafından İHA'nın vurulmasını İHA'ların Suriye ve IŞİD ile mücadelede de kullanıldığını görev kapsamının değiştiğini İncirlik Üssü'nün bu yönüyle hem Suriye hem IŞİD ile mücadelede kullanıldığı görülmektedir. İncirlik'in İHA vasıtası ile IŞİD'le mücadelede kullanıldığı Türkiye'nin bilgisi dâhilinde yapılmadıysa da ciddi anlamda amaç dışı kullanımın söz konusu olduğu görülmüştür. 4 tane olarak İncirlik Üssü'ne konuşlandırılan İHA'ların sayısı böylece üçe düşmüştür. Suriye tarafından düşürülen İHA ile beraber birinin de kullanım dışı kalması ile sayısı ikiye düşen silahsız İHA'lara ek olarak aynı özellikte Iraktan üç tane pradatörün daha İncirlik Üssü'ne getirilerek sayılarının beşe çıkarıldığı açıklanmıştır (Hürriyet, 27.04.2015, www.hurriyet.com.tr). İHA haberleri doğal olarak gözlerin yine İncirlik Üssü'ne çevrilmesine neden olmuştur. İncirlik Üssü'nün IŞİD' karşı mücadeleye açıldığının somut bir göstergesini İHA'ların kullanılmasının oluşturduğunu söyleyebiliriz. İncirlik Üssü artık küresel terörizmle mücadele görev alan üs olarak kullanılmaktadır. İlerleyen zaman İncirlik'in savaş uçaklarına açılıp açılmayacağını gösterecektir. İncirlik Üssü'nün kullanımı konusunda ağır işleyen bu süreç aynı zamanda ABD için üssün olmazsa olmaz unsur, vazgeçilmez olma özelliğinde sapmaların olduğunu da göstermiştir.

İncirlik Üssü, görüşmeleri Türkiye-ABD arasında devam ederken Suriye'de IŞİD'e yönelik hava operasyonlarını sürdüren ABD tarafından, İncirlik Üssü'nde konuşlu bulunan predatör tipi 5 insansız hava aracından (İHA) birini silahlandırma talebi gelmiş Hükümet tarafından bu talebin değerlendirileceği açıklanmıştır (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr). ABD, İncirlik ile ilgili olan taleplerini daha sık dile getirmeye başlamıştır. Çünkü Kuveyt'teki üslerini kullanarak IŞİD'i vuran ABD'nin İncirlik açıldığı takdirde daha rahat hareket edeceği düşünülerek Adana'daki İncirlik Üssü ile beraber Diyarbakır üssü'nünde operasyona açılması istenmiştir. Türkiye ise bu konuya cevap vermeden önce Cerablus'u kimin kontrol edeceğini "kırmızı çizgi" olarak ABD'ye sunmuştur (Habertürk, 12.08.2015, www.haberturk.com).

IŞİD tehdidi ve Suriye iç savaşı üzerine yoğunlaşan şu günlerde PKK'nın Suriye kolu PYD'nin Tel-Abyad'ı almasıyla birlikte Türkiye'de sert mesajlar verilmeye

başlanmıştır. Öncelikle PKK'nın uzantısı olarak kabul edilen PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye sınırına paralel olarak bir hattı kontrolü altına alma adımları büyük endişe uyandırmıştır. “Kürt koridoru” olarak adlandırılan durumla ilgili Cumhurbaşkanı Erdoğan da tepkisini yaptığı açıklamada şu sözlerle ifade etmiştir: “Suriye'nin kuzeyinde yeni devlet kurulmasına asla izin vermeyiz” (Vatan, 12.08. 2015, www.gazetevatan.com). ABD'nin Ankara Büyükelçisi John Bass'ın “Türkiye ve ABD, Suriye'nin kuzeyinde ve Suriye sınırında IŞİD'e karşı ortak endişeyi paylaşıyor. Bu tehdit konusunda birlikte çalışmaya devam ediyoruz. ABD ve Türkiye'nin beklentilerini PYD'ye iletmekte netiz. Sınırı kim kontrol ediyorsa IŞİD'le mücadele etmeli” sözleri, Suriye'ye müdahale girişiminde bulunma konusunda Türkiye ve ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının birbiriyle yakınlaşmaya başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Büyükelçilikten gelen açıklamalarla beraber, sınırda yaşanan askeri hareketlilik ve Dışişleri Bakanının diplomatik görüşme trafiğinin hızlanması, Türkiye'nin Suriye'ye her an bir müdahalede bulunacağı beklentisini oluşturma olup tüm dikkatin Suriye sınırına yoğunlaşmasına neden olmuştur. Başbakan Davutoğlu bunun üzerine bir açıklama yaparak “Kimse yarın Türkiye'nin Suriye'ye gireceğini beklemesin” derken, aynı zamanda bir hazırlığın olduğu yönündeki düşünceleri haklı çıkarmıştır (Milliyet, 12.08. 2015, www.milliyet.com.tr).

Suriye sınırında yoğun hareketliliğin yaşandığı günlerde ABD Başkanı Obama'nın IŞİD'le Küresel Mücadele Özel Temsilcisi John Allen Türk Dışişleri ve Genelkurmay'dan yetkililerle görüşmek üzere Ankaraya gelmiştir. IŞİD'e karşı mücadelede İncirlik Üssü'nün kullanımı müzakereleri devam ederken Türkiye, güvenli bölge, uçuşa yasak bölge taleplerini bir kez daha yinelemiştir (NTV, 12.08.2015, www.ntv.com.tr). ABD Başkanı Barack Obama'nın terör örgütü IŞİD'e karşı küresel koalisyon için özel temsilcisi emekli General John Allen'in başkanlığındaki ABD heyeti ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu'nun başkanlığındaki Türk heyeti arasında iki gün süren görüşmeler sonucunda ABD'nin IŞİD'le mücadele çerçevesinde Türkiye'de İncirlik başta yer almak üzere bazı askeri üslerin ABD hava kuvvet unsurları tarafından kullanılması talebi, Türkiye açısından Suriye içinde uçuşa yasak ve güvenli bölge planları ile PYD'nin etkinliğine karşı alınan askeri önlemler görüşmenin konu başlıklarını oluşturmuştur. Görüşmelerin dikkat çekici noktalarından birini ABD'nin daha önce talep ettiği İncirlik'te bulunan ABD'ye ait predatörlerin (İHA) silahlandırılması konusu oluşturmuştur. Türkiye'nin İncirlik'te bulunan 2 predatörün

silahlandırılmasına onay verdiği ileri sürülse de Dışışleri yetkilileri bu iddiayı doğrulamamıştır (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr).

Türkiye-ABD müzakereleri devam ederken topladıkları yardımları Kobani'ye götürmek için Şanlıurfa Suruç'ta buluşan Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu üyesi yaklaşık 300 genç, Amara Kültür Merkezi önünde basın toplantısı düzenlerken canlı bombanın yol açtığı patlamada, 32 kişi yaşamını yitirerek, 104 kişi yaralanmıştır (Hürriyet, 12.08.2015, www.hurriyet.com.tr). Suruç saldırısının yapıldığı yer, grubun bir araya getirilmesi ve siyasi görüşleri, olay olmasaydı gidilecek olan yer, bu saldırının stratejik birçok sonucu olacağını göstermiştir. ABD'nin bu dönemde IŞİD ile mücadelede İncirlik Üssü ve İHA'lar konusunda baskısını arttırmasında Türkiye ile IŞİD'in karşı karşıya geleceği ortamı oluşturmada etkili olmuş, Reyhanlı olayları Musul Konsoloslugu baskını, Şah Fırat operasyonun, ardından IŞİD Türkiye'ye birkez daha yüzünü göstermiştir. Bu durum Türkiye'nin IŞİD politikasında daha sert tedbirler almasına neden olurken ABD'nin istediği ortamın sağlanmasında katkı sunmuştur. Tabiki beklenen tedbir Suriye'ye bir askeri operasyon olmamakla beraber İncirlik Üssü'nün IŞİD ile mücadeleye açılmasıdır. IŞİD' göre ise üssün açılması Türkiye'nin savaşta aldığı safı belirlemektedir. Yani Türkiye'nin savaş kararı olarak görülmektedir. Bu durum daha çok kan ve gözyaşı, Suriye çatışmalarının Türkiye'ye taşınması, ABD başta yer almak üzere koalisyon ülkelerinin duruma müdahil olması, ülke bütünlüğünün bozulması anlamına gelmektedir. "IŞİD etiketli Suruç Saldırısının" basit bir terör saldırısı olmadığı sonuçları bakımından da görülmektedir. Saldırıların ardından İncirlik Üssü'nün hava saldırılarına açılmasının kısa bir süre içinde gerçekleşmeside oldukça dikkat çekmiştir (Dilek,12.08.2015, www.21yyte.org).

Suruç olayının yansımaları sürerken Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Bakanlar Kurulu toplantısından sonra ABD ile Türkiye heyetleri arasında iki gün süren müzakerelerle ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur: "Bu görüşmeler üzerinde niteliğini tam olarak ifade etmeyeceğim ama bir uzlaşma sağlanmıştır. Bundan sonra yapılabilecek müşterek harekâtlar konusunda fikir birliğine, eylem birliğine varılmıştır. Bununla ilgili bir Bakanlar Kurulu kararı imzaya açılmıştır". Bülent Arınç'ın bu sözleri İncirlik Üssü ile ilgili kapsamlı gelişmelerin habercisi olmuştur (Milliyet, 12.08. 2015, www.milliyet.com.tr). Heyetler arasında anlaşmaya varılan mutabakat Erdoğan ile Obama arasında yapılan telefon görüşmesinin ardından Bakanlar Kurulu kararı imzaya açılmıştır. Karar ile İncirlik Üssü'nün IŞİD ile mücadele çerçevesinde ABD jetlerine

açılmasının zemini oluşturulmuştur. Türkiye'nin de kırmızı çizgi ilan ettiği Fırat'tan Kilis'e uzanan sınır hattında askeri seçeneklerini gelişmelere göre hayata geçirme konusunda ABD ile önemli ölçüde mutabakata vardığı açıklanmıştır (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr).

Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Volkan Bozkır ise ABD ve Türkiye arasında varılan anlaşmanın İncirlik Üssü'nün kullanımını kapsadığını doğrulayarak “ABD ile varılan son anlaşma İncirlik Üssü'nün Eğit-Donat projesinin bir sonraki adımı olarak değerlendirilebilir. Türk Uçakları kullanılmayacak. Bu çerçevede gerekirse İncirlik Hava Üssü'nün kullanılmasında anlaşmada yer almaktadır. Anlaşma kapsamında Türk uçaklarının kullanılması mümkün değildir” (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr). Mutabakat, “öncelikli olarak IŞİD ve El Nusra gibi radikal terör örgütlerini hedef alıyor. Mutabakatta, İncirlik Üssü'nün kullanımında, gerekli görüldüğü tanımına yer verilmesi, Ankara'nın üssün kullanımıyla ilgili kendisine esneklik payı bırakma manevrası olarak yorumlanmıştır.” Mutabakat metninin içeriği ise ana hatlarıyla şöyle ifade edilmiştir (Hürriyet, 12.08.2015, www.hurriyet.com.tr).

90 KM'LİK UÇUŞA YASAKLI BÖLGE

- Türkiye-Suriye sınırının Mare-Cerablus arasındaki 90 km'lik alan uçuşa yasak güvenli bölge ilan edilecek.
- Halihazırda ÖSO ve kısmen IŞİD'in bulunduğu bölgede yasaklı alanın derinliği 40-50 km olarak düşünülüyor. Özellikle Türkiye'ye yeni bir göç dalgasını tetikleme kapasitesine sahip bu bölgenin tamamen IŞİD, El Nusra gibi radikal dinci örgütlerin eline geçmesine izin verilmeyecek.
- Bu bölgenin havadan güvenliğini (taarruz ve keşif dahil) ‘gerekli görüldüğünde’ ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin savaş uçakları sağlayacak. Yine ‘gerekli görüldüğünde’ Türk savaş uçakları da benzer görevi üstlenebilecek.
- Bunun için ‘gerekli görüldüğünde’ silah, bomba ve füze yüklü ABD ve koalisyon güçleri uçakları İncirlik Üssü ile Türkiye Hava Sahası'nı kullanabilecekler.
- Güvenli bölgenin sağlanmasında ‘gerekli görüldüğü’nde Türkiye, topçu birlikleriyle destek verebilecek.

TÜRKİYE İLE KOORDİNELİ OLACAK

- Üssün kullanımı Türk Hava Kuvvetleri ile koordine edilecek. Güvenli bölge ilanından sonra rejime ait hava unsurlarının burada uçuşına izin verilmeyecek.
- Mutabakat doğrudan Suriyeli Kürtlerin PYD'sini hedef almıyor. Ancak PYD güçlerinin bölgenin güvenliğini ve Türkiye sınırını tehdit edici ve tehlikeye düşürecek tutum takınması (örneğin demografik yapıyı bozacak zorlayıcı tutum) halinde gereken müdahale yapılabilecek.

-İncirlik'e muharip kara gücü gelmesi söz konusu değil. Ancak ABD ve koalisyon uçaklarının oluşabilecek teknik ihtiyaçlarını gidermek için üste mevcut teknik askeri uzmanlara ek olarak 40-50 kişilik askeri teknik heyet gelebilir.

-ABD ve koalisyon güçleri uçakları acil durumlarda İncirlik dışında bölgedeki Batman, Diyarbakır ve Malatya-Erhaç gibi üsleri de kullanabilecek

Dışişleri Bakanlığının 25 Temmuz 2015 tarihli açıklaması ise şöyledir:

(...)Bu çerçevede, Bakanlar Kurulu, TBMM'den 2 Ekim 2014 tarihinde aldığı yetkiye dayanarak, DEAŞ'a yönelik hava hareketlerine katılan ABD ve tarafımızdan uygun görülecek bazı bölge ülkeleri de dahil diğer Koalisyon ülkelerinin insanlı ve insansız hava unsurlarının ülkemizdeki üslerde konuşlandırılmasına onay vermiştir. (...) Esasen, bu sabah itibariyle, jetlerimiz BM Şartı'nın 51. Maddesi uyarınca meşru müdafaa hakkımıza dayanarak Suriye içindeki belirli DEAŞ unsurlarını hedef almış bulunmaktadır. (...). Söz konusu hareketler, uluslararası hukuk uyarınca icra edilmektedir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne de gerekli bildirimde bulunmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı ise, 25 Temmuz 2015 tarihinde İncirlik başta olmak üzere askeri üslerin Bakanlar Kurulu onayı ile ABD ve IŞİD'e karşı kurulan koalisyonun hava kuvvetlerine açıldığını resmen duyurmuştur (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr). Mutabakatın ardından gözler koalisyon uçaklarına açılan İncirlik Üssüne çevrilmiş fakat Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu "İncirlik Üssü'nün henüz fiilen koalisyon hava kuvvetlerine açılmadığını, IŞİD'e karşı mücadelede hangi üslerin ve diğer hangi ülkeler tarafından kullanılacağıyla ilgili kararın ABD ile ortak çalışma sonucunda verileceğini açıkladı" (Milliyet, 13.05.2015, www.milliyet.com.tr). Savaş uçaklarının henüz ulaşmadığı İncirlik Üssü'nden silahlandırılan İHA'lar ile IŞİD hedefleri vurulmaya başlanmıştır. İncirlik'in üstlendiği yeni görevler ile beraber İncirlik Hava Üssü'nde ABD'nin devamlı hava birliği olan 39'uncu Taktik Grup Komutanı değişmiş Yeni komutan Albay John Walker görevini Albay Craig Wills'ten devralmıştır (Milliyet, 13.08.2015, www.milliyet.com.tr).

IŞİD'e karşı yapılacak operasyonlara katılmak üzere İncirlik'te konuşlanacak ABD 480. Filo'ya bağlı ilk kol olan 6 F-16 savaş uçağı ile C-5 ve bir de KC-135 tipi 2 askeri uçak Adana'daki üsse intikal etmiştir (Hürriyet, 13.08.2015, www.hurriyet.com.tr). İncirlik Üssü artık F-16 ABD savaş uçaklarının gelmesi ile resmen koalisyon güçlerine

açılmış olup IŞİD yani küresel terör ile mücadelede kullanılmaktadır. Bu durumun uluslararası hukuk boyutuna dördüncü bölümde değinilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULUSLARARASI HUKUK VE İNCİRLİK ÜSSÜ

Uluslararası hukuk veya devletler hukuku, ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir sistemdir. Her devletin tüm uluslararası topluma ve diğer ülkelere karşı sorumlulukları bulunmaktadır (Birdişi, 14.05.2015, www.fikretbirdisli.com). Toplumsal düzeni sağlamak için hukukun varlığına ihtiyaç duyulduğu gibi uluslararası düzende de devletlerin askeri güç kullanımına yönelik düzeni tehdit eden müdahalelerini engellemek için temel bir mekanizmanın gerekliliğine ihtiyaç duyulmuş bu ihtiyaç BM teşkilatının varlığı ile giderilmeye çalışılmıştır. Yenidünya düzeni, BM'nin önderliğinde İkinci dünya savaşından sonra oluşturulan temel ilkeler ile şekillenmeye başlamıştır. Bu ilkeleri temel alan uluslararası hukuk küresel terörle beraber yeniden yapılanmayı ve düşünmeyi gerektiren bir durum ile literatürdeki yerini almıştır (Caniklioğlu, 2007, s. 31).

Ülkeler uluslararası düzeni bozacak kuvvet kullanmayı BM teşkilatının kuruluşuna kadar kendileri için meşru bir hak olarak algılamış BM teşkilatı ile beraber kuvvet kullanımı dört istisnanın dışında yasaklanmıştır (Orallı, 2014, s. 103,112). Fakat devletlerin kuvvet kullanımını yasaklayan bir sistem üzerine kurulu olan BM, devlet dışı aktörlerin, kuvvet kullanımı ve uluslararası ilişkilerin bir ögesi halini almasıyla beraber BM teşkilatında önemli hukuki sorunları ortaya çıkarmıştır. BM'nin temel amacı uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. Anlaşma'nın 2. maddesinin 3. paragrafına göre “uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi esastır” (Keskin, 1998, s. 138). Çalışma konumuz olan askeri üslerde devletlerin askeri müdahalelerinde ön plana çıkan unsurlar arasında yer almıştır. Teşkilatın üyeleri, “başka devletin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına karşı BM'nin ilkeleri ile bağdaşmayacak bir kuvvet kullanımından kaçınacaksa” aynı şekilde askeri üslerin kullanımı da BM teşkilatının çerçevesi içinde uluslararası hukukun meşru saydığı durumlara göre kullanılmalıdır (Orallı, 2014, s. 112).

Uluslararası hukukta meşruiyet, “egemen devletlerin uluslararası hukuk normlarına uymak yükümlülüğünden doğan ve dünyada, bu normlara uyulduğu oranda ve uyulduğu surece korunan barış ve güvenlik ile anlam kazanır” (Caniklioğlu, 2007, s. 65). Çalışma konumuz İncirlik Üssü'nün kuruluşundan itibaren yer aldığı gelişmeler,

bu bölümde uluslararası hukuk ilkelerine ve iç hukuk ilkelerine uygunluğu açısından değerlendirilecektir. Bu nedenle İncirlik Üssü'nü değerlendirebilmek için üssün hukuki statüsünü gözden geçirmemiz gerekmektedir.

4.1. İncirlik Üssü'nün Hukuki Statüsü ve Uluslararası Hukuk

Askeri üslerin hukuki statüsünü kuruluş anlaşması oluşturmaktadır. Çalışma konumuz İncirlik Üssü'nün inşaatına Türkiye'nin NATO'ya girişinden önce başlanmış fakat 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olduğumuzda İncirlik Üssü'nün sadece bir bölümü bitirilmiş durumda olup üssün tamamı 1954 yılında ise tamamı bitirilerek Türkiye'ye devredilmiştir (Bağlan, 2014, s. 56). Türk tarafına devri gerçekleştirilen mülkiyeti Türkiye'ye ait olan İncirlik Üssü'nün hukuki zeminini oluşturacak temel anlaşmanın ilk safhası Türkiye'nin NATO'ya girişi ile kabul ettiği NATO'nun kurucu anlaşması olan Kuzey Atlantik Anlaşmasına dayandırılmıştır. Türkiye henüz NATO'ya üye olmadan ABD ile yaptığı ikili askeri anlaşma olan “Ortak Güvenlik Anlaşması” ile ABD'nin taraf olduğu anlaşmaların sorumluluklarını yerine getirerek ABD'nin bölgesel girişimlerine destek olmayı kabul etmiştir. Daha bu durumda bile Türkiye topraklarının ve inşaatı biten üslerin ABD'nin bölgesel politikalarına açılacağı yönünde bir eğilim görülmüştür (Armaoğlu, 1991, s. 184,185).

İncirlik Üssü'nün hukuki statüsünü belirleyen anlaşmanın ilki olan NATO kurucu anlaşmasının 3.maddesine bakıldığında İncirlik Üssü'nün kuruluş amacı daha iyi anlaşılmaktadır. “Bu anlaşmanın amaçlarına daha etkin biçimde ulaşabilmek için Taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak sürekli ve etkin öz yardım ve karşılıklı yardımlarla silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini koruyacaklar ve geliştireceklerdir” (NATO, 14.05.2015, www.nato.int). Askeri üs ve tesislerin kuruluş gayesini ortaya koyan bu madde ile İncirlik Üssü'nün üye ülkeler arasında silahlı bir saldırıyı bertaraf etmek bireysel ya da müşterek savunmayı sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir üs olduğu belirtilmiştir. Kuzey Atlantik Anlaşmasının bu maddesi NATO sistemini sadece savunma değil “caydırıcılık” esasına dayamıştır (Bozkurt, 29. 01.2015, www.usak.tr). 3.madde ile aynı zamanda İncirlik Üssü'nün saldırı amaçlı kullanılamayacağını savunma esasına dayalı caydırıcılık unsuru taşıdığı üye ülkelerin şahsi ve ortak güçlerini artırma savunma kapasitelerini geliştirmenin bir parçası olarak görülmüştür. Maddeden de anlaşılacağı gibi üslerin kuruluşu ortak bir savunma anlayışı içinde olacağı gibi üye ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla da olabilmektedir. Türkiye ile

ABD arasında üslerin kuruluşu ile ilgili daha çok ikili anlaşmaların tercih edildiği görölse de NATO'nun kurucu anlaşması üslerin kullanımına yönelik yapılan ikili askeri anlaşmalarında sınırlarını belirleyen bir çerçeve sunmuştur. NATO'nun 1.Maddesi “Taraflar, BM Yasası'nda ortaya konduğu üzere, karışmış olabilecekleri herhangi bir uluslararası anlaşmazlığı, uluslararası barış ve güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmadan barışçıl yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerinde BM'nin amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımı ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler” (NATO, 14.05.2015, www.nato.int). Bu madde ile uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde güvenliği tehlikeye düşürmeden barışçıl yolların izleneceğini ve BM teşkilatına olan bağlılık ifade edilmekte olup İncirlik Üssü'nün BM amaçları ve ilkeleri dışında kullanılamayacağı görölmektedir. NATO'nun 5. maddesi ise şöyledir:

Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. (...)(NATO, 14.05.2015, www.nato.int).

5. madde ile üye ölkelerden birine yapılmış silahlı saldırının tüm ölkelere yapılmış sayılarak “BM'nin 51.maddesine uygun olarak meşru müdafaa hakkının” kullanılabileceği belirtilmektedir. Bu madde ile üyelerden birine yapılan silahlı saldırılarda İncirlik Üssü'nün BM'nin 51.maddesine uygun olarak Güvenlik Konseyinin gereken önlemleri alana kadar meşru müdafaa halinde kullanılabileceği görölmektedir. NATO'nun 6.maddesi ise şöyledir

Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar: - Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesine (artık dahil değil), Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı; - Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan, ya da Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine

ait kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı (NATO, 14.05.2015, www.nato.int.)

6.madde ile sadece üye ülkelerin topraklarının savunulması amaçlanmıştır. Bu durumda İncirlik Üssü'nün NATO'nun alanı dışında kullanılmasına imkân tanınmadığı anlaşılmaktadır. NATO'nun 8.maddesi ise şöyledir: “Her bir Taraf, kendisi ile diğer Taraflar ya da üçüncü bir devlet arasında şu an yürürlükte olan uluslararası sözleşmelerin, bu Anlaşma'nın hükümleri ile çelişmediğini beyan eder ve Antlaşma ile çelişen uluslararası sözleşmelere girmemeyi taahhüt eder” (NATO, 14.05.2015, www.nato.int). 8. madde ile üye ülkelerin NATO anlaşmasına aykırı sözleşmelerde bulunmayacağı belirtilmiştir. Bu durumda İncirlik Üssü'nün kullanımına yönelik yapılacak olan anlaşmaların NATO ve BM kurucu anlaşmalarına aykırılık teşkil edemeyeceği görülmüştür. NATO'nun kurucu anlaşmasının 1. 5. 6. ve 8. maddeleri ile üslerin kuruluşunu, karşılaştırdığımızda üslerin kuruluş amacının BM ve NATO kurucu ilkelerine bağlı kalarak üye ülkelerin topraklarını savunmak amacıyla oluşturulduğunu, savunma amacıyla kurulmuş ittifaklar olup asla saldırı amacıyla kullanılamayacağını, meşru müdafaa kapsamında kullanabilmek için ancak taraflardan birine yapılan silahlı saldırının olması gerektiğini, NATO'nun coğrafi alanının dışında kullanılamayacağını ve üslerle ilgili yapılan ikili anlaşmaların NATO'nun kurucu anlaşmasına aykırılık teşkil edemeyeceği açık bir şekilde ifade edilmiştir.

İncirlik Üssü'nün hukuki zeminini hazırlayan bir diğer gelişme ise NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi (Statue of Forces Agreement-SOFA) dir. 25 Ağustos 1952'de imzalamış olup TBMM tarafından 10 Mart 1954'te onaylanmıştır. Bu anlaşma ile ABD'nin Türkiye'de askeri üs ve tesis kurması askeri personel bulundurması kabul edilmiş genel bir anlaşma olup askeri personelin bulunduğu süre içerisinde uyacağı kuralları belirlemiştir (Armaoğlu, 1991, s. 194). SOFA'yı tek başına yeterli görmeyen ABD NATO'nun savunma kapasitesinin arttırılmasına yönelik işbirliğini esas alan 3.maddesine dayanarak bu anlaşmanın uygulanmasına yönelik ikili askeri anlaşmalar yapmayı tercih etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girişinden sonra yapılan bu ilk gizli ikili anlaşma ise 23 Haziran 1954'te yapılmış olan Askeri Kolaylıklar Anlaşmasıdır. Anlaşmanın tam metnine ulaşılamasada Türkiye'de kurulan üs ve tesislerin temel kullanım belgesi niteliğini taşımaktadır. Anlaşmanın “EK I ve EK II” metinleri Türkiye'deki üslerin kullanımını düzenlemiştir (Bölme, 2010, s. 243).

Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile İncirlik Üssü, ortak kullanıma açılmış bir ulusal askeri üs olarak kabul edilmi İncirlik Üssü'nün hukuki zeminini oluşturmuştur. İncirlik Üssü, Türk üssü olup sadece kullanım hakkı ABD'ye tanınmıştır (Bağlan, 2014, s. 63,65). Fakat anlaşmanın maddelerinde ABD'ye verilen imkânlar bu yargının daha çok kağıt üstünde kaldığını göstermiştir. Bu anlaşma ile ABD'nin Türkiye'de uygun bulacağı yerde üs ve tesis kurmasına izin verilerek üs ve tesislerin yeri Türk Hükümeti tarafından bedelsizce sağlanacak, üsler gerektiğinde genişletilebilecektir. Personel NATO'ya değil ABD'ye bağlı olacaktır. Üsler üzerinde Amerikalı ve Türk komutanların müşterek yönetimi söz konusudur. Fakat bu yönetim anlayışının dışına çıkıldığında hangi yaptırımın uygulanacağı belirlenmemiştir. Türk Hükümetinin izni alınarak bu tesislere malzeme yerleştirilebilecek bunlar için gerekli güvenlik önlemlerini ABD alacaktır. ABD Türk Hava Kuvvetlerine ait tesis ve meydanları kullanabilecektir (Tunçkanat, 1970, s. 310, Gönübol, Kürkçüoğlu, 1996, s. 504,505).

Üslerin kullanım çerçevesini belirleyen bu anlaşma NATO'nun 3.maddesine dayandırılarak TBMM onayına sunulmadan Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Ayrıca anlaşma imzalandığında henüz Türk tarafına devri gerçekleştirilmemiş olan İncirlik Üssü düşünüldüğünde ABD üssün devri gerçekleşmeden kendi hedeflerine yönelik olarak İncirlik Üssü ile ilgili haklar elde ettiği için bu durum NATO'nun kurucu anlaşmasına aykırılık teşkil etmiştir. Buradaki amaç NATO kuvvetlerinin arttırılmasına yönelik değil tamamen ABD'nin kullanımına tahsis edilmiş imtiyazlar tanınmış NATO üsleri ile aynı özellikler taşımayan bir üs ve tesis kullanım anlaşma örneği sergilenmiştir. Mülkiyeti Türkiye'ye ait olsa da ikili anlaşmalarla tanınan imtiyazlar neticesinde üsler birer NATO savunma üssü olmaktan çıkıp ABD tarafından işletilen üsler statüsünü almıştır. Bu durumda İncirlik Üssü'nün temel kullanım belgesi olan Askeri Kolaylıklar Anlaşması TBMM onayından yoksun olduğu için iç hukuk açısından tartışmalı bir noktada yer almıştır. Anlaşmada ABD'ye sağlanan imtiyazlar NATO kurucu anlaşmasına aykırılık teşkil ettiği için uluslararası hukuk yönüyle NATO kurucu anlaşması ihlal edilmiştir. Üslerin NATO üssü mü Amerika üssü mü ayrımının yapılamadan ABD'nin NATO çatısını kullanarak bu üslerin imkânlarından faydalanması üslerin görev yükünü arttırdığı gibi karışıklığın daha da artmasına neden olmuştur.

Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile geniş haklar elde eden ABD, İncirlik Üssü'nün Türk tarafına devredilmesi sürecinde bu geniş imtiyazlarını devam ettirerek 6 Mart

1954'te İncirlik Hava Meydanı Müsterek Talimatının imzalanmasını sağlamıştır. Bu düzenleme ile İncirlik Üssü, üzerindeki yetkilerimiz kısıtlanarak ABD'nin imkânları daha genişletilmiştir. “Türkiye buraya sadece eğitim birlikleri gönderebilecektir. İncirlik'te görev yapan Türk komutanına Atış Bombardıman Okul Komutanı unvanı verilmiştir. Türklerin ve Amerikalıların kullanacağı iniş pistleri, hangarlar ve uçaklar ayrılmıştır. Amerikan uçuşları için Türk makamlarından izin alınmamakta ve gelecek uçaklar hakkında bilgi verilmemektedir” (Bölme, 2010, s. 243,245). ABD ile yapılan ikili anlaşmalar NATO'nun üçüncü maddesini aşarak uluslararası kurucu anlaşma ihlal edilmiştir. Hukuki sorunlar ile başlayan İncirlik Üssü kullanımı 1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasının (OSİA) imzalanması ile daha önce yapılan antlaşmaların tek çatı altında yeniden revize edilmesi ile yeni bir hukuki statü kazanmıştır (Avcıoğlu, 1965, s. 16,17). Askeri Kolaylıklar Anlaşmasının yerini alan OSİA daha önce yapılan anlaşmalar gibi BM'nin amaç ve ilkelerine uygun olarak 51.madde kapsamı ve NATO anlaşmasının 3.maddesi temel alınarak hazırlanmıştır. İncirlik Üssü'nün “ortak savunma statüsünü” aldığı bu anlaşma ile Amerikan kuvvetlerinin sadece NATO planları çerçevesinde üssü kullanabileceği bunun bile Türk hükümetinin izni olmadan gerçekleştirilemeyeceği açıklanarak yaşanan hukuki sıkıntılar giderilmeye çalışılmıştır (Bölme, 2010, s. 318,319). İncirlik Üssü'nün kullanımı NATO çerçevesinde ortak bir savunma üssü statüsüne alınarak uluslararası hukuka uygun hale getirilmiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı nedeni ile ABD'nin uyguladığı silah ambargosu sonucu 1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasına son verilmiş İncirlik Üssü'nün kullanılmasına ise NATO kapsamında aynı statüde devam edilmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 287). 20 Mart 1980 tarihinde imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması BM ve NATO'nun amaçlarına bağlı kalarak yapılan İncirlik başta olmak üzere ülkemizdeki üs ve tesislerin kullanımını belirleyen temel belge niteliğini kazanmıştır (Karaca, 2002, s. 86). BM ve NATO ilkeleri 1980 SEİA için bağlayıcı özelliğe sahiptir. SEİA bir ana üç tamamlayıcı anlaşmadan oluşmuş üç numaralı tamamlayıcı anlaşma ile İncirlik Üssü'nün üstlendiği görev “hava harekât ve destek” olarak belirtilirken İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması ile İncirlik, NATO savunma planları kapsamında ABD kullanımına tahsis edilmiş Türk Silahlı Kuvvetlerine ait bir üs olarak belirtilmiştir (Bölme, 2010, s. 352). SEİA ile İncirlik Üssü'nün uluslararası hukuka uygun bir askeri üs statüsüne taşındığı görülmüştür.

4.2. İncirlik Üssü Kapatılması Sorunu

İncirlik Üssü, kuruluşundan itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinde temel faktör olmuş pek çok siyasi tartışmanın merkezinde yer alarak Amerika ile olan ilişkilerde hep gündeme konumunu korumuştur. Yeri geldiğinde ABD'ye karşı bir koz olarak kullanılarak 1969 Savunma ve İşbirliği Anlaşması (OSİA) fesh edilerek" üssün kullanımında kısıtlamaya gidilmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 287). Amerikan karşıtlığının yükseldiği dönemlerde ise kapatılması Türk kamuoyunu meşgul eden konulardan olmuştur. Bu nedenle kapatılması defalarca gündeme gelen bu üssün öncelikle hukuki statüsünü oluşturan günümüzde üssün kullanımını belirleyen temel anlaşma olan SEİA'da Türkiye'de mülkiyeti Amerika'ya ait olan bir üs bulunmadığının belirtildiğini bilmemiz gereklidir. Yani İncirlik Üssü, bir Amerikan Üssü değil ABD kullanıma tahsis edilmiş ulusal askeri üssümüzdür. Bu nedenle bize ait olan bir üssü millileştirmek veya mülkiyetini devretmek söz konusu olamaz. SEİA'nın 5.maddesi ile üssün ABD tarafından kullanımının çerçevesi çizilmiştir. ABD'ye üssü NATO planları kapsamında kullanabilme imkânı sağlanmıştır. Sürekli bir filo bulunmayıp rotasyon esasına bağlı olarak eğitim için üsse konuşlandırılmıştır. Bu nedenle üssün kapatılması Amerikan Kuvvetlerinin NATO faaliyetleri kapsamında üssü kullanımına son vermek olarak anlaşılmaktadır. NATO dışında bir faaliyetin zaten TBMM onayı olmadan yapılması mümkün değildir. Türkiye personel ile beraber mühimmat ve donanımında gitmesini depoların boşaltılmasını isteyebileceği gibi İncirlikteki eğitim faaliyetlerine son vererek sadece NATO planlarını da yer verebilir (Bölme, 2010, s. 357, 358).

İncirlik Üssünü hukuki zemini SEİA ile düzenlenmiş olup ABD ile yaşanan bir sorunda daha önce OSİA'da olduğu gibi SEİA feshedilebilir. Böylece İncirlik Üssü'nün hukuki statüsü ortadan kalkacak üssün kullanımı ABD'ye kapanmış olacaktır. Anlaşmanın veya tamamlayıcı anlaşmalardan herhangi birinin feshi SEİA'nın 7.maddesindeki düzenlemelere göre yapılacaktır. Anlaşmanın 7.maddesi ise şöyledir:

Taraflardan biri diğer Tarafın Anlaşma veya Tamamlayıcı Anlaşmalarının hükümlerine uymadığı veya uyamadığı sonucuna vardığı takdirde yazılı olarak istişare önerisinde bulunabilir ve bu istişareler derhal başlar. 30 gün içinde bir sonuca varılmaz ise Taraflardan herhangi biri 30 günlük bir yazılı bildirim ile bu Anlaşmayı veya bu anlaşmanın geçerliliğine halel getirmeksizin Tamamlayıcı Anlaşmalardan herhangi birini sona erdirebilir (Bölme, 15.05.2015setav.org.tr.).

Anlaşma sona ermiş olsa da 3 numaralı Tamamlayıcı Anlaşmanın 13/2 maddesine göre “anlaşmanın hukukken sona erdiği tarihten itibaren bir yıl içinde geri çekilme gerçekleşmektedir ve bu süre içinde anlaşma yürürlükte kalmaktadır” (Bölme, 2010, s. 359). 1987 yılında yapılan SEİA Ek Mektubu için anlaşmanın geçerlilik süresinin dolmasından üç ay önce ana anlaşmanın veya tamamlayıcı anlaşmalardan birinin feshine karar verildiğinin karşı tarafa bildirilmesi gerekli görülmüştür. Tamamlayıcı anlaşmalardan birinin kaldırılması ana anlaşmanın devam etmesi için engel taşımaz. Taraflardan biri yükümlülüklerini yerine getirmediğinde anlaşmanın dolum süresi beklenmeden feshi istenebilir. Bunun için somut gerekçeler olması önem taşımaktadır. İncirlik Üssü’nün NATO amaçları dışında kullanılması durumunda Türkiye anlaşmanın feshini isteyebilir taraflar arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa yazılı bildirim ile anlaşma sona erdirilir (Dedeoğlu, 18.02.2015, www.journals.istanbul.edu.tr).

İncirlik Üssü’nün ABD kullanımına açık olması üssün kapatılması konusunu da sürekli bünyesinde taşımasına neden olmuştur. İncirlik Üssü’nün küresel terörle mücadelede IŞİD’e yönelik operasyonlara açılması ile bu durum kamuoyunda en çok tartışılan konular arasında yerini almıştır. Fakat İncirlik Üssü, ulusal askeri üssümüz olduğundan kapatılmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Kapatılması ile gerçekleştirilebilecek durum sadece üssün Amerikan kuvvetlerine kapatılması anlamını taşımaktadır. Üs Amerikan Kuvvetlerine açık olduğu sürece Amerikan üssü veya İncirlik Üssü kapatılsın algısı devam edecektir.

4.3. Soğuk Savaş Dönemi İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk

Soğuk savaş döneminde faal olarak kullanılan Ortadoğu’nun kilit noktası haline gelen İncirlik Üssü’nün uluslararası hukuka aykırı olarak ilk kullanımı 1958 yılında Lübnan’a yapılan müdahale olmuştur. Türkiye ABD’nin yanında yer alarak İncirlik Üssü’nü ABD kuvvetlerinin kullanımına açmıştır. TBMM’nin onayı alınmadığı için iç hukuka aykırı davranılmıştır. Üstelik Türkiye için doğrudan bir tehdit herhangi bir saldırı söz konusu değildir. BM’nin 1974 tarihli kararı ile saldırı şöyle tanımlanmıştır: “Saldırı, bir devletin bir başka devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı silah kullanması, ya da bu tanımlamaya uygun olarak BM antlaşmasıyla bağdaşmaz başka bir yola başvurusudur” (Bozkurt, 2007, s. 27). Ülkemize yönelik böyle bir durum söz konusu değildir. İncirlik Üssü’nün ABD

tarafından kullanımı NATO anlaşmasının kapsamı ile sınırlıdır. Fakat bu operasyon ile başından itibaren NATO anlaşması ihlal edilmiştir. Üssün kullanılmasının hukuki bir dayanağı söz konusu değildir. NATO'nun 6.maddesi sadece üye ülkelerin savunulmasını amaçlamaktadır. Fakat Üssün Lübnan'a müdahale için kullanılması 6. maddenin yani NATO'nun coğrafi alan kapsamının ihlali anlamına gelmiştir. Ayrıca üsler saldırı amaçlı değil savunma ve caydırıcılık esasına dayalıdır. Müşterek savunma yani NATO anlaşmasının 5. maddesi kapsamında kullanabilmek içinde NATO üyelerinden herhangi birine saldırı olması gerekmektedir.

Lübnan'a yönelik operasyonu bu ilkeler çerçevesinde ele aldığımızda sadece Lübnan tarafından yardım talebinde bulunulduğunu herhangi bir saldırının söz konusu olmadığı bilinmektedir. Bu durumda anlaşmaların sadece ABD tarafından değil yeri geldiğinde Türk hükümetleri tarafından da askıya alındığı uluslararası hukukun ihlal edildiği görülmüştür. Lübnan Krizi sonrasında F-100'lerin İncirlik Üssü'ne konuşlandırılması daha önce olduğu gibi yine TBMM'nin onayına sunulmamış Anayasanın 92. maddesinin ihlali söz konusu olup, ABD'nin NATO imkânlarından kendi imkânları gibi yararlanması yine kurucu anlaşmaların ihlal edilerek uluslararası hukuk ilkelerine uyulmadığının göstergesi olmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin bir diğer önemli gelişmesi 1 Mayıs 1960'da İncirlik Üssünden kalkan bir U-2 uçağının Sovyet hava sahası üzerinde Sovyet füzeleri tarafından düşürülmesi ile ortaya çıkmıştır. Türkiye de bu olayın tarafı haline gelmiş olup sadece kendi uçaklarından sorumlu olabileceğini ve uçuş hakkında bilgisi olmadığını açıklamıştır (Sander, 1979, s. 191,193). Fakat uluslararası hava hukukunda hava sahasının tanımlanmasına baktığımızda uygulanan uluslararası hukuka göre, devletlerin hava sahası, “bu devletlerin egemenliği altında bulunan kara ülkesi ile buna bitişik olarak yer alan iç suların ve karasularının üstünde bulunan hava sahasıdır” (Cavaklı, 15.05.2015, www.ankarabaros.org.tr).

Hava sahası, bir ülkenin hâkimiyet sahası olarak kabul edildiğine ve bu saha üzerinde tam yetkiye sahip olduğuna göre, uluslararası hukukun ihlal edildiği bu uçuşları hava sahasının hukuki statüsü açısından değerlendirdiğimizde ilk olarak karşımıza çıkan ve günümüzde yürürlükte olan temel kaynak 1944 Chicago Sözleşmeleridir. Türkiye de bu sözleşmenin tarafı olup en önemli belgelerinden biri Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi dir. U-2 Olayı yaşandığında Türkiye bu sözleşmelerin tarafı iken SSCB henüz kabul etmemiştir. Sivil uçaklar için denetimli bir

uçuş serbestliğinden söz edilirken askeri uçakların izin dâhilinde hareket edebileceği belirtilmiştir (Sur, 2011, s. 376,379). Bu durumda casus uçağı olarak nitelendirilen ABD'ye ait U-2 uçağının Türkiye'ye ait İncirlik Üssü'nden havalanarak başka bir devletin hava sahasını ihlal ettiği görülürken İncirlik Üssü bu olayla bir kez daha uluslararası hukuka uygun olmayan bir şekilde kullanılarak BM ve NATO ilkelerine aykırı hareket edilerek yine uluslararası hukuk ihlallerin bir argümanı olmuştur. 1960 yılında Ürdün ile ülkenin nüfusunda önemli bir yer edinen Filistinli mülteciler arasında Kara Eylül olarak anılan iç savaş yaşanmıştır (Süer, Atmaca, 2008, s. 55). Kara Eylül olaylarında Kral Hüseyin'i desteklemek amacı ile İncirlik Üssü, üzerinden Ürdün'e silah mühimmatı taşınmasına onay verilmiştir (Bölme, 2010, s. 329,332). Kara Eylül olaylarında İncirlik Üssü'nün kullanılması yine NATO kapsamını dışında gelişmiş, üs uluslararası hukuka aykırı olarak kullanılmıştır.

4.4. Soğuk Savaş Sonrası İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk

Soğuk Savaşın bitmesi İncirlik Üssü'nün öneminin azalmasına neden olmamış aksine Türk-Amerikan ilişkilerinde artan görev sorumluluğu 1990'da Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile başlayan Körfez Savaşı ile daha da artmıştır (Caşın, 1996, s. 237). BM'nin saldırıyı kınayan 660 sayılı kararı ve ambargo çağrısı olan 661 sayılı kararından sonra Türkiye'de TBMM tarafından 12 Ağustos 1990 tarihinde kapalı bir oturumda "Bir saldırı halinde anında karşılık verilebilmesi amacıyla hükümete savaş hali ilanı, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kullanılması ve yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silâhlı kuvvetlerin Türkiye'ye kabulü konularında yetki verilmiştir" (Karaca, 2002, s. 107). Anayasamızın 92.maddesinde yer alan "TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulması" hususunda TBMM, 107 sayılı karar ile hükümete yetki vermiştir (Akman, 2007, s. 88). 107 sayılı kararda, İncirlik Üssü'nün kullanımı ile ilgili herhangi bir ibare yer almamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi, 662 sayılı kararla Kuveyt'in ilhakının hukuksal bir zemini olmadığını ve ilhakı tanımadığını bildirmiştir (Gürkan, 1992, s. 16). 18 Ağustos tarihli 664 sayılı kararla Iraktan Irak ve Kuveyt'te bulunan yabancı ülke vatandaşlarının buradan ayrılmasına onay vermesini istemiştir (Çakmak, 2013, s. 191). BM, 25 Ağustosta da 665 sayılı kararla Irak'a ambargo uygulanması için güç kullanımına izin vermiştir (Karaca, 2002, s. 100). Bu kararların ardından verilen yetkiyi genişletmek amacıyla Hükümet tarafından Meclise yeni bir tezkere sunulmuştur. Çünkü TBMM'nin

aldığı 107 sayılı karar ile saldırı şartı konularak hükümetin yetkisi sınırlandırılmıştır. Yeni tezkerede Türkiye'nin saldırıya uğraması şartı kaldırılırken Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konusunda hükümete verilen yetki “lüzum, hudutve şumulü hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde” ifadesi ile genişletilmiştir (Bölme, 2010, s. 397). 107 sayılı meclis kararı 5 Eylül 1990'da 108 sayılı karar ile genişletilmiştir (Karaca, 2002, s. 107). Bu kararda da görüldüğü gibi İncirlik Üssü, başta olmak üzere üslerin kullanılması ile ilgili herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

BM Güvenlik Konseyinde, 29 Kasım'da Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmemesi halinde askerî müdahale dâhil olmak üzere gerekli her türlü tedbire başvurulmasını içeren 678 sayılı kararı alınmıştır (Karaca, 2002, s. 101). BM'nin bu kararı ile ABD bölgeye yönelik gerçekleştireceği askeri müdahale için yasal zemin, yani meşru bir gerekçe elde etmiştir. İncirlik Üssü'nün kullanımını düzenleyen yürürlükte olan SEİA anlaşmasına baktığımızda üssün NATO amaçları kullanımına tahsis edilmiş olduğunu alan dışı bir bölge olduğu gerekçesi ile Körfez Savaşında kullanılamayacağı bilinmektedir (Akman, 2007, s. 88). Ayrıca TBMM tarafından verilen 107 ve 108 sayılı kararlarda İncirlik Üssü'nün kullanımına dair herhangi bir hüküm yer almamıştır. Bu nedenle İncirlik Üssü'nün 107 ve 108 sayılı kararlara dayanarak kullanılmasının mümkün olmadığı bunun için TBMM onayına ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.

Ortak kullanıma ilişkin kuralları belirleyen SEİA, barış koşullarında üssün yabancı birlikler tarafından sadece eğitim uçuşları ve tatbikatlar için kullanımına izin vermektedir. Bir krizde caydırıcı amaçla bile yabancı birliklerin harekât hazırlığı şeklinde İncirlik Üssü'ne intikalleri anlaşmanın sınırlarını aşmaktadır. İnsani amaçlarda bu konuda bir istisna getirmemektedir yine Türkiye'nin izni gereklidir (Bölme, 2010, s. 396). 15 Ocak 1991'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmesinin ardından Türkiye'nin Irak'a karşı yürütülecek bir askerî operasyonda üslerin kullanımına izin vereceği açıklanmıştır (Akman, 2007, s. 89). Bu kararın alınmasında herhangi bir anlaşma veya TBMM kararı söz konusu değildir. Tamamen Cumhurbaşkanının etkisi ile alınmıştır (Bölme, 2010, s. 399). 108 sayılı kararda üslerin kullanıma dair bir hüküm bulunmamasına karşılık 108 sayılı karara dayanılarak İncirlik Üssü'ne Amerikan kuvvetlerinin konuşlandırılmasına izin verilmiştir. Bu durum iç hukuka aykırılık teşkil etmekle beraber uluslararası hukuk ilkelerinde ihlal edildiğini göstermiştir. Meclisten izin alınmasını gerekli gören

Yıldırım Akbulut ABD'nin talebini ilettiği gece üslerin kullanımına izin verilmediğini belirterek diğer gün meclise hava sahasının açılması ve üslerin kullanımı konusunda bir tezkere sunmuştur (Bölme, 2010, s. 399,400). TBMM'de 1990 Aralıkta BM Güvenlik Konseyinin aldığı 678 sayılı kararı desteklemek amacıyla 17 Ocak 1991'de hükümete yetki veren 126 sayılı meclis kararı çıkartılmıştır. (Karaca, 2002, s. 107). 126 sayılı karar ise şöyledir:

(...). Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde korumak ve kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut, şümül ve zamanı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, bu kuvvetlerin kullanılmalarına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17.1.1991 tarihli 66 ıncı Birleşiminde kararlaştırılmıştır (Bölme, 2010, s. 400).

108 sayılı karara dayanarak Amerikan Kuvvetlerinin İncirlik'e yerleştirilmesine müsaade edilmiş 126 sayılı kararda ise yer alan "bu kuvvetlerin kullanılması" ibaresine dayanarak üsler Amerikan Kuvvetinin kullanımına açılmıştır (Oran, 1995, s. 263,265). NATO kararının olmaması ve bölgenin alan dışı bir yer olması buna rağmen İncirlik Üssü'nün NATO kapsamı dışında kullanılması kurucu anlaşmaların ihlal edilerek üssün kullanıldığını birkez daha ortaya çıkarmış olup olası bir saldırı durumunda Türkiye için NATO'nun 5.maddesi olan müşterek savunma ilkesinin uygulanması konusunda da yasal zeminin oluşmadığını göstermiştir. Körfez Savaşı sonrası yaşanan kaos ortamı Türkiye sınırına olan mülteci akını ile beraber ABD ile yapılan görüşmeler ve Türkiye'nin çabalarının da etkisi ile BM Güvenlik Konseyi'nde 5 Nisan 1991'de 688 sayılı karar alınmıştır (Gözen, 2000, s. 332,333). Bu karar ile yaşanan gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesi ile Irak'tan bu duruma son verilmesi, insani yardım çabalarına kapılarını açması istenilmiş ve BM'ye üye bütün devletlerin sorunun çözümüne katkıda bulunması belirtilmiştir (Bölme, 2010, s. 404). Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, daha önce yaşanan gelişmelere istinaden Saddam Hüseyin zulmünden kaçan Kuzey Irakta yaşayan Kürtlerin Türkiye'ye göç etmelerini engellemek amacıyla Kürtlere yapılacak yardımların Irakta oluşturulacak güvenli bir bölge ile sağlanması yönünde beyanda bulunmuştur. Kürtlerin Irakta güvenli bir bölgede korunarak yardım yapılması teklifi kabul edilince yardım çalışmaları

başlatılmıştır. Bu çalışma Çekiç Gücün temellerinin atılmasına vesile olmuştur (Akman, 2007, s. 92).

Kürtlere yapılacak insani yardım için “36. paralelinin kuzeyinden itibaren” bölgeyi uçuşa kapatarak güvenli bir bölge yaratılması amaçlanmıştır (Uslu, 2000, s. 296). İnsani yardımlarda İncirlik Üssü’nün ana karargâh olarak kullanılmasına Türkiye-Amerika arasında yapılan bir anlaşma ile karar verilmiş 7 Nisan’da İncirlik’ten kalkan uçaklar, mültecilere ilk yardım kargosunu ulaştırarak Huzur Operasyonunu başlatmıştır (Bölme, 2010, s. 404,405). Bu operasyon ile İncirlik Üssü’nü sadece ABD’nin değil sekiz ülkeden (ABD, İngiltere, Hollanda, Kanada, Almanya, İspanya, İtalya ve Fransa) oluşan uluslararası gücün kullanmasına izin verilmiştir (Akman, 2007, s. 93). Çok uluslu gücün Iraktan çekilmesi ile ABD’nin teklifi ve Türkiye’nin kabul etmesiyle yeni bir güç oluşturulmasına karar verilmiş olup bu çok uluslu gücün İncirlikte konuşlandırılacak hava birimine Çekiç Güç (Poised Hammer Force) denilmiştir (Oran, 1995, s. 258).

12 Temmuz 1991 tarihinde çok uluslu gücün Türkiye’ye gelmesine ve konuşlandırılmasına TBMM’nin 126 sayılı kararına dayanılarak 91-1993 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilmiştir (Karaca, 2002, s. 115). Uluslararası hukuk açısından bakıldığında Çekiç Güç BM Güvenlik Konseyinin 688 sayılı kararına dayalı olarak kurulmuştur. Bu kararda Irak topraklarına bir müdahale söz konusu olmayıp sadece insani yardım öngörülmüştür. Bu durumda Çekiç Güç yasal bir zemine dayanmayan Irak’a karşı uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet uygulayan bir askeri güç olmuştur. Körfez Savaşından sonra ortaya çıkan Huzur Operasyonunda ve Çekiç Gücün İncirlik Üssü’ne konuşlandırılmasında TBMM kararına başvurulmamıştır (Oran, 1995, s. 258). Bakanlar Kurulu kararı ile çok uluslu gücün İncirlik Üssü’ne yerleşmesine onay verilmiştir. 1990 yılında TBMM tarafından hükümete yetki verilen 126 sayılı karara dayandırılarak alınmıştır. Fakat daha önce belirttiğimiz gibi 126 sayılı kararda İncirlik Üssü’nün kullanılmasına yönelik bir ibare bulunmamaktadır.

SEİA ile İncirlik Üssü NATO amaçları kapsamında sadece ABD kullanımına açılmışken gerek Huzur Operasyonlarında gerekse Çekiç Güç operasyonlarında hem NATO amaçlarına aykırı hem ABD dışında devletlerinin kullanımına da imkân sağlayan bir kullanımla karşımıza çıkmıştır (Akman, 2007, s. 92). İncirlik Üssü’nün her iki operasyonda kullanımı SEİA kapsamını aşan uluslararası hukukun ihlal edildiği bir kullanım olarak görülmüştür. NATO’da yasal zeminin oluşmaması üzerine BM’nin 688

sayılı kararı yasal dayanak olarak gösterilmiştir. Fakat bu karar sadece insani yardım amacı taşıırken bu kararın dışına çıkılarak İncirlik Üssü üzerinden Irak’a askeri güç uygulanması uluslararası hukukta yer alan kuvvet kullanımının yasaklanması ilkesine aykırılık teşkil etmiştir (Bölme, 2010, s. 409).

Kuvvet kullanmama ilkesinin istisnası olan BM 51.maddede yer alan meşru müdafaa hakkının da oluştuğu görülmemektedir. Meşru müdafaa “BM üyelerinden birisinin saldırıya uğraması durumunda Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alıncaya kadar bireysel ya da müşterek olarak savunma hakkının saklı olduğunu alınan tedbirlerin Güvenlik Konseyine bildirilmesi gerektiğini fakat bunların BM amaç ve ilkelerine aykırı olamayacağını belirten ilkesidir” (Bozkurt, 2007, s. 20). Çekiç Gücün Irak’a yönelik olarak yapılan askeri operasyonlarında Türkiye’ye karşı herhangi bir saldırı gerçekleşmediğinden meşru müdafaa hakkını doğuracak bir zemin oluşmamıştır. Dolayısıyla İncirlik Üssü, kullanılarak Irak’a yapılan askeri güç kullanımında uluslararası hukukun ihlal edildiğini görülmüştür.

TBMM’nin 1996 yılında aldığı 477 sayılı karar ile Çekiç Güç yapısal bir değişikliğe uğrayarak Keşif Gücü adını Huzur Operasyonları da Kuzeyden Keşif Operasyonu adını almış ve yeni güç 1997 Ocakta göreve başlamıştır. Çekiç Güç gibi geçici bir süre başlatılmış ancak altı ay uzatma süreleri ile ABD’nin 2003’te Irak’ı işgaline kadar devam etmiştir. Keşif Gücü Huzur Operasyonlarının devamı niteliğinde olup Kuzey Irak’ı uçuşa yasak bölge olarak korumayı amaçlamıştır (Köse, 29.02.2015, www.academia.edu). Bu yeni gücün içinde Fransa yer almayıp ABD ve İngiltere hava kuvvetlerine bağlı uçaklar yer almıştır. Yeni oluşturulacak kuvvetin, ilke ve kuralları Türkiye tarafından belirlenerek bu gücün süresi ve kapsamı hükümetçe belirlenmiştir (Bölme, 2010, s. 413). İncirlik Üssü’nden yönetilmeye başlanan Kuzeyden Keşif Operasyonu ABD, Türkiye, İngiltere kuvvetlerinden oluşmuştur. Önleme ve keşif uçuşları gibi sınırlı göreve sahip olan Keşif Gücünde Çekiç Güçte yaşanan hukuk ihlallerinin önüne geçmek amacı ile sadece hava gücü olup Irak’a müdahalede bulunması yasaklanmıştır (Gözen, 2000, s. 370). Fakat bu yasak yeterli olamamış operasyonun devam ettiği 7 yıl boyunca 1348 gün koalisyon güçleri tarafından Irak vurulmuştur (Akman, 2007, s. 96). Çekiç Güçte olduğu gibi Keşif Gücün’de de İncirlik Üssü’nün yine uluslararası hukuka aykırı olarak kurucu anlaşmaların ihlal edilerek kullanıldığı görülmüştür.

4.5. Terörizmle Mücadelede İncirlik Üssü ve Uluslararası Hukuk

Soğuk Savaş sırasında oluşan tehdit algılamaları ABD'nin tek kutuplu düzene geçmesi ile beraber değişime uğramış gerek ulusal güvenlik stratejileri gerek askeri üsler bu değişimle beraber yeni görevler üstlenmiştir. Bu yeni görevler küresel sorunlara terörizm tehdidinin eklenmesiyle geniş kapsamlı bir statü almaktadır. Bu durum uluslararası ilişkilerde yeni aktörleri literatüre yerleştirmekle beraber uluslararası hukukta ihlalleri ve tartışmaları beraberinde getirmiştir. Modern çağın en büyük sorunu haline gelen küresel terörün çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün hukuki statüsünü nasıl değiştirdiği ve uluslararası hukuk ilkelerinin üssün kullanımındaki bağlayıcılığı incelenecektir.

4.5.1. Stratejik Konsept Belgeleri ve İncirlik Üssü

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile NATO'da bir değişim süreci başlamıştır. Değişen tehdit algılamaları güvenlik sorunları “önleyici diplomasi ve kriz yönetimi” ile “uluslararası terörizmle mücadele” ittifakın temel işlevi hâline getirilmiştir (Purtaş, 2005, s. 7). NATO'nun Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından girdiği değişim süreci NATO amaçları çerçevesinde ABD kullanımına açılmış İncirlik Üssü'nde de değişiklikler yaratmıştır (Bölme, 2010, s. 356). 7-8 Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde yayınlanan Yeni Stratejik Konsept ve yetersiz kalması sonucunda Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO'nun 50. Kuruluş Yıldönümü Zirvesi'nde, ortaya çıkan Yeni Stratejik Konsept kabul edilmiştir. NATO'nun 1991 ve 1999 yılları arasında kabul edilen stratejik konsept belgeleri ile ittifak içinde tehdit algılamaları yeniden tanımlanırken örgütün görev alanı genişletilmiş NATO'nun altıncı maddesi olan alan kavramı alan dışına müdahalede bulunacak şekilde kabul edilmiştir (Purtaş, 2005, s. 9,10,11).

İttifak tarafından daha önce üye ülkelerin siyasal bağımsızlığına ülke bütünlüğüne yönelik doğrudan saldırılar tehdit olarak değerlendirilip müdahalenin çerçevesi bu şekilde sınırlandırılırken yeni stratejik konsept belgeleriyle “belirsizlikler, istikrarsızlık, etnik ve dinsel rekabet, bölgesel uyuşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, devletlerin dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, organize suçlar terörizm, yaşamsal kaynakların kesilmesi” ittifakın tehdit tanımlaması kapsamına alınmıştır. Artık yeni konsept belgeleriyle NATO'nun 6.maddesi olan alan içi müdahale kavramını

geçerliliğini yitirerek alan dışı müdahale kavramı ortaya çıkmış. 5.maddede müşterek savunmanın sınırlarını çizen silahlı saldırı unsuru yerini terörizmden insan haklarına kadar varan çok geniş bir yelpazeye bırakmıştır. Bu durum NATO amaçları için ABD kullanıma tahsis edilen İncirlik Üssü'nün görev yükünü arttırmıştır (Bölme, 2010, s. 356).

3-4 Nisan 2009 tarihleri arasında Strazburg/Kehl Zirvesinde alınan karar çerçevesinde yeni konsept üzerine çalışmalara başlanmıştır (Akçadağ, 15.05.2015, www.bilgesam.org). 19-20 Kasım 2010 tarihlerinde devlet ve hükümet başkanları düzeyinde icra edilen Lizbon Zirvesinde, NATO Stratejik Konsepti kabul edilmiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 15.05.2015, www.mfa.gov.tr). Ortak savunma kapsamında, “NATO’nun İttifakın bütününe veya müttefiklerin her birinin temel güvenliğini tehdit eden herhangi bir saldırı tehdidine veya artan güvenlik tehlikelerine karşı, bu tehdit ve tehlikelerin çıktığı yerde caydırıcılık ve savunma sağlayacağı belirtilmektedir” (Kandemir, 2014, s. 855). Kurucu anlaşmalarda bir değişiklik yapılmadan sadece stratejik konsept belgeleriyle NATO üyeleri için yeni görevler belirlenmiş ve NATO bu yeni tehdit unsurlarından biri için müdahalede bulunacak duruma getirilmiştir. Hukuki anlamda kurucu anlaşmaların maddelerinin stratejik konsept belgeleriyle değiştirilmesi hala tartışmalı olan konular arasında yer almaktadır. Bu yeni konsept belgeleri Türkiye tarafından desteklenmiştir (Bölme, 2010, s. 376).

Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü, için karışık bir durum karşımıza çıkmaktadır. Konsept belgeleri ile İncirlik Üssü'nün görev alanı da değişime uğrarken SEİA ile NATO amaçları çerçevesinde alanı belli olan bir kapsam ile ABD kullanıma tahsis edilmiş olan İncirlik Üssü'nün, stratejik konsept belgeleri ile bu amacın dışında üstelik kurucu anlaşmada hiçbir değişiklik yapılmadan amaç ve alan değişimine uğrayarak kullanıma hazırlandığı görülmüştür. Ulusal askeri üssümüzün kullanımının herhangi bir yeni anlaşmaya dayanmadan kurucu anlaşmada bir değişiklik yapılmadan hukuki boyutu tartışmalı olan stratejik konsept belgeleri ile düzenlenmiş olması İncirlik Üssü'nün kullanımında hukuki bir dayanağın olduğunu söylemekte yetersiz kalmıştır.

4.5.2. 11 Eylül Saldırıları ve İncirlik Üssü

11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırılarının ardından İncirlik Üssü’nde alarm durumu başlatılmışüst düzey güvenlik önlemleri içeren ABD tesis ve personelinin koruyacak emniyet tedbirleri alınmıştır (Akman, 2007, s. 102). 26 Eylül 2001 tarihinden

itibaren Türk hava sahasının ABD uçaklarına açılması, limanlar ve karayollarının kullanılması, istihbarat desteği, lojistik destek, yakıt ikmali, İncirlik Üssü'nde yakıt ikmali ve yer hizmeti verilmesi maksadıyla görevli personel bulundurulması gibi geniş bir çerçevede taahhütlerde bulunulmuştur (Bölme, 2010, s. 420). BM Güvenlik Konseyi ilk kararını 1368 sayılı kararla saldırılardan hemen sonra küresel terörizmle mücadelede her türlü tedbirin alınması yönünde kullanmıştır. İkinci kararını ise 28 Eylül 2001 tarihinde 1373 sayılı karar ile terörün finansal kaynaklarının önlenmesine yönelik işbirliğinin gerçekleştirilmesi yönünde almıştır (Azarkan, 16.05.2015, www.dicle.edu.tr).

BM'nin 1373 sayılı kararıyla terör örgütlerinin faaliyette bulunmasını, barınmasını engellemek amacı ile ekonomik kaynaklarına el konulabilecek ve terörizmle her türlü vasıta kullanılarak mücadele edilecektir. Türkiye'de bu karara destek veren ülkelerden biri olmuştur (Bölme, 2010, s. 418,419). Bu kararlarda barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu belirtilmiştir. Bu kararın oluşumu daha önce 1992 yılında Lockerbie üzerinde Pan Amerikan 103 sefer sayılı uçağa yapılan saldırı dolayısıyla alınan kararla başlamaktadır. Güvenlik Konseyinin, saldırıyı kınaması ve Libya'yı, sorumluların iadesi yoluyla terörle mücadelede işbirliğine çağırarak ilk adım atılmıştır (Abdybaeva, 2005, s. 71).

BM'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında herhangi bir askeri müdahale kararı olmamasına rağmen ABD bu kararları meşru müdafaa zeminine çekerek NATO'ya başvurmuştur. NATO kanıtların yeterli olduğunu saldırının Taliban tarafından korunan El-Kaide örgütü tarafından gerçekleştirildiğini ve 5.maddenin işlevsel hale getirilmesi gerektiğini açıklamıştır. 5.madde 4 Ekim 2001'de uygulamaya konularak Afganistan hedef ülke konumuna getirilmiştir. Türkiye' de bu çerçevede NATO kararı kapsamında ABD'yi ilk destekleyen ülkeler arasında yer almıştır (Ökmen, 2007, s. 107,111). ABD'nin terörizmle mücadelesinde Türkiye, tam destek veren ülkelerin başında yer alarak Afganistan'a asker göndermek amacıyla TBMM'ye tezkere sunmuştur. 11 Eylül saldırıları ve arkasından ABD'nin izlediği politikaların yarattığı uluslararası ilişkilerdeki köklü değişim El-Kaideyi NATO'nun ve dolayısıyla da Türkiye'nin sorunu haline getirmiş, İncirlik Üssü'nün görev tanımlamasını baştan sona değiştirecek terörizmle mücadele serüveninin başlamasına neden olmuştur. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmasına rağmen İncirlik dâhil olmak üzere yedi hava üssü'nün ABD tarafından kullanımına izin verilmiş, ayrıca gerek

görüldüğü takdirde Afganistan'a asker göndermek için gerekli tezkere Ecevit Hükümeti tarafından TBMM'den çıkarılmıştır. Bu durum ABD'nin saldırı ve terör kavramlarını kendisine göre şekillendirerek dünya ülkelerini kendi eksenine etrafında nasıl yönlendirdiğinin Türkiye açısından en somut örneği olmuştur (Bölme, 2010, s. 421, 422).

ABD önderliğindeki koalisyon güçleri “Sonsuz Özgürlük Operasyonunu (Operation Enduring Freedom) 7 Ekim 2001’de başlatmıştır. Türkiye, bu operasyonda yer almamış fakat koalisyon güçleri olan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa’ya ait tanker uçakları İncirlik Üssü’ne konuşlandırılmıştır. Oluşturulan uluslararası gücün Türkiye’den talebi durumunda hava sahasını ve hava alanlarını kullanabilmesi, teknik takibinin Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılması ile lojistik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, için 18 Kasım 2001’de Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. Tutuklularının transferi amacıyla İncirlik Üssü’nün kullanılmasına Genelkurmay Başkanlığı tarafından müsaade edilmiştir (Akman, 2007, s. 103). İncirlik Üssü’nde savaş uçakları konuşlandırılmamasına rağmen Karadeniz üzerinde operasyonda görev yapan savaş uçaklarına yakıt ikmali yapılmıştır. Bu yakıt ABD tarafından önce tanker gemilerle Mersine ulaştırılıp NATO tesislerine taşınmış tesislerden İncirlik Üssü’ne nakledilen yakıt tanker uçaklarla operasyonda görev alan savaş uçaklarına aktarılmıştır. Böylece İncirlik Üssü, sağladığı lojistik destek ile operasyonun her aşamasında görev üstlenmiştir. Yine operasyonun bitmesine yakın Afgan vatandaşlarına insani yardım malzemelerinin hava yolu ile ulaştırılmasında görev almıştır. ABD’den gelen MC-130 tipi yüksek kapasiteli yardım malzemesi taşıyan kargo uçaklarının İncirlik Üssü’ne konuşlanmasına müsaade edilmiş, İncirlikte görev yapan ABD Hava Kuvvetlerine bağlı 39.Kanat operasyon çerçevesinde bu görev başlatılmıştır. İnsani yardım sürecinde 124 sorti gerçekleştirilmiş olup son kargo uçağı da 17 Ocak 2002’de İncirlik Üssü’nden ayrılmıştır. ABD operasyon süresince savaş uçaklarının olmamasına rağmen kargo ve tanker uçaklarının İncirlik Üssü’ne konuşlanmasıyla büyük kar elde etmiştir. İncirlik Üssü adeta ABD için lojistik köprü görevini üstlenmiş Türkiye ise stratejik müttefik rolünü bir kez daha yerine getirmekte olup suçluların nakledilmesi konusunda da İncirlik Üssü’nün kullanımına müsaade etmiştir (Akman, 2007, s. 103,104).

ABD 21.yüzyıl küresel terör tehdidine karşı Soğuk Savaşın bitmesiyle yeni hedeflere uygun olarak askeri stratejinin belirlenmesine ve çeşitli bölgelerde kurulmuş olan askeri üs ve tesislerin yeni bir yapıya kavuşturulmasına çalışmıştır. 2002 Ulusal

Güvenlik Stratejisi, ABD'nin yeni askeri yapılanmasını doğal olarak Soğuk Savaş tehdidine göre yapılandırılmış İncirlik Üssü'nü de etkilemiştir (Akman, 2007, s. 106). ABD'nin İncirlik Üssü'nü yeni stratejisine göre kullanmak istediği ortaya çıkmakla beraber İncirlik artık küresel terörizmle mücadelede değişen tehdit algılamalarıyla stratejik öneme sahip bir üs olarak Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni görevler üstlenmeye devam etmiştir. 11 Eylül sadece Amerika'da değil uluslararası alanda değişimin başlangıcı olup Soğuk Savaş dönemi komünizm tehdidi algılaması yerini küresel teröre bırakmıştır. ABD'nin bunun arkasına sığınarak dünya ülkelerini ya kendi yanında ya da terörizmin yanında gören ayrıştırıcı doktrini ile beraber küresel terör artık uluslararası ilişkileri belirleyen temel aktörler arasında yer almıştır. Yaşanan bu gelişmeler çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nü de etkilemiş olup Amerika'nın küresel terörle mücadelesinin odak noktası haline getirmiştir. Bu durumda 11 Eylül ile beraber İncirlik Üssü'nün görev misyonunda bir değişim yaşanmış olup küresel terörle mücadele üssü olarak adlandırabileceğimiz yeni bir yapılanma söz konusu olmuştur. NATO'nun 5.maddesi olan müşterek savunma ilk kez Avrupa dışında bir bölgeye kullanılarak İncirlik Üssü artık El-Kaide ve dolayısıyla küresel terörle mücadelenin stratejik üssü konumuna bürünmüştür. Uluslararası hukukta hala tartışma konusu olan ABD'nin Afganistan'a müdahalesinde NATO kararına dayanarak İncirlik Üssü kullanılmıştır. İncirlik Üssü SEİA, NATO stratejik konsept belgeleri ve 2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, arasında kurucu anlaşmalarda değişiklik yapılmadan küresel terörizmle mücadelede kullanılmaktadır.

4.5.3. 2003 Irak'ın İşgali ve İncirlik Üssü

ABD tarafından Afganistan'dan sonra hedef ülke konumuna getirilen Irak'a yönelik askeri bir operasyonun hazırlıkları ve Türkiye'nin ikna edilmesi süreci görüşmelerine başlanmış AKP Hükümeti tarafından ABD'nin geniş kapsamlı talepleri bölümlere ayrılarak TBMM'nin onayına sunulmuştur (Bila, 2007, s. 204). İlk Başbakanlık tezkeresi "Türkiye'deki askerî üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup teknik ve askerî personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92.maddesi uyarınca izin verilmesine dair" 6 Şubat 2003 tarihinde meclise sunulmuş ve kabul edilmiştir (Bölme, 2010, s. 442). Bu tezkere ile İncirlikte modernizasyon kararı alınırken asker konuşlandırmak için

diğer tezkerenin de geçeceği yönünde bir algı oluşmuştur (Demirkıran, 2005, s. 183). 6 Şubat 2003 Modernizasyon Tezkeresi'nin ardından 1 Mart 2003'te Başbakanlık tezkeresi "Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92.maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin" olarak TBMM'ye sunulmuştur (Bölme, 2010, s. 444). Toplantıya katılanların salt çoğunluğu sağlanamadığı için tezkerenin reddedildiği açıklanmıştır. Fakat hükümet kapıları kapatmayarak ABD'nin alternatif planında İncirlik Üssü ve Türk hava sahasına yer vererek yeni bir tezkerenin çalışmalarına başlamıştır (Demirtaş, 2009, s. 56).

ABD kitle imha silahlarını ürettiği ve bölge güvenliği açısından tehdit oluşturduğu gerekçesiyle Irak'a operasyon kararı almıştır. ABD'nin bu kararı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, Avrupa Birliği'nde, NATO'da görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur (Akman, 2007, s. 108). 20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiliz Kuvvetleri Irak'a karşı savaşı başlatmıştır (Karakol, 2009, s. 100). ABD yönetimi, Irak'a karşı kuvvet kullanımı için sadece 1441 sayılı karar ve Körfez savaşında Konseyin 678 ve 687 sayılı kararlarının da yetki verdiğini belirtmiştir. 678 nolu kararla üye devletlere barış ve güvenliği yeniden tesis etmek amacı ile tüm araçların kullanılması 687 nolu karar ise Irak'ın silahsızlanma çabalarının kontrol altında tutulması amaçlanmıştır. 1441 sayılı karar ile BM tarafından belirlenen yükümlülükleri yerine getirmediği takdirde ciddi sonuçlarla karşılaşacağı şeklinde bir ikaz içermiştir (Bozkurt, 2007, s. 176). 1441 nolu kararda daha etkin bir denetim mekanizması kurulması amaçlanırken kuvvet kullanımı öngörülmemiştir. Bu durum BM ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. ABD'nin Irak'ın işgalini meşrulaştırmak için ileri sürdüğü iddialar BM'nin kuvvet kullanmama ilkesi ve meşru müdafaa hakkı ile bağdaşmamıştır (Kedikli, 2005, s. 92). Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün bu operasyonda kullanılması uluslararası hukukun ilkelerini ihlal eden bir gelişme için kullanıldığını ortaya çıkarmıştır.

59. Hükümetin güvenoyu almasından sonra "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup havaunsurlarının Türk hava sahasını kullanmalarına 6 ay süreyle izin verilmesi için yetki talep edilen tezkere" Meclis Başkanlığına sunulmuştur (Bölme, 2010, s. 448). 1 Mart tezkeresinin ardından bu tezkere TBMM'de kabul edilmiştir (Karakol, 2009, s. 101). Türk hava sahasının

kullanıma açılması ile Amerikan ve İngiliz kuvvetleri, savaş uçakları ile Irak'ı vurmaya başlamış savaş boyunca Türkiye, ABD'ye pek çok açıdan destek vermiştir. Hava sahasının açılması İtalya'dan Kuzey Irak'a gelen birliklere sağlanan malzeme ve askeri araçların Türk topraklarının kullanılarak geçirilmesi ABD kuvvetlerine büyük katkı sağlamıştır (Bölme, 2010, s. 449). ABD, İncirlik Üssü'nün bombardıman amacıyla kullanılamayacağını belirlenmesi üzerine Nisan ayında burada bulunan F-15, F-16, EA-6B'den oluşan 50 savaş uçağını geri çekmiştir. Fakat İncirlik Üssü acil durumlarda ve yaralı taşıyan uçaklara savaş boyunca açık kalmıştır (Bölme, 2010, s. 449). Irak'ta direniş devam etse de 1 Mayıs 2003 tarihinde ABD ve Koalisyon güçleri savaşın bitmiş olduğunu resmen ilan etmişlerdir. Artık Irakta ABD işgali altında yeni bir dönem başlamıştır (Karakol, 2009, s. 100).

20 Mart tezkeresi kabul edilse de geniş kapsamlı kullanım imkânı tanıyan 1 Mart tezkeresinin reddiyle beraber İncirlik Üssü'nde uçuşlar azalmış ve savaşın sona ermesiyle beraber Kuzeyden Kesif Harekâtı kapsamında İncirlik Üssü'nde konuşlandırılmış olarak bulunan Kesif Gücünün görevi 1 Mayıs 2003 tarihinde sonlandırılmıştır (Akman, 2007, s. 109). Savaş bitmiş olmasına rağmen İncirlik Üssü'nün görevi devam etmiştir. 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı gizli Bakanlar Kurulu Kararı ile Irak'ın yeniden yapılandırılmasında askerî malzeme, teçhizat ve personel naklide olmak üzere lojistik amaçlı olarak İncirlik Üssü'nün kullanımına bir yıl süre ile izin verilmiştir (Yetkin, 2004, s. 218,219). Bakanlar Kurulu Kararnamesi, gizlilik tasnifi içinde "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK), 22 Mayıs 2003 tarihinde teşkilat üyesi ülkeleri, Irak'ta barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi yönündeki uluslararası çabalara katkıda bulunmaya ve bu ülkedeki kurumların yeniden inşa sürecine yardımcı olmaya çağırın 1483 (2003) sayılı bir kararı üzerine 23 Haziran 2003'te alınmış olup üzerindeki gizlilik 13 Kasım 2003'te kaldırılmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 13.03.2015, www.mfa.gov.tr). 16 Ekim 2003 tarihinde BM tarafından Irakta istikrarın yeniden sağlanması amacıyla çok uluslu gücün oluşturulması üye ülkelerinde bu güce katkı sağlaması için çağrıda bulunduğu 1511 sayılı karar alınmıştır. Dışişleri tarafından yapılan açıklamaya göre de bu karar memnuniyetle karşılanarak Türkiye'nin Irak için her türlü yardımı yapmaya kararlı olduğu açıklanmıştır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 16.05.2015, www.mfa.gov.tr).

28 Kasım 2003 tarihinde ABD Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı tarafından ABD'nin Irakta konuşlandırılmış personelinin İncirlik üzerinden rotasyonu için 01

Ocak-30 Nisan 2004 arasında üssün kullanılmak istenildiği yazılı olarak Genelkurmay Başkanlığından, talep edilmiştir (Akman, 2007, s. 108). Talep aralık ayı içinde Başbakanlığa ve Dışışleri Bakanlığına iletilerek 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kararına dayanılarak kabul edilmiştir. 16 Aralık 2003'te Başbakanlık tarafından ABD kuvvetlerinin İncirlik Üssü, üzerinden rotasyonun Dışışleri Bakanlığının ve Genelkurmay Başkanlığının denetiminde yürütüleceği açıklanmıştır (Bölme, 2010, s. 452). Bu kararın alınmasında TBMM onayının olmaması tartışma konusu yaratmış Dışışleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama üzerine “BM Güvenlik Konseyinin 1483 ve 1511 sayılı kararlarına dayanılarak verilen izin geçici bir süre rotasyon faaliyetiyle yani transit geçişle sınırlı olması, bu faaliyetin uçak değiştirme şeklinde kısa bir süre olması ve bunun silahlı kuvvet bulundurulması olarak değerlendirilemeyeceğini, gerekçe göstererek Anayasa'nın 92.maddesi kapsamına girmedeği TBMM onayına ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir” (T.C Dışışleri Bakanlığı, 13.03.2015, www.mfa.gov.tr). ABD'nin Türkiye'den taleplerinin olduğu bu dönemde ise BM'nin Irak'ta 30 Haziran 2004 tarihinde işgalin sona erdirilip Irak Geçici Hükümeti'nin ülkenin tam egemenliğini devralmasını” hükme bağlayan, 1546 sayılı kararı ise 8 Haziran 2004'te alınarak üye ülkelere, Irak'taki siyasi sürecin başarıya ulaşmasına katkı sağlamak üzere destek vermek için çağrıda bulunmuştur. Karar Dışışlerinden yapılan açıklamaya göre Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanıp izleneceği açıklanmıştır (T.C Dışışleri Bakanlığı, 16.05.2015, www.mfa.gov.tr).

İncirlik Üssü'nün ABD tarafından Lojistik Aktarma Harekatı (Logistics HUB) kapsamında kullanılmasına izin verilmesi Türk ve Amerikan diplomatları ve askeri yetkilileri arasında 10 ay boyunca sürdürülen müzakereler sonucunda İncirlik Üssü'nün lojistik destek için ABD kullanımına açılmasını öngören ‘mutabakat belgesi’ ile başlamıştır. Hükümet bu mutabakat belgesini 23 Haziran 2003 tarihli 5755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ve BM'nin 1483, 1511 ve 1546 sayılı kararlarına dayandırarak Meclis onayına sunmamıştır (Akman, 2007, s. 110). Varılan mutabakata göre, “İncirlik ayrıca, terörizme karşı mücadelede kriz operasyonlarının gerçekleştirilmesinde kullanılacak ve anti-terör üssü olarak hizmet verecektir” (Bölme, 2010, s. 452). Mutabakat belgesi ile İncirlik Üssü'nün sadece Irak ve Afganistan operasyonlarına yönelik olarak lojistik destek amaçlı kullanılması kararlaştırılmıştır. Silah, personel, mühimmat taşınmamak şartıyla sadece lojistik malzeme için transit nakil üssü olarak kullanılacaktır (NTV, 21.03.2015, arsiv.ntv.com.tr). ABD,

Türkiye'nin kendi egemenlik sahasını lojistik üs olarak kullanması, Türkiye'nin Irak'a karşı bir askeri müdahaleye yakın durması, kabul ettiği tezkereler kapsamında hava sahasını ve 8 Şubat 2003 tarihli bir mutabakat belgesi ile de kara sahasını kullandırması uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu gibi Anayasamızın 92. maddesine de açıkça aykırılık oluşturmaktadır (Caniklioğlu, 2007, s. 90).

2003 ABD'nin Irak'ı ile başlayan süreçte İncirlik Üssü, operasyonun kilit noktası olarak görülmüştür. 1 Mart tezkeresinin reddi ile İncirlik Üssü'nün görev yükü azalmamış aksine verilen tavizlerle operasyonun lojistik üssü statüsünü almıştır. ABD'nin Irak'ı işgalinde NATO'nun kararı yer almazken işgali meşrulaştırmak için öne sürdüğü BM kararlarında da kuvvet kullanımına dair bir ibare bulunmamaktadır. Sonuç olarak ABD tarafından yapılan kuvvet kullanımı BM 51.maddesi olan meşru müdafaa ilkesi içinde değerlendirilemeyeceğinden İncirlik Üssü'nün bu operasyonda kullanılması gerek BM gerek NATO gerek SEİA ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. İncirlik Üssü'nün rotasyon ve lojistik destek kapsamında kullanılması TBMM onayı ile değil Bakanlar Kurulu onayıyla yapılmıştır. Bu durumda iç hukukunda ihlal edildiği görülmüştür. Üssün kullanım kararının 1483 ve 1511, 1546 sayılı BM kararlarına dayandırılarak alınması üssün kullanımına meşru bir dayanak sağlamak için yeterli değildir bu kararlarda Irak'ta barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi istikrarın sağlanması için devletlerin katkıları beklenmektedir. Bu karar Amerikan kuvvetlerine üssün kullandırılması anlamına gelmemektedir. Buna rağmen Türkiye 1 Mart tezkeresinden daha fazla taviz vererek üstelik TBMM kararı olmadan Bakanlar Kurulu kararı ile İncirlik Üssü başta olmak üzere hava sahası üs ve limanlar ABD kullanımına açılmıştır. İncirlik Üssü'nün kullandırılması ne iç hukuka nede uluslararası hukuka uygunluk göstermemektedir. BM 1441 sayılı karardan sonra Irak'a bir müdahaleyi öngörecektir bir karar almamıştır. Alınmış bir meşru karar söz konusu değilken İncirlik Üssü'nün gerek lojistik gerek rotasyon kapsamında kullanılması Anayasamızın 92.maddesinin ihlali ile iç hukuka SEİA sınırlarının aşılması ve meşru bir BM ve NATO kararının olmaması ile uluslararası hukuka aykırı hareket edilmiştir.

ABD'nin Iraktan çekilme sürecine bağlı olarak 2007 yılından beri Kuzey Irak'ta PKK faaliyetleri, ile ilgili Türkiye ile istihbarat paylaşımı yapan İnsansız Hava Araçları (İHA) Türkiye'nin talebi üzerine Kasım ayının başında Türkiye ile ABD arasında imzalanan gizli bir mutabakat ile Bakanlar Kurulunun onaylamasının ardından 23 Kasım 2011'den itibaren İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmıştır (CNNTÜRK, 27.03.

2015, www.cnnturk.com.). İncirlik Üssü'nün küresel terörle mücadelesi devam etmekte olup 2010 yılında başlayan Arap Baharı Türkiye ABD'yi yakınlaştırmış Arap Baharının Suriye kadar uzanması ile İncirlik Üssü'nün kullanımı yeniden gündeme taşınmıştır. Çünkü Arap Baharının Suriye'ye kadar uzaması, sınırda yaşanan mülteci akımı, Türkiye için doğrudan güvenlik problemi oluşturmaktadır (Adıbelli, 2012, s. 10). Gaziantep ve Akçakale'de vatandaşlarımızın hayatlarını kaybetmesi üzerine TBMM toplanarak Suriye konusunda, TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve görevlendirilmesi de dâhil Hükümete bir yıl süreyle yetki verilmesini öngören Başbakanlık Tezkeresini kabul etmiştir (Milliyet, 16.05.2015, www.milliyet.com.tr). Türkiye Suriye'den gelecek tehlikelere karşı ilk olarak NATO'dan Patriot füze savunma sistemi talebinde bulunmuştur. NATO Dışişleri Bakanları 4 Aralık 2012'de Patriot füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesine onay vermiştir (Çakmak, 2013, s. 442).

Patriotlar 2013 Ocak, Şubat, Mart aylarında ABD'den Gaziantep'e, Almanya'dan Kahramanmaraş'a, Hollanda'dan Adana'ya getirilerek yerleştirilmiştir (Çakmak, 2013, s. 442). Adana'ya getirilen iki patriot füzesi bataryalarının kurulumu tamamlanarak füzeler Suriye'den gelebilecek tehlikelere karşı aktif bir konuma getirilmiştir (Hürriyet, 16.05.2015, www.hurriyet.com.tr). Arap Baharının hala devam etmekte olan Suriye uzantısı sürecinde İncirlik Üssü'ne de konuşlandırılan patriot füzeleri, NATO savunma sisteminin bir unsuru olarak görülsede Suriye tehdidine karşı bölgesel dinamiklerin etkisi ile konuşlandırılması Arap Baharının İncirlik Üssü'ne yüklediği caydırıcılık görevinin somut bir göstergesi olmaktadır. İncirlik Üssü, Arap Baharında NATO çatısı altında Türkiye ve ABD'nin Suriye'ye karşı caydırıcı üs olma görevini yerine getirmeye devam etmektedir.

İncirlik Üssünü bölgesel dinamiklere göre şekillendiren bir diğer unsur Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütüdür. Barack Obama'nın 10 Eylül 2014'te açıkladığı stratejik planı çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nü ABD'nin İŞİD'le olan mücadele stratejisinde ön plana çıkarmıştır. Barack Obama'nın strateji planının ilk aşaması hava saldırılarının yapılması aşamasıdır. Bu durum lojistik açıdan İncirlik Üssü'nün kullanımını gündeme getirmiştir (Milliyet, 04.01.2015, www.milliyet.com.tr). Rehine Krizinin sona ermesiyle İncirlik Üssü'nün kullanımı konusunda yol ayrımına gelinmiş Rehinelere İŞİD'in elinde olduğu süreçte üssün kullanımı konusunda net bir tavır sergilenememiş daha çok lojistik destek ve insani yardım yönüne vurgu yapılmış muharip güç olarak kullanımından kaçınılmıştır. Rehine sorununun çözülmesiyle

yeniden gündeme gelen İncirlik Üssü için Türkiye insani yardım amacı ile kullanılabileceğini belirtirken, ABD Suriye'nin kuzeyine yapılacak hava harekâtlarında üssü kullanma talebinde bulunmuştur. İncirlik Üssü'nün IŞİD'e karşı mücadelede nasıl kullanılacağı hala görüşülürken İncirlik Üssü'nden kalkan ABD'ye ait predatör tipi bir İHA'nın Suriye'nin Lazkiye kenti yakınlarında Şam rejimi tarafından düşürüldüğü açıklanmıştır (Milliyet, 03.04.2015, www.milliyet.com.tr). Daha önce Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun açıklamasında İHA'ların görev sınırının sadece Kuzey Irakla sınırlı olduğunu ve görev yerinin Türk makamlarının isteği ile belirlendiği açıklanmıştır (TBMM, 27.03.2015, www.tbmm.gov.tr). Bu durumda Suriye tarafından İHA'nın vurulmasını İHA'ların Suriye ve IŞİD ile mücadelede de kullanıldığını görev kapsamının değiştiğini İncirlik Üssü'nün IŞİD ile mücadelede henüz savaş uçaklarına açılmamış olduğu belirtilse de bu yönüyle hem Suriye hem IŞİD ile mücadelede kullanıldığını görülmüştür.

Uluslararası hukukta IŞİD ile ilgili alınan kararlara baktığımızda 2014 yılında BMGK'nın 2170 nolu kararı karşımıza çıkmıştır. Bu karar ile ekonomik yaptırımlar uygun görülürken askeri bir müdahalede bulunma yetkisi kararı alınmamıştır (Sabah, 17.05.2015, www.sabah.com.tr). NATO'nun 2014 yılında Galler'deki Newport şehrinde yapılan Zirvesinde IŞİD'e yönelik bir askeri harekât kararı alınmamış olup ciddi bir tehditle karşı karşıya kalındığı bir müttefikin bu tehlike ile karşılaşması durumunda gereken önlemlerin alınacağı belirtilmektedir (Sabah, 17.05.2015, www.sabah.com.tr). Uluslararası hukukta henüz IŞİD ile ilgili resmi bir adım atılmazken mücadelenin merkezini Türkiye'ye odaklayan bir tavır ile hareket edilirken Türkiye'nin savaş uçakları ile olmasa da İncirlik Üssü'nde konuşlandırılmış İHA'lar ile Suriye ve IŞİD ile mücadele içinde olması ilerleyen zamanda uluslararası hukuku ihlal eden argümanlar olarak karşımızda yer alacaktır. Soğuk savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı caydırıcılık görevi üstlenen 11 Eylül saldırılarından sonrada küresel terörle mücadele görevi üstlenmiş olan İncirlik Üssü, ulusal askeri üssümüz olmasına rağmen kullanım koşullarını belirleyen temel anlaşma olan SEİA'da hiçbir değişiklik yapılmadan kullanılmıştır. Sadece stratejik konsept belgeleri ile NATO'nun genişlemesine bağlı olarak küresel terör tehdidinin NATO müdahalesi kapsamına alınması yasal bir dayanak oluşturmamaktadır. IŞİD konusunda ne BM ne de NATO tarafından alınmış bir karar bulunmamaktadır. Üstelik ülkenin ulusal çıkarlarını göz ardı

eden bir kullanım ile İncirlik Üssü'nün IŞİD ile mücadelede kullanılması iç hukuk ve uluslararası hukuka aykırı bir fiil olarak yer almıştır.

İHA'lar ile tekrar gündeme gelen İncirlik Üssü'nün müzakereleri devam ederken 20 Temmuzda yaşanan Suruç saldırısı, müzakerelerin hızlanmasını sağlamış Türkiye ile ABD arasında sağlanan mutabakat gereği İncirlik Üssü, IŞİD ile mücadelede koalisyon uçaklarına açılarak İHA'ların silahlandırılması kabul edilmiştir. Öncelikle mutabaktın resmi olarak açıklanmaması yetkili ağızlardan yapılan söylemlerin birbirinden farklı olması henüz ortada bir yazılı metin olup olmadığının bilinmemesi varsa da üssün kullanılması konusunda nasıl bir sınırlama getirdiği veya bu sınırlamalara uyulmadığında nasıl bir yaptırım içerdiği bilinmemektedir (Milliyet, 12.08.2015, www.milliyet.com.tr).

Ulusal askeri üssümüzün kullanımını belirleyen temel belge SEİA'ya göre SEİA kapsamında adı geçen üslerin ortak kullanımının ancak NATO amaçları ile sınırlı olduğu, doğrudan bir saldırı söz konusu olmadığı sürece İncirlikte dâhil olmak üzere üslerin kullanımı için TBMM'nin onaylayacağı bir ek anlaşmanın varlığının gerekli olduğu, açıklanmıştır. Müşterek kullanıma ilişkin kuralları belirleyen SEİA, barış koşullarında üssün yabancı birlikler tarafından sadece eğitim uçuşları ve tatbikatlar için kullanımına izin vermektedir. Bir krizde caydırıcı amaçla bile yabancı birliklerin harekâthazırlığı şeklinde intikalleri anlaşmayı aşmaktadır. NATO görevleri hariç operasyonel görevler için kesinlikle askeri uçak bulundurmamayı taahhüt etmektedir. ABD üssü NATO planları kapsamında kullanabilmektedir. Sürekli bir filo bulunmayıp rotasyon esasına bağlı olarak eğitim için üsse konuşlanmaktadır. İnsani amaçlarda bu konuda bir istisna getirmemektedir; yine Türkiye'nin izni gereklidir (Bölme, 2010, s. 396). Bu durumda İncirlik Üssü'nün savaş uçaklarına açılması SEİA'nın kapsamını aşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 92.maddesine baktığımızda ise uluslararası hukukun meşru saydığı bir müdahale şartı gerekli görülürken yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiyede bulunmasını dayanak olarak gösterebileceğimiz bir meşru karar söz konusu değildir. Ülkenin yabancı kuvvetlere açılması gibi önemli bir konuda TBMM onayının yer almasının daha doğru olacağı yönünde bir kanaat oluşmuştur.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için yapılacak işlemler Anayasanın 90. ve 104. maddeleri ile 244 ve 1173 sayılı kanunlarda ifade edilmiştir. Anayasanın 90.madde hükmü şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti adına Yabancı Devletlerle ve Milletlerarası Kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların

onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır”. Bu maddede TBMM sadece imzalanmış bir anlaşmayı uygun bulmaya yetkili olduğu görülmektedir. 90. maddenin ikinci ve üçüncü fıkrası ise bu maddenin istisnasını oluşturmaktadır. Bu hükümlere göre bazı anlaşmaların imzalanması Bakanlar Kurulu kararıyla yapılmaktadır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. (TBMM, 06.02.2015, www.tbmm.gov.tr).

1963 yılında kabul edilmiş olan 244 sayılı kanun ile yetki konusuna açıklık getirilmiştir. “Milletlerarası andlaşmaların parafe edilmesi, imzalanması veya nota teatisine konu teşkil etmesi veyahut bu andlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerinin tayini ve bu temsilcilerin yetkilerinin tesbiti, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle olur”. Bu kanun ile yetkinin TBMM’den alınıp Bakanlar Kuruluna verildiğine dair Anayasa Mahkemesine iptal davası açılmış olsa da mahkeme tarafından kanunun anayasa aykırı olduğuna dair bir hükme varılmamıştır. Yine 224 sayılı kanunun 6. maddesi ile Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir: “18 Şubat 1952 tarihli ve 5886 sayılı Kanunla onaylanmış olan Kuzey Atlantik Andlaşmasının gereği olarak bu Andlaşmaya taraf olan Devletlerle ve Kuzey Atlantik Andlaşması teşkilatı ile yapılan iki veya çok taraflı andlaşmaları, 2 nci maddenin 4 üncü fıkrası gereğince onaylamaya veya bunlara katılmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.” (Mevzuat Metin, 01.09.2015, www.mevzuat.gov.tr). İncirlik mutabakatıda bu yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından imzalanmıştır. Mutabakat iç hukuka uygun hale getirilmiş olsada üslerin temel kullanımını belirleyen SEİA’nın sınırlarını aşması yönüyle uluslararası hukuk açıdan eksiklik taşımaktadır.

Üçüncü bölümde belirtilen ABD Dışışleri ve Türkiye Dışışleri açıklamaları göz önüne alınarak İncirlik Mutabakatı değerlendirildiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır. Öncelikle İncirlik mutabakatın içeriği resmen açıklanmamıştır. Bir taraftan yazılı bir metin olmadığı açıklanırken bir taraftan her iki ülke liderlerinin telefon görüşmesinin

yazılı hale getirildiği belirtilmiştir. Bu durumda İncirlik Üssü ile ilgili gelişmelerin sınırlandırıldığı tüm ilkelerin belirlendiği veya yaptırımların olduğu bir metnin varlığından söz etmek mümkün değildir. Basit bir işlem olarak uçakların intikalinin sağlanacağı bir durum yaratılmıştır. Üstelik mutabakat metnine dayanak olarak 02. 10. 2014 tarihinde çıkarılan tezkere gösterilmiştir (Milliyet, 02.04.2015, www.milliyet.com.tr). Tezkere ile Suriye'ye sınır ötesi operasyon ve müdahale yetkisi verilmiştir. Fakat tezkerinin süresinin bitmesine iki ay gibi kısa bir süre vardır. Yeniden kabul edileceği belli olmayan bir durum için ABD'ye taahhütlerde bulunmak güvenli bir adım olarak görülmemiştir. Tezkere yeniden kabul edilse bile “uluslararası hukukun meşru kıldığı haller” ile başlayan 92.madde yine kuvvet kullanımının önünde engel teşkil etmektedir. Çünkü BM'nin bu yönde alınmış durumu meşrulaştıran bir kararı yoktur. Üstelik mutabakat ile sadece ABD'ye değil koalisyon gücünü oluşturan diğer ülkelerin askeri kuvvetlerinde yer alacağı bilinmektedir. Bu durum Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin kapsamını da aşmıştır. Yabancı askeri varlığın uzun süreli kalıcılığını göstermekte olup NATO'nun IŞİD'le mücadelesinde İncirlik Üssü'nün ileri karakol görevini üstleneceğini ortaya çıkarmış bu durum daha önce Irak için uygulanan Çekiç Gücün şimdi Suriye için yeniden ortaya çıkarılacağını hatırlatmıştır. Çünkü bu mutabakat TBMM onayına sunulmayarak yasama yetkisinin yürütme tarafından yetki gaspına uğramasıyla kabul edilmiştir. Mutabakat reddedilen 1 Mart tezkeresini aşan güvenlik sorunlarını taşımaktadır. Çünkü İncirlik Üssü'nün savaş uçaklarına açılması IŞİD için savaş anlamı taşımakta ve ülkemizde IŞİD'in saldırıların tetiklenmesinde itici bir güç olacağı düşünülmektedir (Dilek, 12.08.2015, www.21yyte.org).

İncirlik Mutabakatını uluslararası hukuk açısından değerlendirdiğimizde İncirlik Üssü sadece NATO amaçları çerçevesinde ABD tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenle NATO'nun IŞİD'e yönelik almış olduğu kararlara bakmak gereklidir. NATO'nun 2014 yılında Galler'deki Newport şehrinde yapılan Zirvesinde IŞİD'e yönelik bir askeri harekât kararı alınmamış olup ciddi bir tehditle karşı karşıya kaldığı bir müttefikin bu tehlike ile karşılaşması durumunda gereken önlemlerin alınacağı belirtilmiştir (Sabah, 17.05.2015, www.sabah.com.tr). 2015 yılında Antalya'da iki gün süren NATO dışişleri bakanları toplantısı sona erdiğinde de toplantıdan Ukrayna ve Afganistan ile ilgili yeni kararlar ve güçlü mesajlar çıkarken, IŞİD ile ilgili yeni bir söylemgeliştirilmemiş resmi bir adım atılmamıştır (CNN TÜRK, 13.08.2015, www.cnnturk.com).

Türkiye'nin son dönemde yaşadığı terör saldırılarından sonra Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4. maddesi çerçevesinde Türkiye'nin çağrısı üzerine olağanüstü toplanan NATO Konseyi, "Türkiye ile teröre karşı ortak mücadele etmeye hazırız" mesajı vermiştir (Hürriyet, 13.08.2015, www.hurriyet.com.tr). Bu gelişmelere bakıldığında IŞİD'e yönelik herhangi bir askeri müdahale kararı görülmemektedir. Yapılan toplantı NATO'nun 5.maddesinin işletilmesi için hazırlık gibi görülsede yaşananlar bu madde için meşru gerekçeleri sağlarmı henüz netlik kazanmamıştır.

NATO'nun 5.maddesinin işlerlik kazanabilmesi için bir ülkenin doğrudan veya dolaylı olarak silahlı saldırısı gerekli görülmektedir. Türkiye'de yaşanan saldırı bir ülke tarafından değil bir terör örgütü tarafından yapılmıştır. 11 Eylül saldırıyla beraber bu konuda NATO'da bir değişim yaşanmıştır. Daha önce üye ülkelerin siyasal bağımsızlığına ülke bütünlüğüne yönelik doğrudan saldırılar ittifak tarafından tehdit olarak değerlendirilip müdahalenin çerçevesi bu şekilde sınırlandırılırken yeni stratejik konsept belgeleriyle "belirsizlikler, istikrarsızlık, etnik ve dinsel rekabet, bölgesel uyuşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, devletlerin dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, organize suçlar terörizm, yaşamsal kaynakların kesilmesi" ittifakın tehdit tanımlaması kapsamına alınmıştır. Artık yeni konsept belgeleriyle NATO'nun 6.maddesi olan alan içi müdahale kavramını geçerliliğini yitirerek alan dışı müdahale kavramı ortaya çıkmış. 5.maddede müşterek savunmanın sınırlarını çizen silahlı saldırı unsuru yerini terörizmden insan haklarına kadar varan çok geniş bir yelpazeye bırakmıştır (Bölme, 2010, s. 356). Uluslararası hukukta geçerliliği hala tartışma konusu olan stratejik konsept belgeleriyle yapılan değişim NATO'nun kurucu anlaşmasında herhangi bir değişiklik yaratmamıştır. Yani kuvvet kullanımı için gerekli meşru müdaafa zeminini oluşturmamakta olup bu konuda uluslararası hukukta bir boşluk yer aldığı ve saldırının kapsamının ülkelerin çıkarlarına göre şekillendiği görülmüştür.

Uluslararası hukukta IŞİD ile ilgili alınan kararlara baktığımızda 2014 yılında BMGK'nın 2170 nolu kararı karşımıza yer almıştır. Bu karar ile ekonomik yaptırımlar uygun görülürken askeri bir müdahalede bulunma yetkisi kararı alınmamıştır. BM tarafından IŞİD'e yönelik olarak alınmış bir kuvvet kullanımı kararı bulunmamaktadır. Yani uluslararası hukukun meşru saydığı bir durum söz konusu değildir (Sabah,17.05. 2015, www.sabah.com.tr). Uluslararası hukukta düzeni sağlayan unsur BM kurucu anlaşmasıdır. Temel meşruiyet kaynağı olup BMGK kararı ve meşru müdaafa kapsamında kuvvet kullanımını olmak üzere iki istisna dışında kuvvet kullanımını

yasaklamaktadır. İncirlik Mutabakatı ise başka bir ülkenin sınırları içinde kuvvet kullanımı anlamına gelmektedir. BM'nin müdahale kararı yokken Anayasamızda da belirtildiği gibi uluslararası hukukun meşru kıldığı haller yokken İncirlik Üssü'nün koalisyon uçaklarına açılmasının hukuki bir yönü bulunmamaktadır (Dilek, 12.08.2015, www.21yyte.org). Aksine uluslararası hukukun SEİA'nın ihlal edildiği görülmüş bu durum yine İncirlik Üssü'nü ulusal askeri üs olma kimliğinden uzaklaştırmış, üstelik milli çıkarlar göz ardı edilmiş, küresel bir terör örgütünün eylem alanını genişletmeye argüman yaratmış, uzun bir aradan sonra Amerikan askeri varlığının ülkemize yerleşmesine vesile olmuştur.

5. SONUÇ

Türk-Amerikan ilişkileri, ABD'nin kuruluşundan itibaren Akdeniz ticaretine yönelmesi ile başlamıştır. ABD ile Osmanlı Devleti arasında başlayan bu ticarete dayalı ilişkiler 1830 yılında yapılan ticaret anlaşmasında ABD'ye ayrıcalıklı millet statüsünün verilmesi ile resmi bir boyuta taşınmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ve milli mücadele yıllarında ağır bir seyir izleyen Türk-Amerikan ilişkileri II. Dünya savaşıdan sonra yeni bir boyut kazanmaktadır. Türkiye, jeopolitik konumu ile ABD'nin üs politikasında ve Ortadoğu'ya yönelik hedeflerini uygulamada ön plana çıkmış bu dönemde Türkiye Batı yanlısı bir dış politika izleyerek ABD ile olan ilişkilerinde uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise ABD ile SSCB arasında yaşanan liderlik mücadelesine bütün dünya tanıklık etmiş bu dönem Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmıştır.

ABD'nin liderliğini yaptığı Batı bloğu tarafından SSCB tehdit unsuru olarak görülerek bu tehdit unsurunu çevrelemenin ve SSCB yayılmacılığının önüne geçmenin ilk adımı olan Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yapılan askeri ve ekonomik yardımlardan Türkiye'de faydalanmıştır. İkinci adım ise askeri savunma örgütü olan NATO'nun 1949 yılında kurulması olmuş Türkiye bu dönemde NATO'da yer almamıştır. Üçüncü adım ise SSCB'yi çevreleyen askeri üslerin kurulmasıdır. Türkiye SSCB ve Ortadoğu'ya olan yakınlığı ile jeopolitik üstünlüğü elinde bulundurduğundan askeri üsleri NATO üyeliği şartı ile eşleştirmiştir. 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile çalışma konumuz olan İncirlik Üssü Türk-Amerikan ilişkilerinin temel unsurunu konumunda yer almıştır.

1951 yılında henüz NATO'ya üye olmadan inşaatına başlanan İncirlik Üssü 1954 yılında tamamlanarak Türkiye'ye teslim edilmiştir. Fakat inşaatına NATO'ya üye olmadan başlanması ABD'nin bölgeye yönelik üs politikasının daha eski ve planlanmış olduğunu sadece dönemin şartları gereği ortaya çıkmadığını göstermiştir. ABD henüz üs tamamlanmadan yaptığı 23 Haziran 1954 Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile üssün kullanımın yönelik ayrıcalıklar elde etmeyi başarmıştır. Üslerin kuruluşu her nakadar NATO'nun kurucu anlaşmasının 3.maddesine dayanarak ortak savunmayı geliştirmek amacı ile NATO ilkelerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde kurulmuş olsada yapılan anlaşmalarla bu ilkelerin dışına çıkmıştır. Askeri Kolaylıklar Anlaşması İncirlik Üssü'nün kullanımını belirleyen temel anlaşmadır. Ulusal askeri üssümüz olan İncirlik

Üssü, ABD kullanımına açılmıştır. İncirlik Üssü'nün kullanımını belirleyen bu anlaşma yasal bir zeminden yoksundur. Anayasamızın 92.maddesine göre yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Temel kullanım belgesi niteliğinde olan bu anlaşma ile Anayasasının ihlal edildiği iç hukukun yok sayıldığı görülmüştür. Bu dönemde ekonomik ve askeri yardımların devamını sağlama ve SSCB'ye karşı daha fazla güvenlik oluşturma düşüncesi Türk yöneticilerin Batı yanlısı dış politikadan taviz vermezken, üslerin kullanımında tavizini doğurmuştur. Anlaşma sadece iç hukuka aykırılık taşımayıp aynı zamanda uluslararası hukukada aykırılık teşkil etmiştir. Çünkü yapılan anlaşmaların kurucu anlaşmalara uygun olması gerekmektedir fakat bu ikili anlaşma ile ABD, NATO çatısı altında Amerikan Kuvvetlerine geniş imkânlar yaratarak NATO'nun ilkelerini ihlal etmiştir. Bu imkânlarİncirlik Üssü inşaatının, tamamlanmasının ardından 6 Aralık 1954'te İncirlik Hava Meydanı Müşterek Talimatınınimzalanmasıyla devam etsede Askeri Kolaylıklar Anlaşması kadar geniş kapsamlı olmamıştır. Üssün ortak kullanımına ilişkin düzenlemeler yapılarak müşterek kullanıma açık duruma getirilmiştir.

Hukuki bir zemine dayanmadan kullanıma açılan İncirlik Üssü kuruluşundan itibaren 1969'da Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması (OSİA) imzalanana kadar 1956 Suriye Krizinde, Lübnan Krizinde, U-2 Krizinde, 1969 Libya Devriminde, kullanılmıştır. İlk defa Lübnan Krizinde ABD kullanımına üssün açılması ile NATO'nun alan dışı müdahaleyi yasaklayan 6.maddesi ihlal edilmiştir. Akabinde 1960'daİncirlik Üssü'nden kalkan bir ABD U-2 uçağının Sovyet hava sahasında düşürülmesi ile bir krizin eşiğine gelen Türkiye için, üssün yeterli denetim sağlanamadığı sürece güvenlikten ziyade güvensizlik yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. İncirlik Üssü bu dönemde uluslararası krizlerin yaşanmasına kadar tartışma konusu değildir. Çünkü anlaşmalar TBMM onayına sunulmadan yapılmıştır. Krizlerin duyulması ile beraber günümüze kadar taşınan İncirlik Üssü'nün Türk üssü değil Amerikan üssü olduğu algısını ortaya çıkarmıştır.Yaşanan sorunlar nedeni ile 1967 Arap-İsrail Savaşında ABD'nin İncirlik Üssü talepleri reddedilmiştir. OSİA ile üslerin kullanımı konusunda yetkileri elinde bulundurmaya çalışan Türkiye, yaşanan hukuki sorunları gidermek amacı ile tüm anlaşmaları tek çatı altında toplamıştır. İncirlik Üssü bu dönemde Kara Eylül Olaylarında, İran Devriminde kullanılmıştır. Bu durum OSİA'nında müşterek kullanıma açılan İncirlik Üssü'nün hem alan hem amaç dışı

kullanımını engelleyememiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamış 1969 OSİA fesh edilerek İncirlik Üssü NATO amaçları kapsamında kullanımda bırakılmıştır. Artık İncirlik Üssü, iki ülke arasındaki ilişkilerde pazarlık unsuru görevini üstlenmiştir.

Silah ambargosunun kaldırılmasının ardından yumuşamaya başlayan ilişkiler neticesinde 1980 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) yapılmıştır. Bir temel üç tamamlayıcı anlaşmadan oluşmuştur SEİA. Günümüzde halen geçerli olan İncirlik Üssü'nün hukuki statüsünü belirleyen temel anlaşmadır. Çalışma konumuz olan İncirlik ile ilgili 3 numaralı Tamamlayıcı Anlaşmanın eki olan İncirlik Tesisi Uygulama Anlaşması ve buna ek olarak Adana Askeri Terminal Kontrol Sahası İçinde Hava Trafik Hizmetlerine Ait Usuller Anlaşması imzalanmıştır. Mülkiyeti Türkiye'ye ait ulusal askeri üssümüz olan İncirlik Üssü, NATO planları çerçevesinde müşterek kullanım ile ABD kuvvetlerine açılmıştır. Bu anlaşma ile İncirlik Üssü'nün kapsamı daha belirgin olarak çizilmiş ulusal askeri üs olarak yetki arttırılmıştır. Fakat anlaşmanın üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen 1983 Lübnan İç Savaşında İncirlik Üssü kullanılmıştır. Soğuk Savaşın bitmesinin ardından ABD hegemonyasının yeni dünya düzeninde İncirlik Üssü ABD'nin Ortadoğuya yönelik planlamaları ile yeni görevlerini üstlenmiştir. İncirlik Üssü artık Soğuk Savaş dönemi SSCB tehdidine karşı kurulmuş caydırıcı üs olmaktan çıkıp Ortadoğu'ya açılan kilit noktası olmuştur.

1990'da Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile başlayan Körfez Savaşında İncirlik Üssü, ABD kullanımına açılmıştır. İncirlik Üssü TBMM'nin 107, 108,126, sayılı kararlarına dayandırılarak hükümet tarafından kullanımına izin verilmiştir. Bu kararlarda hükümete yetki verilmiş olsa da üslerin kullanımına dair bir hüküm yer almamıştır. Doğrudan bir silahlı saldırı olmadan üslerin kullanılması ve NATO alanı dışında bir alan için üslerin açılması uluslararası hukuka aykırı bir kuvvet kullanımıdır. İncirlik Üssü'nün görevi sadece savaş dönemi ile sınırlı kalmamıştır. Savaş sonrası oluşan kaos ortamı ile Türkiye sınırına mülteci akını yaşanmış, Kuzey Irakta Kürtler için güvenli bir bölge oluşturularak Huzur Operasyonları başlatılmıştır. Bu operasyonların ana karargâhı İncirlik Üssü olmuş üstelik sadece ABD kullanımına değil çok uluslu güce katılan ülkelerinde kullanımına açılmıştır. İncirlik Üssü'nün Huzur Operasyonlarında kullanılması TBMM'nin 126 sayılı kararına dayandırılmıştır fakat bu karar üslerin kullanımına yönelik bir hüküm taşımadığından üssün kullanımı yasal bir zemin dayanağından yoksundur.

Huzur Operasyonun tamamlanması ile Çekiç Güç BM'nin 688 sayılı kararına dayanarak İncirlik Üssü'ne konuşlandırılmıştır. Fakat bu karar insani yardımı amaçlamıştır üslerin kullanımına ve kuvvet kullanımın yönelik bir ibare taşımamakta olup yani Çekiç Gücün oluşumu hukuki bir zeminden yoksundur. Üstelik yabancı kuvvetlerin Türkiyede konuşlanmasına izin veren makam olan TBMM'nin onayı söz konusu değildir. Çekiç Güç ile İncirlik Üssü'nden havalanan uçakların Irak'ı bombalaması üslerin tamamen uluslararası hukuka uygun olarak kullanılmadığının en somut göstergesidir. İnsani yardım amacı altında kuvvet kullanımına varan eylemlerde İncirlik Üssü kullanılmıştır. Çekiç Güç yasal bir zemine dayanmadan İncirlik Üssü'ne konuşlandırılan mevcut anlaşma olan SEİA kapsamını aşan bir gelişme olmuştur. Kuzey Irak'ta yaşanan otorite boşluğu sebebiyle bu süreçten faydalanarak gelişme imkânı bulan PKK terör örgütünün yarattığı güvenlik sorunlarıyla Türkiye'yi baş başa bırakmıştır. Çekiç Güç Keşif Gücüne dönüştürülmekle sadece isim değişmiş fakat yapılanma aynen devam etmiştir. Bu süreç ABD'nin Irak'ı işgali ile son bulmuş fakat İncirlik Üssü ABD'nin Ortadoğu karargâhı olmaya devam etmiş Türkiye bu savaşın sonunda büyük ekonomik kayıplar vermiştir.

1991 yılında NATO genişleme sürecine bağlı olarak yeni stratejik konsept belgeleri yayınlamıştır. Bu belgeler ile NATO'nun tehdit algılamaları geniş bir çerçevede içinde yeniden tanımlanmıştır. Silahlı saldırı unsurunun yerini yeni tehdit unsurları almıştır. Bu durumda NATO sadece silahlı saldırı değil diğer durumlardada müdahalede bulunmak üzere harekete geçebileceği alan içi müdahale maddesinin konsept belgeleriyle geçersiz hale geldiği görülmüştür. Soğuk Savaşın bitmesiyle NATO'nun değişen bu konsepti doğrudan İncirlik Üssü'nün yapılanmasında etkilemiştir. Fakat konsept belgelerinin kurucu anlaşmalarda bir değişiklik yapılmadan kabul edilmesi uluslararası hukukta hala tartışma konusudur. 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide terör örgütünün ABD'ye saldırması ile devlet dışı aktörler uluslararası ilişkilerin belirleyici ögesi olmuş ve tehdit algılamasında küresel terör ilk sırayı alarak NATO'nun 5.maddesi ilk kez uygulanmıştır. ABD olayın faili olarak gördüğü El-Kaide ve Taliban rejimine karşı saldırıları meşru müdafa kapsamında göstererek Afganistan'a askeri bir müdahale gerçekleştirmiştir. Uluslararası hukuka uygun bir müdahale olduğunu belirten bakış açısı olduğu gibi müdahaleyi meşru müdafanın gerektirdiği aciliyet orantılılık ve gereklilik ilkelerini taşımadığını ve BM.51.maddesi olan meşru müdafa kapsamı dışında olduğunu belirten görüşte hâkimdir. İncirlik Üssü'nde savaş uçakları bulunmasada

opreasyona Türkiye lojistik destek sağlamıştır. Artık İncirlik Üssü bu operasyonla beraber küresel terörle mücadele görevini üstlenmiştir.

Ortadoğuya hegemonyasını taşımak isteyen ABD,2002 yılında açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile uluslararası hukuku yok sayacak bir şekilde önleyici müdahale yaklaşımını benimsemiş ve bunun somut uygulamasını 2003 yılında Irak'ı işgal ederek gerçekleştirmiştir. ABD Irak'a yönelik askeri harekâtın hazırlıkları için vazgeçilmez öneme sahip olan İncirlik Üssü'nün kullanımına yönelik Türkiye ile pazarlık görüşmelerine başlamıştır. NATO'ya üye olduktan sonra genel olarak sadık bir müttefik çizgisi izleyen Türkiye, ABD için ikna edilmesi zor bir müttefik değildir. Modernizasyon tezkeresi ile başlayan süreç İncirlik Üssü dahil olmak üzere geniş kapsamlı isteklerden oluşan 1 Mart Tezkeresinin reddi ile kaos ortamına dönüşmüştür. Türk-Amerikan ilişkileri silah ambargosundan sonrailk kez bu kadar gerilmiştir. BM ve NATO'nun kuvvet kullanımına yönelik bir kararı olmazken Türkiye'den de tezkerenin reddi kararının çıkması üzerine ABD Irak' yönelik operasyonuna başlamıştır. Fakat çok geçmeden Türk hava sahası ABD kuvvetlerine açılmış ve Türk Hava sahası kullanılarak Irak bombalanmıştır. Uluslararası hukuk açısından hiçbir hukuki dayanağı olmayan bir operasyon için üslerin kullanılması kuvvet kullanımına aykırı bir durumdur. ABD müdahaleyi BM'nin 1441 sayılı kararına dayandırmıştır fakat bu karar kuvvet kullanımını içermemektedir.

Türkiye ise büyük bir çelişki yaratan durum sergilemiştir. 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin ardından yabancı askeri kuvvetlerin Türk hava sahasını kullanmasına izin veren tezkereyi kabul etmesi Türkiye'nin bölgesel gelişmelere karşı bir dış politika anlayışının olmadığını göstergesi olarak karşımızda yer almıştır. Çalışma konumuz olan İncirlik Üssü'nün yoğun görevi ise savaş bittikten sonra başlamıştır. Bakanlar Kurulu kararnamesi ile önce üssün lojistik olarak kullanılmasına, daha sonra bu karara dayanarakta ABD kuvvetlerinin İncirlik üzerinden rotasyonuna izin verilmiştir. Yine bir yabancı kuvvetin ülke topraklarını kullanması kararı TBMM onayı ile değil Bakanlar Kurulu ile yapılarak Anayasa ihlal edilmiş İncirlik Üssü SEİA kapsamını aşarak NATO oprerayonu dışında kullanılmış Irak'a yönelik kuvvet kullanımı ile uluslararası hukukun kuvvet kullanmama ilkesine aykırı davranılmıştır. İncirlik Üssü küresel terörle mücadele adı altında SEİA'ya rağmen hukuki bir zemine dayanmadan kullanılmaktadır.

Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrini belirleyen bir diğer gelişme 2010 yılında başlayan Arap Baharı olmuştur. Arap Baharının Suriyede başlaması Türkiye için

doğrudan bir güvenlik problemi durumunu almış İncirlik Üssü, yeniden tartışma konusu olmuştur. İlk olarak İnsansız Hava Araçları (İHA) 2011 yılında İncirlik Üssüne konuşlandırılmıştır. TBMM tarafından TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine yönelik Hükümete yetki veren tezkere kabul edilmiş NATO'nun patriot savunma sistemi İncirlik Üssüne konuşlandırılmıştır. Böylece İncirlik Üssü NATO çatısı altında Suriye tehdidine karşı caydırıcı bir üs olarak hazır duruma getirilmiştir. Arap Baharının yarattığı otorite boşluğu Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütünün faaliyetlerini arttırmasına ve tehdit algılamalarının şekillenmesine neden olmuştur. 11 Eylül ile başlayan yeni misyon küresel terörle mücadelenin İncirlik Üssü boyutu Arap Baharı ve İŞİD'le başlayan bölgesel dinamikler Türkiye ile Amerikayı yakınlaştırmış fakat farklı bakış açıları ve mücadeleyi Türkiye üzerine yoğunlaştırmaya çalışan çok ağır hareket eden bir uluslararası platformun varlığı iki ülke arasında yeniden gerginlik yaratmıştır. Gezi Olaylarında ABD'nin Hükümete yönelik olumsuz açıklamaları ve 17 Aralık yolsuzluk operasyonu sonucunda Başbakan Erdoğan'ın ABD'yi suçlayan yaklaşımı iki ülke ilişkilerindeki gerginliği arttırmıştır. İki ülkenin açıklamalarında İncirlik Üssü ile ilgili görüşmelerin devam ettiği açıklansada bölgesel dinamiklerde farklı politikaların izlendiği aşikârdır.

İŞİD'in Musul Konsoloslugu basarak elinde tuttuğu rehinelere serbest bırakılması üzerine İncirlik tartışmalarında daha yoğunlaştığı görülmüştür. Türkiye'nin İŞİD ile olan mücadelesine Rehine Krizi nedeni ile yoğunlaşamadığı rehinelere serbest bırakılmasıyla mücadelede daha etkin olacağına yönelik bir politika oluşmuştur. Şah-Fırat operasyonu ile Süleyman Şah türbesinin farklı bir yere taşınması operasyonu ise İncirlik Üssü'nün İŞİD ile mücadeleye açılacağı algısını yaratmıştır. İŞİD ile mücadelede İncirlik Üssü'nün nasıl kullanılacağı hala görüşülürken İncirlik Üssü'nden kalkan bir İHA'nın Suriye tarafından düşürülmesi mücadelenin başka bir boyutunu gözler önüne sermiştir. Çünkü sorulması gereken ilk soru İHA'nın neden Suriyede olduğudur. İHA'ların görevi PKK'ya yönelik istihbarat paylaşımı yapmak üzere Kuzey Irak bölgesidir. Bu durumda İncirlik Üssü savaş uçaklarına henüz açılmamış olsada İHA'lar vasıtasıyla üs İŞİD ile mücadelede dolayısıyla küresel terörle mücadelede kullanılmaktadır.

İHA'lar ve Türkiye-ABD müzakereleri ile gündemdekini yerini koruyan İncirlik Üssü Suroç saldırısından kısa bir süre sonra İŞİD'e yönelik mücadelede İncirlik Mutabakatı ile koalisyon savaş uçaklarına açılmıştır. Mutabakat TBMM onayına

sunulmadan Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır. Mutabakatın kaynağı olarak 2 Ekim 2014'te TBMM'den çıkarılan yetki gösterilsede bu yetki uluslararası hukukun meşru kıldığı haller çerçevesinde verilmiş olup tezkerenin bitmesine iki ay gibi kısa bir süre kalmıştır. Daha sonra tezkere TBMM tarafından onaylanmıştır fakat BM'nin aldığı meşru bir karar söz konusu değildir. Bu durumda İncirlik mutabakatı kuvvet kullanma yasağını ihlal etmekte olup başka bir ülkenin sınırlarında güç kullanımına neden olacaktır. İncirlik Üssü'nde SEİA'ya göre NATO amaçları dışında operasyonel amaçla kuvvet bulundurulması yasaklanmıştır. Sadece ABD kullanımına NATO çerçevesinde açılmış olmasına rağmen bu aşamada sadece ABD değil diğer koalisyon ülkelerinde kuvvetlerine açılması kararlaştırılmıştır. Bu durum Türk-Amerikan ikili anlaşmalarında aşan bir görünüm kazanmıştır. Üstelik NATO'nunda kuvvet kullanımı yönünde bir kararı bulunmamaktadır. İncirlik Mutabakatı Türkiye için savaşa girme anlamı taşımaktadır. Üstelik ABD ile ortak kararların alınması kendi ulusal askeri üssümüzde yitirdiğimiz egemenlik hakkımızda somut bir göstergesi oluşturmuştur. İncirlik Üssü yine uluslararası hukuka uygun olmayan bir durumla karşı karşıya bırakılmıştır.

Sonuç olarak, İncirlik Üssü'nün kullanımını belirleyen günümüzde hala geçerliliğini koruyan temel anlaşma SEİA'dır. Fakat süreç incelendiğinde İncirlik Üssü'nün 1958 Lübnan Krizinden IŞİD ile olan mücadeleye kadar hukuki bir zeminden yoksun, yasal dayanağı olmadan, iç hukuk ve uluslararası hukuk ilkelerine aykırı bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. BM, NATO ve temel anlaşma olan SEİA'da herhangi bir değişiklik yapılmadan sadece stratejik konsept belgeleriyle küresel terörle mücadelenin NATO'nun tehdit unsuru içine alınması üslerin kullanımı için yasal bir dayanak oluşturmamaktadır. İncirlik Üssü, günümüzde SEİA ile stratejik konsept belgeleri arasında hukuki bir zeminden yoksun olarak terörle mücadelede kullanılmaktadır. Süreç incelendiğinde yapılan anlaşmaların sürekli ihlal edildiği ve buna rağmen herhangi bir yaptırım uygulanmadığı görülmüştür. İhlallerin yaşanmasının nedeni olarak sadece ABD'yi görmenin doğru olmayacağını yeri geldiğinde devletler arasındaki ilişkiler, ekonomik durum, yöneticilerin dış politika anlayışları neticesinde, Türkiye tarafından da ihlal edildiğini söylemek mümkündür.

İncirlik Üssü, ABD kullanımına açık olduğu sürece bu ihlaller yaşanmaya devam edecektir yapılan her anlaşma ile Türkiye yetkilerini ve denetimi arttırmış fakat bu ihlallerin önüne geçememiştir. Müşterek kullanım devam ettiği sürece yaşanacak ihlaller üssün Amerikan Üssü olduğu algısını ve kamuoyunun tepkisini arttırmaya

devam edecektir. Üssün sadece kağıt üzerinde değil gerçek bir ulusal askeri üs olması için Amerikan kullanımına kapatılması gerekmektedir. SEİA'nın fesh edilerek yeni bir müşterek kullanım anlaşmasının yapılması sorunlara çözüm getirmek yerine sadece uluslararası hukuk ihlallerinin tekrarlanmasından başka bir getirisi olamayacaktır. Ayrıca İncirlik Üssü'nün Amerikan kullanımına açık olması Türkiye için güvenlik değil güvensizlik yaratmakta İncirlik Üssü'nü olası bir saldırı durumunda ilk hedef haline getirmektedir. Üssün kullanımında hukuk ihlallerinin önüne geçmek amacı ile hala geçerli olan fakat NATO'nun stratejik konsept belgeleri ile geçerliliğini büyük ölçüde kaybeden SEİA fesh edilerek üs müşterek kullanıma kapatılması bölgesel dinamiklere göre üssün kullanımının yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir.

6. KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Acar, İ., (1989).*Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara.
- Adal, E., (1985).*Hukukun Temel İlkeleri*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.
- Adıbelli, B., (2012).*Arap Baharı ve Suriye*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ahmad, F., 1994, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. A.Fethi, HilYayınları, İstanbul.
- Alasya, F., (1987).*Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Allison, G., (2006).*Nükleer Terörizm Önlenebilir Nihai Felaket*, Çev. G. Ayas, Salyongoz Yayınları, İstanbul.
- Ambrose, E. Stephan., (1992).*Dünya'ya Açılım*. Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara
- Amanov, Ş., (2007).*ABD'nin Orta Asya Politikaları*, Bilimevi Basım Yayın, İstanbul.
- Aral, B., (1999).*Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Arı, T., (2013a).*Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. MKM Yayıncılık, 10. Basım. Bursa.
- Arı, T., (2001).*Türkiye Irak ve ABD Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezinde Yeni Parametreler*, Der. İ. Bal, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arı, T., (2010).*Uluslararası İlişkilere Giriş*, MKM Yayınları, Bursa.
- Arı, T., 2013 b, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İşbirliği*, MKM Yayınları, Bursa.
- Arıboğa, Ü. D., (2004).*Güvenliksiz Barıştan Barışsız Güvenliğe*, İçinde Der. Toktamış Ateş *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Armaoğlu, F., (1991).*Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Armaoğlu, F., (2002).*20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F., (1999).*1947-1997 Yarı Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Ataöv, T., (1969). *Amerika NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınları, Ankara.
- Ataöv, T., (2004). *11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Ayhan, V., (2012). *Arap Baharı İsyancılar Devrimler ve Değişim*, MKM Yayınları, Bursa.
- Bal, İ., Laçiner, S., (2004). Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının
Türkiyenin İç Güvenliğine Yansımaları, İçinde Der. İ. Bal, *21. Yüzyıl Türk Dış
Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bal, İ., (2006). Terörizm, USAK Yayınları, Ankara.
- Balbay, M., (2004). *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Cumhuriyet Kitapları,
İstanbul.
- Başeren, H. S., (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet
Kullanmalarının Sınırları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Beşe, E., (2002). Terörizm Avrupa Birliği ve İnsan Hakları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bila, F., (2003). *Sivil Darbe Girişimi ve Ankarada Irak Savaşları*, Ümit Yayıncılık,
Ankara.
- Bila, F., (2007). *Sivil Darbe Girişimi ve Gizli Belgelerde 1 Mart Tezkeresi Ankara'da
Irak Savaşları*, Güncel Yayıncılık, Ankara.
- Birdişli, F., (2014). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bostanoğlu, B., (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Bozkurt, E., (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Asil Yayıncılık, Ankara.
- Bozkurt, E., Demirel H., (2004). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında
Kıbrıs Sorunu*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bölükbaşı, S., (1992). *Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu*, Dış Politika Enstitüsü Yayını,
Ankara.
- Brzezinski, Z., (1998). *Büyük Santraç Tahtası*, Amerikan Önceliği ve Bunun
Jeostratejik Gerekleri, Çev. E. Dikbaş, Sabah Kitapları Yayını, İstanbul.
- Brezinsky, Z., (2001). *Büyük Santraç Tahtası*, Çev. Y. Türedi II. Baskı, İnkılap
Kitapevi, İstanbul.
- Caşın, H. M., (2008). *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Cevizoğlu, H. M., (1991). *Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi*, Form Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, H., (2013). *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*, Kripto Yayıncılık, Ankara.
- Çalış, H. Ş vd., (2006). *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Çay, A., (1963). *Kıbrısta Kanlı Noel*, TKAE Yayınları, Ankara.

- Çelik, E., (1969). *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek Yayınevi, Ankara.
- Davutoğlu, A., (2011). *Stratejik Derinlik*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Denktaş, R., (1996). *Rauf Denktaşın Hatıraları*, C.1 Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Erhan, Ç., (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*.İmge Yayınevi, Ankara.
- Erhan, Ç., (1996). *Beyaz Savaş Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul..
- Eroğlu, H., (1982). *Türk İnkılap Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Fendoğlu, T. H., (2002). *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Gazioğlu, C. A., (1998). *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa.
- Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı., (1979). *İsrail- Arap Harpleri*, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Gerger, H., (1980). *Soğuk Savaştan Yumuşamaya*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Gerger, H., (2006). ABD, *Oratdoğu, Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, O., (2006). *11 Eylül Sonrası Dünyasında ABD-Türkiye- Avrupa- Ortadoğu*, Türkiye'nin ABD-AB Denklemi, Çizgi Kitapevi Konya.
- Gönlübol, M vd., (2000). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Göze, A., (1993). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrim Tarihi*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Gözen, R., (2000). *Amerika Kıskaçında Dış Politika Körfez Savaşı ve Sonrası*, Siyasal Kitapevi, Ankara,
- Güldemir, U., (1992). *Teksas Malatya*, 1.Basım. TekinYayınları, İstanbul.
- Gürel, S. Ş., (1993). *Tarihsel Boyut İçinde Türk- Yunan İlişkileri (1821-1933)*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Gürün, K., (1991). *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Yayını, İstanbul.
- Hale, W., (2003). *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Çev. P. Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul.

- Han, K. A., (2004). Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakar Komplo (?) ve Bush Doktrini İçinde Der. T.Ateş, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Hasgüler, M., (2002). *Kıbrısta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları İstanbul.
- Huntington P. S., (2006). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Çev. C. Soydemir, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- Karpat, H. K., (2001). *Ortadoğuda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. R. Bozdemir, İmge Kitapevi, Ankara.
- Keskin, F., (2001). ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri, içinde B. Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keskin, F., (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kissinger, H., (2000). *Diplomasi*, Çev. İ. H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Kissinger, H., (2004). *İki Büyük Dış Politika Krizinin Ekonomisi*. Çev. B. S. Aydaş, ODTÜ Yayıncılık, 2004.
- Kongar, E., (2002). *Küresel Terör ve Türkiye*, 4. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kuloğlu, A., (2004). 21.Yüzyılın Başlangıcında NATO Avrupa ve Türkiye, İçinde Der. İ. Bal, *21. Yüzyıl Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kürkçüoğlu, Ömer., (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Laçiner, S., (2009). Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası, İçinde Der. A. Çaylak, *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara
- Laçiner, S., (2008). *Ermeni Sorunu Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara.
- Lamour, C., (1985). *Eroin Dosyası*, Çev. S. Tuğrul, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Larrabe, S. F., Lesser O. L., (2002). *Türk Dış Politikası Belirsizlik Döneminde*, Çev. M.Yıldırım, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Mcghee, G., (1992). *ABD-Türkiye- NATO-Ortadoğu*, Çev. B. Çorakcı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Melek, M. F., (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitapevi, Ankara.

- Meray, L. S., (1993). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler*, İkinci Takım, Cilt II, İstanbul.
- Meray, L. S., (1964). *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, SBF Yayını AÜ Basımevi, Ankara.
- Mumcu, U., (2001). *Çağın Suçu*, 4. Basım, Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınevi, Ankara.
- Odeh, B.J., (1986). *Lübnanda İç Savaş*, Çev. Y. Alagon, Belge Yayınları, İstanbul.
- Olson, R., (2008). *Kuzey Irakta Kürk Devleti Oluşumu ve Milliyetçilik*, Çev. M. Ataman, Orion Kitapevi, Ankara.
- Olson, R., (2005). *Türkiye-İran İlişkileri (1979-2004) Devrim İdeoloji Savaş Darbeler ve Jeopolitik*, Çev. K. Acar, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Onay, Y., (2003). *Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Oran, B., (2002). *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Orkunt, S., (1978). *Türkiye-ABD İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Özdağ, Ü., (1991). *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu- Siyaset İlişkileri*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Özdağ, Ü., (2003). *Irakta Amerikan ve Türk Politikaları*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Özkan, A., (1993). *Türkiye'deki Amerika*, Emre Yayıncılık, İstanbul.
- Öztürk, M. O., (1997). *Türkiye ve Ortadoğu*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Pazarcı, H., (2005). *Uluslararası Hukuk*, III. Basım, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Pehlivanoglu, Ö., (2003). *Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi.
- Price, P. M., (1969). *Türkiye Tarihi (İmparatorluktan Cumhuriyete Kadar)* Çev. M. A. M. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Sander, O., (1989). *Siyasi Tarih (1918-1994)* İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sarınay, Y., (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Ankara.
- Sever, A., (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye Batı ve Ortadoğu*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F., (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Sözüöz, N., (1990). *Türk-Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923-1950)*, İstanbul Fakülteler Matbaası.
- Sur, M., (2011). *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Süer, B., Atmaca Ö. A., (2006). *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık Ankara.

- Şafak, N., (2003). *Osmanlı-Amerikan İlişkileri* Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Tangör, B., (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*, Ankara.
- Tanış, T., (2015). *Potus Q Beyefendi*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Taştekin, M., (2006). *II. Körfez Savaşı* Platin Yayınları, Ankara.
- Tezer, Ö., (2012). *Sınırı Aşmak*, Orient Yayınları, Ankara.
- Torumtay, N., (1996). *Değişen Stratejiler Odağında Türkiye*, AD Yayınları, İstanbul.
- Tunçkanat, H., (1970). *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Ekim Yayınevi, Ankara.
- Uslu, N., (2000). *Türk-Amerikan İlişkileri*, 1. Baskı 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Uzgel, İ., (2002). *ABD ve NATO ile İlişkiler, İçinde B. Oran, Türk Dış Politikası*, Cilt. II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, D vd., (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Yavuz, T., (2006). *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, T., (1963). *Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım*, Ülkü Basımevi, İstanbul.
- Yetkin, Ç., (1995). *Türkiyede Askeri Darbeler ve Amerika*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Yetkin, M., (2004). *Tezkere*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Yetkin, M., (1992). *Ateş Hattında Aktif Politika Balkanlar Kafkaslar ve Ortadoğu Üçgeninde Türkiye*, 1.Baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul.

MAKALELER:

- Acun, C., (2014). Neo el –Kaide Irak Şam İslam Devleti, *Seta Perspektif*, Sayı.53, 1-6.
- Acun, C., (Ömer). Hüseyin., 2014, IŞİD-PYD Çatışmasının Sıcak Cephesi Ayn El-Arab (Kobani), *Seta Perspektif*, Sayı.77,1-8.
- Ağır, S B., (2007). Bush Doktrini Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı ? *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.III, Sayı.12, 71-100.
- Akarsan, M., (1995). 1962 Küba Ekim Füzeleeri Bunalımı ve Türkiye, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, C. CXIV, Sayı. 344.
- Akbaş, Z., (2011). ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğuda Güç Mücadelesi, *History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*,1-18.
- Ayhan, V., (2011). Arap Baharının ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi, *Ortadoğu Analiz*, C.III, Sayı.36, 17-22.

- Ayönü, Y., (2006). Osmanlılardan Önce Rumelide Türkler (1305,1313), *Tarihİncelemeleri Dergisi*, C.XXI, Sayı.2, 17-33.
- Bağcı, H., (1991). Türkiye'nin NATO Üyeliğini Hızlandıran İki Önemli Faktör: Kore Savaşı ve ABD Büyükelçisi Mc. Ghee, *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, C.XVIII, No.1-2, 1-35.
- Boz, G., (2014). IŞİD Terör Örgütü ve Evrim Süreci (Irak el-Kaidesinden Irak Şam İslam Devletine), *Ankara Strateji Enstitüsü*, 1-23.
- Bölme, M. S., (2012). Soğuk Savaşta NATO –ABD Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler Süreklilik ve Değişim, *Uluslararası İlişkiler*, C.IX, Sayı.34, 51-71.
- Bölme, M. S., (2010). NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi, *Seta Analiz*, Sayı.30, 1-20.
- Caniklioğlu, D. M., (2007). Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler- Düşünceler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.IX, Sayı.2, 29-97.
- Caşın, M., (1996). Ortadoğuda Bitmeyen Mücadelenin Son Hamlesi Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları, *Avrasya Dosyası*, C.III, Sayı.1.
- Caşın, M., (1996). Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II, *Avrasya Dosyası*, C.III, Sayı.2.
- Dedeoğlu, B., (2002). ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, *2023 Dergisi*.
- Doğru, S., (2013). Türk Boğazlarının Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XV, Sayı. 2, 123-169.
- Egeli, S., Güvenç, S., (2012). NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye, *Ortadoğu Analiz*, C.4 Sayı.40, 19-30.
- Erhan, Ç., (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.LI, Sayı:1, 275-287.
- Erkmen, S, (2010). ABD'nin Iraktan Çekilme Süreci, *Ortadoğu Analiz*, C.II, Sayı.21, 9-18
- Ertem, B., (2009). Türkiye ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XII, Sayı. 21, 377-397.
- Gerger, H., (1984). Türk-Amerikan İlişkilerinde Silah Alışverişi, *Bilim ve Sanat*, No.42.

- Güler, Y., (2005). Osmanlı Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914), *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.VI, Sayı.1, 227-240.
- Gülmez, N., Tahancı, B., (2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIV, Sayı.28, 225-252.
- Gündoğan, Ü., (2011). 1979 İran İslam Devriminin Ortadoğu Dengelerine Etkisi, *Ortadoğu Analiz*, C.III, Sayı. 30, 67-73.
- Gürkan, İ., (1992). 1990-1991 Basra Körfezi Bunalımı Politik ve Stratejik Sorunlar ve Barışa Yönelik Düşünceler. *Dış Politika Bülteni*, C.3 No.1-2.
- Kavuncu, S., (2013). Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci, *Bilge Strateji*, C.V,Sayı.8, 119-148.
- Kandemir, E., (2014). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Açısından, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO ve Terörizmle Mücadele, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl. 5 Sayı.19, 841-866.
- Kirişçi K., (20009. Türk-Amerikan İlişkileri Belirsizlikten Yakınlaşmaya, *Avrasya Dosyası*, C.VI, No.2, 69-89.
- Koç, M., Öztürk, L., (2014). Ortadoğu ve Bazı Afrika Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Politik Risk Etkisi ve Terörizm Franchising, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.32, 233-246.
- Köni, H., (1974). Küba Buhranı Uluslar arası Alana Etkisi ve Türkiye, *Ankara İktisat ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, Cilt.VI, Sayı.1-2.
- Köni, H., (1995). Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu, *Avrasya Dosyası*, C.III, Sayı.3.
- Köni, H., (1995). Yeni Uluslararası Düzendeki Türk-Amerikan İlişkileri, *Yeni Türkiye*, Yıl.1, Sayı.3.
- Köni, H., Oğan, S., (2002). 11 Eylül Yıldönümünde Rusya ABD ile Balayından Şer Ekseni ile Flörte, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı.30, 5-16.
- Köprülü, F. O., (1987). Tarihte Türk Amerikan Münasebetleri, C.LI, Sayı.200, 927-947.
- Kurat, N. A., (1964). Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. II, Sayı. 2-3, 175-213.
- Rouleau, E., (1994). Türkiye'ye Meydan Okumalar, Çev. K. Ercilasun, *Avrasya Dosyası*, C.1 No.1, 112-173.
- Seydi, S., (2011). DP Dış Politikada Alternatif Arayışı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.14, 1-16.

- Soysal, İ., (1997). Türk-Amerikan İlişkilerinin Ana Çizgileri, *Belleten*, C. XII, Sayı.162.
- Pirinççi, F., Orhan, O., Duman, B., ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, No.191, 7-20.
- Purtaş, F., (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7-30.
- Torun, E., (2005). Türk- ABD İlişkilerinin Dünyu Bugünü ve Yarını, *Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı.5.
- Oran, B., (1995). Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Gücün Yasal Dayanak Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, C. L, S.3, 258-270.
- Orallı, E. L., (2014). Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu, *Tesam Akademi Dergisi*, 102-127.
- Orhan, O., (2014). Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, No.11, 2-12.
- Orhan, O., (2013). Gezi Parkı Olaylarını Ortadoğuda Kim Nasıl Algıladı, *Ortadoğu Analiz*, C. V Sayı.5, 9-21.
- Özer, S., (2010). Chester Projesi'nin Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Yansıması, *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 288-299.
- Özer, S., (2011). Hüseyin Yusuf Şarki Anadolu Demiryolu Cephesinde Amerikalılar (TBMM Aza-yı Muhteremesine Açık Mektub) İstanbul, 1339 Matbaa-i Amire 88. Sayfa, *History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 314-320.
- Özkan, B., (2011). Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 51-91.
- Taflıoğlu, S. M., (2013). II. Pehlevi Dönemi Dış Siyaseti Üzerine Bir Deneme, *Turkish Studies*, C.VIII, Sayı.7, 631,644.
- Uslu, N., (1999). Körfez Savaşı ve Amerikan Politikaları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı.3, 166,199.
- Uzgel, İ., (1998). Türk Dış Politikasında Sivilleşme ve Demokratikleşme Sorunları Körfez Savaşı Örneği, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. L, No.1, 308-326.

- Ülman, H., (1967). NATO ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.XXII, No.4, 144,167.
- Yılmaz, S., (2007). Güçsüz Güç, Harp Akademileri Komutanlığı, *SAREN Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl.3 Sayı.5, 67-103.
- Yücel, Z., (2004). Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Jeopolitik Küresel Konumuna Bakış, *Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl.3, No.10.

TEZLER:

- Abdybaeva, M., (2005). *Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Açar, S., (2006). *Oslo Analizlerinden Sonra Filistin Sorununda Gelişmeler ve Arap İsrail İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akman, A. O., (2007). *İncirlik Üssü'nün Kullanımı ve Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığındaki Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Artokça, İ., (2012). *ABD'nin Ortadoğudaki Varlığı ve Askeri Geleceği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atlıoğlu, Y., (2011). *Modern Lübnan'da Maruniler ve Çatışma*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
- Atmaca, L. İ., (2008). *Arap-İsrail Savaşları (1948-1973) ve Ortadoğuya Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Bağlan, A., (2014). *1950-1960 Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, Ufuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bölme, M. S., (2010). *ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye: Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozkurt, B., (2006). *Türkiye- Amerika İlişkileri (1960-1971)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Cangür, F., (2013). *Günümüzde Ortadoğu ve Kuzey Afrikadaki Demokratik Hareketler: Libya ve Mısır Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Cila, S. M., (2014). *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- ABD İlişkileri (1945,1955)*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Cingöz R., (2000). *NATO'ya Giriş Sürecinde Türk-Amerikan İlişkileri ve Amerika Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çimen, H., (2007). *Amerika'nın Irak'a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk- Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirdaş, A., (2009). *11 Eylül Sonrası Türk- Amerikan İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Demirkıran, Ö., (2005). *Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Doğan, H., (2011). *TUDEH Partisinin 1979 İran Devrimindeki Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, M., (2007). *İngiltere'nin Amerikada Uyguladığı Sömürge Siyaseti (1620-1774)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Elazığ.
- Erol, T. F., (2013). *11 Eylül 2001'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD'nin Türk Dış Politikasına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gedikli, U., (2005). *BM Antlaşmasında Meşru Müdafaa Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güler, Ayşegül., (2012). *Soğuk Savaş Sonrası, Türkiye-ABD İlişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karaca, F., (2002). *Türk- Amerikan Askeri İlişkileri (1945 Sonrası)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakaş, N., (2008). *Türk- Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karakol, Pınar., (2009). *1 Mart Tezkeresi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Kavuncu, S., (2006). *Turgut Özal'ın Başkanlığı Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kesiktaş G. F., (2005). *Kıbrıs Sorununun Türk- Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960,1965)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Mordoğan, C., (2010). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ökmen, C., (2007). *Türkiye-ABD İlişkilerinde Gerginlik Dönemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özata, M., (2011)., *İkinci Dünya Savaşı Sonlarında ABD Belgelerine Göre Türkiye-ABD İlişkileri (1943-1945)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan K., (2006). *Türkiye-ABD İlişkileri (1918-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Silindir, M., (2007). *ABD Gücünün Geleceği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşkın, T., (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası, ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Tezcan, E. İ., (2012). *21. Yüzyılda NATO*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tuncer, İ., (2007). *11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Usta, Y., (2009). *ABD'nin Irak Politikası Bağlamında Türkiye ile İlişkileri (1990-2006)*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yurdakurban, İ., (2007). *Devrim Sonrası İran Dış Politikası (1979-2005)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

RAPORLAR-BİLDİRİLER:

- Beriş, Y., Gürkan, A., (2002). *Türk Amerikan İlişkilerine Bakış Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, TUSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu*,

Koç, M., (2014). Stratejik Yönetim Bağlamında Güncel Gelişmeler Bir Bölgesel Politik Risk Unsuru Olarak Suriye,2.*Uluslararası Davraz Konferansı*, 75-98

İNTERNET SİTELERİ:

Adana Habercisi., (2013). İncirlik NATO Üssü Neden Sayılmadı,
<http://www.adanahabercisi.com/incirlik-nato-ussu-neden-sayilmadi/> Erişim Tarihi: 23. 01. 2015

Adana Haber., (2013). Patriotlar İncirlik'te,
<http://www.adanahabergazetesi.com.tr/patriotlar-incirlikte.html>, Erişim Tarihi: 30.03.2015

Akalın, C., (2003). Missouri'nın Ziyaretinin Tarihsel Anlamı,
<http://ataturkilkeleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-03akalin.pdf>, Erişim Tarihi: 26. 01.2015

Akbal, Ö., (2013). Gezi Parkı: AKP-ABD İlişkisinin Dönüm Noktası,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/06/11/7046/gezi-parki-akp-abd-iliskisinin-donum-noktasi>, Erişim Tarihi: 01.04.2015

Akbal, Ö., (2015). Eğit ve Donat Anlaşması ve IŞİD,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2015/02/26/8088/egit-ve-donat-anlasmasi-ve-isid>, Erişim Tarihi: 03.04.2015

Akçadağ, E., (2010). NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti Üzerine Uzmanlar Grubunun Raporu,
<http://www.bilgesam.org/incele/1238/-nato%E2%80%99nun-2010-stratejik-konsepti-uzerine-uzmanlar-grubunun-raporu/#.VYZyLDlrPIU>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

Aydıntan, E., Amerikan Askeri Üsleri,
<http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/52.pdf>, Erişim Tarihi: 18.01.2015

Azarkan, E., 11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde BM'nin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu,<http://www.dicle.edu.tr/Contents/29a95274-cd5d-41f2-a90d-4afd1ce6b126.pdf>, Erişim Tarihi: 16.05.2015

Basut, İ., (2014). Tarihin Çirkin Yüzü: Halepçe Katliamı,
<http://akademikperspektif.com/2014/03/15/tarihin-cirkin-yuzu-halepce-katliami/>, Erişim Tarihi:01.03.2015

- BBC., (2013). Ergenekon'dan "Rüşvet Soruşturmasına",
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131218_yolsuzluk_sorusturmasi,
Erişim Tarihi: 01.04.2015
- BBC., (2014). Suriye-Irak Tezkeresi TBMM'de Kabul Edildi,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141002_tezkere_canli, Erişim
Tarihi: 02.04.2015
- BBC., (2015). Suriye'deki Süleyman Şah Karakolu Tahliye Edildi,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150222_suleyman_sah_operasyon,
Erişim Tarihi: 03.04.2015
- Birdişli, F., Devletler Hukuku,
http://www.fikretbirdisli.com.tr/dosyalar/dokumanlar/dersnotlari/devletler_hukuku.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2015
- Bozkurt, E., (2014). NATO'nun Geleceği,
http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJm_XLML_qy0CBZ1PINJzMUmX0oMc_YB.pdf, Erişim Tarihi: 29.01.2015
- Bölme, M. S., (2008). Türkiye'nin Elindeki Koz İncirlik,
<http://setav.org.tr/turkiyenin-elindeki-koz-incirlik/yorum/175>, Erişim
Tarihi:15.05.2015
- Cavaklı, Serkan., (2013). Uluslararası Hava Hukuku,
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2013-2/24.pdf>,
Erişim Tarihi: 15.05.2015
- CNN TÜRK., (2011). Füze Kalkanı Nereye Kurulacak,
<http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/09/05/fuze.kalkani.nereye.kurulacak/628317.0/>, Erişim Tarihi: 26.03.2015
- CNN TÜRK., (2011). Davutoğlu: "4 Predatör İncirlik'te",
<http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/11/12/davutoglu.4.predator.incirlikte/636507.0/>, Erişim Tarihi: 27.03.2015
- CNN TÜRK., (2015). Antalya'daki NATO Toplantısında Öncü Birlik Kurma Kararı Alındı,
<http://www.cnnturk.com/dunya/antalyadaki-nato-toplantisinda-ocucu-birlik-kurma-karari-alindi>, Erişim Tarihi:13.08.2015

- Dedeoğlu, B., (1987). Ek Mektup-Ek Soru
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhmhohb/article/view/1019003671n>,
Erişim Tarihi: 18.02.2015
- Demir, H., (2014). İŞİD Kimdir ve Neden Sunni Değildir,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/06/20/7660/isid-kimdir-ve-neden-sunni-degildir>, Erişim Tarihi:31.03.2015
- Dilek., A.C., (2014). İŞİD Tehdidinin Kazananları ve Kaybedenleri,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/2014/10/04/7785/isid-tehdidinin-kazananlari-ve-kaybedenleri>, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Dilek., A.C., (2015). Şah-Fırat Operasyonunun Türkiye Açısından Stratejik Sonuçları ve Etkileri,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2015/03/12/8133/sah-firat-operasyonunun-turkiye-acisindan-stratejik-sonuclari-ve-etkileri>, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Dilek, A.C., (2015). Suroç Saldırısının Türkiye Açısından Stratejik Sonuçları ve Etkileri,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2015/07/24/8251/suruc-saldirisinin-turkiye-acisindan-stratejik-sonuclari-ve-etkileri>, Erişim Tarihi:12.08.2015
- Dilek, A.C., (2015). İncirlik Mutabakatının Stratejik Sonuçları,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2015/08/05/8264/incirlik-mutabakatinin-stratejik-son>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Durmuş, R., (2011). Geçmişten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri,
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/4118/gecmisten_gunumuze_turk_amerikan_iliskileri_, Erişim Tarihi: 11.09.2014
- Ezeli, A., 11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Terörizm Konusundaki Tutumu,
<http://www.dicle.edu.tr/Contents/29a95274-cd5d-41f2-a90d-4afd1ce6b126.pdf> ,
Erişim Tarihi: 04.03.2015
- Habertürk., (2010). “Diplomasinin 11 Eylül’ü”,
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/575807-diplomasinin-11-eylulu>, Erişim Tarihi: 17.12.2014

- Habertürk., (2014). Nevzat Çiçek Yazı Dizisi,
<http://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1000378-bir-oglu-isidde-bir-oglu-pkkda>, Erişim Tarihi: 31.03.2015
- Habertürk., (2015). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'ten Musul Harekatıyla İlgili Açıklama,
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1052362-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgicden-musul-harekatiyla-ilgili-aciklama>, Erişim Tarihi: 03.04.2015
- Habertürk., (2015). ABD, İncirlik ve Diyarbakır'ı İstedi,
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1098800-amerika-incirlik-vediyarbakiri-istedi>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Hürriyet., (2003). Merak Etme Türkler Zorluk Çıkarmayacak,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/09/17/344766.asp>, Erişim Tarihi: 06.03.2015
- Hürriyet., (2007). Genelkurmay:İki ABD F-16'sı Türk Hava Sahasını İhlal Etti,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6594127.asp>, Erişim Tarihi: 15.03.2015
- Hürriyet., (2007). Hangi Söze İnanalım,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/7611205.asp>, Erişim Tarihi: 22.03.2015
- Hürriyet., (2012). TSK'dan ABD Askeri Açıklaması,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21791350.asp>, Erişim Tarihi: 29.03.2015
- Hürriyet., (2012). Tezkere TBMM'den Geçti,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21622897.asp>, Erişim Tarihi: 30.03.2015
- Hürriyet., (2014). ABD'den İlk Tezkere Tepkisi,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/27319098.asp>, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Hürriyet., (2015). Süleyman Şah Saygı Karakolundaki Askerler Tahliye Edildi,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28266610.asp>, Erişim Tarihi: 03.04.2015
- Hürriyet.,(2015). İncirlik'e Silahsız Üç Yeni Predatör,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28838167.asp>, Erişim Tarihi: 05.04.2015
- Hürriyet., (2013). Patriotlar Aktif Hale Getirildi,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22452061.asp>, Erişim Tarihi: 16.05.2015
- Hürriyet., (2015). IŞİD'den Suriye'de Katliam,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29597281.asp>, Erişim Tarihi:12.08.2015
- Hürriyet., (2015). İşte İncirlik Mutabakatı,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/29626932.asp>, Erişim Tarihi:12.08.2015

- Hürriyet., ABD Uçakları İncirlik'e Geldi,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29766814.asp>, Erişim Tarihi: 13.08.2015
- Hürriyet., (2015). Türkiye NATO Konseyini Toplantıya Çağırđı,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29649024.asp>, Erişim Tarihi:13.08.2015
- İnat, K., (2011). Türkiye'nin İran Politikası 2011,
<http://ormer.sakarya.edu.tr/prof-dr-kemal-inat/>, Erişim Tarihi: 26.03.2015
- Karagöz, T. K., (2012). İncirlik Üssü ve ABD,
<http://akademikperspektif.com/2012/06/11/incirlik-ussu-ve-abd/>, Erişim Tarihi: 28.01.2015
- Kardaş, Ş., (2013). Türkiye ve Arap Baharı: Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler,
<http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/MakaleAnalizler/SabanKardas.pdf>,
Erişim Tarihi: 28.03.2015
- Kaya, Ukkâşe.M., İran Rehine Krizi ve Etkileri,
[http://www.academia.edu/5742587 / %C4 %B0ran_Rehine_Krizi_ve_Etkileri](http://www.academia.edu/5742587/%C4%B0ran_Rehine_Krizi_ve_Etkileri),
Erişim Tarihi: 10.02.2015
- KDK., BM Antlaşması,
<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 28.02.2015
- Köse, T., (2006). Lübnan'da İstikrar Arayışları,
<http://file.setav.org/Files/Pdf/lubnanda-istikrar-arayislari.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2015
- Köse, E., (2003). Çekiç Güç ve Türkiye,
[http://www.academia.edu/9869055/ %C3 %87 eki%C3%A7_G%C3%BC%C3%A7_ve_T%C3%BCrkiye](http://www.academia.edu/9869055/%C3%87_eki%C3%A7_G%C3%BC%C3%A7_ve_T%C3%BCrkiye), Erişim Tarihi: 29.02.2015
- Mevzuat Metin., Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması İle Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.244.pdf>, Erişim Tarihi: 01.09.2015
- Milliyet., (2008). Kuzey Irak'a Kara Harekâtı Başlatıldı,
[http://www.milliyet.com.tr /2008/ 02/22 /son /sonsiy12.asp](http://www.milliyet.com.tr/2008/02/22/son/sonsiy12.asp), Erişim Tarihi: 09.11.2014

Milliyet., (1979). İncirlik'te Hazırlık,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=16.02.1979&sonTar=16.02.1979&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=incirlik&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 10.02.2015

Milliyet., (1991). Özal-Baker Anlaştı,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=14.01.1991&sonTar=14.01.1991&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=özal&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 01.03.2015

Milliyet., (1991). Genelkurmay'dan “Çekiç Güç Açıklaması”,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=27.07.1991&sonTar=27.07.1991&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=genelkurmay&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 03.03.2015

Milliyet., (1991). Demirel'de Öde Korkusu,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=09.12.1991&sonTar=09.12.1991&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=demirel&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 03.03.2015

Milliyet., (2015). Afganistan Tezkeresi Meclis'ten Geçti,

<http://www.milliyet.com.tr/afganistan-tezkeresi-meclisten/siyaset/detay/1995269/default.htm>, Erişim Tarihi: 04.06.2015

Milliyet., (2007). Dülger'den ABD'ye çıkış: Ermeni tasarısı geçerse İncirlik'i sınırlandırırız,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=14.03.2007&sonTar=14.03.2007&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=ermenitasarısı&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 15.03.2015

Milliyet., (2007). Tezkere Tamam,

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=18.10.2007&sonTar=18.10.2007&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=tezkere&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 22.03.2015

Milliyet., (2012). İran'dan "Türkiye'yi Vururuz" Tehdidi,

<http://www.milliyet.com.tr/iran-dan-turkiye-yi-vururuz-tehdidi/dunya/dunya-detay/03.06.2012/1548732/default.htm>, Erişim Tarihi: 26.03.2015

Milliyet., (2012). Mhp'li Vural'dan Erdoğan'a Soru,

<http://www.milliyet.com.tr/mhp-li-vural-dan-erdogan-asoru/siyaset/siyaset-detay/31.07.2012/1574327/default.htm>, Erişim Tarihi: 29.03.2015

Milliyet., (2012). ABD Özel Birlikleri İncirlikte Yapıyor,

<http://www.milliyet.com.tr/abd-ozel-birlikleri-incirlik-te-yapiyor-/dunya/dunyadetay/12.10.2012/1610336/default.htm>, Erişim Tarihi: 29.03.2015

Milliyet., (2012). İncirlik'te F-16'lar Scramble Alarmında,

<http://www.milliyet.com.tr/incirlik-te-f-16-lar-scramble-alarmina/siyaset/siyaset-yazardetay/20.10.2012/1614466/default.htm>, Erişim Tarihi: 30.03.2015

Milliyet., (2013). Operasyon 2 Gün Sürebilir,

<http://www.milliyet.com.tr/-operasyon-2-gun-surebilir/dunya/detay/1755433/default.htm>, Erişim Tarihi: 30.03.2015

Milliyet., (2014). IŞİD Lideri Bağdadi Öldü mü?,

<http://www.milliyet.com.tr/isid-lideri-ebu-bekir-bagdadi-oldu-haberler-1936620/>, Erişim Tarihi: 01.04.2015

Milliyet., (2014). İncirlik Üssü Devre Dışı,

<http://www.milliyet.com.tr/-incirlik-ussu-devre-disi--gundem-1939016/>, Erişim Tarihi: 04.01.2015

Milliyet., (2014). Güvenlik Şeridi Masada,

<http://www.milliyet.com.tr/guvenlik-seridimasada/siyaset/ydetay/1945307/default.htm>, Erişim Tarihi: 01.04.2015

Milliyet., (2014). ABD'ye İncirlik İzni İçin Üç Şart,

<http://www.milliyet.com.tr/abd-ye-incirlik-izni-icin-3-sart/siyaset/detay/1946226/default.htm>, Erişim Tarihi: 04.01.2015

- Milliyet., (2014). Başbakanlıktan İncirlik Açıklaması,
<http://www.milliyet.com.tr/basbakanlik-tan-incirlik-aciklamasi/siyaset/detay/1953886/default.htm>, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Milliyet., (2014). İncirlik'in Alternatifi Bulundu,
<http://www.milliyet.com.tr/incirlik-in-alternatifi-bulundu/dunya/detay/1958466/default.htm>, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Milliyet., (2014). ÖSO Askerlerini Türkiye Eğitecek ABD Donatacak,
<http://www.milliyet.com.tr/oso-askerini-turkiye-egitecek-abd/siyaset/detay/1974553/default.htm>, Erişim Tarihi: 03.04.2015
- Milliyet., (2015). Suriye ABD'ye Ait İHA'yı Düşürdü,
<http://www.milliyet.com.tr/suriye-abd-ye-ait-ihayi-dusurdu-gundem-2029994/>, Erişim Tarihi: 03.04.2015
- Milliyet., (2015). Afganistan Tezkeresi Meclisten Geçti,
<http://www.milliyet.com.tr/afganistan-tezkeresi-meclis-ten/siyaset/detay/1995269/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.05.2015
- Milliyet., (2012)., Suriye Tezkeresi Meclisten Geçti,
<http://www.milliyet.com.tr/suriye-tezkeresi-tbmm-den-gecti-/siyaset/siyasetdetay/04.10.2012/1606673/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.05.2015
- Milliyet., (2014). IŞİD'di Durduk Yere DEAŞ oldu,
<http://www.milliyet.com.tr/isid-di-durduk-yerdedeasoldu/gundem/ydetay/1963887/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Milliyet., (2014). ABD'den Silahlı Predatör Talebi,
<http://www.milliyet.com.tr/abd-den-silahli-predator-talebi-gundem-2080931/>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Milliyet., (2015). ABD, Türkiye'den İncirlik ve Diyarbakır'ı İstedi,
<http://www.milliyet.com.tr/abd-turkiye-den-incirlik-ve-gundem-2083092/>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Milliyet., (2015). IŞİD konusunda ABD ile Uzlaştık,
<http://www.milliyet.com.tr/-daes-konusunda-abd-ile-uzlastik/siyaset/detay/2091362/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Milliyet., İncirlik Üssü İçin Flaş Karar,
<http://www.milliyet.com.tr/incirlik-ussu-icin-flas-karar/siyaset/detay/2091691/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2015

- Milliyet., İncirlik Gerektiğinde Açılacak,
<http://www.milliyet.com.tr/-incirlik-gerektiginde-acilacak-/siyaset/detay/2091841/default.htm>, Erişim Tarihi:12.08.2015
- Milliyet., (2015). İşbirliğini Derinleştirme Kararı Var,
<http://www.milliyet.com.tr/isbirligini-derinlestirme-karari-gundem-2091859/>,
Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Milliyet., (2015). İncirlik ve Diğer Üsler Resmen Açıldı,
<http://www.milliyet.com.tr/incirlik-ve-digeruslerresmen/siyaset/detay/2092375/default.htm>, Erişim Tarihi:12.08.2015
- Milliyet., (2015). İncirlik Henüz Fiilen Açılmadı,
<http://www.milliyet.com.tr/-incirlik-henuz-fiilen-acilmadi--gundem-2092771/>,
Erişim Tarihi:13.08.2015
- Milliyet., İncirlikte Komutan Değişikliği,
<http://www.milliyet.com.tr/incirlik-te-komutan-degisikligi-gundem-2098032/>,
Erişim Tarihi: 13.08.2015
- NATO, (2008). Kuzey Atlantik Antlaşması,
http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr,
Erişim Tarihi: 14.05.2015
- NTV., (2005). İncirlik Karar Metni Açıklandı,
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/323572.asp>, Erişim Tarihi, 21.03.2015
- NTV., (2015). Obama'nın IŞİD temsilcisi Ankara'da,
http://www.ntv.com.tr/dunya/obamaninisidtemsilcisiankarada,s8Vb4nA270CeZgQJT8_ZVg, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Özdağ, Ü., (2014). 17 Aralık 2013 Sonrasında Türkiye'de Neler Oluyor?,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/anayasal-duzen-hukukadaletarastirmalari/merkezi/2014/01/07/7367/17aralik-2013-sonrasinda-turkiyede-neler-oluyor>,
Erişim Tarihi: 10.01.2015
- Özdağ, Ü., (2014). Türkiye: Küresel Bölgesel ve Ulusal Jeopolitik Değerlendirme,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politikalarastirmalari/merkezi/2014/04/22/7560/2014-turkiye-kuresel-bolgesel-ve-ulusal-jeopolitik-degerlendirme>, Erişim Tarihi: 12.03.2015

- Özdağ, Ü., Kalemдарoğlu, S., (2013). Ortadoğu’ya İkinci Kez Hoşgeldin ve Reyhanlı Saldırıları,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/05/13/6998/ortadoguya-ikinci-kez-hos-geldin-veya-reyhanli-saldirilari>, Erişim Tarihi: 30.03.2015
- Özdağ, Ö., (2014). IŞİD Gerçekten Nedir?,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/2014/09/26/7772/isid-gercekten-nedir>, Erişim Tarihi: 31.03.2015
- Radikal., (2008). Bush da “Çıkmın” Dedi Ankara: Bitince Çıkarız,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248833>, Erişim Tarihi: 09.11.2014
- Radikal., (2011). İsmail Cem ABD Yolcusu
<http://www.radikal.com.tr/yorum/ismailcemabdyolcusu-610659>, Erişim Tarihi: 30.10.2014
- Radikal., (2008). Bush da “Çıkmın” Dedi Ankara: Bitince Çıkarız,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248833>, Erişim Tarihi: 09.11.2014
- Radikal., (2003). ABD ile Lojistik Barış,
http://www.radikal.com.tr/politika/abd_ile_lojistikbaris-665610, Erişim Tarihi: 11.03.2015
- Radikal., (2014). 49 Rehine İşid’den Nasıl Kurtarıldı? İşte İlk Ayrıntılar,
http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/49rehineisiddennasilkurtarildiis-teilkayrintilar-1213853, Erişim Tarihi: 02.04.2015
- Radikal., (2015). Beş Soruda ABD-Türkiye Arasında İncirlik Mutabakatı,
<http://www.radikal.com.tr/dunya/bessorudaabdturkiyerasindaincirlikmutabakati-1402849>, Erişim Tarihi: 12.08.2015
- Sabah., (2012). Suriye Türk Jetini Vurdu,
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/06/23/suriye-turk-jetini-vurdu>, Erişim Tarihi: 29.03.2015
- Sabah., (2015). İncirlikten Hollanda Gidiyor İspanya Geliyor,
<http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/01/07/incirlik-ten-hollanda-gidiyor-ispunya-geliyor>, Erişim Tarihi: 03.04.2015

- Sabah., (2014). BM'den Flaş İŞİD Kararı,
<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/08/16/bmden-flas-isid-karari>,
Erişim Tarihi: 17.05.2015
- Sabah., (2014). NATO'nun İŞİD'e Karşı Askeri Harekat Kararı Yok,
<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/09/05/natonun-iside-karsi-askeri-harekat-karari-yok>, Erişim Tarihi: 17.05.2015
- Şavur, E., Thomas A. S., (2010). Terör Olayları Sonrasında Psikososyal Destek Hizmetleri,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/1872/19682.pdf>, Erişim Tarihi: 06.03.2015
- TBMM., T.C Anayasası,
<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=92>, Erişim Tarihi: 06.02.2015
- TBMM.,(2013). Malatya Milletvekili Veli Ağbaba'nın 7/13191 Sayılı Yazılı Soru Önergesi,
<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13191sgc.pdf>, Erişim Tarihi: 27.03.2015
- TBMM., (2011). Kocaeli Milletvekili Lütfü Türkkan'ın 7/1449 Sayılı Yazılı Soru Önergesi,
<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-1449sgc.pdf>, Erişim Tarihi: 27.03.2015
- T.C Dışişleri Bakanlığı., (2004). No:12 -;14 Ocak 2004, ABD'nin İncirlik Üzerinden Gerçekleştireceği Rotasyon hk,
http://www.mfa.gov.tr/no_12--_14-ocak-2004_abd_nin-incirlik-uzerinden-gerceklestirecegi-rotasyon-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13.03.2015
- T.C Dışişleri Bakanlığı., (2003). No:176 -;17 Ekim 2003, BM Güvenlik Konseyi'nin Irak hakkında kabul ettiği 1511 sayılı karar,
http://www.mfa.gov.tr/no_176--_17-ekim-2003_-bm-guvenlik-konseyi_nin-irak-hakkinda-kabul-ettigi-1511-sayili-karar.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15. 03.2015
- T.C Dışişleri Bakanlığı., (2009). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sayın Burak Özügergin'in Olağan Basın Toplantısı, 24 Şubat 2009,
http://www.mfa.gov.tr/bakanlik-sozcusu_nun-olagan-basin-toplantisi_-ankara_-24-subat-2009.tr.mfa, Erişim Tarihi: 25.03.2015

- T.C Dışışleri Bakanlığı., (2004). NO:93-;9 Haziran 2004., BM Güvenlik Konseyi'nin D n (8 Haziran) Irak Konusunda 1546 Sayılı Kararı'nın Oybirliğiyle Kabul Edilmesi hk,
http://www.mfa.gov.tr/no_93-_9-haziran-2004_-bm-guvenlik-konseyi_nin-dun-8-haziran_-irak-konusunda-1546-sayili-karari_nin-oybirligiyle-kabul-edilmesi-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 18.03.2015.
- T.C Dışışleri Bakanlığı., II. NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri,
http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.05.2015
- T.C Dışışleri Bakanlığı., (2003). No:176 -;17 Ekim 2003, BM Güvenlik Konseyi'nin Irak hakkında kabul ettiği 1511 sayılı karar,
http://www.mfa.gov.tr/no_176--_17-ekim-2003_-bm-guvenlik-konseyi_nin-irak-hakkinda-kabul-ettigi-1511-sayili-karar.tr.mfa, Erişim Tarihi: 17. 05.2015
- T.C Dışışleri Bakanlığı., (2004). NO:93-;9 Haziran 2004, BM Güvenlik Konseyi'nin D n (8 Haziran) Irak Konusunda 1546 Sayılı Kararı'nın Oybirliğiyle Kabul Edilmesi hk,
http://www.mfa.gov.tr/no_93-_9-haziran-2004_-bm-guvenlik-konseyi_nin-dun-8-haziran_-irak-konusunda-1546-sayili-karari_nin-oybirligiyle-kabul-edilmesi-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 16.05.2015
- T.C Dışışleri Bakanlığı., (2015). No: 212, 24 Temmuz 2015, ABD ile DEAş'la Mücadele Konusunda Varılan Mutabakat Hk.,
http://www.mfa.gov.tr/no_-212_-24-temmuz-2015_-abd-ile-deas_la-mucadele-konusunda-varilan-mutabakat-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi:12.08.2015
- TDK., (2015). Güncel Türkçe Sözlük,
<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=comgts & arama =gts&guid= TDK.GTS.5569bad8b2de43.86740520>, Erişim Tarihi: 16.01.2015
- Toprakseven, M.C.,(2014). Musul Konsolosluk Baskını ve Uluslararası Hukuk,
<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=8214>, Erişim Tarihi: 01.04.2015
- Türk Anayasa Hukuku Sitesi., (2010). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,
<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, Erişim Tarihi: 14.05.2015

- Ürküt, H., Sarı, G., (2010). İran Nükleer Programının Türk Dış Politikasına Etkisi,
http://www.harpak.edu.tr/saren/dokuman/GSD_20/GSD_20_Art_6_102014.pdf,
Erişim Tarihi: 15.11.2014
- Vatan., (2012). 5'inci madde Yüzünden ABD'de Türkiye Çatlağı,
<http://www.gazetevatan.com/5-inci-madde-yuzunden-abd-de-turkiye-catlagi-445156-dunya/>, Erişim Tarihi:29.03.2015
- Vatan., (2012). Suriye Türk Savaş Uçağını Düşürdü,
<http://www.gazetevatan.com/suriye--turk-savas-ucagini-dusurdu--459720-gundem/>, Erişim Tarihi: 29.03.2015
- Vatan., (2015). Türk Askeri Suriye'ye Girsin mi Tartışması,
<http://www.gazetevatan.com/-turk-askeri-suriye-ye-girsin-mi-tartismasi-806682-gundem/>, Erişim Tarihi:12.08.2015
- Yılmaz, S., Füze Kalkanı Projesi ve Türkiye,
<http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/F%DCZE%20KALKANI%20PROJES%DD%20VE%20T%DCRK%DDYE.pdf>, Erişim Tarihi: 26.03.2015